

SOSYOLOJİK BOYUTLARIYLA SPOR

Ayhan DEVER

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji
Anabilim Dalı Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak hazırlanmıştır.

Danışman:

Doç. Dr. Cemal YALÇIN

SİVAS

Eylül 2008

SOSYOLOJİK BOYUTLARIYLA SPOR

Ayhan DEVER

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji
Anabilim Dalı Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak hazırlanmıştır.

Danışman:

Doç. Dr. Cemal YALÇIN

SİVAS

Eylül 2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayhan DEVER tarafından hazırlanan bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ali ERKUL

Üye: Doç. Dr. Cemal YALÇIN (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ziyet BAHADIR

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

25.09.2008

Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Enstitü Müdürü

Kısaltmalar:

BJK	: Beşiktaş Jimnastik Kulübü
Bkz.	: Bakınız
BTGM	: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
FB	: Fenerbahçe Spor Kulübü
GS	: Galatasaray Spor Kulübü
GSGM	: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OMOC	: Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİCİ	: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
TSK	: Türk Spor Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Ve saire

B.y.y : Baskı Yılı Yok

Y.e.y : Yayın Evi Yok

Teşekkür

Bu çalışmanın her aşamasında destek ve önerileriyle bana yol gösteren değerli hocam Sayın Doç. Dr. Cemal YALÇIN'a,

Spor tartışmaları için Psikolog Nuri ACİNİKLİ, Sosyolog Gökhan KURT ve Elektrik-Elektronik Mühendisi Ümüt TONZA'ya

Muhabbeti ve candanlığı ile her zaman yanımda olan arkadaşım Cafer EKİZOĞLU'na,

Hayatımın her aşamasında yanımda olan Hilal KAYNAK'a

En son ama en anlamlı olarak;

Varlığımı borçlu olduğum, hiçbir çıkar gözetmeden her zaman yanımda olan, maddi, manevi hiç bir zaman desteklerini esirgemeyen Ailem'e çok teşekkür ediyorum.

AYHAN DEVER

Eylül, 2008

Sivas

ÖZET

İnsanoğlu, dünya üzerinde ortaya çıktığı ilk günden itibaren, sporla her zaman iç içe olmuştur. Bu birlikteliğin kimi zaman mecburi, kimi zaman eğlenme amaçlı, kimi zaman da boş zamanı değerlendirme amaçlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bilerek ya da bilmeyerek sporun öznesi haline gelen insan, sporun önemini keşfettiği andan itibaren, sporla daha fazla ilgilenmeye başlamış ve spora resmi bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır.

Toplumsal hayatın temel kurumlarından biri haline gelen spor, insan hayatının büyük bir kısmını etkilemeye başlamasıyla beraber, toplumları dönüştürmeye, şekillendirmeye başlamıştır. Bu noktada sporun toplum üzerindeki etkileri devreye girmiş ve günümüz sisteminin sporcu/seyirci bireylerini ortaya çıkartmıştır.

Bu araştırmada, yukarı da kısaca değinilen ‘sporun topluma etkileri’ konusu incelenmekte ve açıklanmaya çalışılmaktadır. Genel manada ‘spor sosyolojisi’ alt dalında hazırlanan bu çalışmada, evrensel bir güç haline gelen sporun, toplum üzerindeki etkileri bütün yönleriyle irdelenmeye çalışılmaktadır.

SUMMARY

Since the first day of human appearance on earth, mankind and sports have always been together. It may be said that this relationship appeared sometimes as compulsory, sometimes as an entertainment, and sometimes as an evaluation of free time. Human beings becoming the subject of sports consciously or unconsciously have also started to involve in sports more remarkably and tried to give sports a formal identity, since they discovered its vital importance.

Becoming a main institution of social life, sports not only began to affect the great part of human life but also began to form the society. At this point, the effects of sports on society came out and sportsmen-audience of today's system appeared.

In this research, 'the effects of sports on society', as mentioned above, have been researched and clarified. In general sense, in this study which is prepared as a sub-branch of 'sport sociology', the effects of sports with a universal power on society are tried to be discussed in every aspect.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	IV
Teşekkür.....	VI
Özet.....	VII
Summary.....	VIII
İçindekiler.....	IX
GİRİŞ	15

I. BÖLÜM

1. GENEL KAVRAMLAR.....	7
1.1. Sporun Tanımı	7
1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	14
1.2.1. Sporun Tarihsel Gelişimi:	14
1.2.2. Modern Olimpiyatların Başlangıcı:	23
1.2.3. Spor Dalları:.....	26
1.2.3.1. Atıcılık	27
1.2.3.2. Atletizm	27
1.2.3.3. Basketbol	27
1.2.3.4. Binicilik.....	28
1.2.3.5. Bisiklet.....	28
1.2.3.6. Boks	29
1.2.3.7. Eskrim	29
1.2.3.8. Futbol.....	29
1.2.3.9. Golf	29
1.2.3.10. Güreş	30
1.2.3.11. Halter	30
1.2.3.12. Hentbol	30
1.2.3.13. Jimnastik	30

1.2.3.14. Karate	31
1.2.3.15. Masa Tenisi.....	31
1.2.3.16. Okçuluk	31
1.2.3.17. Polo	32
1.2.3.18. Tenis.....	32
1.2.3.19. Voleybol	32
1.2.3.20. Yüzme	33

II. BÖLÜM

2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR 35

2.1. OSMANLI'YA KADAR TÜRKLER'DE SPOR	38
2.1.1. Güreş	38
2.1.2. Okçuluk (Atıcılık).....	44
2.1.3. Avcılık.....	47
2.1.4. Binicilik (Cündilik).....	49
2.1.5. Cirit	51
2.1.6. Futbol (Ayaktopu)	52
2.1.7. Polo	54
2.1.8. Eski Türklerde Spor Kitapları Üzerine	55
2.2. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADAR SPOR.....	57
2.2.1. Güreş	58
2.2.2. Okçuluk (Atıcılık).....	64
2.3. OSMANLI'DA BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN SONUCU OLARAK GELİŞEN SPORTİF FAALİYETLER.....	68
2.4. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDAN GÜNÜMÜZE SPOR.....	87
2.4.1. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı	89
2.4.2. Türk Spor Kurumu	93
2.4.3. 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu	96
2.4.4. Atatürk ve Spor	99

2.4.5. Kalkınma Planları ve Spor:	101
2.4.6. Hükümet Politikalarında Spor	103

III. BÖLÜM

3. SOSYOLOJİ VE SPOR.....105

3.1. SOSYOLOJİ NEDİR? 105

3.1.1. Sosyolojinin Öncü İsimleri:..... 106

3.1.1.1. Platon 106

3.1.1.2. Aristo 107

3.1.1.3. İbn-i Haldun 107

3.1.1.4.Saint Simon 108

3.1.1.5. Auguste Comte 108

3.1.1.6. Herbert Spencer 110

3.1.1.7. Emile Durkheim 111

3.1.1.8. Max Weber 112

3.2. SOSYOLOJİNİN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ 113

3.3. SOSYOLOJİ VE DİĞER BİLİMLER 115

3.3.1. Sosyoloji ve Tarih:..... 115

3.3.2. Sosyoloji ve Ekonomi: 115

3.3.3. Sosyoloji ve Psikoloji:..... 116

3.3.4. Sosyoloji ve Antropoloji: 117

3.3.5. Sosyoloji ve Hukuk: 117

3.3.6. Sosyoloji ve Coğrafya:..... 118

3.4. SOSYOLOJİNİN DALLARI..... 119

3.4.1. Bilgi Sosyolojisi: 119

3.4.2. Ahlak Sosyolojisi: 119

3.4.3. Hukuk Sosyolojisi: 120

3.4.4. Aile Sosyolojisi..... 120

3.4.5. Siyaset Sosyolojisi: 121

3.4.6. Eğitim Sosyolojisi:	121
3.4.7. Kent Sosyolojisi	121
3.4.8. Köy Sosyolojisi:	122
3.5. SOSYOLOJİDE YÖNTEM	123
3.5.1. Toplumbilimin Yöntem İlkeleri:	123
3.5.1.1. Somutluk İlkesi:	123
3.5.1.2. Bilmediğini Varsaymak İlkesi:	123
3.5.1.3. Nesnellik İlkesi:	123
3.5.1.4. Olgunun Belirlenip Sınırlandırılması İlkesi:	124
3.5.1.5. Toplumsal Olayların Karşılıklı Bağımlılık İçinde Bir Bütün Olduğu İlkesi	124
3.5.1.6. Değişme İlkesi:	124
3.5.2 Sosyolojide Araştırma Yöntemleri.....	125
3.5.2.1.Gözlem:.....	125
3.5.2.2. Düzenli Çözümleme:	127
3.6. SOSYOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR	129
3.6.1. Toplum	129
3.6.2. Topluluk	129
3.6.3. Sosyal Rol	130
3.6.4 Sosyal Statü	130
3.6.5. Toplumsal Olay Ve Toplumsal Olgu.....	131
3.6.6. Sosyal Grup	132
3.6.7. Toplumsal Kurum	135
3.6.8. Toplumsal Yapı	136
3.6.9. Toplumsal Değişme	136
3.6.10. Yabancılaşma	137
3.6.11. Anomi	138
3.6.12. Sapma	138
3.6.13. Norm.....	139

3.7. SOSYOLOJİ VE SPOR	140
3.7.1. Spor ve Toplumsal Kurum.....	141
3.7.2. Sosyoloji Teorileri Işığında Spor'a Bakış:	144
3.7.2.1. İşlevselcilik ve Spor:.....	144
3.7.2.2. Çatışma Teorisi ve Spor:.....	146
3.7.2.3. Sembolik Etkileşim Teorisi ve Spor:.....	147
3.7.2.4. Eleştirel Teori ve Spor:	148
3.7.2.5. Beden Teorisi ve Spor:	150

IV. BÖLÜM

4. SPOR SOSYOLOJİSİ	151
4.1. Spor Sosyolojisi Nedir?	151
4.2. Spor Sosyolojisinin Gelişimi	152
4.3. Spor Sosyolojisinin Amaçları.....	156

V. BÖLÜM

5. SPOR VE SOSYOLOJİK KAVRAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER:	159
5.1. Spor ve Aile:.....	160
5.2. Spor ve Toplum:.....	166
5.3. Spor ve Toplumsallaşma:.....	173
5.4. Spor ve Eğitim:	179
5.5. Spor ve Kültür:	187
5.6. Spor ve Tabakalaşma.....	196
5.7. Spor ve Siyaset	201
5.8. Spor – Taraftar ve Şiddet	210
5.9. Spor ve Ahlak.....	233
5.10. Spor ve Kentleşme - Kalkınma	237
5.11. Spor ve Boş Zaman	240
5.12. Spor ve Turizm.....	246
5.13. Spor ve Cinsiyet.....	250

5.14. Spor ve Medya.....	257
5.15. Spor ve Ekonomi	266
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	274
KAYNAKÇA.....	280

GİRİŞ

Günümüzde sporun topluma, toplumun da spora olan etkisi yadsınamayacak boyuttadır. Bu etkiselliğin temelinde, sporun öneminin günden güne artması ve bireyin de buna bağlı olarak değişime ayak uydurmaya çalışması yer almaktadır.

Genel olarak spor denildiği zaman akla gelen ilk kavram yarış'tır. Sporun bir yarış olarak kabul edilmesi ve bu yarışın da mutlaka kazanılması gerektiği düşüncesi, toplumların spor konusundaki temel düşünce biçimlerini oluşturmaktadır.

Değişimin kaçınılmaz bir farklılık yarattığı dünyada, spor da değişmek ve kendini geliştirmek zorundadır. Çünkü bir varlığın, kurumun ayakta kalabilmesi, değişime ayak uydurduğu sürece mümkün olmaktadır. Bu noktadan itibaren ise sporun hayatta kalabilmek için değiştiğini ve beraberinde insanoğlunu da değiştirdiğini söyleyebiliriz.

Spordaki bu kaçınılmaz değişim, beraberinde insanı da etkilemektedir. Bunun tersi de doğrudur. Etkileşimin sonucunda, spordan çıkartılan anlamlar da farklılaşmak zorunda kalmıştır. Yarış, boş zaman değerlendirme, eğlence olarak düşünülen spor, günümüzde daha ziyade, bir endüstri kolu olarak gelişmektedir.

Bu çalışmada sporun, değişen toplum yapısı içerisindeki önemi ve toplumun farklı alanlarına etkileri araştırılmaya çalışılmaktadır. Araştırma sonucunda görülecektir ki, spor, masumluğunu bir kenara bırakarak, çok farklı bir hüviyete bürünmüştür.

Spor sosyolojisi alanında hazırlanan bu çalışma, aslında sporun değişime ne kadar müsait olduğunu da göstermektedir. Spor çok hızlı bir şekilde değişirken, aynı zaman da kendi izleyici kitlesini de değiştirmektedir. Spor tarihsel bir seyir içerisinde, günümüze doğru incelendiğinde sporun bu süreç içerisinde taraftarları da değiştirdiğini görmekteyiz. En basit örnekle günümüz taraftarları her ne pahasına olursa olsun rakibi galibiyet istemektedirler. Buna karşın eski taraftarlarda “iyi olan kazansın” düşüncesi hakimdi.

Sporun toplumsal boyutlarının etkileri gündelik yaşamın her alanına sinmiştir. Hemen her yer spor yapan, spor hakkında konuşan, sporla yatıp – sporla kalkan insan tiplerini görmekteyiz. Spor, biz ilgilenmesek bile doğada bizden

habersiz var olandır. Hemen her yerde spor yapan insanlar varken, sporla ilgilenmeyen günümüz insanı spora kayıtsız kalamamaktadır.

Spor sosyolojisi, dünya genelinde çok yeni bir alt dal olmasına karşın, özellikle batı ülkelerinde hızla gelişen ve üzerinde sayısız çalışmaların yapıldığı bir alandır. Buna karşın spor sosyolojisi, ülkemiz sınırları içerisinde çalışılma olanağını hak ettiği düzeyde bulamamış, bakir bir alan olmasından dolayı, araştırmacıların en fazla sıkıntı çektikleri bir bölüm olarak sosyolojinin alt dallarından birisini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar daha ziyade beden eğitimi yüksek okullarına ders için kaynak kitap hazırlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Alandaki sınırlı kaynaklarla çalışmalar yapmak ve ders kitabı da olsa konuyla ilgili eserler üretmek sevindiricidir.

Ülkemizde de son derece kısıtlı sayıda kaynaklara sahip olan spor sosyolojisi alanındaki ilk çalışma, Doç. Dr. Mustafa Erkal tarafından 1978 yılında yazılan (Kutsun Yayınevi) ve 88 sayfalık bir eser olan ‘Sosyolojik Açıdan Spor’dur. Kitabın ilk 56 sayfası, sosyolojiye dair temel bilgiler muhteva ederken, kalan 32 sayfada ise sosyolojik açıdan spor incelenmeye çalışılmıştır. Kitap ‘Sosyolojik Açıdan Spor’ gibi iddialı bir isimle yayınlanmasına rağmen, kitabın yaklaşık $\frac{2}{3}$ ’ünün sosyolojiye giriş niteliği taşıması ilginçtir. Sosyoloji, eski ve yeni metotlar arasındaki farklar, sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki farklar, sosyal olay, sosyal bilimlerde metot, sosyolojinin diğer bilimlerle ilişkisi ve sosyoloji’de kullanılan bazı kavramlar kitabın ilk bölümünü (sosyolojiye dair 56 sayfalık alan) oluşturmaktadır. Spora ait bölümler ise daha ziyade yine sosyoloji biliminin temel kavramlarından olan, boş zaman, sosyal grup, yabancılaşma ve sporu teşvik eden sosyal ve ekonomik faktörler açısından incelenmektedir. Çalışma, ‘spor sosyolojisi’ alanında tam doyurucu olmasa da, Türkiye’de bir ilk olması nedeniyle bizler için son derece önemli bir kaynak niteliğindedir.

1981 yılında ise Türk Sosyolojisi’nin önemli isimlerinden biri olan İbrahim Armağan, Sporun Toplumbilimsel Temelleri isimli çalışmasını yayımlar. Çalışma denilebilir ki, spor ve toplum arasındaki bütün yönleri gözler önüne seren bir ‘kaynak’ kitap özelliğindedir.

1992 yılında yukarıda adı geçen kitap (Sosyolojik Açıdan Spor) yine aynı isimle, biraz daha genişletilmiş bir şekilde okuyucuya sunulur. 118 sayfa, büyük boy olarak yayınlanan bu çalışmanın bu kez yaklaşık 70 sayfası yine sosyolojik kavramlara ayrılırken, kalan 48 sayfa doğrudan doğruya spor sosyolojisi alanına ayrılmıştır. Kitabın ilk baskısında yer alan sporla ilgili kısımlar genişletilmiş ve bazı yeni başlıklarda eklenerek, ilk baskıdaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

1996 yılı içerisinde Yılmaz Çobanoğlu'nun 'Spor Sosyolojisi' (Bilim Ofset, Manisa) isimli çalışması yayınlanmıştır.

1998 yılında ise, sosyologlar, sporla daha fazla ilgilenmeye başlamışlar olacak ki, bu yıl içerisinde 'spor sosyolojisi' alanında üç eser yayınlanmıştır. Bu üç çalışmadan ikisi yerli araştırmacılar tarafından hazırlanırken, diğeri ise bir tercüme eserdir.

Alman Dieter Voigt tarafından 1971–1972 (Önsöz kısmında yazar, önsözünün altına 1971 tarihini atmış) yıllarından birisinde yayınlandığını düşündüğüm çalışma Alkım Yayınları tarafından 1998 yılında Türkçe olarak basılmış. Kitap ülkemizde kendi alanında yayınlanan ilk tercüme eser olup, halen üniversitelerin Beden Eğitim'i bölümlerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Voigt, 246 sayfa olan çalışmasının ilk 60 sayfasını sosyoloji bilimine ayırmakta ve burada sosyolojiye ilişkin bir takım bilgiler vermektedir. Daha sonra 'spor sosyolojisi' nedir ana sorusuyla işe başlayan Voigt; spor sosyolojisinin gelişimi, görevi ve sporun diğer sosyoloji kavramlarıyla ilişkisine değinmektedir. Ardından spor nedir sorusuna cevap arayan Voigt, spor tarihi, sporun önemi ve yayılması, spor ve tabakalaşma, elit sporlar, sporda sosyal gruplar ve spor seyircisi konularına yer vererek çalışmasını noktalamaktadır. Gününün spor sosyolojisi alanındaki sorunlarına belki de çok iyi karşılık verebilecek olan bu çalışma için, günümüzde aynı şeyleri söylememiz mümkün olmayacaktır. Genel olarak 'spor ve tabakalaşma' sorunsalı üzerinde aşırı derecede durulduğunu düşündüğümüz çalışma, spor sosyolojisinin çalışma dallarına yer vermemektedir. 1960 ve 70'li yıllar göz önüne alınacak olursa sağ-sol gibi kutuplaşmanın başat olduğu bir dönemde yazılan eserde Voigt, spor sosyolojisinin en önemli alanını spor ve tabakalaşma olarak görmüş olmalı ki, çalışmasında bu sorunla ilgili genişçe bir bilgiye yer vermiştir.

Aynı yıl içerisinde bir diğer çalışmada, Füsün Öztürk tarafından yapılmıştır. 116 sayfadan oluşan “Toplumsal Boyutlarıyla Spor” isimli çalışma, spor sosyolojisi alanında yayınlanmış olan eserler arasında spor ve sosyolojik kavramlar arasında en fazla konu başlığına sahip eser olmasına rağmen, konuların kısa ele alınmış olması nedeniyle yeterince doyurucu olamamaktadır. Ayrıca konu başlıklarında sosyolojik kavramlar daha geniş bir şekilde açıklanırken, kavramın sporla ilişkisi son derece kısıtlı bir şekilde ele alınmaktadır. Ancak toplumbilimsel yönden sporun incelenmesi yönünden çalışma bizler için önemlidir.

1998 yılında yayınlanan son çalışma ise ‘Sosyal Çevre-Spor İlişkileri’ adı altında Ertan Kılıçgil tarafından yayınlanan eserdir. 165 sayfadan oluşan ve daha ziyade anket bulgularını açıklayan çalışma, anket kısmına geçmeden önce sosyal çevrenin spora etkisini oldukça başarılı bir şekilde açıklaması yönünden önemlidir. Bu anlamda ilk 67 sayfa, spor sosyolojisi alanında ilgilenenler için (sosyal çevre ve spor) önemli bir kaynaktır. Ayrıca anket bulgularına da genişçe yer verilmekte ve sosyal çevrenin, spora etkisi bir takım bulgular doğrultusunda değerlendirilmektedir.

2000 yılında ise Editör Can İkizlerin öncülüğünde ‘Sporda Sosyal Bilimler’ isimli çalışma yayınlanır. Spor Psikolojisi, Antrenör Psikolojisi, Spor Yönetimi ve Spor Sosyolojisi alanında araştırmaların olduğu çalışma, ülkemizde bu alanda yazılan ve yabancı literatürden yararlanılarak oluşturulan ilk çalışmadır (Ulaşabildiğim çalışmalar arasında). M. Tayfun Amman tarafından hazırlanan kısım da, Spor Sosyolojisi alanına yaklaşık 63 sayfa yer verilmektedir. Spor sosyolojisinin tarihsel bir süreç içerisinde aktarıldığı çalışmada, spor sosyolojisinin konusu ve yöntemi açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Spor sosyolojisinin, genel sosyoloji ve kurumlar sosyolojisinin bir alanı olduğunu belirten Amman, spor sosyolojisinde yöntem olarak da sosyolojik metotların kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Daha sonra da spor tanımlarına, sporun farklı alanlarla olan ilişkisine yer veren yazar, sosyoloji teorileri ışığı altında spora değinmektedir.

2004 yılında Birol Doğan tarafından yayınlanan ‘Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş’ isimli çalışmasına Spor sosyolojisinin konusuyla başlamaktadır. Spor sosyolojisinin tarihsel ve bilimsel gelişimi, sporun önemi, toplumsal grup ve spor, spor ve şiddet olaylarına değinilerek çalışma devam

etmektedir. Alanında oldukça önemli bir çalışma olarak düşündüğüm eser, gerek sade dili, gerekse konuların zenginliği ile spor sosyologlarının ya da bu alanda araştırma yapanların mutlaka okuması gereken bir çalışmadır.

2006 yılına baktığımız zaman ise Prof. Dr. A. Azmi Yetim tarafından hazırlanan ‘Sosyoloji ve Spor’ isimli çalışmayı görmekteyiz. 255 sayfadan oluşan çalışma’nın ilk 126 sayfası sosyolojiye ilişkin kavramlardan oluşmaktadır. Sporun tanımı ve önemi ile başlayan ikinci kısımda ise, sporun, sosyolojik kavramlarla, kurumlarla olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmaktadır.

Spor sosyolojisi alanında ne yazık ki, ülkemiz sınırları içerisinde fazla bir kaynak bulunmamaktadır. Tez olarak hazırlanan bu çalışmaya başlarken, kaynak taraması yapmış ve spor alanında yayınlanan pek çok kitabı edinmiş olmama rağmen üzülererek söylemekteyim ki; bütün dünyada olduğu gibi bizde de spor denilince akla futbol gelmektedir. Bu durumda spor sosyolojisi alanında fazla kaynak bulunmadığını söylerken, futbol alanında ise tam bir kaynak bolluğundan söz etmemiz mümkün olacaktır.

Futbol ve sosyoloji (futbol sosyolojisi) alanlarında da kaynaklar ‘spor sosyolojisi’ne nazaran kat kat fazladır. Bu alandaki çalışmalara isim olarak değinecek olursak şu önemli çalışmaları görürüz: ‘Türkiye’de Futbol-Bu Maçı Alıcaz!’ Can Kozanoğlu, ‘Gol Atan Galip-Futbola Sosyolojik Bir Bakış’ Mahmut Sert, ‘Top Ekranda’ M. Bilal Arık, ‘Taraftarın Seninle...’ Murat Kalyoncu, ‘Tribün Cemaatinin Öfkesi’ Artun Ünsal, ‘Futbol ve Kültürü’ Der:Horak-Reiter-Bora, ‘Kesin Ofsayt’ Ümit Kıvanç, ‘Karhanede Romantizm’ Tanıl Bora, ‘Takımdan Ayrı Düz Koşu’ Der: Tanıl Bora, ‘Futbol ve Küreselleşme’ Pascal Boniface.

Sporun, toplumsal hayat üzerindeki etkilerini bilmek ve buna göre hareket etmek, alandaki kaynak boşluğunun doldurulmasında faydalı olacaktır. Yukarıda kısaca özetlenen çalışmalar, alanın ilk çalışmaları olması bakımından dikkat çekicidir.

Spor, özellikle günümüzde bilim dallarından oldukça fazla istifade etmeye başlamıştır. Spor Sosyolojisi, Spor Psikolojisi, Spor Kültürü, Spor Ekonomisi gibi alt bilim dallarının ortaya çıkması, spora verilen önemi daha da arttırmakta ve spor

alanında bilimsel araştırmalar yapılmasında etkili olmaktadır. Bu alışma spor sosyolojisi alanında yapılmıştır. Ancak spor psikolojisine de değinmeden geçmek olmayacağı için kısaca spor psikolojisi nedir sorusunu açıklamaya çalışalım.

Spor Psikolojisi, “fiziksel aktiviteye katılanların ve sporcuların, bireysel olarak geşişim ve performanslarını arttırmak için spor ve egzersize uygulanabilen psikolojik kuram ve tekniklerin belirlenmesi ve anlaşılmasıyla ilgili uygulamalı çalışma alanı”(Tiryaki 2000:1) olarak tanımlanmaktadır.

İnsanoğlu, özellikle son yüzyılda, sporun etkisini daha fazla hissetmeye başlamıştır. Gündelik yaşamın her karesinde yer alan spor, doğal olarak bireylerin psikolojik yapıları üzerinde de etkili olmaktadır. Sportif hareketler, davranış olarak benimsenmekte ve sporcuların daha yüksek başarı elde edebilmeleri amacıyla spor psikolojisinden yararlanılmaya çalışılmaktadır.

Spor sosyolojisi alanında hazırlanan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sporun tarihsel sürecine ve bazı spor dallarına değinilmektedir. İkinci bölümde ise Türk spor tarihine değinilerek, sporun Türk toplumu içerisindeki yeri ve önemi aktarılmaya çalışılmaktadır. nc bölümde ise spor sosyolojisinin ortaya çıkmasını sağlayan sosyoloji bilimi hakkında bir takım bilgiler ve kavramlar verilmektedir. Yine bu bölümde spor ve sosyoloji bilimi ilişkisine değinilerek, sosyoloji teorilerinin spora bakışı incelenmektedir. Dördüncü bölümde ise spor sosyolojisi hakkında bir takım bilgiler sunulmaktadır. Son bölümde ise sosyolojik bir takım kavramların / kurumların, sporla olan ilişkisine değinilmektedir. Çalışma sonuç ve değerlendirme kısmı ile sona ermektedir.

I. BÖLÜM

1. GENEL KAVRAMLAR

1.1. Sporun Tanımı

Spor, günümüzün en temel bedensel aktiviteleri arasında yer almaktadır. Her gün, dünyanın her hangi yerinde yüz binlerce insan, branşları farklı da olsa sportif faaliyetlere katılmaktadır. Bu da göstermektedir ki; spor, tarihin her döneminde, insan hayatı ile iç içe geçmiş bir durumdadır. Diyebiliriz ki; sporun toplumsal hayattan sökülüp atılmasına imkân yoktur.

İnsan hayatını baştan aşağı çevreleyen sporun tanımı hakkında pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Sporla ilgili pek çok farklı tanım bulunmasına karşın, bu tanımlar genelde birbirleriyle benzerlik göstermektedir.

Fişek, spor tanımlarının farklılığıyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Spor’un yirmi beş yüzyıllık geçmişi olduğu düşünülürse, bu süre içinde, kimi geçersiz, kimi yetersiz, çok sayıda tanımın yapılmış olacağı anlaşılır”(Fişek 1985:6).

Diğer bir ifade ile spor tanımlarının oldukça fazla olmasının temelinde, sporun uzun bir tarihsel sürece yayılmış olması yer almaktadır.

Spor ile ilgili tanımlardan bazılarına göz atacak olursak;

Spor konusundaki yapıtlarıyla tanıdığımız Prof. Dr. Kurthan Fişek’e göre spor, boş zamanları değerlendirme aracı veya can sıkıntısını gidererek mutlu olma sanatı anlamlarına gelmektedir. Fişek “OF Desport, ME Disport sözcüklerinden türetilen “spor” kavramı, en kestirme sözlük tanımıyla, oyun, oyalanma, eğlenme ve işten uzaklaşma anlamına”(Fişek 1985:5) geldiğini belirtir.

Emre Kongar ise; sporun daha ziyade “kimlik kazandırma” özelliğine dikkat çekmekte ve şöyle demektedir:

“Sporun psikolojik bakımdan en büyük çekiciliği ‘çalışma, takım dayanışması ve başarı gibi’ olay ve duyguları içermesidir. Spor ayrıca insanlara

doğrudan bir kimlik vermektedir. ‘GÜREŞÇİYİM veya FUTBOLCUYUM’ doğrudan doğruya bireyin toplumsal kimliklerinden biridir”(Akt: Doğan 1987:7).

Kimliklerin egemen olduğu küresel dünyada, sporun doğrudan doğruya bireylere (sporcuya) kimlik, rol, statü kazandırıcı bir güç haline gelmesi, günümüzde spora verilen önemi bir kat daha arttırmaktadır. Doğal olarak bireyler kendi kimlikleri ile ön plana çıkmaktansa, kimliklerin merteye belirler duruma geldiği günümüzde, çok daha popüler olabilmek için spor sayesinde kazandıkları ‘takma kimliklerini’ kullanarak kendilerini topluma lanse etmektedirler.

Mübeccel B. Kıray ise sporu “insanın aklını, vücudunu kullanarak, kuralları belirli bir etkinliğe katılmasıdır”(Akt: Doğan 1987:9) şeklinde tanımlamaktadır. Kıray’a göre spor, zihinsel ve fiziksel aktiviteler üzerine kurulmuştur. Kıray’ın tanımından hareketle; sporun, insan zihninin gelişiminde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Sporun insan zihninin gelişimi üzerindeki etkilerini birkaç örnekle açıklamaya çalışalım. Futbolcu, kendi takımından olan hücum oyuncusuna pas verirken, arkadaşının öne ya da geriye doğru koşacağını ve topu arkadaşının 1–2 metre önüne ya da arkasına atması gerektiğini bilir ve buna göre hareket eder.

Güreşçi, rakibine doğru atak yaparken, hasmının açığını yakalamak zorundadır. Bu durumda gözlerini hasmının üzerinden ayırmaz. Hasma karşı atak yaparken, kendisine karşı yapılabilecek olası atakları da düşünmek ve atak yaparken aynı zamanda kendisini de savunmak zorundadır. Bu nokta da güreşçi, hem atak yaparken hem de kendisini savunurken dikkatli olmak zorundadır. Bu da zihinsel bir beceriyi gerektirmektedir.

Bunlara benzer örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Vurgulanmak istenen temel nokta ise, sporun akli çalıştırmada, pratik düşünmede ve zihni geliştirmedeki önemidir.

Yalçın’a göre spor; “insanın mücadele azmini kullanarak kazanmak ve başarılı olmak için sistemli ve düzenli kurallar içerisinde yaptığı bedensel etkinliklerdir”(Yalçın 1995:5).

Sporda disiplinin ön plana çıktığı bu tanımda, sporda süreklilik ve disiplinin önemli olduğunu görmekteyiz. Kazanma içgüdüsünü harekete geçiren spor, başarıya ulaşma azmini ve bununla beraber düzenli çalışmayı, belli bir plan doğrultusunda hareket etmeyi de ön plana çıkartmaktadır.

‘Spor Genel Kültürü’ isimli çalışmasında İsa Savaş, sporu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Tek başına, toplu veya takım halinde yapılan, kendine özgü kuralları, teknikleri olan, bedensel ve zihinsel yetilerin gelişimini sağlayan, eğitici, eğlendirici uğraşı”(Savaş 1997:304).

Daha önceki tanımlardan farklı olarak Savaş, spor tanımına ‘tek başına, toplu veya takım halinde yapılan’ ifadesini eklemektedir. Bu tanımdan hareketle sporun takım ruhunu güçlendirdiğini, dayanışma duygusunu geliştirdiğini söyleyebiliriz. Sporda amaç kazanmak ise ve bu bir tür takım oyunu olduğuna göre, sporcular arasında ‘takım ruhunun, dayanışmanın’ ön planda olması gerekmektedir.

Modern olimpiyatların kurucusu olan Pierre de Coubertin ise sporu “ilerleme isteğine dayanan ve tehlike göze almaya kadar giden, istekle seçilmiş ve alışkanlık haline getirilmiş yoğun kas çabasına tapma” (Akt: Gillet 1975:13) olarak tanımlamaktadır.

Coubertin’in tanımında, kas gücüne tapınılması söz konusudur. Tanım ilginç görülmesine karşın, son derece doğru bir noktaya dikkat çekmektedir. Kas gücünün, başarı sağlamada oldukça etkili olduğu spor dallarında (yüzme, güreş, futbol, voleybol vb) seyirciler, bu sporculara tapma derecesine varan bir hayranlıkla oyunu izlemektedirler.

Sporla ilgili bu tanımları daha da arttırmamız mümkündür. Ancak önceden de belirttiğimiz gibi bütün bu tanımlar genelde belli bir merkez çevresinde toplanmaktadır.

Fişek’e göre ‘spor’ kavramıyla ilgili sınıflandırmaları beş ana tanım altında ele alabiliriz.

“Yandaşları en yaygın olan ilk tanıma göre, spor insanın doğasında bulunan saldırganlık için sağlıklı ve barışçı bir emniyet supabı, saldırganlık güdüsünü denetim altına alan yoğun bir ‘dostça rekabet’ ortamı, savaşın da barışçı ikamesidir” (Fişek 1985:6). Spor, saldırganlık güdüsünü kontrol altına alan bir mekanizma olmanın yanı sıra, olumsuz olarak algılanan saldırganlık güdüsünü, olumlu hale çeviren bir güçtür. Bu noktada ‘saldırganlık ve kazanmak için mücadele’ cümlesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Kazanmak için mücadele etmek ve saldırganlığı da mücadele etmenin içerisine yerleştirmek, olumsuz bir anlama sahip olan ‘saldırganlık’ kavramını daha da sempatik bir hale getirmektedir.

“İkinci tanıma göre spor, kişinin ruh ve beden sağlığını güvence altına alan, onun topluma uyumunu sağlayan, günlük hayatın gerginlik ve sürtüşmelerini masseden bir araçtır” (Fişek 1985:7). Fişek’e göre bu tanımda, spor ve topluma uyum kavramları yer almaktadır. Bu noktada spor ve sağlıklı toplumsallaşma beraberliği yer almaktadır.

Fişek’e göre en tehlikeli grup ise üçüncü tanımı savunanlardır: “Sporu, yurtsever, hiyerarşik ve otoriter bir devlet eliyle ulusal birliği örgütleyen bir eğitim aracı olarak gören”(Fişek 1985:7) bu görüşte devlet-spor beraberliği, daha yalın bir ifade ile devletin spora etkisi, baskısı söz konusudur. Spora istediği gibi müdahale eden devlet, sporun gelişimini istediği şekilde yönlendirmekte ve spor sayesinde iktidarını sağlamlaştırmaktadır.

“Dördüncü tanıma göre spor, bir yandan ‘kitlelerin afyonu’, beri yandan ‘suspansuvarlı milliyetçiliktir’(Fişek 1985:7-8).

“Francisco Franco’nun Bernabeau Stadı için bana yüz elli bin kişilik bir uyku tulumu yapın”(Fişek 1985:8) ve Antonio Salazar’ın “Portekiz’i kırk yıl süreyle 3F; fiesta (Şölen), fatima (Örgütlü Din) ve futbolla yönettim”(Fişek 1985:8) şeklindeki ifadeleri, sporun kitleler üzerindeki afyon etkisinin birer göstergesidir.

Beşinci Tanım; “Oyunla yarışmayı birleştiren, bedensel yetenekleri daha fazla olduğu için kazananları ödüllendiren, üst düzeyde oyun, mücadele ve ağır kas çalışması gerektirdiği için sürekli ve yoğun çabaya zorunlu kılan bir uğraşıdır” (Fişek 1985: 8). Bu tanımda ise kazananların ödüllendirilmesi söz konusudur. Ancak tanım

doğrudan doğruya kazanana verilecek olan ödül konusuna vurgu yapmaktır. Fakat sporda ödül, her zaman olmayabilir. Sokakta futbol oynayan çocuklar için herhangi bir ödül söz konusu değildir. Sadece rakibi yenmenin vermiş olduğu haz ödül olarak değerlendirilebilir. O halde denilebilir ki, sporda en büyük ödüllerden birisi de, oyundan alınan haz'dır.

Bütün bu tanımların temel özelliklerine değinecek olursak;

- Spor, boş zamanı değerlendirme aracıdır.
- Spor, bireyde birlikte çalışma azmini güçlendiren bir aktivedir.
- Spor, bireylere popüler kimlik kazandıran bir uğraştır.
- Spor, pratik zekâyı geliştiren bir oyundur.
- Spor, kazanma hırsını kamçılayan ve insanı düzenli, sistemli çalışmaya zorlayan bir uyarıcıdır.
- Spor, sonu sporcuya tapınmaya kadar giden kas kuvvetidir.
- Spor, saldırganlık güdüsünü dindiren bir emniyet subapıdır.
- Spor, sağlıklı bir toplumsallaşma sağlayan sosyolojik bir faktördür.
- Spor ve siyaset arasında yakın bir ilişki vardır.
- Spor, halkı uyutan bir afyondur.
- Spor, ödüllendirici bir yarışmadır.

Yukarıdaki maddelerin hepsi sporun farklı tanımları ya da özellikleri olmasına karşın, bu maddeler doğrultusunda da sağlıklı bir spor tanımına ulaşamamaktayız. Çünkü spor, sadece boş zamanlar uğraşısı, eğitici, eğlendirici bir uğraşı değildir. Spor, bireyin (sporcunun) hayatının neredeyse tamamını kapsayan bir süreçtir. Bu sürecin sporcuya kazandırdığı her şey sporun özünde olan ve sporcuda bulunması gereken özelliklerdir.

Peki ya spor diye yapılan her şey, gerçekten spor mudur?

Fişek, bu konuda şöyle demektedir:

“Sporun spor olabilmesi için, beslenme, giyinme, barınma, savunma ve saldırıya (yani son tahlilde var olmaya) dönük bedensel eylemlerin nitelik değiştirmeleri, bir başka deyişle, insanın tek ve dirimsel çabasını kendini korumak olmaktan çıkması gerekmektedir” (Fişek 2003:24).

Fişek’e göre sporun, spor olabilmesi için bireyin yaptığı hareketleri (aktiviteleri), kendisini korumak için yapmaması gerekmektedir. Bu noktada diyebiliriz ki kendini savunma amaçlı yapılan içgüdüsel faaliyetler spor olamaz. “Bir kere insanın spor yapabilmesi için her şeyden önce, spor yapacak zamanının olması gerekir; doğayla girdiği ilişkide tek kaygısı ölüm-kalım olan birinin bu türden ‘boş zaman’ bulamayacağı açıktır” (Fişek 2003:24).

Spor, insanlığın ilk dönemlerinde temellerinin atıldığı bir aktivitedir. Bu dönemlerde ilkeller, daha ziyade kendilerini dış tehlikelere karşı koruyabilmek için savunma; beslenebilmek için de avcılık ile uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu noktada her hangi bir “boş zaman” ifadesinden söz etmemiz anlamsız olacaktır. Çünkü bu dönemde, insanoğlu yaşayabilmek için doğayla, vahşi hayvanlarla mücadele etmek zorundadır ve en ufak bir dikkatsizlik bile, insanların hayatlarını tehlikeye atabilecek türden olaylara neden olabilmektedir. “İkinci olarak, toplayıp, avladıklarıyla ancak günübirlik, kendine yeten bireylerin oluşturdukları ilkel topluluklarda, bir bölüm insanın müzik gibi, resim gibi, spor gibi geçim sağlamayan (üretici olmayan) işlerle uğraşabilmeleri, insanın, araç kullanan tek yaratık olarak, tarihinde ilk kere, hem üretim yapmasını, hem de kendisine gerekenden fazlasını üretme yeteneği edinmesini zorunlu kılar”(Fişek 2003:24).

İlkel toplumlarda bireylerin bir kısmı toplayıcılık ile uğraşırken bir kısmı da avcılık yapmaktaydı. Yukarıda değinilen ilkellerin ‘kendisine yetenden fazlasını üretmesi’ ya da daha tanıdık bir ifadeyle ‘artı(k) ürün’ün biriktirilmeye başlanması ile beraber sporun ortaya çıkabileceğini düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü bu dönem bireylerinde boş zaman düşüncesi henüz oluşmamıştır. Dış tehditlerden korunmak için basitçe yapılmış taş sopalar, baltalar, değnekler vs. kullanan ilkeller, sürekli olarak tetikte olmak zorundaydılar. Vahşi hayvanlar ve olumsuz doğa şartları sürekli olarak ilkelleri tehdit etmekteydi. Hayatları pamuk ipliğine bağlı olan ilkellerin bu riskleri göze alarak “kendilerine boş zaman” ayırmalarını düşünmek abes olacaktır.

“Bir üçüncüsü, belki de en önemlisi, bazı kişilerin hiç üretim yapmaksızın ürün fazlasından pay almalarını sağlayan bir üretim düzeyine varılması ve ilgili bölüşüm mekanizmasının oluşturulmasıdır” (Fişek 2003:24).

Yukarıda açıklanan üç noktada da temel olan esas düşünce, toplumsal gelişmenin bazı noktalarının vurgulanmasıdır. İlkeller arası iş bölümü, artı ürünün ortaya çıkması, belli bir kesmin üretime karışmaması ama üründen yüksek pay alması vb. gibi toplumsal gelişmelere gönderme yapılmaktadır.

Sporun, spor olabilmesinin en temel şartları olarak “farkındalık” ve yarışma kavramlarını seçebiliriz. Çünkü birey, spor yaptığının farkında olursa ve bunu bir yarışma düşüncesi ile gerçekleştirmeye çalışırsa yapılan eylemler, sportif bir faaliyet olarak daha da fazla anlam kazanacaktır. İlkellerin vahşi hayvanlardan korunmak için yaptıkları hareketleri (savunma hareketlerini) tam olarak sportif aktivite olarak değerlendiremeyiz. Çünkü ilkeller, bu noktada kendi hayatlarını kurtarma derdindedir.

1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısmın ilk bölümünde, “Sporun tarihsel gelişimi ” ana başlığı altında sporun tarihsel serüveni ve sporun en yaygın olan branşlarına değinilmiş; Türk Kültür Tarihi’nde spor başlıklı ikinci bölümde ise sporun Türk’lerdeki etkileri ve gelişim şekilleri İlk Türk’lerden başlanarak günümüze değin irdelenmeye çalışmıştır.

1.2.1. Sporun Tarihsel Gelişimi:

Sporun tarihsel gelişimini öğrenmeye çalışmamızın, sporu daha iyi anlamamıza ve yorumlamamıza yararı olacaktır. Sporun hangi koşullar altında nasıl ve nerede ortaya çıktığını ve hangi evrelerden geçtiğini öğrenerek, farklı toplumlar hakkında hem bilgi sahibi olabilir hem de sporun toplumsal hayat üzerindeki etkisini geçmişten günümüze doğru değerlendirme imkânı bulabiliriz.

Spor Tarihi isimli kitabın yazarı Bernard Gillet, spor tarihini neden öğrenmeliyiz sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

“Özellikle sporla yaşayan bireyler ve toplumlar üstünde sporun yapabildiği etkiyi göstermek, nasıl doğduğunu ve niçin kaybolduğunu ortaya çıkarmak olacaktır” (Gillet 1975:6).

Bu konuda farklı bir görüş de Şahin’den gelmektedir. Şahin, “Toplumların spor tarihlerinin incelenmesi, bugünkü durumu açıklamakta önemli bir kaynak belgedir. Her toplumun kendine özgü olan gelenekleri, tutkuları ve alışkanlıkları, toplumun genel yapısını belirler. Kültür düzeylerine göre değişik özelliklere sahip toplumların, bazı konulara karşı duyarlılıkları da değişiktir. Bu açıdan, eskiden ve şimdi hangi kültür ortamında hangi sporlar gelişmiş, spor nasıl bir görev üstlenmiş ve sporun ne gibi işlevleri olmuştur? Bu soruların yanıtları, kültür ve spor kavramlarının birbirleriyle olan etkileşimini açıklamamıza yardımcı olacaktır”(Şahin 2003:3-4) şeklindeki ifadesiyle spor tarihinin önemini vurgular.

Spor, insanlık tarihiyle iç içedir. İnsanlık tarihiyle eş olduğu kabul edilen sporun ortaya çıkışına bakacak olursak;

“İlk sporların, aynı zamanda insanlık tarihinin ilk devletleri olan eski Mısır ve Babil’de bundan 5-6 bin yıl önce, bir tür beceri yarışırma oyunu olarak ortaya çıktıklarını” (Fişek 1985:5) görmekteyiz

Tarihte ortaya çıkan ilk spor dallarının savunma ve saldırı amaçlı olacağını düşünmek son derece doğal olacaktır. Çünkü ilkelerin hayatta kalabilmeleri gerekmektedir ki spor yapabilsinler. O dönemlerde temel amaç yaşayabilmek ve hayatta kalabilmektedir. Bu nedenle ilkel toplumlarda spor ve saldırı-savunma temelli aktiviteleri birbirinden ayırmamız mümkün değildir. Bunun temelinde ise sportif faaliyetler olarak adlandırılan savunma ve saldırı gibi aktivitelerin gündelik hayatla iç içe olması, gündelik hayattan sökülüp atılamaması yer almaktadır.

Fişek, Spor Yönetimi isimli spor alanında çalışanlar için önemli bir yere sahip olan çalışmasında da yukarıdaki açıklamamızı onaylar nitelikteki görüşlerini belirtmektedir:

“Tarihteki ilk sporlar, ister araçlı, ister araçsız yapılsın, savunma ve saldırı kökenli olanlardır. Bir başka deyişle, insanın doğayla girdiği ölüm kalım savaşının zorunlu bedensel eylemlerinden kaynaklanır” (Fişek 2003:25).

O halde insanlığın ilk dönemlerinde fiziksel gücün önemli olduğu sonucuna varabiliriz. Birey fiziksel açıdan kendini ne kadar savunabiliyor ve karşı atağa geçebiliyorsa, sporcu olarak o kadar başarılı bir durumdadır.

Gillet ise bu konuda şöyle demektedir:

“İlk yıllarda insanın beden gücünü göstermekten hoşlanması, çok doğaldır. Onun besinini elde etmesini, hayvanları ya da düşmanlarını yenmesini bu güç sağlıyordu” (Gillet 1975:17).

Tarihte ortaya çıkan ilk sporlar savunma ve saldırı kökenli olduğuna göre; savunma ve saldırıya yönelik olan okçuluk, güreş, kılıç kullanma gibi sporların, tarihin ilk sporları olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Ancak bu aktivitelerin sadece savunma ve saldırı amacıyla yapılmış olmaları, bu eylemlerin spor olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü ilkeler daha önce de belirtildiği gibi spor yaptıklarının farkında değillerdir.

Günümüz sporlarının bel kemiği olan spor kurallarına bu dönemde rastlayamayışımız, yapılan bu aktivitelerin spor olup-olmadığı sorusunu bir kez daha karşımıza çıkartmaktadır. Cevap olarak diyebiliriz ki, yapılan aktiviteler tam bir sportif eylem olmamakla beraber, günümüz sporlarının ilk tohumlarının atılmasını sağlayan ‘spora başlangıç’ aktiviteleridir.

“Arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan belge ve bulgulardan, güreş, boks, eskrim ve okçuluğun, İ.Ö. 3000 yıllarında, yani tarihin ilk devletleri olan Mısır ve Sümer’de yapıldığını biliyoruz” (Fişek 1985:9).

Beş bin yıldan fazla bir geçmişe sahip olan bu spor dallarında kullanılan spor aletleri son derece ilkel olmak zorundadır. Bu dönemde yumruğu sıkarak rakibe ya da düşmana vurma fikrine dayanan boks, düşmanla ya da rakiple kavga eder gibi üste çıkmaya çalışılan güreş, elde tutulan ucu sivri bir baltayla rakibi ya da düşmanı yok etmeye çalışılan eskrim ve yine eldeki basit bir sopayı fırlatarak düşmanı vurmaya çalışılan bir aktivite olan okçuluk sporlarıyla karşı karşıyayızdır. Tamamen basit bir zihinsel faaliyetin ürünü olan bu aktiviteler, o dönemin en önemli sportif faaliyetleri arasındaydı. İlkeller, ilk sporların temellerini attıklarından habersiz bir şekilde, sadece savunma-saldırı amaçlı olan eylemleri gerçekleştirirken, gelecek nesillerin bu aktivitelerle “spor” adını vereceklerinden habersizdi.

“Tarihte bir başka spor türü, kural olarak araçla yapılan ve temelde insanın doğayla girdiği savaşımın taşıma-ulaştırma gereksinmelerini yansıtan bedensel eylemlerdir; tunç çağı kökenli savunma ve saldırı sporlarından bir-iki bin yıllık gecikmeyle tarih sahnesine çıkan bu sporları, bir bakıma, demir çağının (Başlangıç İ.Ö 1700) bedensel eylemleri sayabiliriz. Söz gelişi biniciliğin kökenleri, insanların atları evcilleştirmelerine kadar gitmekle birlikte, ‘ilk at sırtındaki adam’, Anadolu’da bulunan ve yaşı İ.Ö. 1400 olarak saptanan bir heykelcik; tarihin ilk kürekçileri, yelken öncesi dönemin savaş gemilerini devindiren köleler; aynı şekilde ilk kanocular, Amerikan Kızılderilileri, boş zaman yelkenciliğinin ilk gerçekleşme biçimleri de, başta Mısır, Eski-Akdeniz uygarlıklarında dinlenme yeri olarak kullanılan yatlardır” (Fişek 2003:26).

Yukarıdaki paragraftan, spor ile insanlık tarihinin birbiriyle doğru orantılı olduğunu bir kez daha anlamaktayız. İnsanların el emeklerinin çeşitlenmeye başlamasıyla beraber, yeni türlerde sportif aktiviteler de ortaya çıkmıştır. Ayrıca atın evcilleştirilmesi ve bir yük hayvanı olarak kendisinden yararlanılması da atlı aktivitelerin özünü oluşturmaktadır.

“Daha sonra iki bin yıllık gecikme ile taşıma-ulaştırma kökenli sporlar çıktı ortaya... Bu sporlar, temelde, insanların bir yerden ötekine gitmek, doğa güçlerinden ya da yırtıcı hayvanlardan kaçmak için başvurdukları araçlı-araçsız yöntemlerin bir benzetimiydi” (Fişek 1985:9).

Füsun Öztürk, taşıma-ulaştırma kökenli sporların demir çağının aktiviteleri olduğunu belirtmektedir:

“Tarihte sporun yapılış amaçlarından bir diğeri insanların taşıma-ulaştırma gereksinimlerini karşılamaları için spor yapmalarıdır. Demir çağı ile birlikte daha çok ulaştırma-taşıma kökenli olan binicilik, yelken, kürek, kızak, kayak vb. sporlar karşımıza çıkmaktadır” (Öztürk 1998:38).

Toplumsal hayatın her noktasını etkileyen spor, tarihin ilk dönemlerinde bile insanlar arası eğlencelerin, yarışmaların kaynağı olmuştur. İnsanların yaşadığı farklı dönemlerde, o dönem boyunca kullanılan maddelerin (madenlerin) özelliklerine bağlı olarak farklı spor dalları gelişmiştir. Örneğin, demir çağında, o dönem en fazla kullanılan maden olan demirden yapılan araç-gereçlerle spor yapıldığını görmekteyiz.

Tarihte en son ortaya çıkan sporların ise takım sporları olduğu bilinmektedir: “İnsanların doğayla tek başlarına mücadele ettikleri geçimlerini kendi öz çabalarıyla sağladıkları, başka bir deyişle “iş yerinde üretim için işbirliği” planlarının oluşmadığı dönemlerde elbette gelişmezdi bu sporlar” (Fişek 1985:9).

Bu noktada işbölümünden söz edilmektedir. İş bölümü ile beraber, hem üretim daha da artmış, hem de daha fazla insan için boş zaman yaratılması söz konusu olmuştur. Daha fazla insan için boş zamanın ortaya çıkması ile beraber ‘takım sporları’nın ön plana çıktığını görmekteyiz.

Bazı ülkelerde ilk olarak ortaya çıkan sportif faaliyetlere baktığımız zaman;

Çin Uygarlığına baktığımız zaman, köklü bir geçmişe sahip olan bu uygarlığın, sportif aktiviteler konusunda da eski bir geçmişe sahip olduğunu görmekteyiz:

“Çin Uygarlığı; beden çalışmalarını oldukça geniş biçimde ve akıllıca kullanan ilk uygarlık olarak görünüyor. Bu çalışmaların başlıca aracı, İ.Ö. 2700’e doğru, dinsel bir amaçla yaratılan bol ayrıntılı bir beden eğitimi yöntemidir: Kungfu” (Gillet 1975:20).

Savunma sanatı olarak adlandırılan Kungfu, hem beden eğitimi hem de saldırı sporudur. Kungfu’da bedenin eğitilmesi, bir takım dinsel amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Kungfu, temeli Konfüçyus’a dayanan ve Taoizmin şekillendirdiği bir savunma sporudur. Dikkat edilecek olursa Kungfu’nun temelinde de dinsel bir amacın olduğu görülmektedir.

Spor alanında Çinliler’in bir basamak daha ileri gittikleri ve farklı spor dalları arasında yarışmalar dahi düzenledikleri bilinmektedir:

“Yarışma sonunda da Şarap Kupası yenene değil, zayıflığına çare olsun diye yenilene sunuluyordu” (Gillet 1975:20). Kaybeden takımın ödüllendirildiğini anladığımız ama aslına tersi bir durumun söz konusu olduğu bir olayla karşı karşıyayız. Çünkü kaybedene kupanın verilmesi durumu, bir aşağılamanın ve hor görmenin sonucudur. Bu durumda kaybeden taraf daha da hırsla gelmekte ve daha iyi olabilmek için daha fazla çalışmaktadır.

Bu dönemde Japonya’da da savunma kökenli bir spor olan Jiu-Jitsu’yla karşılaşırız. Bu sporda temel amaç, rakibin can alıcı noktaları bilmek ve buna göre hareket etmektir.

Mısır’da ise daha ziyade güreş ve değneklerle ilgili bir takım sportif aktiviteler görmekteyiz:

“Özellikle askerlerinin talimine yarayan, çevikleşme, güreş ve değnek çalışmaları yaptılar. Anıtların üzerinde bulunmuş olan resimler yarışmakla ilgilenmediklerini düşündürür” (Gillet 1975:20).

Japonlar'ın spor hususundaki bir diğer özelliği de tarihteki ilk spor örgütünü gerçekleştirmiş olmalarıdır. Bu konuda Fişek şöyle demektedir:

“Ekecheria (Olimpiyat Barışı) işlerini yürütmek için, dört yılda bir seçimle oluşturulan geçici yönetsel yapıları ya da ‘eskrim okulu’ yönü ağır basan Savunma Ustaları Birliği’ni bir yana bırakırsak, tarihte bilinen ilk biçimsel spor örgütü, okullar arası yarışlar düzenlemesi için Japonya İmparatoru Yoozei’in 1603 yılında kurduğu yüzme federasyonudur”(Fişek 2003:23).

O halde Japonlar'ın spora daha fazla önem verdiklerini ve sporda örgütsel bir yapının oluşturulması için çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Eski Yunan'a baktığımız zaman ise her şeyin çok daha farklı olduğunu görürüz. Eski Yunan Uygarlığı'nda gerek bilim, gerek sanat ve gerekse spor alanında oldukça fazla bir ilerlemenin olduğu bilinmektedir.

Gillet, Yunan Uygarlığı'nın birbirinden farklı alanlarda gelişmesini şöyle açıklar:

“Hayranlık uyandıran Yunan Uygarlığı'nın gelişmesinin başlıca nedenlerinden birinin; yurttaşların, canlı rekabet anlayışı olduğu konusunda herkes birleşiyor. Siteler arasındaki korkunç kin, sitelerdeki sınıf kavgaları, hizipleşmeler, atletizm yarışmalarında ve şiirde ülküleştirilen mücadele, hem en güçlü, hem de en ince kültürü yaratır. Sürekli olarak kesin ve hayati mücadeleye hazır olma gereği, insanlara ölçülülük, antrenmanlı, sinir ve kastan oluşan ender rastlanır bir bedensel kusursuzluk kazandırır” (Gillet 1975:23).

Yunan Uygarlığı'nın gelişmesinde esas faktör, Gillet'e göre site devletleri arasındaki kin'e bağlı olarak ortaya çıkan mücadelelerdir. Bu mücadeleler sayesinde sürekli olarak savaşa hazır bir durumda olan site devletleri, farklı alanlarda da gelişmeler göstermiştir.

Yunan Uygarlığı ile özdeşleşen Olimpiyat Oyunları'na baktığımız zaman, Olimpiyatların başlangıç tarihinin oldukça gerilere gittiğini görürüz.

“Batılı bazı spor tarihçileri, Olimpiyat Oyunlarının Milattan tam 776 yıl önce, Isparta Kralı LIKORGUS’un tavsiyesi üzerine, Elis hükümdarı PHITOS tarafından ihdas edildiğini yazar”(Perin ve Ark. b.y.y.:905).

Olimpia kelimesinin kökenine baktığımız zaman ise kelimenin tanrılarla dolu olan Yunan Mitolojileri’ne dayandığını görmekteyiz.

“Mitoloji başta Tanrılar Tanrısı Zeus olmak üzere; Athena, Apollon, Hefestos, Hera, Artemis, Hermes, Hestis, Aris, Afrodite, Poseidon ve Demeter gibi yüce tanrı ve tanrıçaların yüksek bir dağın zirvesindeki saraylarında oturduklarını kabul eder. İnsan ayağının değmediği kabul edilen bu zirveler üzerindeki yüce dağa mitoloji Olimpia (veya Olimpos) adını verir” (PERİN ve Ark., b.y.y.:905).

Olimpiyat Oyunlarının temelinde Tanrı Zeus’a adanmışlık yer almaktadır. Kaldı ki bu oyunların ismi de Zeus ve diğer tanrıların yaşadığına inanılan, insan ayağının değemeyeceği yüce bir dağ olan OLIMPIA’dan gelmektedir.

Olimpiyat Oyunları’nı bütün Dünya’nın yakından takip ettiği ve iktidarların bu oyunları kendi ülkesinde gerçekleştirmek için canla, başla seferber olduğu günümüzde, bu oyunların mitolojiye dayanan, tanrı Zeus adına yapılan (bir nevi ibadet) sportif faaliyetler olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bu noktada Yunan Uygarlığı’nın, tüm Dünya’yı etkisi altına aldığı söylenebilir. Çünkü Olimpiyatlar, Zeus onuruna yapılan ve temelinde dinsel çağrışımların bulunduğu spor aktiviteleridir.

“Olimpiyat Oyunları efsaneye göre, dört Pan-Helenik törenlerden biri olarak, Elis Kralı Iphitos’un çabalarıyla, İ.Ö. 776 yılında başladı. (Fişek 1985:12).

Yukarıdaki ifadede de olimpiyat oyunlarının Pan-Helenik törenlerden birisi olarak yani dinsel argümanlarla dolu bir şekilde ortaya çıktığını görmekteyiz.

Olimpiyatların dinsel nitelikte tertiplenen kutsal şenlikler olduğu konusunda pek çok ortak fikir yer almaktadır.

“Eski Yunan dünyasının en önemli bayramı olan bu oyunlar kutsal barışı sağlıyordu” (Saltuk 1995:32).

“Kentlerde koruyucu tanrıça Athena, adına tertiplenen PANATHEN, Denizler tanrısı Poseidon adına tertiplenen ISTHMIAN, Güneş Tanrısı Apollon adına düzenlenen PYTHIAN şenliklerinin tamamen sportif gösteriler olduğu görülür. Bunlar arasında Tanrılar tanrısı ZEUS adına tertiplenen OLIMPIA’nın da en büyük ve en kutsal şenlik ve spor gösterileri olduğu bilinmektedir” (Perin ve Ark. b.y.y.:907).

Bu konuda Karaküçük’ün tespiti de yerindedir:

“M.Ö. 776’dan M.S. 392 yılına kadar dörder yıllık aralarla 292 defa yapılan ve 1168 yıl devam eden Olimpiyanın organize ediliş sebepleri olarak, dini, siyasi, sosyal ve kültürel konuları sayabiliriz” (Karaküçük 1989:2).

Ayrıca konuyla ilgili en güzel örneklerden birisi de Koryürek’ten gelmektedir. Koryürek’in, Olimpiyadlar isimli çalışmasında “yarışmalara katılmak isteyen genç, Yunan vatandaşı da olsa, hakemlere hırsızlık veya cinayetten sabıkası olmadığını ispatlaması gerekirdi”(Koryürek 2003:8) şeklindeki açıklamasından, Olimpiyat Oyunları için başvuranlar arasında herhangi bir suç işlemiş olan bireylerin, yarışmaya katılamadıklarını anlamaktayız. Çünkü Tanrı Zeus adına yapılan yarışmalara, büyük suçlar işlemiş olan bireylerin katılmasını düşünmek abes olacaktır. Bütün dinlerin yasakladığı cinayet ve hırsızlık gibi eylemler, bu dönemin dinsel inanışında da etkili bir rol oynamaktadır.

Olimpiyat zamanı site devletleri arasında savaş varsa dururdu. Çünkü oyunların temelinde dinsel içerikler bulunmaktaydı ve bu süre içerisinde silah taşımak veya savaşmak günahtı.

“Olimpiyat Oyunları önceleri sekiz yılda bir yapılırdı. Bu sürenin belirlenmesinde dini inançların önemli rol oynadığı gerçektir. Ölen bir kişinin ruhunun sekiz yıl sonra dirileceği inancı bu kutsal oyunların sekiz yılda bir yapılmasında önemli etken olmuştu” (Perin ve Ark. b.y.y.:910).

Olimpiyat Oyunlarına katılanların “katışıksız Yunan Yurttaşları olmaları zorunluydu” (Saltuk 1995:32).

Olimpiyat Oyunları, sabahın ilk ışıkları ile başlıyordu. İlk sene yalnızca bir spor dalında yapılan oyunlar, daha sonraki yıllarda farklı alanlarda farklı sporların ortaya çıkmasına bağlı olarak birden fazla alanda yapılmaya başladı. İlk sene bir

güne sığdırılan oyunlar, daha sonraki yıllarda beş güne yayıldı. Bunda spor dallarının ortaya çıkmasının rolü büyüktür.

O dönemlerde Olimpiyat Oyunları'nda oynanan oyunlara baktığımız zaman disk atma, mızrak atma, güreş, pentatlon, atletizm gibi spor dallarını görmekteyiz.

“Disk atmada, diski elden geldiğince uzağa fırlatmak söz konusuydu. Buna karşılık, mızrak atmada ise uzağa fırlatmaya mı yoksa hedefi vurmaya mı önem verdikleri anlaşılamamıştır. Yunanlılar mızrağa dolayıp halka biçimindeki ucunu parmaklardan birine geçirdikleri bir sicimle mızrağın fırlatılma gücünü çoğaltıyorlardı” (Gillet 1975:26).

Ata sporumuz güreş'i de Olimpiyat Oyunları'nda görmekteyiz.

“Olimpiyatlarda güreşin çeşitli biçimleri de uygulanıyordu: Ayakta yapılan, kazanmak için rakibin dengesini bozup düşürmek ya da bir dizini yere değdirmek gereken güreş; yerde yapılan, kazanmak için rakibi pes ettirmek gereken güreş” (Gillet 1975:27). Fiziksel güce dayalı olan bu oyunlarda hiç şüphesiz güçlü olan kazanıyordu.

Yunanlılar, beş ayrı spor dalını bir araya getirerek (uzun atlama, cirit atma, 200 metre koşusu, disk atma ve 1900 metre koşusu) Pentatlon adı verilen yarışma daha geliştirmişlerdi.

Aristoteles, “Pentatloncular, bütün atletlerin en kusursuzlarıdır, çünkü doğadan hız, güç, beceriklilik ve cesareti almışlardı” (Akt:Gillet 1975:27) demektedir.

Olimpiyatlarda, pentatlona özel bir değer verildiği hemen fark edilmektedir. Çünkü beş ayrı spor dalının birleşiminden meydana gelen pentatlon, çok daha fazla güç, hız ve beceri istemektedir. Doğal olarak pentatlonu kazanan yarışmacı çok daha farklı bir şekilde anılmayı hak etmektedir.

“Olimpiyat Oyunlarını kazanmak büyük bir onurdu. Kazananın ödülü bir taçtı. Bu taç Herakles'in Altis'de yetiştirdiği, tanrı Zeus'a adanmış kutsal zeytin ağacının dallarından örülürdü” (Saltuk 1995:33).

Kazananlara verilen ödülün, günümüzde yarışmaları kazananlara verilen hediyeler gibi maddi yönü ağır basan hediyeler olmaması dikkat çekicidir. Günümüz yarışmalarında kazananların ödülü maddi değeri yüksek hediyeler olmaktadır. Olimpiyatlar'da ise kazananlara ödül olarak verilen bir taç söz konusudur. Ancak Olimpiyatlar'ın temel amacının dinsel olduğu düşünülecek olursa, dinsel bir faaliyetten maddi değeri yüksek hediyeler beklemekte saçma olacaktır.

Bunun nedeni, dinsel bir etkinlik olan olimpiyat oyunlarının ödülünün yine dinsel bir nitelikte olan bir taç olmasıdır. Bu taç Tanrı Zeus'a adanmış kutsal bir ağacın dallarından yapılmaktadır. Bu nedenle "kutsal olan" tacı almak için herkes yarışmakta, ancak bir kişi başarılı olmaktadır.

Ancak bin yıldan fazla bir zaman dilimi içerisinde yayılan Olimpiyatların İ.S. 393 yılında yasaklandığını görmekteyiz.

"Antik Olimpiyat Oyunlarının kapısına kilit vurmak, İ.S. 393 yılında Milano'dan Olympia'ya ferman çıkaran Romalı Theodisius'a düştü" (Fişek 1985:13).

Tam 1168 yıl devam eden Olimpiyat Oyunları; kiliselerin, Hristiyanlığın kurbanı olarak yok olmuştu. Zeus adına düzenlenen Olimpiyat Oyunlarının, Hristiyanlık dini karşısında daha güçlü olmaya başlaması, Hristiyanlığın, Olimpiyat Oyunlarını yok etmesindeki temel faktördür. Ayrıca bedensel aktivitelere 'şeytan işi' diyerek karşı konulması, yasaklamanın bir diğer nedenidir.

1.2.2. Modern Olimpiyatların Başlangıcı:

Modern Olimpiyatlar'ın yaratıcısı olarak Baron Pierre de Coubertin kabul edilmektedir. Coubertin, "1863 yılında doğmuş, Paris'teki bir Cizvit okulunda başlayan öğrenimini St. Cyr Askeri Akademisi'nde sürdürmüş ve diplomasını Londra'daki bir yüksek okuldan almıştı"(Perin ve Ark. b.y.y.:914).

Coubertin, olimpiyat oyunlarının tekrardan başlatılabilmesi için çok çalışmış; "Fransa'daki zamana uymasını bilmeyen eğitim ve spor kuruluşlarına yeni bir sistem getirmek istemiş, fakat tutucu bürokratlar tarafından dışlanmıştı. Gayet pragmatik ve inatçı olan Coubertin, bunun üzerine, ufkunu ülkesi dışına

taşıyarak”(www.turkishnoc.org.tr/olimpiyat/modern.htm) ülkesini bile terk etmek zorunda kalmıştı.

Olimpiyatların tekrar canlandırılabilmesi için elinden gelen her şeyi yapan Coubertin, Sorborne Üniversitesi’nde Uluslar arası Spor Kongresi’nde bir konuşma yaparak Olimpiyat Oyunları’nın tekrar canlanması gerektiğini belirtir ve sonuçta da başarıya ulaşır. Yapılan bu toplantı sonucunda olimpiyatlarla ilgili 4 karar alınır:

- Modern Olimpiyat Oyunları, her dört senede bir toplantıya katılan delegelerin ülkelerinden birinde yapılacaktır.
- Bu oyunların yönetimi için bir Milletlerarası Olimpiyat Komitesi kurulacaktır.
- Bu komitenin başkanı, teklifin sahibi Baron Pierre de Coubertin olacaktır.
- Modern olimpiyat oyunlarının ilki, bu oyunların menşei bulunan Yunanistan’da yapılacaktır (Perin ve Ark. b.y.y.:915).

İlginçtir ki, günümüzde Olimpiyat Oyunları’nın kendi ülkelerinde yapılmasını isteyen, bu uğurda milyonlarca dolar para harcayan, reklâm yapan onlarca devlet olmasına karşın, Yunanistan, gerçekleştirilecek olan ilk modern olimpiyatların Atina’da yapılmasına razı olmaz. Her seferinde bir takım bahaneler öne sürerek bu teklifi reddeder. Daha sonra Coubertin araya girerek Yunan Hükümetini ikna eder.

1896’da Yunanistan’da düzenlenen olimpiyat oyunlarından sonra, ilk olimpiyatın Atina’da yapılmasına karşı olan Yunan Hükümeti, bundan sonraki bütün Olimpiyat Oyunları’nın Yunanistan’da yapılmasını ister. Çünkü olimpiyat oyunları gerek çok iyi bir reklâm, gerekse oldukça fazla getirisi olan bir projedir.

Bu arada Olimpiyat Bayrağı’ndan da söz etmek yerinde olacaktır. Olimpiyat Oyunları’nın bayrağı iç içe geçmiş beş halkadan ibarettir. Her bir dairenin farklı kıtaları temsil ettiği halkalı bayrak, “dünyada Hristiyan haçından sonra en çok tanınan sembol” (Simson–Jennings 1994:16) olarak düşünülmektedir.

Ülkemiz ilk defa “1912 yılında Stockholm’de yapılan Olimpiyat Oyunları’nda temsil edilmiştir” (Atabeyoğlu 2004:14).

Modern olimpiyatlar daha ziyade siyasi bir takım problemleri bünyesinde barındırmaktadır. Modern Olimpiyatlar, genel mana da siyasi boykot veya protestoların en temel argümanlarından birisini teşkil etmektedir. Modern Olimpiyatlar'a baktığımız zaman şu siyasi olayları görmekteyiz:

“1920 yılında Anvers’de yapılan oyunlara I. Dünya Savaşı yenikleri Almanya, Avusturya, Macaristan ve Türkiye alınmamışlar, 1936 Berlin Olimpiyatları Hitler’in gövde gösterisi ve ari ırk teorisini ispatlayabileceği bir araç olmuş, 1948 Londra oyunlarında II. Dünya Savaşı sorumluları olarak görülen Almanya ve Japonya oyunlara alınmamış, 1956 Melbourne oyunlarında Rusya’nın Macaristan’ı işgali yüzünden bazı ülkeler oyunları boykot etmişler, 1968 Meksika oyunlarında Amerika’da oyunlardan bir yıl önce başlatılan siyah Amerika militanlığı akımının uzantısı olarak 400 metre şampiyonu ve üçüncüsü iki Amerikalı zenci atlet kürsüde beyazlara yönelik protesto girişiminde bulunmuşlar, 1972 Münih oyunlarında Filistin – İsrail çekişmesinin kanlı bir şekilde Filistinliler tarafından olimpiyatlara yansıtılması yaşanmış, 1976 oyunlarında ırkçı Güney Afrika ile karşılaşmalar yapan Yeni Zelanda’nın oyunlara alınmamasını isteyen 20 Afrika ülkesi boykota gitmişler, 1980 Moskova’da Rusya’nın Afganistan’ı işgal etmesi nedeniyle ABD ve 65 Batılı ülke oyunlara katılmayarak boykota gitmişler, 1984 Los Angeles’de ise Moskova oyunlarının misillemesi olarak Rusya ve 15 Doğu Blok ülkesi oyunları boykot etmişlerdir” (Karaküçük 1989:174).

1.2.3. Spor Dalları:

Günümüz spor terminolojisine baktığımız zaman birbirinden farklı spor dallarını görmekteyiz. Bu ayrımın temelinde yatan esas nokta, insanların farklı uzuvlarıyla gerçekleştirilebileceğini düşündüğü ve rakibi yenmeye yönelik farklı spor dallarının ortaya çıkması yatmaktadır.

Bunun yanı sıra sanayileşme ve spor dallarının ortaya çıkması arasında da doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü sanayileşme ile beraber insan daha fazla boş zamana sahip olmuş ve daha fazla insan, boş zaman değerlendirme alternatiflerinden biri olan sporu tercih etmiştir. Bu şekilde sanayileşme, insanı spora doğru daha da yaklaştırmıştır.

Sanayileşmiş ülkelere baktığımız zaman spor dallarının çok daha fazla olduğunu görürüz. Temelinde ekonomik gücün olduğu bu farklılaşma, özellikle maddi gelire göre spor sınıflandırmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bölgelerde tenis, golf gibi burjuva oyunlarının yanında diğer spor dallarının da geliştiğini görmekteyiz. Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise, daha ziyade ucuz olan, masraflı olmayan ve fazla bir araç-gereç gerektirmeyen spor dallarının geliştiğini görmekteyiz. Bunun en güzel örneğini Afrika’da görebiliriz. Afrika denildiği zaman akla gelen ilk spor dallarından bir tanesi futboldur. Çünkü futbol oynamak için herhangi bir şeye gerek yoktur. Top yerine, tenekeler, kutular, elbiseler, pet şişeler; kale yerine de iki tane taş veya elbise. Bu nedenle gelişmişlik düzeyi ile yapılan spor dalları arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Spor dallarını takım sporları, bireysel sporlar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Bireysel spor dalları içerisine daha ziyade, sporcunun tek başına veya rakibi ile yaptığı mücadeleyi içeren spor dalları girmektedir. Güreş, boks, halter, binicilik, uzun atlama vs. gibi spor dalları bireysel spor dalları olarak değerlendirilebilir. Takım sporları ise, aynı kulübün üyesi olan ve kazanmak için birbirlerine ihtiyaçları olan oyunculardan oluşan spor dalıdır. Futbol, voleybol, hentbol, basketbol vs. gibi spor dalları takım sporlarıdır.

Bazı spor dallarına kısaca değinecek olursak;

1.2.3.1. Atıcılık

Barutun bulunup ateşli silahların kullanılmaya başlaması ile beraber ön plana çıkan atıcılık sporu özellikle İngiltere’de gelişmiştir.

“Özel nitelikli atış silahlarıyla sabit veya hareketli bir hedefe atış yapma temeline dayanan”(Savaş 1997:36) atıcılık sporunun 1896 yılında Olimpiyat Oyunlarına alındığı bilinmektedir

1.2.3.2. Atletizm

İnsanlık tarihi ile özdeşleştirebileceğimiz bir spor dalı olan atletizm, “insanın tabii hareketlerinden olan koşu, atlama, atma ve yürüyüşe dayanan ve fiziki gücünü devam ettirmeye veya geliştirme amacını güden beden temrinlerinin bütününe denir” (Tekin 1983:9).

Daha önceden de değindiğimiz gibi ilkeller, vahşi hayvanlardan ve doğa olaylarından korunmak için savunmaya önem vermek zorundaydılar. Vahşi hayvanlardan koşarak kurtulma, onlara taş, değnek vb atma gibi eylemler, atletizm ile insanoğlunun tarihin her döneminde beraber olduğunun göstergesidir.

Türkiye’de atletizmin ilk olarak ortaya çıkışına bakacak olursak, atletizm “geçen yüzyılın sonlarında, İstanbul’da KURTULUŞ Kulübü’nde (1896) başladı. İlk Türk atleti, aynı zamanda futbolcu olan ve Çanakkale Savaşları’nda (1915) şehit düşen Celal İbrahim’dir”(Demir 1991:13).

1.2.3.3. Basketbol

Son yıllarda basketbolun daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Beşer kişilik gruplar halinde, iki takım arasında elle oynanan bir spor olan basketbol da amaç; topu, rakip takımın koruduğu potanın içerisinden geçirmektir.

“Basketbol, aslen Kanadalı olan ve 39 yılını Amerika’da spor öğretmenliği yaparak geçiren Dr. James Naismith tarafından bulundu. İlk basketbol maçı 20 Ocak 1892 günü Springfield YMCA Dershanesi spor salonunda oynandı” (<http://www.sporuzmanlari.com/modules.php?name=content&pa=showpage&paid=18>).

Türkiye’de ilk olarak “Beden eğitimi öğretmeni Ahmet Robenson, Türkler arasında basketbolu oynatmıştır”(Sevim-Sevim 1986:11)

Ülkemizde ilk resmi basketbol maçı “4 Nisan 1921’de Darülmuallimini Aliye Mektebi (Yüksek Öğretmen Okulu) öğrencileri ile İstanbul’daki Amerikalılardan kurulu takım arasında” (Sevim 1981:18) oynanmıştır.

İlk basketbol milli takımımızın ise “1934 yılında Naili Moran ve diğer basketbolcuların çalışmaları sonucunda”(Urartu 1990:12) kurulduğunu görmekteyiz.

Basketbolun en belirgin özelliği Dünya genelinde futboldan sonra en fazla taraftar bulan ve oldukça fazla miktarda paranın dolaştığı bir spor dalı olmasıdır.

1.2.3.4. Binicilik

Ata binme sanatı olarak ta isimlendirebileceğimiz binicilik sporu, tarihin en eski spor dallarından birisidir. Çünkü at, insanoğlunun evcilleştirdiği ilk hayvandır.

Bu bağlamda, taşımacılık alanında attan faydalanma düşüncesinin oldukça köklü bir geçmişe sahip olacağı daha kolay anlaşılabilmektedir.

“(Binicilik) 4 bin yıllık geçmişiyle en eski spor dallarından birisi olarak kabul edilir. M.Ö 668’de Yunanlılar, İskitlerden öğrendikleri biniciliği ‘araba yarışları’ biçiminde olimpiyat yarışma programına aldılar” (<http://www.sporuzmanlari.com/modules.php?name=content&pa=showpage&paid=18>).

Olimpiyat Oyunları’na kadar giren binicilik sporu, hem atın özelliklerini ortaya çıkarması (dayanıklılık, hız), hem de binicinin ustalığını sergilemesi yönünden önemlidir. Burada söz konusu olan at ve binicidir. Başarı, her iki varlık arasında etkili bir uyuşumun olması dâhilinde gerçekleşecektir.

1.2.3.5. Bisiklet

Bisiklet yarışları günümüzün önde gelen favori spor dallarından birisidir. “İki tekerleği, oturmaya yarar bir selesi olan; arka tekerleğe bağlı bir pedal yardımıyla yol alan bir araç”(Savaş 1997:72) olan bisiklet, özellikle bacak kası kuvveti ile doğru orantılı olarak hız almaktadır.

Bisiklet yarışları farklı dallarda yapılmaktadır. Pist yarışları, sürat yarışları, yol yarışları, tur yarışları vb gibi farklı yarış çeşitleri bulunmaktadır.

1.2.3.6. Boks

Savunma sporlarından biri olduğu tahmin edilen boks, özellikle ringlerde şiddeti sevenlerin hoşuna giden bir spor dalıdır. Özel eldivenler giyen, kilolarına göre sınıflandırılmış iki kişinin, belli kurallar dâhilinde ring üzerinde yumruklarıyla birbirlerine vurmaya çalıştıkları bir spor dalı olan boksun kökeni çok eski zamanlara dayanmaktadır. Çünkü ilkelerin kendilerini korumak için yumruklarını sıkmaya başladıkları andan itibaren boksun başlangıcından söz etmemiz mümkündür.

1.2.3.7. Eskrim

Kılıçla dövüşme sanatı olarak adlandırabileceğimiz eskrim “kılıç, epe, flöre (silah isimleri) kullanılarak yapılan bir çeşit vuruşma sporu”(Savaş 1997:135)’dur. Yarışmayı bir hakem yönetir ve yüksek puanı alan oyuncu karşılaşmadan galip ayrılır.

1.2.3.8. Futbol

Günümüzde spor denilince akla gelen ilk spor dalı olan futbol, on birer kişilik iki takım arasında, daire şeklinde özel bir topa (meşin) eller değmeden, vücudun farklı yerleriyle vurarak, rakip takımın kalesine gol atılması fikrine dayalı bir oyundur. Hem kuralların basit olması, hem fazla bir malzeme gerektirmemesi, hem de her yerde oynanabilir olması, futbolun çekiciliğini arttırmaktadır.

1.2.3.9. Golf

Burjuva oyunu olarak anılan bu oyun, üzerinde yapay yollarla açılmış olan on sekiz deliğe, özel sopalar yardımıyla topun sokulması esasına dayanır. Golf oyununda önemli olan az sayıda vuruşla, topları belirli mesafe uzaklıkta bulunan deliklere sokabilmektir.

1.2.3.10. Güreş

Milli sporumuz olan güreş “iki kişinin belli kurallara göre tutuşup birbirinin sırtını yere getirmesi veya belli bir süre içinde rakibinden daha fazla puan toplaması temeline dayanan”(Savaş 1997:160) bir spor dalıdır.

Dünya’nın en eski spor dallarından birisi olan güreşin tarihini çok daha eskilere götürmek doğru olur. Savunma-saldırı amaçlı olan güreş, ata sporumuz olarak tarihe geçmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti’nde çok daha önemli bir konuma sahip olan güreş konusuna ileride daha geniş değinilecektir.

1.2.3.11. Halter

Fazla bir geçmişe sahip olmayan halter, “bar denilen yuvarlak bir çubukla birbirine bağlanan disk biçimli ağırlıklardan oluşan bir kaldırma aracı”(Savaş 1997:165) olarak adlandırılmaktadır.

Ülkemizde halter denildiği zaman akla gelen ilk isim Naim Süleymanoğlu’dur. Süleymanoğlu’nun uluslar arası yarışmalarda aldığı ödüller, kazandığı başarılar, millet olarak göğsümüzü kabartmıştır.

1.2.3.12. Hentbol

Hentbol oyunu karşılıklı iki takım arasında, topun elle kaleye atılması esasına dayanmaktadır. Futbolun tam tersi olan hentbolda oyun iki devreden oluşmaktadır. İlk devrenin ardından kaleler değişmektedir.

Türkiye’de ilk defa “1927 yılında ‘saha el topu’ olarak oynanmaya başlamıştır”(MEB Yay. 1991:19).

1.2.3.13. Jimnastik

Jimnastik bir seri spor figürlerini kapsayan bir spor dalıdır. “İnsanın ruh ve beden yeteneklerini geliştirmek amacıyla biyolojik olanaklar içinde uygulanan, yöntemli ölçülü ve düzenli vücut alıştırmaları”(Alpman 1969:20) olarak nitelendirilen jimnastikte oldukça farklı figürler bulunmaktadır. Bu spor dalında önemli olan faktör, çeviklik ve elastiki bir yapıya sahip olmaktır. Bazı bilim adamları, insanoğlunun maymunlardaki çevikliğe özenerek taklit yoluyla ilk jimnastik hareketlerini yaptıklarını söylemektedir.

İlk çağ düşünürlerinden Aristo ise jimnastik konusunda şöyle demektedir:

“Cimnastik, hangi hareketlerin vücuda yararlı olduğunu, tabiatın insan vücuduna ölçülü olarak bağışladığı niteliklere göre bunların hangilerinin en iyi ve uygun düşeceğini araştırma bilimidir”(Akt: Alpman 1972:58).

Aristo’ya göre jimnastik, araştırmaya dayanan bir bilimdir ve pragmatik bir yapıya sahiptir. Yapılan aktivitenin ne kadar çok faydası var ise o en aktivite en iyi olandır.

1.2.3.14. Karate

“Karate her türlü saldırılardan, hiçbir araç, silah kullanmadan kendini koruma sanatı sanatının belli kurallara göre düzenlenmesinden oluşturulmuş bir tür dövüş sporu”(Savaş 1997:194-195) olarak adlandırılabilir.

Burada üzerinde durulması gereken esas nokta ise Karate, Tae Kwondo, Jiu Jitsu gibi dövüş sporlarının neden Japonya ve Çin’de ortaya çıktığıdır. Bana göre; bu bölgelerin dinsel yapılarının bir özelliği olarak bu tür sporlar ortaya çıkmıştır. Çünkü ateşli silahları kullanmayı yasaklayan ve bunun yerine bedeni eğitmeyi emreden bir

dinin varlığı söz konusudur. Bu durumda doğal olarak bedensel hareketlere dayalı sporlar gelişecek ve kendini koruma içgüdüğü için içine karşınca bu tür dövüş sporları ortaya çıkacaktır.

1.2.3.15. Masa Tenisi

Masa Tenisi, bir masanın ortasına gerilen ağa topu değdirmeden, masanın iki tarafında yer alan sporcuların, ellerindeki raketler yardımıyla topu filenin üzerinden karşı tarafa geçirmeye çalıştıkları bir spor dalıdır.

1.2.3.16. Okçuluk

Hedefi vurma odaklı olarak yapılan okçuluk sporu, ok ve yay kullanılarak yapılır. “Amaç, her mesafeden en az fiziksel ve zihinsel enerjiyi harcayarak hedefi doğru vurmaktır”(Aktepe 2003:IV).

Okçuluk özellikle Osmanlı Devleti’nin en temel sporlarından birisidir. Okçuluk için özel talim alanları yaptırılmış ve çeşitli yarışmalar tertip edilmiştir. Oldukça eski bir geçmişe dayanan okçuluk, ilkel insanların hayatta kalabilmek için vahşi hayvanları öldürmesi veya ilkelerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için bazı hayvanların öldürülmesine dayanır. Bu devirde insanlar sopalarla hayvanları avlamak zorundaydılar. Önemli olan nokta ise hedefe atılan okun yerini bulmasıdır.

1.2.3.17. Polo

Polo, iki takım arasında at üzerinde oynanan ve topa vurarak rakip takımın kalesine gol atma düşüncesine dayanan bir spor dalıdır. Bu oyun için, ata binme becerisinin yerinde olması gerekmektedir.

1.2.3.18. Tenis

Tenis “düzgün ve sert bir zemin üzerinde tokaç biçiminde raket denen bir araç ile keçe kaplanmış bir topa vurularak sahanın tam ortasına yerleştirilmiş 91 cm yüksekliğindeki bir filenin üzerinden ve direk yanlarından geçirilerek oynanan”(Kermen 2002:3) bir spordur.

Ülkemizde “zengin sporlarından birisi” olarak nitelendirilen tenisin yurdumuzda ilk defa “19. asrın sonlarında, İzmir ve İstanbul’da özellikle Levantenler arasında”(Kermen 2003:10) oynandığı bilinmektedir.

1.2.3.19. Voleybol

Voleybol “orta yerine ağ gerilmiş bir oyun alanında, altışar kişilik iki takım arasında oynanan bir top oyunu”(Savaş 1997:349)’dur. Voleybol bir takım oyunudur ve oldukça yaygın bir durumdadır.

Voleybol “beden eğitimi öğretmeni olan Mr. William C. Morgan tarafından bulunmuştur. Morgan 1895 yılında ilk defa (Minoette) adı verilen bir oyunu, spor salonuna tenis filesi gerilmek suretiyle basketbol topunun içiyle oynatmıştı”(Urartu 1987:5).

“Türkiye’ye voleybolun girişi I. Cihan harbini takip eden ve mütareke yılı olan 1919’a tesadüf eder. Ülkemizde voleybolu tanıtan Amerikalılardır”(Altav 1989:11)

Voleybolun ülkemizdeki yayılışına bakacak olursak “1919- 1925 yılları arasında İstanbul’da bulunan Deaver adındaki bir Amerikalı tarafından tanıtıldı. O zaman ki Beden Eğitimi Öğretmeni Selim Sırrı Tarcan tarafından yetiştirilen öğrenciler voleybolu Türkiye’ye yaydılar”(MEB Yay.1991:2)

1.2.3.20. Yüzme

İnsanoğlunun gerçekleştirdiği ilk sporlardan birisi olan yüzme, özellikle ilk çağlarda hayatta kalabilmek için gerekli olan bir beceri idi. Çünkü yağmur, sel taşkınları, dere taşkınları gibi doğal afetlerden korunabilmek için yüzme bilmek gerekmektedir.

“Suda süratle ilerleme, artistik, jimnastik gösteriler sunma vb temeline dayanan ve birçok dalları olan bir su sporu”(Savaş 1997:367) olan yüzme, hem bir spor hem de hayatta kalabilmek için gerekli olan bir beceri olarak göze çarpmaktadır.

Özellikle musevi kavimlerine baktığımız zaman, “Babaların çocuklarına öğretmek zorunda oldukları üç şeyden birinin yüzme olduğu” (Atabeyoğlu 1993:3-4) gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Modern anlamda ilk yüzme faaliyetlerinin ise “1837’de Londra’da açılan havuzlarda”(Bozdoğan 1986:7) yapıldığını görmekteyiz.

Spor dallarının sayısını daha da arttırmak mümkündür. Biz buraya diğerlerine göre daha fazla ilgi gören, seyirci toplayan spor dallarını yazmaya çalıştık.

Dikkat edilecek olursa sporu farklı farklı dallara ayırmak mümkündür. Topla oynan sporlar, takım sporları, bireysel sporlar, çeşitli araç ve gereçlerle oynanan sporlar vs. Ancak benim düşüncem şudur ki; spor dallarında yeni bir ayrıma gidilmesinin zamanı gelmiştir.

Çünkü spor dallarının bir kısmı zaten doğada olan yani insanoğlunun kendiliğinden yaptığı, tarihi çok eski zamanlara dayanan ve hayatta kalabilmek için yapılması gereken bir takım aktivitelerden oluşmaktadır.

Örneğin, okçuluk, binicilik, güreş, koşu, kayak, yüzme, eskrim gibi sporlar ilkel insanların hayatta kalabilmek için yapmaları gereken mecburiyetlerdi. Vahşi hayvanlardan korunmak veya onlardan beslenebilmek için okçuluk, bir yerden diğer bir yere daha kısa zamanda gitmek için (ulaşım) ata binme, hasmını yenebilmek ve bunun sonucunda da hayatta kalabilmek için güreş, vahşi hayvanlardan kaçabilmek veya varmak istediği noktaya daha erken varabilmek için koşu, yağmur, dere, nehir taşkınları vb doğal afetlerden kurtulabilmek veya bu sulardaki balık vb hayvanları avlayabilmek için yüzme, sopaları daha iyi kullanmak ve rakibi daha kolay saf dışı bırakabilmek için eskrim, insanoğlunun yapması gereken en temel davranışlardı.

İlkelerin bir zamanlar hayatta kalabilmek için yaptığı bir takım aktiviteler, günümüzde spor olarak yapılmaktadır. O halde, insanoğlunun bir zamanlar zorunlu olarak yaptığı aktiviteleri, günümüzde boş zaman aktivitesi olarak değerlendirmek ilginç olacaktır. Çünkü bunlar boş zaman aktivitesi olarak değil, daha ziyade hayatta kalma mücadelesinin sonucunda ortaya çıkan faaliyetlerdir.

İkinci bir ayrım ise boş zaman faaliyeti olarak ortaya çıkan spor dallarıdır. Futbol, hentbol, voleybol, basketbol, halter, tenis, golf vb. gibi spor dallarında boş zamanların değerlendirilmesi söz konusudur.

O halde spor dallarını iki kısma ayırmak yerinde olacaktır.

- a- Hayatta kalabilme mücadelesi sonucunda ortaya çıkan sporla (Okçuluk, güreş, binicilik, yüzme, boks, binicilik vb)
- b- Boş zamanı değerlendirmek amacıyla ortaya çıkan sporlar (Futbol, hentbol, voleybol, basketbol vb).

II. BÖLÜM

2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SPOR

Türk Kültür Tarihi'ne bakacak olursak; sporun, kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olduğunu görürüz. Dünya genelinde bir kıyaslama yapmak gerekirse, başka hiçbir medeniyetle-spor arasındaki ilişkinin bizdeki kadar belirgin olduğunu göremeyiz. Bu durumun temelinde Türkler'in, savaşçı bir yapıya sahip olması yer almaktadır.

“Türkler beden terbiyesi ve spor faaliyetlerini daha laik ve hayati bir görüşle organize etmişlerdi. Türkler beden terbiyesi ve sporu gelecekteki mevhum bir dünya için bir saadet vasıtası olarak kabul etmemişler, bu dünyanın nimetlerinden istifade etmek, hür ve cihangir bir millet olmak için ona ehemmiyet vermişlerdi. Türkler tarihin her devrinde bu telakkinin parlak meyvelerini toplamışlardır. Türk tarihi tam bir aydınlığa vardığı zaman bu hususta daha kati ve tam bir fikre sahip olabileceğiz (Ülken 1939:15)

Çok eskiden beri; sporu, savaşa hazırlık evresi olarak kabul eden Türkler, başarılarını da savaşa hazırlık olarak yaptıkları sporlara (ki o dönemde bireyler spor yaptıklarının farkında değildirler, daha ziyade bir takım fiziksel hareketler söz konusudur) borçludurlar.

Tarihimize baktığımız zaman pek çok spor dalının, Türk Kültürü'nde önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Güreş, cirit, okçuluk, avcılık, binicilik gibi sporların hemen hepsi, Türkler açısından 'savaşa daha iyi hazırlanma aracı' olarak düşünülmüştür. Genel olarak, Türkler'in geçmiş zamandan beri bilinen en önemli özelliği olan 'savaşçı yapı'ya sahip olmalarına bağlı olarak çocuklara küçük yaşlardan itibaren spor yaptırıldığını görmekteyiz. O dönemlerde fiziksel aktiviteler, herkes tarafından severek ve istenerek yapılan eylemlerdi.

Kunter, bu konuda şöyle demektedir: “Avcılık, dağcılık, binicilik, okçuluk, güreş, atıcılık, yaya koşuları, siklet kaldırma ve atma gibi atletik sporlar, su sporları, güz ve topuz kullanmak, kılıçla mübareze, cirit, polo, tomak; Türklerin eskiden beri çok sevdikleri sporlardandır”(Kunter 1938:7).

Spora oldukça fazla önem veren Türkler, hemen her sporu bilerek ya da bilmeyerek yapmışlardır. Düşman çok farklı şekillerde saldırıya geçtiği için çeşitli şekillerde savunma ve saldırı taktikleri geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Düşmanın farklı usullerle ortaya çıkması farklı savaş hazırlıklarını da beraberinde getirmiştir. ‘Bir Türk kadar güçlü’ ya da ‘Bir Türk Dünya’ya bedeldir’ sözleri, savaşa hazırlık dönemi aktivitelerinin (sporlarının) savaş alanlarına uygulanmasının ve bu savaş alanlarında alınan başarıların birer göstergesidir.

“Türkler için spor oyunları, yeteneğin, çevikliğin ataklığın, dürüstlüğün, aklın ve gücün, kısacası yiğitliğin sergilenmesiydi”(Bilge 1989:11).

Yiğitliğin, sporun temel bir unsuru olduğunu destanlarımızda da görmekteyiz. Hepimiz bilmekteyiz ki; eskiden, bir çocuk belli bir yiğitlik göstermezse, kan dökmezse, ona ad konmazdı. Çocuğa ad konulmasının temel şartı, çocuğun bir kahramanlık, yiğitlik göstermesiydi.

Bu durum en iyi Dede Korkut Hikâyeleri’nde anlatılmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde anlatılmakta olan “Kam Püre’nin oğlu Bamsi Beyrek” destanında şöyle denilmektedir:

“O zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökme ad koymazlardı. Bay Püre’nin oğlu atlandı, ava çıktı. Av avlarken, babasının tavlasının üzerine geldi. Tavlacı başı karşıladı, indirdi, misafir etti. Yiyip, içip oturuyorlardı. Beri yandan da bezirgânlar gelerek Kara derbent ağzına konmuşlardı. Murada maksuda erişmesin, Evnük Kalesi’nin kâfirleri bunları casusladı. Bezirgânlar, yatarken, ansızın beş yüz kâfir saldırdılar, vurdular, yağmaladılar. Bezirgânın büyüğü tutuldu, küçüğü kaçarak Oğuz’a geldi... Bezirgânlar der: ‘Yiğit, yiğit bey, yiğit, sen benim ünümü anla sözümü dinle, on altı yıldır ki, Oğuz içinden gitmiştik, fevkalade kâfir malını Oğuz beylerine getiriyorduk. Pasının Kara Derbent ağzına göğüs vermiş idik. Evnük Kalesinin beş yüz kâfiri üzerimize saldırdı, kardeşim esir oldu, malımızı, rızkımızı yağmaladılar, geri döndüler, karabaşımı kaldırdım, sana geldim, karabaşının sadakası yiğit bana medet dedi. Bu defa oğlan, şarap içerken içmez oldu, altın kadehi elinden yere çakıldı, der: ‘Ne diyorsam yetiştirin, giyimim ile benim koç atımı getirin hey, beni seven yiğitler binsinler’ dedi. Bezirgân’da önlerine düştü, kılavuz oldu. Kâfirde

inerek bir yerde akçe bölüşmekteydi. Bu sırada yiğitler meydanın aslanı, pehlivanların kaplanı boz oğlan yetiştirdi. Bir iki demedi, kafirlere kılıç vurdu, baş kaldıran kafirleri öldürdü, gaza eyledi, bezirganların malını kurtardı”(Ergin 2006:59-61).

Bundan sonra da Bay Püre Bey’in çocuğuna isim konulmasına geçilmiştir. Çünkü çocuk, bir kahramanlık göstermiş, kan dökmüş ve baş kesmiştir. Destanlarımıza kadar girmiş olan, kan dökene, kelle kesene isim konulması olayı ise oldukça ciddi bir fiziksel çalışmanın sonucu olarak düşünülmelidir. Bamsi Beyrek ismini alan bu kahramana baktığımız zaman ata iyi bindiğini, kılıcını ustaca kullandığını ve kendisine “pehlivan” unvanının verildiğini yani güreştiğini görmekteyiz. Bu nokta da Bamsi Beyrek’in sportif bir vücuda sahip olmak zorunda olduğu unutulmamalıdır.

“Türkler denince akla yiğitlik, askerlik, cengâverlik ve fetih gelir. Bu saydığımız niteliklerin özünde ise beden eğitimi ve sportmenlik yatmaktadır”(Bilge 1989:9). Türkler, tarihin her döneminde fiziksel güce büyük önem vermişler ve bu gücün getirdiği şevkle, zaferler kazanmışlardır. Tayga’ da bu konuda Bilge’ye katılmakta ve şöyle demektedir:“Bulundukları ve yaşadıkları her türlü şartlar ve zorluklar karşısında mücadeleye karşı koyabilmek amacıyla küçük yaştan itibaren spor, Türkler için, kesin bir eğitim olmuş; bunu eğlencelerinde, ulusal ve kutsal bayramlarında ve savaş alanlarında da devam ettirmişlerdir” (Tayga 1990: 5).

Hazırlıklar tamamen bir savaş hazırlığı şeklinde yapılırken, bireyler doğal olarak, kendilerini bazı spor dallarında çok daha fazla geliştirmişlerdir. Yavaş yavaş sporda uzmanlaşma durumunun işin içerisine girmeye başlamasıyla beraber, ordunun genelinde de bir ayrışmanın, uzmanlaşmanın başlangıcından söz edebiliriz. Örneğin atlı birlikler, okçu birlikleri, mızrakçılar, vb. Uzmanlaşma ile beraber gücün daha da arttığını ve savaşlarda elde edilen başarıların fazlaştığını söyleyebiliriz.

Sporun, toplumsal hayatımızın içerisinde her zaman var olduğu bir gerçektir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren spor, Türk toplumunun vazgeçilmezi olmuştur. Yapılan araştırmalar dâhilinde diyebiliriz ki; spor, Türk tarihinde 6000 yıllık bir

geçmişe sahiptir. Hiçyılmaz, bu konuda şöyle demektedir. “Spor, Türkler için de yeni bir uğraşı değildir. Sümer ve Etiler’den kalan kalıntılarda spor kavramını bulmak mümkündür. Hun, Uygur, Göktürk, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu devirlerinde olmak üzere 6 bin yıllık bir dönem geçiren Türk Spor, özellikle savaşsal gücün vazgeçilmez bir gereği olarak bu güne dek gelmiştir”(Hiçyılmaz 1974:13).

Bu süre içerisinde Türkler’in, savaşı bir spor edası içerisinde yapmaları ve bunun sonucunda da başarı kazanmaları bir rastlantı olamaz. Çünkü sürekli yapılan ve savaşa hazırlık niteliğinde düşünebileceğimiz sportif hareketler, hem kabiliyeti, hem cesareti ve hem de azmi bünyesinde barındırmaktadır.

Halıcı’da, spor tarihimizin süresi hakkında Hiçyılmaz’a katılmakta ve “ Türk Milleti olarak, milattan dört bin yıl önceye uzanan, şerefli bir spor tarihimiz var”(Halıcı 1976:VII) şeklindeki açıklamasıyla, sporun Türk tarihi içerisindeki uzun geçmişine dikkatleri çekmektedir.

2.1. OSMANLI'YA KADAR TÜRKLER'DE SPOR

Eski Türklerde spor, her yaşta yapılan bir faaliyetti. Özellikle gençler, sportif antrenmanlar yaparak hem zinde kalıyor, hem de güçleniyorlardı. “Eski Türkler’de, her yaşa göre spor meşgalesi vardı. Beden kuvveti azaldıkça, sporcuların fikir faaliyeti artardı” (Kunter 1938:12).

Bu noktada spor konusunda deneyimli olan yaşlı insanların günümüzdeki, teknik direktörler, eğitmen, koç, usta vb kişilerle aynı rolü oynadıklarını görmekteyiz. Çünkü amaç, o kişinin bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak ise bu kişilere ayrı bir önem verilmesi son derece doğal olacaktır.

Türk Tarihi içerisinde yer alan spor dallarına bakacak olursak, hangi spor dalı olursa olsun, bütün spor dallarının Türkler için bir uğraşı olduğunu görürüz.

2.1.1. Güreş

Ata sporumuz olan güreşin ne zaman ortaya çıktığı konusunda kesin bir tarih bulunmamakla beraber, özellikle fiziksel güce bağlı olarak ortaya çıkan bu spor dalının hayatta kalma mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. “Yaşantısı sürekli olarak doğa ile savaşmakla geçen Türk ulusunun, milattan (3000) sene evvel güreş yaptığını söyleyebiliriz”(Kahraman 1989:2). Beş bin yılı aşkın bir süredir kültürümüzde oldukça etkili olan güreşin, eski Türkler’de gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu görmekteyiz. Güreşin; şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, büyük törenler eşliğinde yapıldığını bilmekteyiz. Hatta “bazı Türk boylarında nişanlanmak için müstakbel gelini güreşte yenmek gerekiyordu. Bu güreşlerde, erkeklerde yenilebilmekteydi” (Güven 1992:31). Görülmektedir ki, toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile kurumunun oluşmasında dahi, güreş etkili bir spor dalıdır. Gelin adayları güreşte yenildiği damat adayıyla evlenmekte ve aile hayatına doğru yol almaktaydılar.

Bunun yanı sıra güreş, cenaze törenlerinde de yapılan bir spor halini almıştır.

“Ölen yiğitler, silahlarıyla gömülür, mezarları çevresinde dokuz gün dokuz gece süren güreşler düzenlenirdi. Yiğitlerin ölüm yıl dönümlerinde de yine üç gün üç gecelik güreş müsabakaları düzenlenirdi”(Gümüş 1989:5-6).

Ayrıca güreşin, yapılacak savaşın sonucunu tahmin etmekte de kullanıldığını görmekteyiz. Hakanın, kendi başpehlivanı, rakibiyle karşılaşmaya başlamadan önce şöyle bir dua ettiği bilinmektedir:

“Ey ulu Tanrım, eğer fetihtе muzaffer olacaksam bugün başpehlivanımın rakibine üstün geleceğini, olamayacaksam onun da burada mağlup olacağını bana ilham ve ihsan eyle”(Harmandalı 2004:14).

Güreşi, toplumsal hayatın temel spor dallarından birisi haline getiren “Türk milleti erkeği, kadını ve çocuğuyla güreşi sever, güreşçiye saygı duyar ve pehlivanlara ayrıcalık tanır” (Kahraman 1995:119). Kahraman’ın da belirttiği gibi güreş, hemen herkesçe sevilen bir spor dalı olmakla beraber, başka hiçbir spor dalı yoktur ki bu denli sevilerek izlensin.

Divan-ı Lügat-it Türk’e baktığımız zaman Kaşgarlı Mahmut’un “güreş” konusuna da değindiğini görürüz. Kaşgarlı Mahmut “Güreş” kelimesini “Küreş” olarak kullanmaktadır.

“Kız birle küreşme, kısrak birle yarışma”-Kız ile güreşme, kısrak ile yarışma”(Güven 1992:29). Yukarıda da belirtildiği gibi kızın, damat adayı ile evlenmesinde güreştiği damat adayının, gelin adayını yenmesi esası vardır. Ancak Kaşgarlı, bazı kızlarda kuvvet daha fazla olduğu için ‘kızla güreşme’ şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Diğer Türk ağızlarına baktığımız zaman güreş kelimesinin şu şekillerde kullanıldığını görmekteyiz:

Mogol: Güra, Çağatay: küreşmek-güleşmek, Kazan: Kitre, küreş, küreşmek, küreşü, Çuvaş: Küreş, güreş, Yakut: Küres (Kahraman 1989: 2).

Bir başka eserde ise Türkî Devletler’de güreş kelimesinin nasıl kullanıldığı şöyle aktarılmaktadır:

Türkmen: Güreş, Azerbaycan: Güleş, Balkan Türklerinde: Güreş, güleş, Tatarca: Küreş, Kazakistan: Küreş, Yakut: Küreş, Özbekistan: Küreş, Kırgız: Küreş, Tacikistan: Buharska, guşti, Mogolistan: Güra, kah, barilda (Güven 1992:23).

Dikkat edilecek olursa güreş kelimesi, hemen her dilde ve ağızda, bir iki harflik değişim dışında benzerlik göstermektedir. O halde denilebilir ki; Türklerin ata sporu olan güreş, diğer dillere (Türk ağız ve dilleri) geçerken fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Bu da yapılan bu sporun önemini bir kez daha arttırmaktadır.

Güreş yapan kişi olarak nitelendirilen pehlivan kelimesine bakacak olursak, kelimenin Farsça olduğunu görürüz. Pehlivan “iri yarı ve güçlü kimse anlamına gelmektedir”(Güven 1992:24). Bu tanım, güreş yapacak olan kişilerin güçlü ve iri yapılı olmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Buhran-ı Katı’a göre ise pehlivan kelimesi “yürekli, cesur, yiğit ise de zabıt, yalı, iri vücutlu ve doğru sözlü kimse”(Akt: Kahraman 1995:113) anlamlarına gelmektedir. Bu tanımda da bir sporcuda olması gereken özellikler yer almaktadır; güçlü, yürekli, cesur, yiğit, koruyucu ve doğru sözlü olmak. O halde, pehlivan kelimesinin, sporcu kelimesiyle aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle pehlivanların, diğer sporları gerçekleştiren sporculara göre daha fazla sevilmesinin temelinde, kelimenin içerisinde yatan anlamın yer aldığını söyleyebiliriz.

Türk Edebiyatı’nın bel kemiği olan Dede Korkut Hikâyeleri’ne baktığımız zaman da güreşle karşılaşmaktayız. Dede Korkut Hikâyelerinde Bamsi Beyrek’in beşik kurtmesi ile tanışmaya gitmesi ve kızında esas kimliğini gizleyerek Bamsi Beyrek’in gücünü ölçmek için güreşmesi yer almaktadır:

“Kız der: O öyle insan değildir ki sana görünsün dedi, amma ben Banu Çiçek’in dadısıyım, gel şimdi seninle ava çıkalım, eğer senin atın benim atımı geçerse onun atını da geçersin ve hem seninle güreşelim, beni yenersen onu da yenersin dedi. Beyrek der: Pekâlâ, şimdi atlanın. İki atlandılar, meydana çıktılar. At teptiler, Beyrek’in atı, kızın atını geçti. Ok attılar, Beyrek kızın okunu geride bıraktı. Kız der: Bre yiğit, benim atımı kimsenin geçtiği yok, okumu kimsenin geride bıraktığı yok, gel seninle güreş turalım dedi. Hemen Beyrek attan indi. Kavuştular. İki pehlivan olup birbirine sarmaştılar. Beyrek, kaldırır, kızı yere vurmak ister, kız kaldırır Beyrek’i yere vurmak ister. Beyrek bunaldı, der: Bu kıza yenilecek olursam, kudretli Oğuz içinde başıma kakınç, yüzüme dokunç (yüze vurma) ederler dedi. Gayrete geldi, kavradı kızı, sarmaya aldı, memesinden tuttu. Kız kocundu. Bu sefer

Beyrek kızın ince beline girdi, sarma taktı, arkası üzerine yere yıktı” (Ergin 2006:64).

Destanlarımızda dahi hayat bulan güreşin, düğünlerimiz ve bayramlarımızda da yer aldığını görmekteyiz. Özellikle düğünlerde sıkça rastladığımız güreş aktiviteleri, düğün sahibinin zenginliğine göre değişmektedir. Düğünde birbirleriyle güreşen güreşçi sayısı fazla ise, düğün sahibi zengindir. Eğer fazla güreşçi yok ise düğün sahibinin çok fazla zengin olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca düğünlerde güreşen güreşçilere, düğün sahibinin hediyeler vermesi de adettir. “Düğün sahibi zengin bir kimse ise, koyun, keçi, at ve para ‘akçe’ gibi bahşişlerde verebilir” (Kahraman 1989:13).

Ancak ne acıdır ki, düğünlerde yaptıkları güreşlerle herkesi hayretler içerisinde bırakan ve insanlara zevkli anlar yaşatan güreşçilerin, genel de maddi olanaksızlıklar yüzünden oldukça geç yaşta evlendiklerini görmekteyiz:

“Nihayet pehlivanlar çoğunlukla orta sınıftan kişilerdir. Hatta daha çok fakir ailelerden çıkarlar. Bunların evlenebilmeleri için önce ev bark sahibi olmaları, para biriktirmeleri gerekir ki, bunun içinde zamana muhtaçtırlar” (Sertoğlu 1986:11).

Bayramlarda ise güreşin yanında diğer spor dallarıyla ilgili faaliyetler de yapılmaktadır. Çin kaynaklarına göre Türk bayramları şu şekilde aktarılmaktadır:

“Mabetlere bağlı spor kulüpleri sık sık büyük bayramlar organize eder. Aralıksız üç gün ve üç gece devam eden bu bayramlarda pehlivanlar güreşir, insanlar koşar, atlar koşturulur, top oynanır, ok atılır. Bir atlas kumaş üzerine küçük hedefe oku nişanlayan, o ülkenin bir günlük kralı ilan olunur ve o gün için bir kralın bütün haklarını kazanır”(Akt: Tayga 1990:10). Bu noktada görmekteyiz ki; Eski Türkler’de bayram denince akla gelen temel unsur spordur. Günümüz eğlencelerinin tam aksine vurgu yapan bu bayramlar, Türkler’in eğlenmek için dahi, spor yaptıklarının bir göstergesidir.

Tayga ise bu konuda şöyle demektedir:

“Eski Türklerde, senenin belirli ay ve günlerinde, sığır avları sonu, Huday günü, toy, ilk saban sürme, savaş sonrası kutlama, hakanların tahta çıkma günü vs. gibi günlerinde tertiplenen merasimlerde sportif oyunlar, ok atma, kılıç mübarezeleri,

at yarışları, futbol oynama ile güreşler yapıldığını ve ödülleri verildiğini öğreniyoruz”(Tayga 1990:23). Tayga’nın bu ifadeleri Eski Türkler’de bayram denilince akla sporun geldiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Eski Türkler’de, gündelik hayatın temel bir parçası haline geldiğini gördüğümüz güreşin, Çin kaynaklarından edinilen bilgiye göre ‘toslama işaretiyle gösterildiğini, Türkistan’ın (Yen-çi) ülkesinde yeni yılın ilk günü zırhlanmış yiğitlerin savaştıklarını, yine Türkistan’ın (Kurço) şehrinde yeni yılın başladığı gün, öküz, at ve deve güreşleri yapıldığı”(Akt: Kahraman 1989:2) görülmektedir. Güreşin toslama ile işaret edilmesinin nedeni, pehlivanların güç ve kuvvetlerini ortaya koymalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü her iki rakipte mücadeleyi kazanmak için elinden geleni yapmakta ve var gücüyle birbirlerine saldırmaktadırlar.

Moğollar’a baktığımız zaman, güreşin onlar için de milli bir spor olduğunu görürüz. “Güreş, Güney Çin’de bulunmamakla beraber, bugün Kuzey Çin’de görülür. Yine bugün Japon ve Moğollarda milli bir oyundur. Güreşin Harp Tanrısı (CI-YO) ile ilgisinden bunun menşesi itibarıyla dini bir maksat olduğu göze çarpar. Sonra birçok kayıtlar, güreşin menşesi bakımından Çinli olmayıp, kuzey kavimlerinden belki de Moğollardan Çinlilere geçtiğini işaret ederler” (Kahraman, 1989:5). O halde diyebiliriz ki; Moğollar spora özellikle de güreşe son derece önem vermişlerdir. Çünkü Cengiz Han Yasaları’na baktığımız zaman spora ait bir takım yasalar gözümüze çarpmaktadır. Bu yasalara göre “Spor yarışması yapılırken hasmı tarafından sakatlanan veya ölen sporcunun toplumsal durumuna göre ceza verilmektedir. Ölüm, ihmal sonucu olmuş ise, suçu işleyen gibi orada bulunan herkes, ceza olarak ölenin varislerine birer at vermeye mecburdur. Eğer ölen soylu ve önemli bir kişi ise, ceza çoğalmaktadır. O zaman bütün orada bulunanlar ceza olarak topluca tam bir zırh ve silah takımı vermeye yükümlü sayılmaktadır. Göz, diş, kol ve bacaklarda iyileşme imkânı bulunan bir sakatlık olmuş ise, bu durumda ceza verilmez. Eğer iyileşme imkânı yoksa beş sığır cezasından başka sakatlığın derecesine göre ayrıca bir tazminat vermek zorunludur”(Kahraman 1989:10). Diyebiliriz ki; spor hakkında yasalar çıkartan ilk uygarlık Türklerdir. Çıkartılan yasalarla beraber, hem insana verilen değer ön plana çıkartılıyor, hem de rakiplerin bilinçli bir şekilde mücadele etmesi sağlanıyordu.

Kırım Türkleri’nde güreş kelimesinin, ‘küreş’ olarak değiştiğini görmekteyiz. “Kırım Türklerinde ‘evlenme toylarında’, ‘kelin tüştükten sonra’, ‘Ruz-ı Hızır’ ve ‘Tepreş’ günlerinde güreş yapılması milli bir gelenek olmuştur” (Kahraman 1989:10). Eski Türkler’de adeta bir gelenek haline gelen Dügün-Güreş ikilisine Kırım Türklerinde de rastlamaktayız. Ayrıca Kırım Türkleri’ne ait olan Altın Beşik Destanı’nda da güreşi görmekteyiz; “Altın Beşik Destanı’ndaki bilgiye göre, Kırım Hanlarından birinin üç oğlu ve bir de altından yapılmış beşiği varmış. Oğullarının üçü de han babalarından bu altın beşiğin kendilerine verilmesini isteyince, babaları, ‘birbirinizle güreşin, hanginiz galip gelirse, altın beşik’i ona vereceğim’ demiş. Üçkardeş kıran kırana birbirleriyle güreşmişler ve galip gelen altın beşik’i almış”(Kahraman 1989:10). Bu noktada şunu diyebiliriz ki; Altın Beşik’in sahibi, tahtın varislerinden en güçlü olan oğul olmuştur. Güreşte kardeşlerini yenen ve böylece Altın Beşik’in sahibi olan oğul, taht için de en ideal kişi olacaktır.

Selçuklular Devleti’nde ise “kahramanlık gösteren savaşçılara, üstün başarı kazanan atıcı, güreşçi, güreşçilere pehlivan denildiği gibi, bu sıfatın 16.yy başlarında da yalnız sporcular için” (Kahraman 1995:119) kullanıldığını görmekteyiz. Selçuklular Dönemi’nde güreşin daha önceki dönemlere nazaran biraz daha ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Hatta bu dönemde güreş, sarayın koruması altına alınmış ve ‘güreş tekkeleri’ açılmıştır. Bu tekkelerde, güreşçiler yetiştirilmiş ve yarışlara hazırlanmışlardır.

Eski Türkler, özellikle güreş sporuna çok fazla ilgi göstermişlerdir. Dügünlerde, bayramlarda, şenliklerde, destanlarda vs. kısacası hayatın hemen her noktasında güreşe rastlamak mümkündür. Ata sporumuz olarak değerlendirilmesi de güreşin sevilmesindeki bir başka unsurdur.

2.1.2. Okçuluk (Atıcılık)

Okçuluk, Türk Tarihi’nin hemen her döneminde karşımıza çıkan bir spor dalıdır. Eski Türkler’de, okçuluk alanında sürekli olarak çalışmaların, talimlerin yapılmasıyla beraber, bu talimlerin sonucu olarak ortaya çıkan başarıları, zaferleri görmek mümkündür. Okçuluk alanında yapılan talimler, okçuları daha iyi nişancı haline getirmiş ve bunun sonucunda da savaşlarda büyük zaferler kazanılmıştır.

Okçuluk, kökeni Hz. Âdem'e kadar dayandırıldığı iddia edilen en eski spor dallarından birisidir:

“Âdem aleyhisselâm, ektiği hububatın kargalar tarafından telef edilmesinden yakınmış ve sızlanmış. Bunun üzerine Cebrail Aleyhisselam imdadına yetişmiş ve kendisine ekinlere musallat olan kargaları yok etsin diye cennetten okla yay getirmiştir. Bu efsaneye göre Cebrail 6 adet ok getirmiştir. Okların birinde Allah'ın, diğerlerinde peygamberlerin adı yazılı imiş”(Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay. 1974:16)

Dinsel rivayetlere konu olan Okçuluk, tıpkı güreş gibi destanlarımızda da yer alan bir spor dalıdır. Oğuz Han Destanı'nda, Oğuz Han'ın yay ve oku çok büyük bir ustalıkla kullandığını ve çocuklarına uçok-bozok gibi isimler verdiğini görmekteyiz. Macar Türkolog G. Nemeth, Oğuz kelimesinin anlam olarak ok manasına geldiğini belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: “Bir Oğuz Devleti olan Göktürk Devleti'nden kalma Orhun Anıtları'nda ‘On-ok bodun’ deyiminin Kültigin'e baş kaldıran ‘Tokuz Oğuzlardan’ ayrı ama Kültigin'e bağlı başka bir Türk kabilesi için kullanılmış olması da özellikle Oğuzların ok ile ilişkisinin en eski bir belgesidir”(Akt: Kahraman 1995:238).

Bir başka Türkçe kaynakta ise bu durum şöyle aktarılmaktadır: “Oğuz adının etimolojisinde J. Nemeth, OK+Z açıklaması ile ok sözcüğünün bey anlamına geldiğini ve Z ekinin çoğul takısı olduğu sonucunu çıkartmıştır. Böylece, Oğuzlar, Oklar demek olmaktadır”(Akt: Güven 1992:95). Oğuz Han'ın çok ustaca ok kullanıyor olması, Bozok, Üçok kavramları, Oğuzların ok-yay ikilisine ne kadar büyük önem verdiklerinin bir göstergesidir.

Ayrıca ok kullanımını (atmayı) Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görmekteyiz. “Dede Korkut kitabında, Türkmen gençlerin boş vakitlerini ok atmakla geçirdiklerini ok atışmakla geçirdikleri, kuvvetlilik iddiasındaki yiğitlerin ok yarıştırmak yolunu seçtikleri, evlenen bir yiğidin, bir ok attığı, okunun düştüğü yere gerdek çadırını kurduğu anlatılmaktadır”(Güven 1992:103). Dede Korkut Hikâyeleri'nde ok atma ile ilgili bazı bölümlere bakacak olursak; Kazan Bey oğlu Uruz Bey'in esir olduğu destanda “ok attığım yerleri, kılıç çalıp baş kestiğim yerleri göstereyim”(Ergin

2006:93), “O gün kargı dilli kayın oklar atıldı, alaca ejder sivri mızraklar batırıldı”(Ergin 2006:97), Dirse Han oğlu Boğaç Han destanında da okçuluk ile ilgili bölümler yer almaktadır; “Üç oğlan kaçtı. Dirse Han’ın oğlancığı kaçmadı, ok meydanının ortasında baktı durdu”(Ergin 2006:25), “Oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim”(Ergin 2006:28). Okmeydanı, ok atışlarının, talimlerinin yapıldığı yerlerdir. Destanlarda dahi konu olması, ok meydanına verilen önemin göstergesidir.

Ayrıca ok ve yay’ın Türkler için kutsal bir anlamı da bulunmaktadır. “Ok ve yay üzerinde edilen yeminlerin özel bir anlam taşıdığı bilinmektedir”(Güven 1992: 96). Ok ve yay üzerine edilen yeminler, uğrunda ölünecek kadar değerli bir yapıya sahiptir.

Ok ve yay, Türkler için değerli olduğuna göre, doğal olarak bu aletlere ayrı bir önem verilecek ve daha özenli bir şekilde imal edilecektir. Çünkü destanlara konu olan, üzerinde ölümüne yeminlerin edildiği, hatta bayraklara simge olan ok ve yay’ın bu denli önemli olması sonucunda doğal olarak ok ve yayın daha özenli yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Üzeri kıymetli taşlarla süslenmiş olan ok ve yaylarında bulunmuş olması, Eski Türkler’in bu spor dalına verdikleri önemin bir göstergesidir.

“Selçuklu ve Osmanlı Türkleri de ok atışı kadar ok ve yay imaline dahi ehemmiyet vermişlerdir. Ok ve yay imal eden sanatkarlar, muntazam bir teşkilata ve sıkı bir nizamı tabi idiler”(Kunter 1938:22).

Hun uygarlığına baktığımız zaman ise okçuluğa ayrı bir önem verildiğini ve “hükümdarın önünde, oku hedefe isabet ettiremeyen kişinin idam” (Hiçyılmaz 1974:15) edildiğini görmekteyiz.

Ayrıca yine İmparator Mete Han döneminde, Mete’nin okuna tüy taktığını ve “ıslık çalan ok adı verilen bu okla avcılıkta usta olduğunu”(Tayga 1990:6) görmekteyiz. Islık sesi çıkaran okun Mete Han tarafından yapıldığı söylenmektedir. Hun imparatorunun dahi okçulukla ilgilendiği ve ok yapımında bizzat rol oynadığı gerçeği göz önüne alınacak olursa; Hunlar’ın okçuluğa verdiği önem bir kez daha kolayca anlaşılabilir.

Göktürkler’de de ıslık sesi çıkaran okları görmekteyiz. “Bu okların çıkardıkları sesler, düşman üzerinde ürkütücü bir etki yapar, onların şaşkınlıklarına neden olurdu”(Güven 1992:96).

Islık sesi çıkaran okların özel olarak üretilceğini ve bu nedenle belirli bir emeğin ürünü olacağını söylemek yanlış olmaz. Bu da, ok ve yay imalatında gelişme olduğunun, bu alana özel bir önem verildiğinin göstergelerinden birisidir.

Selçuklu Devleti’nde ise bu dönemde bastırılan paraların üzerinde ok ve yay figürleri olduğunu görmekteyiz. Hâkimiyet anlamına gelen üzeri ok ve yay çizimleri ile süslü olan paralar, Selçuklular’ın bağımsızlığını ve diğer devletlerin, kavimlerin üzerinde bir korku uyandırmak istemelerinin bir sembolü olacağını düşünmek yerinde olacaktır.

Okçuluğun, özellikle de Selçuklular zamanında doruk noktaya ulaştığını, hatta bu dönemde okçuluğa ait bir spor kitabının yazıldığını görmekteyiz:

“Bu tür kitapların başında (1208) yılındaki Haçlı Savaşı’nda şehit olan Selçuklu emiri Tülü Bey’in yazdırdığı ‘Hülâsa Fi İlmi Remy’ isimli atıcılık kitabıyla...(Kahraman 1995: 233). Atıcılığa (okçuluğa) ait ilk kitabın, bundan yaklaşık 800 yıl kadar önce yazılmış olması, Selçukluların bu alana verdikleri önemin bir göstergesidir.

2.1.3. Avcılık

İnsanoğlunun ortaya çıkışı ile beraber avcılığında başladığını söylememiz mümkün olacaktır. Başka bir ifade ile avcılık tarihinin, insanlık tarihi ile aynı yaşta olduğunu düşünebiliriz. Çünkü ilk insanımsı varlıkların ortaya çıkması ile beraber, yaşamlarını sürdürebilmeleri için beslenmek, bunun içinde avlanmak zorunda olduklarını unutmamamız gerekir.

Avcılık, sadece açlığın giderilmesi anlamında ele alınmamalıdır. Ayrıca insanoğlu, avladığı hayvanların derisinden elbiseler, kemik ve boynuzlarından da korunma amaçlı aletler yapmaya çalışmıştır. Bu nedenle; avcılık, yaşamın en temel şartlarından birisi haline gelmiştir.

Eski Türkler’de, avlanma her zaman dinsel motiflerle içiçedir. “Türk avcılarının inancında, Altay Türk avcı ruhunun yerini İslamiyet’ten sonra evliyalara tutmaktadır. Avın verimli ve başarılı olabilmesi için sahada bulunan evliya yatırılarından yakut ‘avluk’ yani avın yapıldığı bölgedeki ağaçtan veya sairinden şeytana karşı uğur dilerler”(Güven 1992:148).

Düşünülecek olursa avcılığın temeli hayatta kalabilmek amacıyla kan dökmek veya savaşa hazırlanmak olarak değerlendirilebilir. O halde eski Türkler’de (ya da Türkler’de) avcılığın temellerinden birisi de savaşa hazırlanmaktır. Bu nedenle ‘savaşa hazırlık sporu’ olarak adlandırabileceğimiz avcılık için, iyi silahlara ve malzemelere gereksinim olacaktır.

Gökalp, Eski Türkler’de daha ziyade dini avların ön plana çıktığını söylemektedir:

“Eski Türklerde, en ziyade, itina ettikleri avlar dini, avlardı. Küçük ilde (dört aşiretin birleşmesinden meydana gelir) dört cihetin (yönün) totemlerine ve merkezi totemine, aynı neviden totem kurban etmek lazımdı;

- 1-Şarkın totemi : Koyun
- 2-Cenub’un totemi : Kuş
- 3-Garb’ın totemi : Köpek
- 4- Şimal’in totemi : Domuz
- 5- Merkezin totemi : Tibet öküzü

Bu totemler, ‘Tsin’ dininin totemleridir. Tsin Türkleri sene de beş kere, mevsimlerinde, dini teşârük(ortaklık, benzerlik) için, bu totemlere sürgün avlarını yaparlardı”(Gökalp 1976:333-334).

Selçuklu devletin’de ise Tuğrul Bey zamanında, avcılık teşkilatının resmi bir kurum haline geldiğini görmekteyiz. Bu dönemde Tuğrul Bey “Avcı birlikleri kurmuş, ordusunu zinde tutmak için, süreklilikle avları tertip etmiştir”(Güven 1992:106) Avcılığın resmi boyutta bir kimlik kazanmış olması Selçuklular’ın, avcılığa verdikleri değerin bir göstergesidir. Çünkü daha önceden de belirtildiği gibi avcılık, her zaman zinde olma eylemidir, sürekli uğraşıdır. Avı yakalamak için tetikte olmak,

silahı iyi kullanmak avcılığın en temel şartlarından. Bu noktada dikkat edilecek olursa avcılığın, diğer spor dallarını da içerisinde barındırdığını görmekteyiz; iyi nişan alma, silahı iyi kullanma, ata iyi binme, güçlü olma, saldırıya hazır olma ve gerekirse güreşme... Bu nedenle avcılık, Eski Türkler’de, sporun bel kemiğidir, temelidir.

Sultan Melikşah döneminde ise avcılık konusunda, Dünya’da ilk bilimsel kitabın yazıldığını görmekteyiz. Sultan Melikşah’ın avcılığı çok sevdiği ve vurduğu her av için fakirlere belli bir miktarda para verdiği bilinmektedir. Bunun temelinde ise dinin olduğu varsayılmaktadır. Çünkü avlanma sonrası bir hayvanın kanı akıtılmakta ve sonrasında ölen hayvanın avcıya getirdiği günden kurtulmak için avcı tarafından, fakirlere sadaka verilmektedir. Bu nokta da diyebiliriz ki; eski Türkler’de, sporun yapılmasında ve kuralların belirlenmesinde, din etkin unsurlardan birisi olmuştur.

2.1.4. Binicilik (Cündilik)

At, tarihin her döneminde Türkler’in vazgeçilmezlerinden birisi olmuştur. Hem Türkler’in eski dini olan Şamanizm’de, hem destanlarda, hem de edebiyatta, Türk’ün ata karşı olan ilgisini ortaya koyan kısımlar yer almaktadır.

“Türk mitolojisine göre şamanı kutsal güçlerin yanına götüren, tanrıların yanında bulunan at, ölümün ve sezginin sembolüdür, gökyüzünde de, yeryüzünde de yeri vardır. Tanrıların insanlara yardım etmesi için onun varlığı gerekmektedir. Esrarengiz bir âlemi yeryüzünde temsil eden bir hayvandır. Şaman’ın ve insanların en iyi dostudur”(Öngel 2001:9).

Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divan-ı Lügat’üt Türk’te ise “at Türk’ün kanadıdır” sözü ile atın Türkler için ne denli önemli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca at, Türklerin üç vazgeçilmezi (at, avrat, silah) arasında yer alan unsurlardan birisidir.

“Türk’ün atının sırtında ağırlığı, yerde yürürken ayaklarının tıptırtısı yoktur. Bizden bir süvarinin önündeyken, görmediğini o, arkasındayken görür. O, bizden bir biniciyi av, kendini pars yerine koyar”(Akt: Kahraman 1995:441).

At üzerinde iken Türk'e ölüm yoktur diyebiliriz. Çünkü kimi zaman kanat görevi görmekte, tehlikelerden bir anda kurtarmakta, kimi zaman da pars görevi görerek rakibi bir anda bozguna uğratmaktadır.

Türklerin, at üzerindeki korkusuzluğunu, Geleneksel Türk Sporları Semineri (1976)'nde Feyzi Halıcı şu şekilde açıklamaktadır: "Türklerin at üstünde geçen zinde, hareketli ve heyecan dolu hayatını bin yüz küsur yıl önce Fazılül-Etrak risalesiyle Cahiz veciz bir şekilde dile getirmektedir. Cahiz şöyle konuşmaktadır; 'Türkün savleti şiddetli, azmi vekarlıdır. At hiç tetiğini bozmayarak düşman üzerine alabildiğince gider. Düşmandan korku nedir bilmeyen ve sırası gelince hayatını feda etmekten kaçınmayan Türk, atını da böyle alıştırmıştır. Atını bir defa çevirse bile at dönmez, bilakis doludizgin gider. Arızalı yerlerde, Türk atını düz yerden daha süratle sürer. Hayvanlardan birini dinlendirmek isterse yere basmadan diğerine geçer'" (Halıcı 1976:9-10).

Türklerin at binmedeki hüneri, pek çok millete örnek olmuş ve at üzerinde iken Türkler'le başa çıkamayacaklarını anlamışlardır. Ayrıca Türkler'in at üzerinde yaptıkları anlaşmalara, anlaşmayı imzalayacak olan diğer tarafta at üzerinde gelerek karşılık vermiştir. Çünkü anlaşmayı imzalayacak olan karşı taraf tersi bir durumun, kendileri için küçük düşürücü bir davranış olacağını düşünmektedir.

Türklerin binicilik konusunda usta olmalarının temelinde atı evcilleştiren ilk uygarlık olması yer almaktadır. "At ilk olarak Türkler tarafından M.Ö. 4000 yıllarında Orta Asya'da evcilleştirilmiş"(Uğur 2006:1) ve her zaman sahibinin yanında olmuştur. Gerek ulaşımı kolaylaştırmasında, gerek yük taşımada ve gerekse savaşlardaki faydasıyla at, hemen her zaman istifade edilen bir hayvan olmuştur.

Yaklaşık 6000 yıllık bir geçmişi olan Türkler ve at arasındaki ilişki, doğal olarak atı, Türkler'in hayatında önemli bir noktaya getirmiştir. Bir diğer köklü geçmişe sahip uygarlık olan Çinlilerin bile M.Ö. 300 yılında ata bindiklerini görmekteyiz.

Bu durumda diyebiliriz ki; Türkler'in binicilik konusunda son derece usta olmaları ve atın, Türkler'in ilk dinine kadar girmesi son derece doğal bir olay olmaktadır: "Eski Türkler arasında at adeta bir din, bir inançtı. Eski Türkler günlük

hayatlarında ata, cenaze törenlerinde bile yarışlar düzenleyecek kadar büyük yer vermişlerdi” (Tutel 1998:81).

At’ın öteki dünya inancı nedeniyle ölen kişiyle (atın sahibi) beraber gömülmesi durumu da sıkça rastlanılan bir gerçekliktir. Çünkü at, öteki dünyanın yolunu bilen tek varlıktır ve bu ruhsal yolculuk boyunca sahibine yol gösterecektir. At, sahibini bu dünyada tehlikelerden koruyup, gideceği yerlere götürürken, diğer dünyada da bu görevi üstlenecek ve sahibinin en yakın yol göstericisi olacaktır.

“1924 yılında Altay Dağları yörelerindeki Balık Göl’e akan Yanulağan Irmağı sahilindeki Pazarık Yaylasında bulunan bir kurgan içinde, Hunlar zamanında yapılan bir savaşta ölen tümen beyinin mezarında, bindiği atlarında gömülerek konulduğu görülmüştür”(Kahraman 1995:441).

Bu durum dinseliliğin gerekçesidir, olması gerekendir. Çünkü at, cennet için sahibine yol göstererek, sahibini huzura kavuşturacak olan tek varlıktır.

2.1.5. Cirit

Cirit, temelinde iyi nişan almanın olduğu, en eski ata sporlarımızdandır. Cirit oynayan kişilerin; ata iyi binmeleri, dayanıklı olmaları ve asabi (sinirli) olmamaları gerekmektedir. Çünkü at üzerinde birbirlerine fırlattıkları sopaların, oyunu oynayan kişilere değmesi ve onları yaralama hatta öldürme olasılığı yüksektir.

“Cirit oynayan kişinin kin gütmemesi, oyunun başta gelen kuralıdır. Buna rağmen, zaman zaman isteyerek veya istemeyerek de olsa binicilerin ve atlarının yaralandığı hatta öldüğü de olmuştur” (Kahraman 1995:507).

Cirit, güçlülerin ve yeteneklilerin oyunu olmak zorundadır. Ata iyi hükmeden, dikkatli olan, iyi nişan alan, güçlü ve çevik olan bireyler ciriti daha iyi oynayacaktır. Doğal olarak bu özelliklere sahip olan insanların zaten güçlü bir yapıya sahip olmaları kaçınılmazdır.

Cirit, farklı bölgelerde farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Cılntı, Kadal, Tubuk, Çevgan, Tuy gibi isimler alan cirit oyununun sözlükteki karşılığı “ucu eğri değnek”(Tayga 1990: 22) anlamına gelmektedir.

Orta Asya Türkleri'nde ise cirit oyununu değil de çevgan oyununu görürüz. “Horasan Selçukluları da cirit oynamaz, çevgan oynarlardı. Ancak Anadolu Selçuklularının bu sporu yaptığını İbni Bibi, ‘Tevarih-i Ali Selçuk’ isimli eserinde yazmaktadır. Sultan I. Alaüddin Keykubad cirit oynamayı çok severmiş” (Kahraman 1995:497).

Divan-ı Lügat-it Türk'te de çevganı görmekteyiz. Ancak çevgan oyununun ne zaman oynanmaya başladığı konusunda yeterli bir bilgi bulunmamaktadır.

Divan'a baktığımız zaman çevgan'a ilişkin şu ifadeler yer almaktadır:

Ol aning birle çöğen urdu ümleşi: O, onunla şalvarını ortaya koyarak çevgen oynadı.

Ol mening birle topık kapıştı: o, benimle çevgen oyununda top kapıştı.

Ol manga çöğen egişti: O bana çevgen egmekte yardım etti.

Tarihe baktığımız zaman ilkelerin, önceleri mızraklar ve sopalar yardımıyla düşmanlarını öldürmeleri söz konusuysen daha sonraları mızraklar ve sopalar kullanılarak oynanan ve oldukça sevilen bir oyun türünün ortaya çıktığını görürüz. Bu durumda diyebiliriz ki; cirit, aslında bir savaşın aracının oyun haline dönüştürülmesi durumu yani bir savaş oyununun gerçekleştirilmesidir.

2.1.6. Futbol (Ayaktopu)

Günümüzün en gözde spor dallarından birisi olan futbol, özellikle Türklerle hayat bulmuş ve gelişmiş olan bir oyundur. Hatta futbolun Türkler tarafından bulunduğunu yani bilinenin aksine futbolun beşiği olarak bilinen İngiltere'nin yerini Türkiye'nin aldığı görüşünün ağırlık kazandığını söyleyebiliriz.

“Bugün dünyada top ile yapılan yirmiye yakın spor vardır; fakat (top oyunu) denildiği zaman daima akla ilk olarak gelen futbol'dur”(Aydın 1988:3).

Top sözcüğünün Türkçe olduğunu ve Divanı Lügat-it Türk'te de yer aldığını görmekteyiz.

“Er topık yuwdu-Adam top yuvarladı, Ol mening birle top ılıştı-O benimle top atmakta yarıştı”(Akt: Kahraman 1995:620).

Bilindiği üzere futbolda topa el ile dokunulması kural gereği yasaktır. Topa el ile dokunulmamasının temelinde de Eski Türkler’de bulunan Göktanrı inancı yer almaktadır. Öngel, konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Göktanrı inancından dolayı, onu sembolize eden güneş tabu idi. Elbette ki güneşi sembolize eden her nesnede tabu olarak değerlendirilmekteydi. Ayak topu yani futbol oyununda bu nedenle, güneşin simgesi olan top tabu olduğundan elle tutulmamakta idi”(Öngel 2001:238).

Tayga’da futbolun Türk kökenli bir oyun olduğunu belirtmekte ve “kayıtlar, bu oyunun menşei bakımından bir kuzey kavimi (Türkler) oyunu katiyetle söylerler”(Tayga 1990:9) ifadesini kullanarak düşüncesini açıklamaktadır.

Halim Baki Kunter’in 1938 yılında yazdığı ‘Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar’ isimli eserinde futbolun Türkler tarafından yüzyıllardır bilindiğini ve “Timur devrinde içi hava doldurulmuş kuzu derisinden mamül top ile oynanan”(Kunter 1938:19) bir oyun olduğunu söylemektedir.

Hiçyılmaz’da, Timurlenk döneminde içi hava ile doldurulmuş bir topla müsabakalar yapıldığını belirtmekle kalmayıp, Türklerin futbola ilk defa kural koyan uygarlık olduğu konusuna da değinmektedir: “Topa el değdirilmemesi, belirli ölçütler içinde oynanması, futbola ilk kuralları da Türklerin koyduğunu göstermektedir” (Hiçyılmaz 1974:139).

Futbol, özellikle kendi geçmişimizi bizlere daha iyi anlatan Çin kaynaklarında da yer almaktadır. Çin kayıtlarına göre “kuzeyli barbarlarca ayaktopu oyunu ‘soğuk yemek’ ya da Çing-ming bayramı günü oynatılıyordu”(ÖNGEL,2001: 223).

Eski Türkler bayramlarda ve şenliklerde de tepük, ayak topu, futbol oyunu oynamaktaydılar:

“Göktürkler, her yıl belirli zamanda ecdat mağarası’nda atalarına kurban kesiyorlardı. Onlar aynı şekilde bayram kutlamalarına da, beşinci ayın ikinci yarısında Göktanrı ve kutsal yer ve su için kurban kesmekle başlıyorlardı. Kurbandan sonra da topluca eğlenceye geçilmekteydi. Özellikle kızlar, ayak topu (tepük=futbol) oynamaktaydı”(Koca, <http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/nevruz/salim.koca.htm>)

Bu nokta da diyebiliriz ki spor oyunlarına bayanların da katılması Türkler tarafından başlatılmış bir gelenektir. Çünkü diğer toplumlarda herhangi bir spor faaliyeti içerisinde kadınları görememekteyiz. Hatta Olimpiyat Oyunlarını dahi bayanların izlemesi yasaktı. Ancak Türkler, kadınlara verdikleri önemin bir göstergesi olarak onları spor oyunlarına dâhil etmişlerdir.

Bu noktaya Bilge’de değinmekte ve “kadınlarda, erkeklerle birlikte spor oyunlarına katılır ve yarışırlardı”(Bilge 1989:11) demektedir.

Çin kaynaklarını incelediğimiz zaman, futbolun Türkler için, bir nevi gelecekte haber verme, gelecek hakkında bilgi alma aracı olduğunu görürüz. Türkler savaşın sonucunu, yaptıkları futbol maçı ile öğrenmeye çalışırlardı. Tayga bu konuda şöyle demektedir: “Çin tarihinde görülür ki; Türk hakanları savaşa girmeden önce, neticeyi yaptıkları futbol maçıyla öğrenmeye çalışırlardı. Maçın hakemi takımlardan birini niyet ederdi. Eğer niyet edilen takım galip gelirse, savaş kazanılacak, mağlup olursa kaybedilecek demektir”(Tayga 1990:10).

Futbol ile kazanma hırsı arasında doğru bir orantı vardır. Ancak unutulmaması gereken bir nokta da, niyet edilen takımın yenilmesi ile maçı kaybeden tarafın askerleri arasında bir yenilme düşüncesinin oluşması ve bunun da savaşın sonucunu etkileyebilecek düzeyde olmasıdır. Çünkü yenileceğini düşünen askerlerde, savaşma isteği oluşmayacak, tersine kendilerini psikolojik olarak yenilgiye hazırlayacaklardır.

Türk kültüründe ayak topu oyunu o kadar ileri boyuttadır ki, bu oyunu oynarken ölen Türk hakanları da vardır: “Mısır’da Kölemenler devletini kuran (Aybey)de top ve çöğen oyununu severdi. Nitekim Kıpçaklı bir Türk olan bu sultan, Levahur meydanlarında top oynarken, tökezleyen atından düşerek ölmüştür”(Abalı 1983:27).

2.1.7. Polo

Polo kelimesinin kökeni, Tibetçe top kelimesinin karşılığı olan pulu’dan gelmektedir. Polo, çok farklı şekilde isimlendirilmektedir. Çöğen, çogan, çevgan, bandal, çukanyan gibi sözcüklerde polo için kullanılmaktadır.

Hiçyılmaz'a göre bir İngiliz oyunu olarak bilinen polo'nun bulucusu Türklerdir. Hiçyılmaz bu konuda şöyle demektedir:

“Şimdilerde adını kuşağımızın bile unutacağı Polo'nun bulucusu Türklerdir” (Hiçyılmaz 1974:13).

Polo oyunu da tıpkı diğer oyunlar gibi eski Türkler tarafından zevkle oynanan bir oyundu. Tayga'nın aktarımına göre Çin'de düzenlenen polo oyunları için “iri atlar, hep Orta Asya'dan gelirdi”(Tayga 1990:22). Bu da Türklerin ata verdikleri önemin ve ona verdikleri bakımın bir göstergesidir. Çünkü at iyi beslenir ve bakımı yerinde yapılırsa, at daha çevik olacak ve daha iyi koşacaktır.

2.1.8. Eski Türklerde Spor Kitapları Üzerine

Eski Türklerde spor alanında yazılmış bir takım çalışmalara rastlamaktayız.

Bu durum spora ve sporcuya verilen önemin bir göstergesidir. “Selçuklular zamanından bize gelen eserde ‘Tuhfe-i Mübarizi’ isimli tıp kitabı ile ‘Hülasa’ isimli okçuluk ve ‘Riyazet-i Nayl’ isimli binicilik kitabıdır”(Kahraman 1995:107).

Bu kitapların içeriğine göz atacak olursak; “Tuhfe-i Mübarizi’nin ikinci faslının beşinci faslı (güreş durmak, seğırtmek, bir ayak seğırtmek, süngü oynamak, kılıç oynamak, at seğırtmek, çelik oynamak, yayan yürümek ve yelmek)sporlarının faydalarından ve yapılışından bahsettiği için spor tarihimiz bakımından önemlidir”(Kahraman 1995:107).

Kitapta çeşitli spor dallarının nasıl yapılması gerektiği ve yapılan sporların faydalarına değinilmesinden dolayı Türklerin sporla her zaman iç içe olduğunu tekrar edebiliriz. Çünkü kitap, sporla ilgilenen insanlara yol gösterici bir durumda olacağından dolayı sporcuları kurallara uygun bir şekilde hareket etmeyi öğretecek ve bireyleri daha sağlıklı bir hale getirecektir.

Kitabın Adı	Kitabın İçeriği	Kitabın Yazarı
Hülasa Fi İlmi Remy	Atıcılık	Selçuklu Emiri Tülü Bey
Riyazet-i Nayl	Okçuluk	Selçuklu Emiri Tülü Bey
Tühfe-i Mübarizi	Hastalıklardan Sporla Kurtulma	Halif Alp Gazi

Bunların dışında bir kitap daha olduğunu Kunter'den öğrenmekteyiz:

“Türkler spor hareketlerinde olduğu gibi spor edebiyatına ve te’lifatına da önem vermişlerdir. Hatta Kazan Türklerinden Abdulkerim’in Altın Ordu Devleti’nin Ruslar tarafından ortadan kaldırıldığı bir sırada yazdığı mukaddimesinde, Türk gücünü arttıracak olan sporu kurtuluşun çaresi olarak telakki ettiği görölmektedir”(Kunter 1938:7).

Bu da göstermektedir ki; eski Türkler’de spor aslında bir kurtuluş uğraşısıdır. Spor sayesinde güçlenilecek ve rakiplere karşı çok daha iyi bir şekilde savaşım verilecektir.

2.2. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADAR SPOR

Küçük bir uç beyliği olarak kurulan Osmanoğlu Beyliği'nin kısa bir süre içerisinde dünyanın dört bir yanına doğru sınırlarını genişletmesi ve nam salması bir tesadüf değildir. Kuruluşundan yaklaşık 155 yıl sonra çağların kapanıp açılmasında etkili olan İstanbul'un fethi ve Haçlı seferleri gibi pek çok mücadeleye girişen Osmanlı Devleti, bu başarısını büyük ölçüde sportif faaliyetlere, beden temrinlerine borçludur. Çünkü Osmanlı Devleti'nde de spor, en genel anlamda savaşa hazırlık olarak düşünülmüş ve askerler kendilerini sürekli olarak sportif faaliyetler içerisinde bulmuşlardır. Spor hem savaşa hazırlık, hem zihin geliştirme yöntemi hem de bedeni güçlendiren bir faaliyet olarak düşünüldüğünden, hemen her savaşın kazanılmasında etkili bir faktör olmuştur.

“Güçlü, dayanıklı ve becerikli kişiler yetiştirmek ve onları her an düşmana karşı koyacak formda bulundurmak idmanlarla mümkün olmuştur”(Hiçyılmaz 1974:17). Hiçyılmaz'ın da belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin, fetihçi bir yapıya sahip olmasından dolayı güçlü ve becerikli aynı zamanda dikkatli (göz açık) kişilere ihtiyacı vardı. Çünkü fetihçi yapıdan dolayı saldıran Osmanlı'dır ve bu nedenle de askerler daha cesur, becerikli ve dikkatli olmak zorundadır. ‘İstanbul’dan akıncılar yola çıkınca, Venedik tahliye edilirdi’ ifadesi bu durumun en güzel göstergesidir.

Bilge’de bu konuda Hiçyılmaz’la aynı görüştedir:

“Bu dönem içerisinde (1299-1839) Osmanlı Devleti, beden eğitimi, sporu, atalarında olduğu gibi, savaş eğitimi amacıyla uygulamış ve teşkilatlandırmıştır. İşte bundan dolayı Osmanlı devletinde beden eğitimi, spor eğitimi kurumlarında ders değil de talim olarak yer almıştır. Sporun talim olarak yer aldığı yerler;

*Saray eğitim-öğretim kurumları

*Askeri eğitim-öğretim kurumları

*Halk eğitimi veren kurumlardan tekkeler”(Bilge 1989:14-15).

Sporun, savaş talimi (hazırlığı) olarak yapıldığı Osmanlı Devleti'nde belli başlı öne çıkan bazı spor dallarını görmekteyiz. Bu spor dallarından, konuya bir sınırlama getirebilmemiz için imparatorluk sınırları içerisinde en fazla ilgi gördüğünü

bildiğimiz güreş ve okçuluk sporlarına değinerek bu konuyu açıklamak istiyoruz. Bu spor dallarına kısaca değinecek olursak;

2.2.1. Güreş

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde güreş-güreşçi (pehlivan) nitelendirmeleri, her zaman için özel bir konuma sahip olmuştur. İmparatorluk sınırları içerisinde hemen herkesin büyük bir zevkle izlediği güreş ve herkes tarafından saygı duyulan güreşçiler, Osmanlı toplumsal hayatının en temel öğeleri arasında yer almaktaydı. Özellikle güreş için Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çeşitli yapıların inşa edildiğini görmekteyiz. Bu yapıların en önemlilerinden birisi de, günümüz spor kulüpçülüğünün temeli olarak nitelendirebileceğimiz spor tekke'leridir.

Spor tekkelerinin ortaya çıkmasında; sporcuların korunması, eğitilmesi, bir takım ihtiyaçlarının giderilmesi ve sporun geliştirilmek istenmesi gibi nedenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tekkesel yapılanmalara Eski Yunan ve Japonya'da da (aralarında biraz farklılıklar olsa da) rastlamaktayız. Eski Yunan'da Osmanlı'daki tekke görevini yerine getirdiği görülen Gymnasion (Cimnazyum)'lar bulunmaktadır. "Yunanlılar, içinde her türlü çalışma olanaklarının bulunduğu tesislere Gymnasion adını vermişlerdir"(Alpman 1972:67). Gymnasion'larda tıpkı tekkeler gibi sporcuların, korunması, eğitilmesi, beslenmesi rolünü yerine getirmektedir. Aynı şekilde tekkelerden sorumlu kişi olarak adlandırılan Şeyh, Yunan Gymnasion'larında Gymnasiarchos şeklinde karşımıza çıkar ve bu kişinin "sitenin eğitim, öğretim işlerinin en yüksek mercii olarak yetkili, saygıdeğer biri olması gerekir. Sitenin protokolünde önemli bir yeri vardır. Yarışmalara başkanlık eder, bayramlara gelen yabancı misafirleri kabul edip ağırlamak ona aittir"(Alpman 1972:69).

Japonlar'a baktığımız zaman ise sadece güreş alanında alıştırma yapıldığını düşündüğüm tekkevari bir yapılanma görmekteyiz. Bu konuda tek aktarım Ali Gümüş'ün 'Asrımızın Koca Yusuf'ları' isimli çalışmasında yer almaktadır:

"Sasahara, Japonların güreşteki ilk Dünya ve Olimpiyat şampiyonu. Bizdeki yeni çeri ocağının bir tür benzeri olan ve kaymakam çocuklarının alındığı Samurai

Ocaklarının mensupları çağlar boyunca kendilerine has dövüşme stilleri yanında Sumo denilen garip bir güreş dalı ile de uğraştılar”(Gümüş b.y.y:5).

Bu bağlamda diyebiliriz ki, spor tekkeleri sadece Osmanlı’ya özgü bir yapılanma değildir. Ancak, en güçlü spor tekkesi yapılanmalarına Osmanlı’da rastlanmaktadır. Bu sağlam yapılanmadan dolayı, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki spor tekkelerine ayrı bir önem verilmekteydi.

Tekke yapılanmaları içerisinde en önemlisi Güreş Tekkeleri’dir. Güreş Tekkeleri’nin tam olarak ne zaman açılmaya başladığı konusunda kesin bir tarih bulunmamakla birlikte ilk güreş tekkesinin Bursa’nın fethiyle beraber ortaya çıktığı görüşü geçerlilik kazanmıştır. Güven, bu konuda şöyle demektedir:

“Bursa’nın fethini müteakip Orhan Bey’in zevcesi Nilüfer Hatun, Bursa’da pehlivanların güreşmesi için, Pınarbaşı meydanını vakfeylemiştir. Bu vakfedilen yere Osmanlılar tarafından ilk güreşçiler tekkesi yapılmıştır”(Güven 1992:38).

Kahraman’da ilk güreş tekkesinin Bursa’da açıldığını belirtir:

“Orhan Gazi zamanında Bursa’da ilk güreşçiler ve atçılar tekkesi açıldı”(Kahraman 1989:2).

Güreş tekkelerinde, sadece pehlivanların idman yapmadığını, diğer spor türleriyle uğraşanlarında bu tekkelerden faydalandıklarını Kahraman’dan öğrenmekteyiz:

“Açılan bu tekkeler, yalnız güreşçilere ve okçulara mahsus değildi. Kışın açık havada idman yapamayan güzrcü ve binici gibi gaziler ve diğer sporcularda tekkedeki idman araçlarından faydalanıyorlardı”(Kahraman 1989:2). Bu noktada güreş tekkelerini, bugünkü spor kulüpçülüğünün bel kemiği olarak düşünebiliriz. Spor tekkeleri içerisinde birbirinden farklı spor dalları ile uğraşan bireyler yer almaktaydı. Günümüzde de bir spor kulübünün, pek çok farklı alanlarda spor yapan sporcuları bulunmaktadır. Ayrıca bu spor kulüplerinde sporculara idman yaptırılmakta, sporcular, kulüp tarafından eğitilmekte ve korunmaktadırlar. Tekke vari bir yapıya sahip olan günümüz spor kulüpleri, o dönemden farklı olarak daha ziyade maddi yönden, spor tekkelerinden ayrılmaktadır.

Spor tekkeleri daha ziyade vakfeyleme ile ortaya çıkan yapılardı. O halde bu “vakıf tekkeleri (güreşçiler tekkesi)’nin kuruluşunun dini tekkelerden farksız”(Kahraman 1995:190) olduğunu söyleyebiliriz.

Tekkenin yapımı bitince o tekkeyi yönetecek kişi aranıyordu. Bir tekke yöneticisinin, kendi spor dalında çok iyi olması gerekmektedir. Tekke yöneticilerine “şeyh” adı verilirken, sporculara da “derviş” adı veriliyordu. Bu noktada klasik bir dinsel tekke yapısı ile karşılaşırız. Ancak spor tekkelerinde, günün büyük bir çoğunluğu antrenman ile geçtiğinden dolayı, bu tekkelerde spor daha ağır basmakta ve böylece kendisini dinsel tekkelerden sıyırmaktaydı.

Kahraman ise derviş-şeyh yakıştırmalarını dil alışkanlığına bağlamaktadır:

“Açılan tekkelerde yatıp kalkan pehlivanlara derviş ve tekkeyi yönetenlerin başı olup, dua eden kişiye de şeyh denilmesi, o çağın dil alışkanlığından ötürü söylenmiştir”(Kahraman 1989: 2).

Edirne’nin alınmasıyla beraber hükümet merkezi Bursa’dan yeni merkeze taşındığı zaman, ikinci güreşçiler tekkesinin burada inşa edildiğini görmekteyiz. Edirne’de açılan “bu tekke miridir yani devlet tarafından masraf edilerek yapılmıştır”(Güven 1992:48).

Daha sonra da Fatih’in İstanbul’u almasıyla beraber, hükümet merkezi buraya taşınır ve üçüncü bir spor tekkesi de bu şehirde açılır.

Dikkat edilecek olursa, Osmanlılar tarafından açılan ilk üç spor tekkesi de her zaman hükümet merkezinin olduğu yerde kurulmuştur; Bursa, Edirne ve İstanbul. Bunun temelinde padişahların spora verdikleri önem ve sporun o dönemde daha ziyade eğlence ve seyirlik (Akın’a göre) bir uğraşı olması yer almaktadır. Ayrıca sporun, merkezden uzaklaştığı takdirde; yönetimin, spor üzerinde otorite sağlamasının güç olacağı da unutulmamalıdır.

Spor tekkelerinin gelir kaynaklarına bakacak olursak; kuruluş biçimine göre iki farklı yardım şekliyle karşılaşırız. Bunlardan ilki eğer tekke, padişah tarafından yaptırılmış ise “masrafı tekkeyi yaptıran padişahın bağladığı vakıftan karşılanıyor ve denetlenmesini de Darüssâade Ağasına bağlı bulunan ‘Haremeyn Nezaretî’ yapıyordu”(Kahraman 1989: 3).

Diğer bir kısım tekkeler ise “özel vakıflar ile kurulduğu için devlet malı sayılmıyor ve gelir-gider hesabına o şehrin kadıları bakıyordu”(Kahraman 1989:3).

Spor tekkeleri için devrin en yaygın kullanılan ve sporcuların fazlaca istifade ettikleri tek spor alanlarıydı diyebiliriz. Tekkelerde özellikle güreşçiler daha fazla önem taşıyor ve zaman zaman şenliklerde, düğünlerde, padişah huzurunda güreştiriliyorlardı. Bu tür güreşlere, padişah huzurunda yapıldığı için ‘huzur güreşleri’ adı verilmekteydi.

“Tekke pehlivanları, padişah huzuruna çağrılarak burada birbiriyle veya Enderun’daki güreşçilerle de güreştirilirdi. Bu güreşler şehzade ve sultanların doğum günlerinde, evlenme ve sünnet şöenlerinde, padişahın tahta çıkış yıl dönümlerinde ve dini bayramlarda yapılırdı. Bu çeşit güreşlerin en önemlisi Sultan III. Murad’ın At meydanında yaptırdığı ve (3Haziran 1582) Pazar günü başlayıp (42) gün süren sünnet düğünü ile Sultan III. Ahmed’in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa, Beyazid için (1720) yılında ok meydanında yaptırdığı sünnet düğünüdür”(Kahraman 1989:5).

Huzur güreşleri, daha ziyade eğlencelik ve seyirlik olmasının yanı sıra, padişah için konukları ağırlama ve konuklara Türkün gücünü göstermesi açısından önemliydi. Bu nokta da denilebilir ki; huzur güreşleri aynı zamanda milliyetçilik duygularını harekete geçiren, kabartan bir güreş şeklidir.

Temizoğlu “pehlivan tekkeleri Sultan I. Abdülhamit devrine kadar görevlerine devam etmişler; fakat bu padişah zamanında sporda gerilemeler olduğu için, bu tekkeler de miskinler tekkesi haline dönmüş”(Temizoğlu b.y.y:11) şeklindeki ifadesiyle, Abdülhamit zamanından itibaren spor tekkelerinin eski gücünü kaybettiğini belirtmektedir.

Osmanlı padişahlarına baktığımız zaman bazı padişahların güreşe aşırı derecede tutkuyla bağlı olduklarını görürüz. Bu padişahlardan bazıları sadece seyirci olmakla kalmamış, birer güreşçi olarak er meydanında rakipleriyle mücadele etmişlerdir.

“Yazılı belgelerin pehlivanlığını konu ettiği ilk Osmanlı padişahı Murad Hüdavendigâr Gazi’dir. Şehzadelerin çoğunun güreş sevdiğini, hatta yaptığını ve

Yıldırım Beyazid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmed'in de güreştiği için 'Güreşçi Çelebi' diye anıldığını biliyoruz"(Kahraman 1995:125).

Osmanlı padişahlarından bazılarının güreş yapmaları ve "güreşçiliği bir meslek sayarak güreşçileri çok itibarlı mevkilere getirmeleri birçok ünlü başpehlivanın yetişmesini sağlamıştır"(Yıldırım 1977:3). Örneğin bu başpehlivanlar arasından bazılarını değinecek olursak "Koca Yusuf, Adalı Halil, Kara Ahmet, Filibeli Kara Osman, Çolak Molla Mü'min, Filiz Nurullah, Koç Ahmet, Sarı Hafız, Çakır, Kızılcıklı Mahmut, Mahmut Nakkaşlı Eyüp, Mihaliçli Hasan, Tekirdağlı Memiş, Ali Ahmet, Tophaneli Küçük Yusuf, Bursalı Koca Rüstem, Katrancı Halil, Arap Sait"(Gümüş b.y.y.:28) gibi isimleri görürüz.

Zamanla imparatorluk sınırları içerisinde güreş sevgisi daha da artar ve güreşçiler saray içerisinde barınmaya başlar. "Osmanlıda her yeniçeri odasında birer, ikişer pehlivan bulunması kanundu"(Akt: Güven 1992:37). Bunun temelinde hem güreşçilerin saraydan fazla uzaklaştırılmak istenmemesi, hem de yeniçerilerle pehlivanların idman yaparak, birbirlerini geliştirme düşüncesi yer almaktadır.

Çünkü Osmanlı'da güreş sanattır ve güreşçilerde sanatkârdırlar. Diğer spor dalları için bu şekilde bir sanat-sanatkâr düşüncesi yer almamaktadır.

"Yavuz Sultan Selim zamanına ait Ehlhıref Defteri'nden (Sanatkârlar Defteri) öğrendiğimize göre 'Cemaat-ı Küştigiran'(Güreşçiler Bölüğü) de bulunmaktaydı. Osmanlı Sarayı'nda sanatkârlar için tutulmuş bu deftere göre, pehlivanlar sanatkârlar sınıfına dâhil edilirken, diğer sporcuların ayrıldığı görülür. Çünkü her sanat ürününün Pir-i olduğu pehlivanlarında piri vardır. Hazret-i Mahmud Pir-i Yar-ı Veli pehlivanların piridir. Cündilik, cirit, gürbazlık gibi sporların piri olmadığı için bu sporlar sanat olarak kabul edilmemiştir"(Güven 1992:37-38).

Güreşin diğer sporlara nazaran daha fazla ilgi görmesinin temelinde, bu spor dalının, bir sanat dalı olarak görülmesi gerçeği yatıyor olmasındandır. Türk toplumu genel olarak gaziler, pirlar gibi unvanlara her zaman için saygı duymuş ve onlar için, onlar adına canla, başla çalışmıştır. Bu nedenle de güreş sporunun kökeninde bir pir bulunduğu için bu spor dalına daha fazla ilgi duyulmaktadır.

Kırkpınar güreşlerine baktığımız zaman ise bu güreşlere her zaman aşırı derece de ilgi duyulmasının ve günümüzde de bu güreşin devam etmesinin temelinde de pir, gazi inancına benzer başka bir dinsel motif yer almasındandır.

“Eşref Şefik’e göre, Süleyman Paşa ile birlikte Rumeli yakasına geçen (40) yiğit, Anadolu’da iken her mola verişlerinde güreş yaparlarmış. Rumeli’ye geçtikten sonra Ahırköy(?) çayırılığına geldiklerinde, içlerinden iki kişi sonuçlandıramadıkları güreşlerini ayırt edebilmek için tekrar tutuşmuşlar. Gece yarısına kadar güreştikleri halde yine yenişememişler ve ikisi de güreştikleri yerde ölmüşler. Arkadaşları bu iki yiğidi güreş yaptıkları yerde bulunan bir incir ağacının dibine gömdükten sonra Edirne’ye doğru akınlarına devam etmişler. Edirne’yi fethettikten sonra tekrar Ahırköy çayırılığına geldiklerinde, o incir ağacının civarında billur kaynaklı bir suyun (Kırkpınar)ın çayırılığına doğru aktığını görmüşler. Bu nedenle ‘Kırtı bunlar, bu yakaya ilk ayak basanlardı bunlar’ diyerek o yere Kırkpınar demişler”(Akt: Kahraman 1989:157).

Kırkpınar Güreşi’nde de, iki güreşçinin cenazelerinin gömülü olduğu yerde ortaya çıkan suyun olaya daha fazla bir gizem kattığını görmekteyiz. Yine bu efsanenin (?) içerisine inanç ile bağlantılı motiflerin girmesiyle beraber olayın unutulması zorlaştırılmış ve Kırkpınar güreşleri bu şekilde günümüze kadar gelebilmiştir.

Ayrıca Kırkpınar Güreşlerinin bir diğer önemi de, burada kazanan pehlivanın, Türkiye’nin başpehlivanı olarak adlandırılmasındadır. Diğer güreşlerde böyle bir durum söz konusu değildir:

“Osmanlı Devleti’nin her yerindeki panayırların hepsinde de güreş yapılır ama bunların içinde yalnız Kırkpınar’a “Baş”ı kazanan pehlivan, gelecek senenin Kırkpınar Güreşlerine kadar Türkiye’nin Baş-pehlivanı olarak bilinir”(Kahraman 1997:3).

Güreş Türk milletinin ata sporu olarak düşünüldüğünden, bu alandaki ilk başarılarımız, tarihin ilk dönemlerinden itibaren devam etmektedir. Bu karşılık ilk dünya şampiyonluğumuz ise “1899 yılında Paris’te yapılan şampiyona da Kara Ahmet” tarafından (Atik 1973:8) elde edilmiştir.

2.2.2. Okçuluk (Atıcılık)

Ok ve yay bir zamanların en etkili savaş araç-gereçlerinden olup, doğal olarak savaşların kazanılabilmesi için sürekli bir talime ihtiyaç duyulan spor dallarından bir tanesiydi. Bu spor dalında amaç, düşman fazla yaklaşmadan onu yok etmeye çalışmaktır. Böylece fazla bir kayıp verilmeden savaşlar kazanılmaktadır. Bu nedenle okçuluk, diğer sportif faaliyetler arasından kendisini biraz daha ön plana çıkartırken başarılı okçulara da çeşitli ihsanlarda bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti de, başarılarını büyük ölçüde bu okçulara borçludur. Çünkü iyi okçular sayesinde düşman uzakta da olsa yok edilmekteydi.

Türk tarihi içerisinde okçuluk, Osmanlı döneminde zirveye ulaşmıştır. Güven, ok ve yayın Türkler için önemli bir yere sahip olduğunu şu örneklerle açıklar:

“Hz. Adem’den sonra ilk defa ok yapıp atanın İsfendiyar isimli bir Türk oluşu, Ok’un hakan tarafından kendisine bağlı sultanlara, aşiret beylerine ve emirlere askerleriyle savaşa katılması için çağrı aracı olarak gönderilmesi; yay, oku attığı için, üstünlüğü, hakimiyeti yani hakanlığı, ok da yay tarafından yönlendirildiği için hakana bağlı olmayı ifade etmesi; Oğuz Han’ın av yapmaları için altı oğlundan büyüklük sırasıyla Gün, Ay ve Yıldız’ı Doğu tarafına gönderip bir altın yay getirmeleri, diğer üç oğlu Gök, Dağ ve Deniz’i de batıya gönderip bunlarında üç gümüş ok bulup getirmeleri...; yayın yönlendirici, okun da hedefi vurucu olması nedeniyle...; Türk hakanları Müslüman olduktan sonra da, komşu uluslara yazdıkları mektupların yukarısına yay ve ok resmini koydukları eski tarihte yazılıdır; Osmanlı sarayından olanların yay kirişiyle boğularak öldürülmeleri; Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey’in bastırdığı paralar üzerinde yay resminin bulunması; yay ve okun Selçuklular için hükümdarlık sembolü sayılması”(Güven 1992:240-241).

Osmanlı’ya kadar olan dönemde ok ve yay ikilisi, hemen her yerde kendini göstermiş ve Osmanlı da bu ikilinin önemini kavrayarak okçuluğa gereken önemi vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ok ve yay üretimi için ‘Cebeci Ocağı’ isimli bir örgütlenmenin olduğunu yine Güven’den öğrenmekteyiz:

“Ok ve yay savaş taktiğinde silah olarak kullanılmış, İstanbul’un fethinden sonra da Türk okçuluğu yeni boyut kazanmıştır. Okçuluk bu döneme kadar askerliği ilgilendiren bir konu iken, fetihten sonra yeni bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Ünlü okçular, yeniçeri ocağına mensup olup, sefere katılmaktaydı. Orduya ok ve yayı sağlayan resmi ocağın adı ‘Cebeci Ocağı’ydı’(Güven 1992:106).

Savaşlar için özel olarak ok ve yay üretilmesi, Osmanlı’nın bu alana verdiği önemin bir diğer göstergesidir. Osmanlı, okçuların önemini anlamış ve onları daha iyi yetiştirebilmek, daha deneyimli hale getirebilmek amacıyla Okçu Tekkelerini meydana getirmiştir. İlk okçu tekkesinin Fatih zamanında kurulduğunu görmekteyiz.

“İstanbul’da beş asırdan beri mevcut olan bir stad vardır ki Ok Meydanı diye anılır. Bu stadda en geniş yer ok atışlarına ve talimlerine ayrıldığı ve meydanın birçok yerlerinde rekordmenler adına mermerden abideler dikildiği için burasına ok meydanı adı verilmiştir”(Kunter 1939:8).

Kunter, İstanbul’da Ok Meydanı olarak anılan bölgenin bir stad (talimgâh) olarak kullanıldığını ve meydan içerisinde en geniş alanın da okçulara ayrıldığını belirtmektedir.

“Ok Meydanında Okçular Tekkesi denilen bir kurumda vardı. Bir çeşit spor kulübü idi. Tekke’nin kitaplığı, idman salonları, müzesi, antrenör dairesi, bedava aş evi vardı”(Öztelli 1976:48).

Ok meydanında en geniş alanın okçulara ayrıldığı düşünülmektedir. Çünkü meydan içerisine bir okçuluk tekkesinin açılmış olması, meydan içerisinde, okçuluğa verilen önemi gösterir. Okmeydanı içerisindeki tekke, okçuluk alanındaki tekkelerin en önemlisi olarak nitelendirilmektedir.

İmparatorluk zamanında açılan ok meydanlarının sayısının 34’ü bulunduğu belirtilmektedir. Bu sayı ise, Osmanlı’nın okçuluğa verdiği önemi gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Fatih, Ok Meydanı ile ilgili olarak şöyle bir vasiyette bulunur:

“Bu meydanı kemankeşlere terk eyledim. Buraya bahçe filan yapılmayıp, daima meydan olarak kalmasını irade ederim”(Temizoğlu, b.y.y:14).

Fatih zamanında Ok Meydanı'na hiçbir müdahale yapılmamış, ancak Fatih'ten sonra bu vasiyete uyulmadığı ve ok meydanının kemankeşlere nasip olmadığı anlaşılmaktadır. Okmeydanı da özellikle savaşımlardan sonra payına düşeni almış ve içerisine kulübeler, evler yapılan bir alan haline gelmiştir.

Türk Spor Dergisi'nin 18.07.1938 tarihli 106. sayısında Ok Meydanı'nın hali ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır:

“İstanbul'da Ok Meydanı diye anılan ve Türklerin en eski tarihi ve milli sporu olan okçuluğa ait kıymetli abideleri taşıyan bir saha vardır. Burası, Türklerin İstanbul'u fethini müteakip, sahiplerinden satın alınarak bir spor sahası yapılmış ve son zamanlara kadar bu işlerde kullanılmıştır... Büyük harbin sonlarında ve mütareke devresinde bazı kimseler bu alanın bazı taraflarını füzulen işgal etmişler ve oralara kulübeler, hatta evler inşa ettikleri gibi etraflarını da sebze bahçeleri halinde kullanmağa, menzil taşlarını kırıp inşaat malzemesi olarak kullanmağa başlamışlardır” (Türk Spor Dergisi 1938: 3).

Günümüzde de bu durum halen devam etmekte ve Ok Meydanı içerisinde pek çok mahalle kurulmaya devam etmektedir. Hatta bir zamanların rekorcularını belirlemek için dikilen menzil taşları dahi yok edilmektedir. Bu da tarihimize yeterince sahip çıkamayışımızın acı güzel göstergelerinden bir tanesidir.

Osmanlılar döneminde okçuluğun gitgide kurumsallaştığını görmekteyiz. Bunun en güzel göstergesi okçular için hazırlanan Okçular Kanunnamesi idi.

“Okçuların mütehasıs bir komisyon tarafından kaleme alınmış ve devrinin hükümdarları tarafından tasdik edilmiş bir kanunnameleri vardı. Kanunname-i Rimat 29 sayfada 19 fasıldan mürekkep hacmi küçük fakat kıymeti büyük bir eserdir”(Kunter 1938:12).

Bu kanunun iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi padişah tarafından onaylanmış olması, bir diğeri ve belki de en önemlisi de Osmanlı da spor alanındaki ilk kanun olmasıdır.

Bu kanunnamenin içeriğini Bilge şöyle aktarır:

“Yeni Cami Katibi Abdullah Efendi; 29 sayfa 19 bölümünden oluşan Okçular Kanunnamesi adını taşıyan ve o dönemin spor dallarını içeren yönetmeliği 1691 yılında yazmıştır. Yönetmelik, güreş, atıcılık, okçuluk, binicilik, cirit gibi sporlara dayalıydı. Yönetmelikte bu sporları yapan yerlerin nasıl kurulacağını, sporcuların çalışma biçimini açıklamanın yanı sıra spor ahlakı ve davranışına da yer verilmiştir”(Akt: Bilge 1989: 19-20).

Kanunnamenin en belirgin özelliklerinden biride sporcuların nezaket ve nefis sahibi olmaları gerektiği bir başka deyişle sporcu ahlakına verdiği önemdir. Bütün spor dallarını içeren yönetmeliğe sahip olan Kanunname-i Rimat, Osmanlı'nın genelde spora, özelde okçuluğa verdiği önemin bir göstergesidir. Okçuluk alanında pek çok başarı kazanan Osmanlı, savaşa hazırlık olarak gördüğü spor dallarını, bazen daha da fazla koruma altına almış ve bu amaçla çalışmıştır.

2.3. OSMANLI'DA BATILILAŞMA HAREKETLERİNİN SONUCU OLARAK GELİŞEN SPORTİF FAALİYETLER:

Osmanlı yönetiminin, sporu genel anlamda savaşa hazırlık olarak kabul etmesinden dolayı, Osmanlı toprakları içerisinde modern sportif faaliyetler alanında oldukça geç gelen bir takım yeniliklerden söz etmemiz mümkündür. Savaşa hazırlık, talim, eğlence, boş zamanı değerlendirme olarak nitelendirilen sporun, bir ders olarak okullara girmesi ise oldukça çetrefilli bir dönemden sonra gerçekleşmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğunda ilk modern spor hareketlerinin başlaması ve Okul Programlarına jimnastik dersinin konulması Sultan Abdülmecid zamanında olmuştur”(Tayga 1990:105).

Abdülmecid zamanında ilan edilen Tanzimat Fermanı (1839) bir takım yeniliklerin habercisi olarak ortaya çıkmış ve bu fermanla beraber Osmanlı Devleti, çağa ayak uydurma antrenmanlarına başlamıştır. Fermanla geçen hak, ticaret, eğitim alanlarındaki yenilikler belli bir süre sonra uygulanmaya başlamış ve bu şekilde daha önceden gelişigüzel bir şekilde gerçekleştirilen spor faaliyetleri (jimnastik), ilk defa bilimsel metodlar dâhilinde okullarda uygulanmaya başlamıştır.

“Modern anlamda beden terbiyesi Osmanlı İmparatorluğunda ilk kez askeri yüksek okullarda uygulanmaya başlandı. Beden terbiyesinin yanı sıra eskrim, boks gibi mücadele sporları da bu dönemde askeri okulların müfredatlarına girmişti” (Akın 2004:131-132).

Beden terbiyesi derslerinin, askeri okullarda ders olarak okutulmaya başlamasının temelinde, eskiye duyulan özlem, yani sporun savaş talimi olarak düşünülüyor olması yer almaktadır. 1862 yılında eskrim, 1863 yılında da jimnastik derslerinin askeri okullara (ilk olarak) ders olarak konulması bu düşüncemizi doğrular niteliktedir. 1865 yılında da Harbiye Okulu'na jimnastik dersleri konulmuş ve bu dersleri alan ilk öğrenciler, geleceğin askerleri, kumandanları olmuştur. Bu noktada diyebiliriz ki; Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber, askeri okullarda ders olarak konulan beden eğitimi dersinin amacı, daha önceden sporu, savaşa hazırlık olarak gören Osmanlı'nın, fermanla beraber yine aynı düşüncüyü devam ettirdiği,

beden eğitiminin Osmanlı için savaşa hazırlık, temrinden başka bir anlamı olmadığı gerçeğidir.

Tayga ise modern anlamda beden eğitiminin (jimnastik) askeri okullarla beraber sivil okulların da ders müfredatlarına girdiğini belirtir:

“Eğitime önem verildiği, yeni okulların açılması, askeri ve sivil okulların ders programlarına JİMNASTİK dersinin konulması ve sporla ilgili yerli ve yabancı eserlerin tercüme edilmesi ve yayımlanması... (Tayga 1990:105).

Bu dönemde Mahalle Mektepleri’nde beden terbiyesi dersini görememekteyiz. Ancak 1870’li yıllardan itibaren jimnastik dersleri hemen hemen bütün okulların müfredatına girmiş ve tanzimatın ilanından yaklaşık 30 yıl sonra da jimnastik genel anlamda ders niteliği kazanmıştır.

Ancak her ne kadar beden eğitimi okullarda ders olarak okutulmaya başlamışsa da tam bir verim alınamamıştır. Bu yıllarda karşımıza okul sporu olarak çıkan Jimnastik’i görmekteyiz. Burhan Felek, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Tanzimat’ın ilk yıllarında spor daha çok beden eğitimi, hatta beden eğitiminin özel bir dalı olan jimnastik çevresinde ele alınmış, ayrıca okul bahçelerinden çıkma şansını da yakalayamamışlardır”(Akt: Akgül 2001).

Okul bahçesinden dışarı çıkamadığı için ‘okul sporu’ olarak nitelendirilen jimnastik, genel manada fazla ilgi görmemekle beraber sadece bir takım elitlerce ilgiyle karşılanmıştır.

Kurthan Fişek ise Tanzimat ile beraber Türk Sporunun güç kaybettiğini ve bunun yerine batıya özgü olan kulüp sporlarının geliştiğini belirtir:

“Tanzimat Fermanı gibi ‘Batıcı’ siyasal-toplumsal belgelerin genel eğilimi doğrultusunda, sporda da yalnızca batıya geçit verdi bu köprü... Militarist Avrupa’dan Osmanlı Okulları’na ‘Jahn-Amaros cimmastikleri’ ithal edildi, daha sonraki yıllarda Doğu’nun geleneksel ‘teke tek mücadele’ sporlarının yerini alafranga takım sporları aldı”(Fişek 1985:36).

Fişek bu ifadesinde, sporda doğu-batı ayrımına dikkat çekmektedir. Doğu sporları, genel anlamda teke tek rakiple mücadeleye dayanırken, Batı sporları ise

birlikteliğin ön planda olduğu takım sporlarına dayanmaktadır. Bu noktada kendi öz sporlarımızdan bir vazgeçiş söz konusudur. Ata sporumuz olarak adlandırılan güreşte başarıların bu noktadan sonra beklenmesi ve beklense de gelmemesi, batı sporlarına olan hayranlığın, takım sporlarına verilen önemin bir neticesidir.

Fişek'in belirttiği Jahn-Amaros jimnastiğine baktığımızda ise Fiedrich Ludwig Jahn ve Don Francisco Amoros gibi isimlerle karşılaşırız.

“Ateşli bir yurtsever olan Jahn’a göre beden eğitimi hem sağlıklı ve güçlü bir ulus olmanın temel taşıydı, hem de ulusal karakter ve kimliği güçlendirme açısından büyük önem taşıyordu. Jahn’a göre jimnastik sadece sportif bir aktivite değil, özgür, yurtsever insanların eğitimine katkıda bulunacak bir araçtı. Jahn’ın kurduğu Alman Jimnastiği, insanın kuvvet ve dayanıklılığını geliştirerek çevikliği ve beceriyi ön gören bir içeriğe sahipti”(Mirzeoğlu 2003:22).

Jahn’nın jimnastiği, ateşli bir milliyetçiliği de beraberinde getirmekteydi. Zaman zaman derslerinde kahramanlık hikâyeleri anlatan, milli marşlar söyleyen Jahn’ın amacının “vatanı için hayatını ortaya koyabilen demir yumruklu, iyi yüzebilen, kılıç kullanabilen, zıplayan, koşabilen ve güreşebilen kişiler”(Morpa Ansiklopedisi Cilt:2 , 2005:23) yaratmak olduğunu söyleyebiliriz.

Sıkı bir Alman milliyetçisi olan Jahn’a göre yalnızca beden eğitimi, ülkesini içinde bulunduğu durumdan kurtarabilir ve refaha kavuşturabilirdi:

“Beden eğitimi, Alman milletini içinde bulunduğu yenilginin derin düşkünlüğünden kurtaracak bir vasıta olmalı, fertleri güçlendirerek onları yurdun birer koruyucusu olacak ve halk hayatını kalkındıracak unsurlar haline getirmelidir. Bu nedenle Jahn, cimnastiği özel nitelikteki okulların dar çevresinden alarak onu halka mal etmek istiyor, onun açık alanlarda kitleler tarafından yaş, içtimai durum farkı gözetmeksizin yapılmasını istiyordu. İnanç, eyalet ve memleket farkları bu vasıta ile ortadan kalkmalı, Jimnastik Alman birliğinin sağlayıcısı olmalıydı”(Alpman 1972:169-170).

Fransız asıllı bir asker olan Amoros’da ülkesinin kurtuluşunu ve daha ileriye gitmesini, gençlerin daha sağlıklı, daha başarılı olmasını ve askeri alanda ilerlemelerinin tek çaresini jimnastiğe bağlamaktadır. Kendisi de koyu bir milliyetçi

olan Amoros, özellikle Jahn gibi askeri jimnastiğe aşırı derece de önem vermiştir. Amoros, çok fazla etkilendiği Jahn jimnastiğini kendi ülkesine uygulamış, kendi düşünceleri ile Jahn'ın jimnastiğini harmanlamış ve ortaya Amoros-Jahn jimnastiğini çıkarmıştır. Bu jimnastiklerin en belirgin özelliği aletlerin, çalışma sırasında önemli bir yere sahip olmasıdır.

Tanzimat ile beraber, batıdan ithal ettiğimiz jimnastik, milliyetçi duygularla iyice yoğrulmuş olan Alman-Fransız jimnastiğidir. Milliyetçilik duygularının aşırı derece de etkili olduğu bu jimnastik türü, hemen herkesi ‘yarın savaşılmış gibi savaşa’ hazırlamakta ve kullanılan aletlerde bu savaşta kullanılacak olan savaş gereçlerini çağrıştıracak nitelikte seçilmektedir. Bu noktada denilebilir ki, her şeyin olduğu gibi jimnastiğin de batıdan, her zaman olduğu gibi aynen alınmasıyla beraber; Batı, kendi militarist düşüncesini bize aşılama devam etmiştir. ‘Olanı olduğu gibi almak’ Osmanlı’nın batıdan yenilik transfer etmesinin temel sloganı haline gelmiştir. Toplum dönüştürülmeden, bazı kesimlere şirin gözükebilmek amacıyla yapılan bu yeniliklerden herhangi bir umut beklemekte yersiz olacaktır.

1870’li yıllara doğru jimnastik dersinin hemen hemen bütün okullara ders olarak girdiğinden söz ettik.

“1868 yılında giderek genişleyen bürokrasiye nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla açılan Mekteb-i Sultani genellikle bu okulların ilki olarak kabul edilir. Mekteb-i Sultani’nin jimnastik derslerini düzenli olarak uygulamaya başlamasıyla birlikte, Osmanlı eğitim sisteminde ilk kez bir sivil okul öğrencileri için beden terbiyesi derslerine bu boyutta önem atfedilmiş oluyordu”(Akın 2004:51).

Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)’nde, Sultan Abdülaziz’in Paris gezisinden sonra batılı anlamda eğitim programına geçilmiştir. Bu anlamda da okulda dersler Fransızca işlenmeye başlamıştır. Fransa hayranlığına paralel olarak Mekteb-i Sultani için “Fransa’dan getirilen kadroda bulunan beden eğitimi öğretmeni Monsieur Curel ile modern cinnastiği Türkiye’ye getiren ilk kurum olmuştur” (Morpa Spor Ansiklopedisi, 2005:24).

Bu anlatımda modern jimnastiğin Osmanlı’da, Fransa’dan gelen Curel ile beraber, yani bir Fransız’ın Mekteb-i Sultani’ye Beden Eğitimi öğretmeni olarak atanmasıyla ortaya çıktığını görmekteyiz.

Bir başka anlatımda da bu ifade daha yumuşak bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Türk Spor Tarihi isimli belgesel nitelikte bir kaynak hazırlayan Doğan Yıldız konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Sadrazam Ali Paşa, tamamı Fransa’dan sağlanan öğretim kadrosuna sahip Galatasaray Sultanisi’ne, beden eğitim öğretmeni olarak önce, Curel’i getirdi. Galatasaray Sultanisi, yani Mektebi Sultani’de, göreve başlayan Curel, beraberinde, adeta, cimnastik sporunu da getirdi. Okuldaki geniş bir mekânı cimnastikhaneye dönüştüren Curel, okulun eğitim programına, 1868 yılında, cimnastiği de, zorunlu ders olarak koydurdu”(Yıldız 2002:169).

Ayrıca kaynaklarda adı pek fazla geçmese de Moiroux isimli bir beden eğitimi öğretmenin de Mekteb-i Sultaniye, jimnastik temrinleri yaptırmak üzere geldiğini bilmekteyiz.

Mekteb-i Sultani öğrencilerine jimnastik dersleri veren bu iki Fransız ile beraber, okulda Türk sporuna önemli katkıları bulunacak olan öğrenciler yetişmeye başlamıştır. Bu anlamda özellikle Üstünidman’dan söz edilebilir. “İlk Türk idman hocası, Galatasaraylı Faik Üstünidman’dır”(Tekil b.y.y: 20). Moiroux’un öğrencisi olan Üstünidman, belli bir süre sonra öğrenci olduğu Mekteb-i Sultani’de Jimnastik derslerini vermeye başlar. Hatta Osmanlı sınırları içerisinde ilk spor kitabını yazan kişi olarak da Üstünidman gösterilmektedir.

“İlk Türk beden eğitimi öğretmeni olarak, Faik Hoca gösterilir. Faik Hoca, 1899 yılında, ‘Jimnastik yahut Riyaziyat-ı Bedeniye’ adlı kitabı ile ilk spor tarihi kitabını yayınlayan kişi oldu”(Yıldız 2002:170).

Bir başka kaynakta da bu durum şu şekilde belirtilir:

“Mekteb-i Sultani’de 1874 yılından beri jimnastik muallimi olarak vazife görmekte olan ve o tarihten bu yana geçen 25 yıl içinde sayısız öğrenciler yetiştirmiş bulunan değerli jimnastikçi Ali Faik Bey (Faik Üstünidman), jimnastik sporunun ülke de daha da tanınıp yayılmasını sağlamak amacıyla kaleme aldığı bir jimnastik

kitabı yayınladı. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yayınlanan ilk spor kitabı olma özelliğini taşıyan Jimnastik yahut Riyaziyat-ı Bedeniye adlı bu kitap geniş ilgi gördü”(Atabeyoğlu 1991:40).

Genel olarak bilinen kaniya ve bu iki görüşe, üç farklı itiraz da Sönmez’den gelir. Sönmez, birinci itirazında Ali Faik Bey’in soyadı konusunda farklı bir görüş öne sürer. ÜSTÜNİDMAN yerine ÖZİDMAN...

“Mekteb-i Sultani’de Moiroux’un öğrencisi olan Ali Faik (ÖZİDMAN), ilk Türk jimnastikçisi olarak tarihe geçmiş”(Sönmez 1996:7).

İkinci itirazında ‘Cimnastik yahud Riyâzet-i Bedeniyye’ isimli kitabın yayınlanış tarihidir. Kitabın 1899 yazıldığını belirten Yıldız ve açıklamalarından yine aynı tarihe ulaştığımız Atabeyoğlu (Üstünidman, 1874 de göreve başlamış ve yirmi beş yıl süreyle ders vermiş. Muhtemeldir ki, kitabı belirli bir olgunluğa ulaştıktan sonra yani Mekteb-i Sultani’deki dersleri bıraktığı yıl olan 1899’da yayınlamış olma olasılığı çok yüksektir)’nun aksine Sönmez, kitabın çok daha erken yıllarda yazıldığını söylemekte ve şöyle demektedir:

“1307 (1891) yılında Cimnastik yahud Riyâzet-i Bedeniyye adlı bir kitap yazmıştır”(Sönmez 1996:7).

Sönmez’in üçüncü itirazı da ilk yazılan kitap konusundadır. Sönmez, Osmanlı topraklarında jimnastik alanında yazılan ilk kitabın Cimnastik yahud Riyâzet-i Bedeniyye değil de Nazım Şerafeddin Bey tarafından yazılan ‘Bahçe ve Salonlarda Cimnastik Talimi yahud Sıhhatnüma’ olduğunu ileri sürer:

“Nazım Şerafeddin’in Bahçe ve Salonlarda Cimnastik Talimi yahud Sıhhatnüma aslı bu eseri, Ali Faik Bey’in eserinden beş yıl önce kaleme alınmış bir kitap olarak Türkiye’de jimnastik konusunda yazılan ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır...1302 (1886) yılında, İstanbul’da Matbaa-yı İdare-i Şirket-i Müterebbiye’de basılan bu eser, 68 sayfadan oluşmakta...”(Sönmez 1996:7-8).

Üstünidman (Özidman), Fransız hocalardan ders almasından dolayı Fransız jimnastiğinin yani Jahn-Amoros jimnastiğinin diğer bir deyişle aletli jimnastiğin etkisinde kalmıştır. Nazım Şerafeddin Bey ise kitabında Norveç, İsveç, Belçika ve Alman jimnastiğinden söz etmesine rağmen; kitabında hem Jahn-Amoros(Alman-

Fransız) jimnastiğinin, hem de Ling (İsveç) jimnastiğinin etkisi altında kalmıştır. Çünkü çalışmasının bir bölümünü aletli jimnastiğe (Jahn-Amoros) ayırırken, diğer bölümünü de aletsiz jimnastiğe (İsveç) ayırmaktadır.

Zaman içerisinde jimnastik dersleri daha da fazla alana yayılır. Özellikle Doğu’da aşiret mekteplerine giren ayak talimleri dersinin ise, oldukça farklı bir nedeni vardır: “Doğu’daki aşiretlerin Sultan’a bağlılıklarını sağlamak amacıyla aşiret şeflerinin çocuklarını eğitmek için, 1892 yılında açılan Aşiret Mekteplerinin programında da ayak talimi dersleri yer alıyordu”(Akın 2004:51).

Jimnastik bu dönemde kendisinden beklenen etkiyi yaratmaz. Daha öncede belirtildiği gibi sadece belirli elit kesimler bu alanla ilgilenmeye başlarlar. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı halkının gönlünü çelen ama bir türlü oynayamadıkları spor dalı çok başkadır: Futbol...

Ancak o sırada tahtta bulunan II. Abdulhamid’in, halkın futbol bahanesiyle bir araya gelerek isyan (ayaklanma) çıkartılabileceğini düşünmesinden dolayı 3-4 kişinin bir araya gelmesi dahi yasaklanmıştır. Abdulhamid’in hafiyeleri, semt semt, mahalle mahalle gezmekte ve ortalığı kolaçan etmektedirler. Bu dönemde gayrimüslimler spor yaparlarken, Müslümanlar sadece seyirci durumundadır.

Halkın çok sevdiği ve neredeyse aşığı olduğu Futbol böyle bir dönemde Osmanlı’ya gelmiştir. Bilinenin ya da tahmin edilenin aksine Osmanlı toprakları içerisinde ilk futbol, İstanbul’da değil de 1875 yılında Selanik’te oynanmıştır. Bunu daha sonra 1877 yılı ile İzmir takip edecektir. Ancak, Osmanlı toprakları üzerinde ilk defa futbol oynayanlar Osmanlılar değil de, İngilizlerdir.

“İzmir’in Bornova semtinde oturan ve ticaretle uğraşan İngiliz ailelerinin erkekleri hafta tatillerinde bazen akşamları işlerinden çıktıktan sonra zevkleri için futbol oynamaya başlamışlardır. Giraud, Whitall ve Charnaud aileleri 1894 yılından sonra Türkiye’de modern futbolü ilk oynayanlar olmuşlardır”(San- Var- Ünsi 1963:21).

Bu sırada halk da, futbol maçlarını izlemek için birbirleriyle yarışıyor, İngilizlerin, topu sektirmelerini imrenerek izliyor ve onlarla beraber seviniyordu. Ancak yine de zaman zaman, oyun oynama isteği ile dolup taşan Müslümanlar,

sahaya doğru koşarak, topa bir kere rasgele vurduktan sonra kaçıyorlardı. Bu durum futbol oyununun, halk arasında ne kadar çok sevildiğinin belki de en güzel göstergelerinden birisidir.

Tüm bu dayatma ve kısıtlamalara rağmen ilk Türk futbol takımının 1899 yılında Kadıköy’de Black Stockings Football Club (Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü) adıyla kurulduğunu görmekteyiz. Kulübün yabancı bir isimle kurulmuş olmasının temelinde, o dönemki mevcut koşullar yer almaktadır.

“1899 yılında Reşat Danyal, Fuat Hüsnü (Kayacan) ve arkadaşları Kadıköy’de ilk Türk futbol takımını kurmuşlardır. Black Stockings Football Club. Bu kulüp adını giydiği siyah çoraplardan almıştır”(Urartu 1994:13).

Toplumsal düzenin tamamen gayrimüslimlerden yana olduğu bu dönemde, kendi memleketinde spor yap(a)mama ya da yapıyor olsa dahi kendi dilinden farklı bir lisanda kulüp kurma durumu, o dönemin sporcuları arasında bir takım psikolojik çöküntülere neden olacağı ortadadır.

Futbolcular, bütün bu sorunlarla uğraşırken birden bire bir baskına uğramakta ve bir an da herkes sağa-sola doğru kaçışmaya başlamaktadır:

“Kadıköy ve ahalisini kasıp kavuran II. Abdulhamid’in baş jurnalcisi Hafiye Şamil’in adamları bu işin farkına varmışlar ve Papazın Çayırı’na ani baskın yapmışlardı. Kaçabilenler kurtulmuş, yakalananlar ise ağır cezalara uğramışlardı. Fuad Hüsnü Bey, maçı izlemek üzere arabasıyla Papazın Çayırına gelen babası Amiral Hüseyin Hüsnü Paşa’nın faytonuna atlayıp kaçmış; takımın diğer kurucusu Reşat Danyal ise yakayı ele vermişti. Hariciye Nezaretinde görevli bulunan Reşat Danyal Bey, cezaen Tahran Sefarethanesi (elçiliği) emrine sürgün edilmişti. Ancak hafiyeleler, Fuad Hüsnü Bey’i de tespit ettiklerinden bu genç deniz öğrencisi hakkında da askeri mahkemede takibat açılmıştı”(Ed: Arıpınar 1992:13).

Böylece fazla uzun süreli olamayan Black Stockings (Siyah Çoraplılar) kulübü de kapatılır ve kulübün futbolcuları da dağılmak zorunda bırakılır.

Bu noktada Black Stockings’in kurucularından birisi olan Fuat Hüsnü Kayacan’dan kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Dönemin Müslümanlara futbol oynamayı yasakladığı şartlar arasında, Kayacan, BOBİ takma adını kullanarak bir

yabancı gibi Moda kulübünde futbol oynamış ve herkesin ilgisini çekmişti. Kendisi ile yapılan bir röportajda, döneminin sporcuları için şöyle diyordu:

“Eski sporcular kulüplerinden para almak şöyle dursun, hepsi tıkr tıkr aidat bile öderlerdi. Geçmişte oyuncular arasından Ordinaryüs profesörler, sefirler, doktorlar, generaller, amiraller, fabrikatörler, umum müdürler, valiler, belediye bakanları, başvekilleri, mebuslar yetişmiştir. Fakat şimdiki sporcular ya hiçbir iş yapmıyorlar, ya da kahve işletiyorlar” (Akt: Soley b.y.y.:67-68).

Halk, futbola aşırı derece de ilgi duymasına karşın, sadece izleyici olmak zorunda idi. Bunun farkına varan Lafontaine ve Armitage, Osmanlı toprakları üzerinde ilk futbol kulübünü kurarlar. Daha önce de bazı denemeler olmuşsa da bunlar kısa süreli ve kaçak olduğundan dolayı herhangi bir resmiyet kazanamamıştır. Dönemin bir özelliği olarak sadece gayrimüslimler cemiyet kurma hakkına sahipti ve bundan dolayı resmi olarak ilk futbol kulübünü kuranlar yukarı da bahsi geçen gayrimüslimlerdir.

“Türkiye de ilk futbol kulübü 1902 yılında Mr. James Lafontaine ile Mr. Horace Armitage’nin önderliği ile Kadıköy muhitindeki İngiliz ve Rumlar tarafından kurulmuştur. Kulübün adı (Cadikeuy Football Club)dür. Bu ilk kulübü birer yıl ara ile yine İngilizlerin kurduğu (Moda Football Club) ile Rumların (Elpis) klübü izledi.” (San- Ünsi- Var 1963:21).

Bu sırada Black Stockings’in kurucularından olan Fuat Hüsnü Bey de, futbol hasretine dayanamıyor ve Bobi takma ismiyle İngilizlerin takımında oynuyordu. Çok iyi bildiği İngilizce sayesinde herhangi bir anlaşmazlığa düşmeden, İngilizlerle çok iyi anlaşıyordu. Ayrıca, Fuat Hüsnü Bey (Bobi) çok ateşli bir futbolcu, çok iyi bir oyuncu olması nedeniyle de seyircilerin ilgisini üzerine toplamayı başarmış birisiydi.

Her ne kadar cemiyet kurma, Müslüman halkın bir araya gelmesi yasak olsa da 1902 yılının sonlarına doğru bazı sporseverlerin bir araya gelerek bir kulüp oluşturma çabasına girdiklerini görmekteyiz.

“1902 Kasım ayı ortalarında Serencebey semtinde bir araya gelen muhitin güzide gençleri, yaptıkları birkaç müzakereden sonra, bir spor kulübü kurma fikrini benimsediler. 1903 yılının Mart ayına gelindiği zaman, aradan geçen dört aylık devre

içinde sayıları 26'ya ulaşan bu gençler, sporun bir suç, bir kabahat telakki edildiği ve takibata uğradığı böyle bir zamanda, her türlü riski göze alarak Serencebey'deki Osman Paşa Konağı'nın selamlığında Beşiktaş Bereket Jimnastik Kulübü'nü kurmuşlardır"(Somalı 1989:46).

Müslümanlar tarafından Osmanlı toprakları üzerinde kurulan ilk kulüp dikkat edilecek olursa 'Jimnastik' kulübü adında kurulmuştur. Osmanlı mekteplerinde jimnastik derslerinin zaten var olduğu düşünülecek olursa kulübün, padişahın gözünde pekte suçlu bir duruma düşmediği anlaşılabılır.

Siyah – Beyaz renkleri kendisine seçen takımın ilk renklerinin kırmızı – beyaz olduğunu görmekteyiz. Ancak bu renklerin, o dönem için yönetimde şüphe uyandırabileceği düşünüldüğünden takımın renkleri siyah – beyaza çevrilir.

“Siyah beyaz kâinatı paylaşan gece ile gündüzün sembolleri olduğu kadar, yenilmenin de yenmek kadar doğal bir olay olduğu sporda ifade ettiği mana, çok açık ve derindir. İşte bütün bu hakikatin tam karşılığı Siyah –Beyaz”(Somalı 1978:14).

Ancak padişahın hafiyeleri, bu kulübe de gözlerini dikmişlerdir:

“Bir Cuma günü idi. Sporcular antrenmanlarını henüz bitirmişlerdi ki, hafiyeler tarafından ünlü 'Hasan Paşa Karakolu'na götürüldüler. Uzun uzadıya tahkikat ve sorgular birbirini takip etti. O atmosfer içinde gençleri sürülmekten, zindana atılmaktan kurtaran yegâne sebep, her birinin paşazade ve devrin ileri gelenlerinin evlatları olmalarından başka bir şey değil”(Somalı 1989:47).

Kulüp, devrin ileri gelenleri tarafından kurulduğu için kapatılmaktan, oyuncular da sürgün edilmekten kurtuluyordu. Kulübün kurucuları arasında, saraya çok yakın isimlerin çocukları bulunuyor ve nüfuzlu babaları, akrabaları sayesinde çok sevdikleri spora devam ediyorlardı. Bazı aksaklıkları gidermek için “Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi şekline sokulan kulüp, Abdulhamid'e bir akademi gibi gösterildi. Başyaver Mehmet Paşa ile Abdulhamid'in çok sevdiği kuşçubaşısı Behçet Beyler, padişaha yeni kurulan mektebin aletli jimnastik, güreş, boks, halter gibi sporların yapılacağı, insan sağlığına yararı dokunacak bir mektep olduğuna inandırdılar”(Tercüman Spor Ansiklopedisi, 1. cilt:145–146).

Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi'nin kurucuları arasında "4 paşazade, 4 mebus, 2 subay, 2 hariciyeci, 3 üst bürokrat, 1 öğretmen ve 1 mühendisin bulunması" (Fişek 1985:57) kulübün kapatılma riskini azaltmıştır.

1904 yılına geldiğimiz zaman ise halk, futbola daha da fazla sempati duymaya başlamış, bunun farkına varan Lafontaine, o zamanki kulüplerin yarışacağı bir futbol ligi kurmuştur.

"1904 yılında İstanbul'da 4 tane futbol takımı vardır. Cadikeuy Football Club, Moda Football Club ve Elpis ile İngiliz sefaretinin Imogene isimli gemisinin futbol takımı. Bu dört teşekkül James Lafontaine'in başkanlığı altında bir lig kurdular. Böylelikle Türkiye'de ilk defa Pazar günleri oynanmak üzere bir futbol ligi kurulmuş oldu"(San- Ünsi- Var 1963:21).

Osmanlı sınırları içerisinde, ligi ilk kuranlar yine gayrimüslimler olmuştur. Bu durumda kurulan bu lig için herhangi bir resmiyetten söz edilemez. Daha açık bir ifade ile resmi değil de tamamen özel bir girişim olan 'Constantinople Football Ligue (İstanbul Futbol Ligi) ortaya çıkmıştır.

"Bu arada Horace Armitage de devreye girerek futbolculardan 27'şer kuruş toplamış ve elde edilen parayla İngiltere'den değerli bir şilt getirilmişti. Bu büyük şildin üzerinde yürek biçiminde 10 gümüş levha bulunuyordu. Bu değerli şilt, 10 yıl içinde şampiyonluğu kazanıp o gümüş levhalara adını en fazla yazdıran takımın ebedi malı olacaktı" (Ed: Arıpınar 1992:14).

Ne üzücüdür ki, İstanbul Futbol Ligi'nde mücadele eden takımlar arasında o zaman için bir Türk futbol takımı bulunmamaktadır. O dönemki gayrimüslimler, Osmanlı'nın er ya da geç kendilerine bağlanacağını düşünmüş olacaklar ki ortalıkta rahatça hareket edip, özel ligler kurmuşlardır.

1905 yılına geldiğimiz zaman ise Türk futbolunda önemli bir yere sahip olan Galatasaray Kulübü'nü görüyoruz. Kulüp, "Ali Sami Bey'in başını çektiği sekiz liseli genç tarafından Galatasaray Terbiye-i Bedeniye adıyla kurulmuştu" (Erdin 2004:14).

Türk sporu için önemli bir ismin, Ali Sami Yen Bey'in kulübün kurucuları arasında yer alması, takım için imrenilecek bir durumdur. Bu kulübün kurucuları da

tıpkı Beşiktaş Kulübü gibi kalburüstü insanlardır. “Galatasaray’ın ecnebi tedrisat yapan, şehzadelerin, saraya mensup ve nazır gibi üst kademelerdeki ekabir çocuklarının okuduğu Mekteb-i Sultani öğrencilerince kurulması”(Fişek 1985:57) kulübün faaliyet göstermesinde en temel etkindir.

Mekteb-i Sultani, padişahın himayesi altındadır ve doğal olarak, bu kulübün faaliyetlerine izin verilecektir. Fişek, bu konuda şöyle demektedir:

“Osmanlının devlet hayatına Enderun ve Sultani çıkışlı 60 sadrazam, 3 şeyhülislam, 23 kaptanıderya katıldığı düşünülecek olursa, II. Abdülhamit’in hoşgörüsünün ardında, bu okulun sporcularının en ziyade itimada mazhar uyruklar olmalarının yattığı söylenebilir”(Fişek 1985:64).

Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü’nün faaliyetleri arasında futbol en temel unsur olarak karşımıza çıkmıştır. “Galatasaray ilk maçına çıktığında kulübün henüz bir ismi yoktur. Tartışılan isimler ise; zafer, cesaret, kartal gibi isimlerdir. Kulübün ismini bir maç sırasında seyirciler koyarlar. Galatasaraylılar...” (Yamak 2001:9).

Ayrıca takımın rengi o sıralar, yoğun milliyetçilik duyguları içerisinde kabul edilen kırmızı-beyaz’dır. Fakat renklerin, hafiyeler tarafından şüpheyle karşılanacağı düşünüldükçe sarı-siyaha dönüştürülür. Bu yeni renklerin ise futbolculara uğursuzluk getireceği düşüncesiyle kulübün bu günkü renkleri olan sarı-kırmızı renkleri kabul edilir.

1906 yılına gelindiği zaman Galatasaray’ın İstanbul Futbol Ligi’ne başvurusu kabul ediliyor ve Galatasaray, ligdeki 4 takımla beraber kıyasıya bir rekabet içerisine giriyordu. Ancak, Galatasaray’ın, yabancıların kurmuş olduğu bir lige katılmasına izin verilmesi ilginçtir. Daha önceden kurulan kulüpler, tek tek kapatılmış, Müslümanlara bu konuda göz açtırılmamıştır.

Sert, bunun gerisinde kulübün, mektepli olmasının yattığını düşünmektedir:

“...okulun devlete adam yetiştirmesi işleri günümüzde de sürerken ‘Galatasaraylılık kimliği’ içinde futbol takımı taraftarlığı önemli bir yer tutmaktadır. Okullu olmayan taraftar içinse; yetiştirdiği insan gücüyle bir anlamda devlet

yönetmiş, yöneten bir gelenekten gelen bir takıma bağlılık sıradan taraftarlığın ötesinde algılanmaktadır”(Sert 2000:92-93).

Padişah, Mekteb-i Sultani’nin o günkü konumunu düşünmüş olacak ki, kulübün, lige katılmasına izin vermiştir. Çünkü o dönemlerde, Mekteb-i Sultani, Osmanlı’nın batıya açılan kapısıdır ve Mekteb-i Sultani’nin bir kolu olan Galatasaray’ın ortadan kaldırılması, Osmanlı’nın, batı ile kendi arasına bir set koyması anlamına gelecektir.

1907 yılına gelindiğinde ise Fenerbahçe Spor Kulübü’nün kurulduğunu görmekteyiz.

Fenerbahçe “İngilizler tarafından kurulan Kadıköy, Moda ve Imogen takımlarını seyrederek futbolu öğrenen gençlerin takımıydı. İdealist bir genç olan Necip Bey’in evinde toplanan 6 kişi başlangıçta renkleri sarı-beyaz olan kulübün temellerini attı”(Erdin 2004:14).

Fenerbahçe Futbol Kulübü şu esaslar üzerine kurulmuştur:

“Muhitleri olduğundan ve alametinin de güzelliğinden, kuracakları kulübün adı Fenerbahçe Futbol Kulübü olacak, alameti Fenerbahçe burnundaki ışık saçan fener olacak, renkleri de kıskançlık ve temizlik timsali (sarı-beyaz) olacak” (Somalı 1989:70).

Türk Futbolunun bel kemiklerinden biri olan Fenerbahçe, zaman içerisinde renklerini değiştiriyor ve sarı-lacivert renkleri benimsiyordu:

“Fenerbahçe’nin ilk ismi Fenerbahçe Futbol Kulübü idi. Renkleri sarı-beyaz olan kulüp, 1909 yılında renklerini sarı-lacivert olarak değiştirdi. İsmi de Fenerbahçe Spor Kulübü oldu. Fenerbahçe’nin amblemiyse 1910 yılına kadar ışık saçan fener olarak kabul edilmiş, bu tarihten sonra şimdiki ambleme geçilmişti”(Tanrıkulu 2002:15).

Fenerbahçe’nin, kuruluş yıllarında herhangi bir saray mensubu tarafından desteklendiğine dair belge/kaynak yoktur. Ancak bilinenin aksine Fenerbahçe’nin kurucuları, çoğunlukla tahsilli, iyi eğitim görmüş insanlardı. Günümüzde pek

bilinmeyen bir gerçeklik vardır ki o da; Fenerbahçe'nin kurucularının çoğunlukla Saint Joseph mezunu olduklarıdır.

Hiçyılmaz'ın Dağlaroğlu'ndan aktardığına göre “Fenerbahçe Kulübü, istibdadın zulüm ve tahakkümüne karşı, Türk gençliğine hürriyet aşkını aşılama amacıyla kurulmuştu”(Akt: Hiçyılmaz 2001:25). Bu nedenle Fenerbahçe'nin farklı bir misyona hizmet etmek amacıyla kurulduğunu ve bunda da başarılı olduğunu görmekteyiz. Fenerbahçe'nin özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında, işgal kuvvetleriyle yaptığı maçlar ve elde edilen başarıların, Mehmetçiklere moral kaynağı olduğu unutulmamalıdır.

“Fenerbahçe'nin bu büyük sevgiyi kazanmasında en önemli amillerden biri de, mütareke yıllarında işgal kuvvetlerine mensup askeri takımlarla yaptığı maçlarda kazandığı parlak galibiyetlerinde önemli rolü olmuştur. Bu galibiyetler, işgal altındaki İstanbul halkının kırılmış gururunu okşayan, hatta güçlendiren etkenler olmuş ve Fenerbahçe sevgisi bir çığ gibi büyümüştür”(Ed: Arıpınar 1992:21).

Fenerbahçe işgalci takımlara karşı “50 maç yapacak, bunlardan 41'ini kazanıp, 4'ünde berabere kalırken, sadece 5'ini kaybedecekti. Ayrıca Ermeni ve Rum takımlarıyla yaptığı 16 maçında tamamını kazanacaktı”(Meydan 2006:174).

Bütün bu sonuçlar, çok iyi bir moral kaynağı olurken, işgal güçleri için birer çöküntü idi. Cephede ki Mehmetçikler, her hafta Fenerbahçe'nin, işgal kuvvetlerine yaşattığı hezimetleri büyük bir sevinçle karşılıyor ve bu moral ile çatışyordu. Ayrıca 1919'lu yıllarda Fenerbahçe'nin milli mücadeleye verdiği desteği de unutmamak gerekir. Bu yıllarda kulüp, milli mücadele için Anadolu'ya silah kaçıracaktı.

Bu şekilde ‘üç büyükler’ olarak nitelendirdiğimiz kulüpler kuruluyor ve sportif faaliyetlerine başlıyorlardı. Beşiktaş'ın 1910'lu yıllara kadar futbol takımı yoktu ve kulüpte daha ziyade jimnastik temrinleri yapılmaktaydı. Galatasaray ve Fenerbahçe'de ise ağır basan futboldur ve diğer spor dalları çok az da olsa yapılmaktadır. Çünkü o dönemde toplumsal ilgi, futbol üzerinedir ve bu takımlarda, bu ilgiyi üzerlerine çekmek amacıyla ortaya çıkmışlardır.

1908 yılına gelinmesiyle beraber Meşrutiyet ilan ediliyor ve Müslümanların cemiyet kurma izni kararlaştırılınca, bütün sporseverler, bir an da baharda aniden açan çiçekler gibi kulüpler kurmaya başlıyorlardı.

“Bir taraftan sporun toplumsal değeri anlaşılıp, önem kazandıkça meşrutiyetten itibaren yöresel spor kulüplerinin kurulmasıyla başladığını ve Cemiyetler Kanunu’na göre tescillerini yaptırdıklarını görülmektedir. İlk olarak 1903’te Beşiktaş, arkasından Altınordu, 1905’te Galatasaray, 1907’de Fenerbahçe ve sırasıyla Süleymaniye, Vefa, Beykoz, Nişantaşı, Türkgücü, Anadoluhisarı gibi semt kulüpleri ortaya çıkmıştır.”(Mirzeoğlu 2003:11-12).

“Devrimin ilk müspet olaylarından biri olan ‘Cemiyetler Kanunu’ yürürlüğe girer girmez, ilk önce Beşiktaş, arkasından da Galatasaray ve Fenerbahçe kulüpleri, bağlı oldukları kaymakamlıklara resmi tescil muamelelerini yaptırmışlardır” (Somalı 1989:46).

İlk olarak Beşiktaş’ın tescil işlemini yaptırması ise ya ilk kurulan kulüp olmasından ya da kulübün kurucularının saraya yakın olmalarından dolayıdır. Ancak üçüncü bir ihtimal de kulübün jimnastik alanında faaliyet gösteriyor olması ve jimnastiğinde o dönemlerde masum görülmesinden dolayı öncelik hakkı bu kulübe verilmiş olabileceği yönündedir.

Bu yıllarda İstanbul’da birbirinden farklı futbol ligleri yer almaktadır. Maçlarını Pazar günleri oynayan Pazar Ligi (İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi) ve maçlarını Cuma günü oynayan Cuma Ligi (İstanbul Şampiyonluğu Ligi), futbol alanında yönetsel bir birlikteliğin olmadığı en büyük göstergesidir. Diğer liglere kabul edilmeyen kulüpler de bir araya gelerek, bir futbol ligi oluşturmakta ve kendi aralarında mücadele etmekteydiler.

Şampiyonluk belirleme alanında yapılan ilk tarihi maç ise Galatasaray-Fenerbahçe Futbol Takımları arasındaki ezeli rekabetin başladığı karşılaşmadır. Genel kanı iki takım arasındaki ilk karşılaşmanın 1909 yılında oynandığı şeklindedir. Ancak Doğan Yıldız ise, maçın tarihi hakkında farklı bir görüşü savunur:

“Bunlardan ilki, 1908 yılında yaşandı ve bu tarihi maçı...”(Yıldız 2002:634)

Maç sonucu hakkında da farklı iki görüş bulunmaktadır. Görüşlerin çoğunluğu, Galatasaray'ın maçı 2-0 kazandığını belirtir. Ancak Sinan Meydan, bu konuda farklı bir skor öne sürer:

“17 Ocak 1909'da ilk Galatasaray maçına çıkan Fenerbahçe sahadan 3-0 mağlup ayrılacaktı”(Meydan 2006:73).

Dünyanın en büyük derbilerinden biri olarak anılan Fenerbahçe-Galatasaray mücadelesi, o yıllarda dahi büyük çekişmelere sahne olmaktadır. Galatasaray, hükümetin takımı olan Altınordu (Başkanı İttihat ve Terakki'den Talat Paşa'dır) ile anlaşarak Fenerbahçe'yi lig dışına atıyor ve bunun üzerine Fenerbahçe yeni bir lig kurma hazırlığına girişiyordu. Bu yıllarda, Fenerbahçe'nin asıl rakibinin Galatasaray değil de Altınordu olduğu bilinmektedir.

Bu dönem kaynakları daha ziyade futbol üzerine yoğunlaşmaktadır ki, bu da spor tarihçiliğinin en büyük sorunudur. O zamanlarda da halk, futbola büyük bir sempati duymuş ve diğer spor dalları buna bağlı olarak ilgi görmediğinden fazla bir gelişme gösterememiştir.

Beden terbiyesi'nin bu dönemlerde biraz daha geliştiğini görmekteyiz. Türk sporunun önemli isimlerinden Selim Sırrı TARCAN'ın ortaya çıkması ile beden terbiyesi, içinde bulunduğu miskinlikten kurtulmuş ve yavaşta olsa atağa kalkmıştır. Tarcan, ayrıca 1908 yılında kurulan Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti (OMOC)'nin önce genel sekreterliğini, daha sonrada başkanlığını yapmıştır.

“1909 da Stokholma Beden Terbiyesi tahsiline gönderilmiş olan Selim Sırrı, Maarif Nazırı Emrullah efendi zamanında Maarif Mektepleri umumi müfettişliğine tayin edildi. Selim Sırrı'nın bu vazifeye tayini memleketimizde okullara Beden eğitiminin ilmi şekilde girişinin başlangıcı sayabiliriz”(Tayga 1990:110).

Selim Sırrı Bey, İsveç'te eğitim gördüğü için aletsiz bir spor olan İsveç Jimnastiğini benimsemiştir. Bu dönemde İsveç Jimnastiği ile Alman Jimnastiğinin çatışmasını görmekteyiz:

“Bu devirde Beden Terbiyesi öğretimin o devri yaşayanların hafızasına naklettiği en önemli hatıra, ampirik cimmastikle, bir sistem olan İsveç cimmastiğinin mücadelesidir. Bu iki jimnastik anlayışı kendilerine muayyen müesseselerde

gelişmesi değilse bile tatbik sahası bulmuştur. İsveç cimmnastiğini memleketimize getiren Selim Sırrı Bey, beden terbiyesi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır” (Tayga 1990:110).

Bu mücadeleden İsveç jimnastiği galip çıkacak ve yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyet’i, Beden Terbiyesi alanında, İsveç Jimnastiği çerçevesinde şekillendirilecektir.

Bu noktada Selim Sırrı Bey’e yöneltlen bazı eleştirilerden de söz etmek yerinde olacaktır. Güney, Tarcan hakkında şöyle bir yorumda bulunur:

“Coubertin’e amatörlük yemini etmesinin üzerinden iki yıl geçmeden, çoluk çocuğun rızkı için ‘Özel spor okulu açıp’, Prens Sebahattin Bey’lere ders veren Selim Sırrı Tarcan...”(Güney 1990:36).

Güney, eleştirisinde haklıdır. Çünkü olimpiyatlarda amatörlük ruhu hâkimdir ve herhangi bir maddi menfaat söz konusu olmamalıdır. Tarcan, Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti Başkanı (ilk önce genel sekteri) ve Olimpiyatların, Osmanlı temsilcisidir. Amatörlükten herhangi bir kazanç sağlamak söz konusu olmamalıdır. Bu nedenle, özel bir spor salonunun açılması Güney’e ilginç gelmektedir.

Bu yıllarda özellikle Selim Sırrı Bey’in de gayretleriyle “kız öğretmen okulları, imam hatip mekteplerini programlarına kadar Beden eğitimi dersinin sokulmasına çalışılmış, öğretmen yetiştirilmesi için teşebbüslere girişilmiştir.

1910 yılında ise Burhan Felek önderliğinde ilk spor dergisinin yayın hayatına başladığını görmekteyiz. Bu dergi, Futbol ismini taşımasına rağmen, diğer spor dallarına da yer vermektedir. Spor alanında belirli aralıklarla çıkan dergi, toplumun nabzını tutması açısından, spor faaliyetlerini daha fazla kişiye ulaştırması açısından son derece önemlidir.

“Bürhaneddin Bey, kardeşiyle birlikte kurduğu Anadolu Kulübünde aktif spor yaşamını sürdürürken, Türk basınının ilk spor dergisi olan FUTBOL’u yayın hayatına sokmuştu. 28 Eylül 1910 günü yayın hayatına attığı tabloid boyda, sekiz sayfalık bir dergiydi FUTBOL. Dergi, FUTBOL adını taşımasına rağmen sayfaları arasında atletizm, at yarışları, eskrim, ağırlık kaldırma(halter), güreş, halat çekme,

denizcilik, jimnastik, hatta keşşaflık(izcilik) ile ilgili haberlere de yer verilmekteydi” (Atabeyoğlu 2003: 19-20-21-22).

Ayrıca derginin sadece Türkçe olarak değil aynı zaman da Fransızca olarak da basılması, dönemin spor faaliyetlerinin daha geniş bir kitleye aktarılması yönünden takdire şayandır:

“İlk futbol gazetesi 1910 tarihinde İstanbul’da Burhan Felek Bey tarafından yayımlandı. Fransızca ve Türkçe basılıyordu. Nasuhi Baydar’ın çevirdiği futbol kuralları bu gazetede yayımlanmaya başladı” (Hürkan 2000:36)

İlerleyen yıllarda beden eğitimi derslerinin okullara ders olarak girmeye başladığını görmekteyiz:

“1911 yılında ise Darülmualimin (Beden eğitimi) derslerinin ne şekilde yapılacağı programla belirlenmiştir. 1912 yılına gelindiğinde ise Darülmualimelerde tatbik edilecek oyun ve sporlara ait talimat aktarılmıştır. 1914 yılında Maarif Umumiye Nezareti, Darülmualimin iptidailere de ait müfredat programına uygulanacak spor ve oyunlar belirlenmiştir. 1914 yılında İnas Sultanisi (Kız Lisesi)’nin ilk ve orta kısımlarının ders programlarına Terbiye-i Bedeniye haftada iki saat olarak konmuştur”(Tayga 1990:110).

2.4. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDAN GÜNÜMÜZE SPOR

Bu dönemlerde yeni yeni uygulanmaya başlayan sporda yeniden yapılanma hareketleri Cumhuriyet'in ilanı ile beraber hız kazanır. “Beden terbiyesi ve spor politikalarının erken Cumhuriyet yıllarında temel amacı, bütün nüfusun özellikle de çocuk ve gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer problemler yüzünden bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesidir”(Akın 2004:43).

Yokluk içerisindeki bir milletin yeniden yapılanma çabalarına bakarak, bu dönemde yeni kurulan devletin, kendi yurttaşlarının daha sağlıklı bir yapıya sahip olmalarını amaçlamış olduğunu söyleyebiliriz. Savaşın sonucu galibiyet, halktaki durumu ise tam bir mağlubiyettir. Açlık, yeterli sağlık imkânlarının olmayışı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan salgın hastalıklar, erken ölümler gibi sorunlar halkı mağlup olmak zorunda bırakan en önemli faktörlerdendir. Bu amaçla beden terbiyesi konusunda, daha ziyade sağlıklı yurttaşlar yaratmak amacıyla çalışmalara başlanmıştır.

Akgül'de bu konu da Akın ile aynı düşünceyi belirtir:

“Devrimci kadronun sporu ansal gelişmenin önemli bir unsuru olarak gören anlayışı icra vekilleri heyetinin programında açık bir biçimde ortaya konur. Söz konusu programda, spordan beklentinin profesyonel sporcu yetiştirmek olmadığı belirtilerek sporda amacın ‘Türk vatandaşını fikir ve düşünce açısından güçlü, en ve tam sıhhatli, seciyeli, gülbüz, güzel insan olarak yetiştirmek olduğu vurgulanır’(Akgül 2001).

Ancak İsmet Paşa'nın 1923 yılında söyledikleri, aslında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de, spor konusunda Osmanlı ile aynı düşünceye sahip olacağını göstermesi açısından ilginçtir:

“İdmanın Türk gençliği için pek çok faydaları olacak, gerek ordunun ve gerek bütün gençlerin idman sayesinde iyi bir sıhhat sahibi olarak vatana ve memlekete kıymettar hizmet edecekler ve idman gençleri mesavi-i ahlakiyeden kurtarmak için iyi bir amil olacaktır”(Ak: Akın 2004:56).

Yeni kurulan, eski yapısıyla tamamen zıtlık içerisinde olan Türkiye Cumhuriyeti'ni, doğal olarak halkını fiziksel yönden güçlendirmek istemektedir.

Bunun temel nedenlerinden birisi de devrime sahip çıkacak, koruyacak sağlam, kuvvetli, sıhhatli bir gençliğin yetiştirilmek istenmesi düşüncesidir. Modernleşme çabaları içerisinde, tepeden inme bir şekilde yapılan inkılâplar, doğal olarak halk üzerinde iyi bir izlenim bırakmamıştır. Yıllardır aynı kurallar doğrultusunda yaşayan insanlar, 3-5 günde yeni kuralları uygulamada zorluk çekeceklerdir. Bu nedenle, yeni kurulan Cumhuriyet, halkı kendisine çekebilmeli, yaptıklarının iyi olduğunu halka kanıtlamalı ve bu şekilde devrimleri sahiplenecek bireyler yetiştirmelidir.

Spor özünde kötü olan kavramları, güzele dönüştürmesiyle bilinir. Saldırganlık, bireysel üstünlük kurmaya çalışma, rekabet gibi kavramlar, gündelik hayatta pek seilmeyen, tasvip edilmeyen eylemlerdir. Ancak sporda durum çok farklıdır. Yukarı da sözünü ettiğimiz kavramlar, sporla beraber uygulandığı takdirde anlamını değiştirir. En iyi olmak için, en iyi oynamak gerekir. Bunda hırsın, rekabetin, rakibini yeneceğine olan inancın etkisi çok büyüktür. Bu nokta da gündelik hayatta olumsuz olarak atfedilen bazı kavramlar, anlam değişikliğine uğramış ve olumlu hale gelmiştir. Akın'a göre de erken Cumhuriyet döneminde de bu yapılmaya çalışılmıştır. Halkı, içinde bulunduğu 'yeni ortama' ayak uydurmak amacıyla spora sevk etmek yapılabilecek en iyi eylemdir. Akın, bu konuda şöyle demektedir:

“Erken cumhuriyet dönemi fiziki kültür anlayışı, beden terbiyesi ve sporun özdeşleştirilmesi, sporun yarışmacı, rekabetçi, saldırgan ve bireysel yönlerinin bastırılması ve beden terbiyesi bağlamında eritilmesi yoluyla biçimlendirilmeye çalışılmıştır”(Akın 2004:47).

Yeni kurulan Cumhuriyet'in uluslar arası alanda tanınması amacıyla uluslar arası spor faaliyetlerine katılması düşüncesi ise son derece doğal bir aktivitedir. Cumhuriyetin ilanından altı gün önce, Türk Milli Futbol Takımı'nın ilk milli maçını, Romanya ile yaptığı bilinmektedir.

2.4.1. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

Cumhuriyet'in ilanından sonra, spora hak ettiği değer verilmeye başlanmış ve öncelikli olarak sporun her alanında var olan çok sesliliği ortadan kaldırmak amacıyla federatif yapılanmaya gidilmiştir.

“1920’de İsviçre’den tahsilden dönen Galatasaray’ın eski futbolcularından Yusuf Ziya (Öniş) Bey’in beraberinde getirdiği İsviçre Spor Teşkilatı Nizamnamesini Ali Sami (Yen), Burhaneddin (Felek), Nasuhi (Baydar) Beyler, beraberce tercüme ettiler ve 20 maddelik bir nizamname altında kurulacak bir (Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı) adı altında toplamak için teşebbüse geçtiler. Bu teşebbüs ve çalışmalar nihayet neticesini verdi ve yeni teşekkül ilk resmi toplantısını 31 Temmuz 1922 de yaparak idare heyetini seçti”(San- Ünsi- Var 1963:23).

Medeni hukukumuzun da alındığı İsviçre, o dönemde iyi bir batılı ülke, modernleşme alanında emekler veren, insan haklarının her şeyden üstün tutulduğu bir medeniyet merkezidir. Medeni hukukunun alındığı bir ülkenin, spor teşkilatı alanında da rehber olarak düşünülmesi son derece doğaldır.

Türkiye İdman Cemiyeti’nin kuruluş içeriğini tercüme edenler ve bu teşkilatı kuranların, sporcu kimliğine sahip olmaları ise bir başka değişim isteğidir. Yıllardır, İstanbul merkezli sporun yapıldığı, diğer illere gösteriler yapmaya giden İstanbul takımları, sporun sadece futbol olarak düşünülmesi, spor alanında bulunan yönetim eksikliği, dönemin sporcuları için de bir sorun oluşturmuş olacak ki, bu anlamda bir birliktelik oluşturmak için ilk adımı yine onlar atmıştır.

Bu noktada TİCİ’nin özel şahısların bir icadı olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü TİCİ’nin kurucuları, devlet adına çalışan insanlar değil de tamamen özel şahıslardır. Bu bağlamda TİCİ’nin özel girişimciliğin bir sonucu olduğunu belirten yazarlar da bulunmaktadır (Bilgi İçin Bkz: Fişek 2003:309).

“Daha önce kulüpler arasındaki maçların takvimini, hakemleri, sahaları organize eden TİCİ, Kurtuluş Savaşının bitmesi ve Ankara Hükümetinin yetkili tek otorite olarak ortaya çıkmasıyla birlikte ulusal düzeyde bütün spor işlerini koordine eden tek yetkili organa dönüştü”(Akın 2004:57).

Her ne kadar özel bir yapıya sahip olsa da, TİCİ zaman içerisinde devletle yakınlaşmış ve daha da ileri giderek devletin malı haline gelmiştir.

16 Ocak 1924 tarih ve 170 sayılı kararname ile TİCİ, kamuya yararlı dernek olarak önem kazanıyordu. “Bu karar sayesinde TİCİ, hükümetten daha çok maddi destek alacak, devlet tarafından doğrudan doğruya himaye edilecek ve bağımsız

cemiyetlerin ödemek zorunda olduğu çeşitli vergilerden muaf olacaktı. Cemiyetin aynı yıl toplanan 1. Kongresi tarafından Atatürk’e teklif edilen fahri reislik, Atatürk ve İnönü tarafından kabul edildi. Cemiyet böylece hem sembolik olarak hem de fiilen Kemalist projenin çerçevesinin içine yerleşti”(Akın 2004:60).

Bir yıl sonra da Türkiye Futbol Federasyonu kuruluyor ve başkanlığına da yine eski bir futbolcu olan, Yusuf Ziya Öniş getiriliyordu. Futbol Federasyonu, spor alanında kurulan ilk federasyondur. Cumhuriyetin ilk yıllarında, futbolun daha fazla ağırlığa sahip olması, böyle bir federasyonun kurulma sebebidir.

“1 Ocak 1923 tarihinde kurulmasına karar verilen Türkiye Futbol Federasyonu, Şehzadebaşı’nda Letafet apartmanındaki Kumkapı kulübünde 13 Nisan 1923 günü yaptığı ilk toplantısında (Türkiye Futbol Heyeti Müttehidesi) adıyla kurulmuş ve seçim suretiyle de Başkanlığına Yusuf Ziya (ÖNİŞ) getirilmiştir” (San- Ünsi- Var 1963:55).

TİCİ’nin kurulmasıyla beraber, bütün spor dalları arasında bir canlanma, yenilenme hareketinden söz etmemiz mümkün olacaktır. Çünkü TİCİ, daha önce kurulan liglerin aksine, tüm Türkiye’yi bünyesine almayı amaçlayan bir yapılanmadır. Bu nedenle TİCİ, ulusalcı bir yapıya sahiptir dememiz mümkündür.

TİCİ’nin kamu yararına dernek olarak kabul edilmesiyle beraber, devletten maddi bir destek aldığını da görmekteyiz:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin 1924 Paris Olimpiyat Oyunları’na sporcu göndermesine ve bu sporcuları hazırlamak üzere yurt dışından antrenörler getirilebilmesi şimdilik kaydı ile Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı” emrine 17.000 lira gönderilmesine karar vermişti. Dönem, 1 altının 10 lira olduğu dönemdi. Bu 17.000 lira günün şartlarına göre asla küçümsenmeyecek bir meblağdı” (Atabeyoğlu 2001:11).

Olimpiyatlar, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin, çok güzel bir reklâm yapma vesilesi, Türkiye Cumhuriyeti’ni bütün dünyaya duyurma aracı olarak düşünülmüş olacak ki, henüz 1 yıl önce kurulmuş olan Türkiye, yurt dışından olimpiyatlara Türk sporcuları hazırlaması için çalıştırıcılar getirtmiştir.

“Verilen ilk tahsisat ile yurt dışından üç yabancı antrenör getirtilmişti. Bunlar Billy Hunter (Futbol), Raol Peter (Güreş) ve Mr. Tobin (Atletizm) idiler. Türk sporcuları ilk kez modern antremanla bu yabancı antrenörler sayesinde tanışmışlardı. Bu değerli hocaların yönetimi altında çalışan ve başarı gösteren 19 futbolcu, 11 atlet, 5 güreşçi, 3 halterci, 1 eskrimci, 3 bisikletçi, 6 yönetici ve 3 yabancı antrenörden oluşan 45 kişilik bir kadro ile henüz tarih sahnesinde 1 yaşını bile doldurmamış bulunan Türkiye Cumhuriyeti temsil edilmişti”(Atabeyoğlu 2001:12).

Ancak Olimpiyatlardan beklenen başarı elde edilemez ve TİCİ, 1928 Olimpiyatlarındaki başarısızlıkların tek sorumlusu gösterilerek, devletten gelen ödeneği kesilir. 1929 yılı içerisinde TİCİ’ye ödenek ayrılmaz. Zaman içerisinde, Cumhuriyet Halk Fırkası’nda TİCİ’ye yapılan maddi yardımların hükümet yani CHF tarafından yapıldığı ve bu nedenle de partinin spora da el koyması gerektiği düşüncesi gelişir.

“Devletin TİCİ’ye verdiği ödeneği kesmesi üzerine CHF Katib-i Umumisi Saffet Bey’e 8 Haziran 1929 günü yazdığı mektupta Ali Sami Bey; ‘Türk spor teşkilatına verilmekte olan tahsisatı kesmekle hükümetimiz ve zaifi mevduasını hüsn-ü ifa edememiş olan bu taazzuva karşı teveccühsüzlüğünü sarahaten ifade etmiştir’ demekte ve pek çok liberal sayılmayacak çözüm önerileri getirmektedir:

A-Cemiyetin feshine doğru gitmek

B-Cemiyetin deruhte ettiği vezai fi hükümetin resmi dairelerinden birine vermek

C-Cemiyeti himayenin temininden evvelki haline rica ettirmek ve kendi haline bırakmak

D-Cemiyete bir kongre akdettirerek hükümetin daha sıkı bir alaka ve murakabesi altına koymak”(Akt: Akın 2004:61).

Bu mektup, partinin spor yönetimine el koyacağının bir göstergesidir. Zira bu yıl içerisinde, TİCİ’nin kongresinde fırtına gibi esen CHF’yi görmekteyiz. Bu kongre sonrasında, partinin spora el koyacağı kesinlik kazanmaya başlar.

“Parti bir yandan TİCİ’yi yeni bir nizamname hazırlayarak kontrol altına almaya çalışırken bir yandan da 1930 yılında Cemiyetin kuruluşundan beri üst düzey yöneticilerden olan Samsun mebusu Ali Rana Bey’i (Tarhan) bir parti görevlisi olarak, gençlik ve spordan sorumlu yönetici olarak atamıştır”(Akın 2004:63).

Böylece yavaş yavaş da olsa CHF, TİCİ’yi ele geçirmeye başlar. “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın tüzüğünde işret(içki), kumar ve siyaset giremez kaydına rağmen, politikacılar İttifakın içine çoktan girmiş bulunuyorlardı. Hem de önemli görevler üstlenerek, Erzurum milletvekili Aziz (Akyürek) Bey, başkanlık mevkiini, Ardahan milletvekili Bayraktarzade Halit (Bayrak) Bey de ikinci başkanlık makamını işgal etmekteydiler” (Atabeyoğlu 2001:15).

Yine bu yıllarda, CHF’nin Türkiye genelinde bütün belediyelere gönderdiği yazıda, spor kulüplerine yardım edilmesi yönünde direktiflerde bulunur. Buna karşı gelen, maddi yardımda bulunmayı reddeden cenahlara da bir takım uyarılar ve yaptırımlar uygulanacağı hususu da ayrıca belirtilir.

“CHF yöneticileri, illeri spora aktaracakları miktara göre sekiz guruba bölmüştü. Buna göre birinci derecedeki iller 28.594 TL ödenek ayırmak zorunda kalırken, sekizinci derecedeki iller 3.903 TL ayıracaklardı. Bu miktar söz konusu illerin 1932 bütçelerinin yaklaşık olarak %1-%2sine tekabül etmekteydi” (Akın 2004: 67).

Bu dönemde bütün iller, Akın’ın ifadesi ile yıllık bütçelerinin yüzde bir veya ikilik kısmını spora ayırmak zorundadırlar. Bu yüzdelik kısım ise, küçük bir meblağ olarak görülmesine karşın, dönemsel açıdan böyle bir yardımın spora yapılması son derece önemlidir. Bu durum ise, CHF’nin spora verdiği önemi göstermektedir.

Otuzlu yılların ortalarında futbol salgını daha da geniş alanlara yayılmaya başlar. 1934 yılı içerisinde radyodan ilk canlı maç yayını yapılır. Kıvanç, bu yayını şöyle anlatır:

“Kadıköy’deki emektar Fenerbahçe Stadı’nda gerekli hazırlıklar tamamlanmıştı. İşte maçın spikerliğini üstlenen Eşref Şefik de mikrofon başına geçiyor, Fenerbahçe ile Avusturya’nın WAC takımları arasındaki maçın nakline başlıyordu. Yani maç, radyoda da başlıyordu”(Kıvanç 1983: 5).

2.4.2. Türk Spor Kurumu

TİCİ, spordan kendisinden beklenen hükümlülükleri yerine getiremez ve 1936 yılında son kongresini yaparak adını Türk Spor Kurumu olarak değiştirir.

“18 Şubat 1936 oturumunda peş peşe alınan kararlarla, önce TİCİ’nin adı Türk Spor Kurumu olarak değiştirildi, hemen sonra da kurumun doğrudan doğruya Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlanması heyet-i umumiyece Parti başkanlığından istirham edildi”(Fişek 1985:118).

“TSK’nın özelliği, o günkü koşullar içinde devletten daha büyük bir destek sağlayabilmek ve daha etkili olacak bir biçimde çalışmak umudu ve kendi başvurusu ile kendini devrin tek siyasal partisi olarak iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlamış olmasındandır”(DPT Komisyon Raporu, 1979:VIII).

Böylece spor, Türkiye’de tek partinin yani CHP’nin eline geçmiş oluyordu. Parti sayesinde spor alanında bir takım gelişmeler olduğu asla yadsınamaz. Ancak, CHP, işi daha da ileri bir boyuta götürmüş, 1936 yılında Berlin’de düzenlenen olimpiyatlarda, Türk sporcularını sahaya, ceketleri üzerindeki ‘altı ok’ amblemi ile beraber çıkarmıştı.

“Berlin Olimpiyat Oyunları’na katılan sporcuların giydikleri lacivert blazer ceket ve beyaz pantolondan ibaret resmi elbiselerin göğsündeki amblemde, Ay-yıldız ve olimpiyat halkalarıyla birlikte partinin 6 oklu simgesinin de yer alması Atatürk’ün canını sıkıyordu. (Atabeyoğlu 2001:30).

1936 tarihli Türk Spor Kurumu Dergisi, TSK’nın kuruluşunu ‘Kemalistler, Spor Davasına El Koymuşlardır’ başlığı altında şu şekilde duyurmaktadır:

“Hiçbir asil ve ehemmiyetli varlığı yurd hizmetinden geri bırakmayan, irade ve hamle saflarının dışında görmek istemeyen, bağrına basıp yetiştirmekten ve geliştirmekten geri durmayan Cumhuriyet Halk Partisi ve Türk Spor Kurumu muhakkak memlekete en uygun, memleket şartları ve hususiyetleri içinde en verimli hal tarzını bulacaklardır. Kendini bu ülkeye vermiş ve gönlünü bu hevese kaptırmış olanlar, artık sevinmeli, sabırla ve inanla beklemesini bilmelidirler: Kemalistler Spor davasına da el koymuşlardır” (Türk Spor Kurumu Dergisi 28/9/1936,2).

Kemalistlerin, spor davasına el koyması, o dönem için önemli bir olaydır. Çünkü Kemalistler, ilericidir, yenilikçidir ve spor alanında da kesinlikle bir takım iyileşmeler, yenilenmeler olacaktır. Yeniliklerin bazılarını Akın şöyle belirtir.

“TSK kurulmasıyla birlikte, daha önce TİCİ tarafından sağlanan bütün koordinasyon görevlerini de yerine getirmeye başladı. TİCİ’den farklı olarak, bu görevleri daha etkin bir şekilde bütün yurt sathında dağıtmak amacıyla her il ayrı bir spor bölgesi olarak saptandı ve Bölge Spor Heyeti’ne o bölgedeki bütün spor işlerini TSK prensipleri doğrultusunda koordine etme gücü verildi” (Akt: Akın 2004:75).

Yine bu dönemde bütün sporcuların CHP’ye üye olmaları gerçeği söz konusudur. Yine aynı derginin (Türk Spor Kurumu Dergisi) bir başka sayısında sporcuların, törenlerle partiye geçtikleri aktarılmaktadır:

“Partimize üye olan Türkspor kurumuna bağlı Ankara kulüpleri, 30 İlkteşrinde (Ekim) bu münasebetle, saat 14 de bir alay tertib ederek şehir içinde dolaşmışlar ve Ulus meydanına gelerek çelenk koymuşlardır. Kafile dolaşmaları sırasında Yenişehir’de Parti ilyönkurulu binası önüne gelmiş ve ‘yaşa!’ diyerek partiyi selamlamışlardır” (Türk Spor Kurumu Dergisi 9/11/1936:5).

Bu dönemde spor, CHP’nin egemenliği altındadır. CHP bu alanda, her istediğini gerçekleştirmekte, keyfi davranışlarla istediğini görevden alıp, istediğini göreve getirmektedir.

“Örneğin, CHP İstanbul il örgütü, Balkan Atletizm Şampiyonası için, atletizm federasyonundan konuk takımların elçi ve konsolosluklarına, vali ve komutanlara 90 kişilik şeref tribününden 15 kişilik yer istemiş ancak bu isteği geri çeviren Atletizm başkanı Burhan Felek, 1936 Berlin Olimpiyatları kfilesinden çıkartılmıştır” (Sert 2000:110).

Türk Spor Kurumu kararnamesinde, her vilayet bir spor bölgesi olarak ele alınmaktadır. Bu nokta da CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya’nın 1938 tarihli demeci bizler için önemlidir:

“Spor işlerinde daha müessir, verimli, düzenli ve disiplinli bir çalışmanın temini maksadıyla bölge başkanlıklarına Vilayet Parti başkanlarının getirilmesi kararlaştırılmıştır” (Türk Spor Kurumu Dergisi 4/7/1938:2).

Bu kararlar, her ilin CHP parti başkanı, aynı zamanda bölgesinin spor sorumlusu oluyor ve CHP'nin spor üzerindeki egemenliği doruk noktaya ulaşıyordu. TSK'yı, bu noktadan sonra CHP'nin yan kuruluşu olarak faaliyet gösteren bir kurum olarak düşünmemiz yerinde olacaktır.

Bu zamana kadar olan süreç içerisinde 'kadınların' spora katılımlarına pek rastlanılmamaktadır. O dönem süresince kadınların spora katılımı daha ziyade 'izleyici' olarak gerçekleşmektedir.

Bunun temelinde o dönem spor anlayışının da Osmanlı spor anlayışıyla aynı olması yer almaktadır. Osmanlı; sporu, savaşa hazırlık olarak ele almış ve bu amaçla çalışmalar yapmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i de aynı düşüncüyü taşımıştır. Bundan dolayı, erkeklerin yaptığı sporlara daha fazla önem verilmiş ve daha ziyade erkeklerin spora yönelmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Dönemin Başbakan'ı Celal Bayar, yaptığı bir konuşmasında şöyle demektedir:

“Milli kültür kadrosu içinde mütalaasını zaruri gördüğümüz sporu profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz. Spor okullarımız gibi, sahnemiz gibi, milli kültürümüzün bir cüzüdür. Büyük gaye Türk vatandaşını, fikir ve düşünce itibarıyla kuvvetli, vücut itibarıyla kuvvetli ve tam sıhhatli, seciyeli, gürbüz, güzel insan olarak yetiştirmektir” (Akt: Karaküçük 1992:210).

Buradan da anlaşılmaktadır ki, dönem içerisinde şampiyon sporcular yetiştirmekten daha ziyade, gürbüz, kuvvetli ve sıhhatli bireyler yetiştirmek, Türk sporunun ana hedefi olmuştur.

2.4.3. 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu

29 Haziran 1938 tarihinde ise Türk Spor Kurumu yerini 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile kabul edilen Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne bırakır.

“Kanun 29 Haziran 1938 günü TBMM'nde kabul edildi ve 18 Temmuz 1938 günü Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. Celal Bayar, Kanunun gerekçesiyle ilgili olarak Meclis'te konuşurken TİCİ'nin sporu bütün yurda yaymakta başarısız kaldığından bahsetti. TSK'nın ise sporun fiziki alt yapısını

iyileştirmesine hizmet etmesine ve merkezi bir örgütlenmeyi sağlamasına rağmen, ortaya çıkan çeşitli sakıncaların Beden Terbiyesi ve Sporun bir devlet meselesi olarak ele alınmasını gerektiğini gösterdiğinin altını çizdi. Bayar’a göre, Türk sporunun Batı sporu karşısındaki geri kalmışlığı ancak kuvvetli bir otorite ve sıkı bir disiplin yoluyla giderilebilirdi”(Akın 2004:77).

Bu kanun ile spor, CHP’nin elinden alınıyor ve devletin yönetimine geçiyordu. Böylece sporun, özgürleştiğini, siyasetten kurtulduğunu görmekteyiz. Ancak kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nün başkanlığına bir tümgeneral (Tümgeneral Cemil Tahir Taner)’in atanması ilginçtir. Spor, bu nokta da yine askeri bir yöneticinin eline bırakılmış ve sırtında üniformasıyla göreve başlayan Taner’de asker olmanın verdiği düşünce ile sporu, savaşa hazırlık olarak ele alarak, bu anlamda talimler yaptırmıştır.

Bu noktada 1942 yılında Maarif Matbaası tarafından basılan Beden Terbiyesi Talimnamesi isimli kitap dikkatleri üzerine çekmektedir. 11 Haziran 1942 tarih ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak imzasıyla yayınlanan talimnameye göre “Beden terbiyesi kanununun mükellefiyetine girenler (ordu, okullar ve sivil mükellefler) bu talimnameyi tatbika mecburdurlar. Bunu ilgili vekaletler kendi mükelleflerine tatbik ederler” (Beden Terbiyesi Talimnamesi 1942:2). Bu açıklama bize göstermektedir ki, o dönem için beden terbiyesi bir mükellef olma işidir. Yani mecburidir. Bu mükellef olma durumu dikkat edilecek olursa özellikle ‘ordu ve okullar’ için söz konusudur. O halde, ordu mensupları ve öğrencilerin (gelecekte asker olacaktırlar) bedenlen sağlam bir yapıya sahip olmaları istenmektedir.

Başbakanlığa bağlı olarak, yeni kurulan bu genel müdürlük ile daha önceden kurulmuş olan bazı federasyonlar lağvedilip, bir takım yeni federasyonlar kuruluyordu. Ayrıca BTGM’ne daha önceden kurulmuş olan kulüpleri, feshetme hakkı da tanınmıştı. Böylece spor alanında BTGM’nin üstünlüğü bir kez daha kanıtlanmış oluyordu. Spor alanındaki çok seslilik giderilmiş, yerine tek kurumun yönettiği tek spor anlayışı getirmişti.

BTGM’nin gerçekleştirdiği en önemli uygulamalardan birisi ise sporda amatörlük yasasının kabul edilmesidir. Bu karardan önce Türk sporunda gizli

profesyonelliğe rastlanılmaktadır. Sporcular, belli bir ücret karşılığı diğer kulüplere transfer olmakta, sporculara yol parası, yemek parası, barınma parası vs. isimlerle belli bir ücret verilmektedir:

“Bu talimatnameye göre, amatör sporcuların kulüplerinden aylık ve ayda 30 lirayı aşan zaruri masraf ve harcırah almaları 30 lira değeri aşan mükâfat kabul etmeleri, profesyonellerle beraber müsabaka yağmaları yasak edilmişti”(San- Ünsi-Var 1963:28).

Önceleri sporcular, sadece amatör ruh ile spor yaparlarken, belli bir süre sonra bu işi, maddi beklentiler içerisinde yapmaya başlamışlardı. Bu beklentiler ise dönemin spor anlayışına ters düşmekteydi. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla sporda profesyonellik yasası kabul edilmişti.

Akın’a göre “Beden Terbiyesi Kanunu hem parti içindeki arayışın hem de savaşın yaklaşmasının doğal bir sonucu olarak görülmelidir”(Akın 2004:77). Böylece bir zamanda parti teşekkülüne girmiş olan spor, partiden kurtuluyor ve devletin eline geçiyordu.

Sporda her zaman için yenilenme hareketlerini gördüğümüz Cumhuriyet yılları, aslında batıya özentiyile dolu yıllardır. Bu noktada BTGM, batıdaki örneklerine göre oluşturulmuş bir sistemdi.

Beden Terbiyesi Gençlik Müdürlüğü, uzun yıllar boyunca sporu yönetmeyi başarmıştı. Bu nokta da Felek’in benzetmesi ilginçtir:

“Eğer benzetmek lazım gelirse Türkiye’de spor iyi doğmuş, bir müddet ana sütü ile beslenmiş, sonradan devlet ana onu eline almış ve emzik ile beslemeye başlamıştır. Şimdi sporumuz bu haldedir”(Akt: Güney 1990:55).

Türk sporunun önemli isimlerinden Burhan Felek’in benzetmesi aslına bakılırsa yerindedir. Çünkü Türk sporu, devletin elinden kurtulmayı hiçbir zaman başaramamıştır. Her zaman için devlet, spora yön veren bir kurum olagelmıştır.

Bir zamanlar devlet bakanlığı yapan Malik Yolaç ise, BTGM hakkında şöyle demektedir:

“Teşkilatın içine girdikten sonra her şeyi gördüm. Biz Beden Terbiyesi Teşkilatının Türk Sporunu idare ettiğini sanıyorduk. Hâlbuki durum tersinedir. Üç büyük kulüp teşkilatı idare ediyor”(Akt: Güney 1990:99).

Üç büyük dediği Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray’dır. Bu üç köklü kulübün, aslına bakılırsa Türk sporu için gerçekten de yönetici konumunda olduğuna dair ibareler yok değildir. Türkiye’de spor denilince akla ilk olarak gelen bu üç kulüp, doğal olarak bu gücünü kullanarak, spora bir şekilde yön verebilme yetkisine de sahip durumdadır. Bu durumda, sporda devlet yönetimini değil de, sporda kulüp yönetimini görmekteyiz. En fazla taraftar sayısına sahip olan bu kulüpler, taraftarlarının vermiş olduğu güçle, spor alanındaki gelişmelere, alınacak olan kararlara da etkiye bulunmaktadır.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün, sürekli el değiştirmesi gözlerden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Zira “Genel müdürlük ilk kuruluşunda hükmi şahsiyete haiz ve Başbakanlığa bağlı iken 29.5.1942 tarih ve 4235 sayılı Kanunla Milli Eğitim Bakanlığına, 6 Mayıs 1960 tarih ve 7474 sayılı Kanunla tekrar Başbakanlığa bağlanmıştır. Ancak 3.11.1969 tarihinde (Gençlik ve Spor Bakanlığı)nın kurulması üzerine 6 Şubat 1970 tarih ve 3/707 sayılı Cumhurbaşkanlığı tezkeresiyle adı geçen Bakanlığa bağlanmıştır”(Keten 1974:34).

Böylece; hükümetlerin, spor konusundaki politikalarının sürekli olarak bir değişime uğradığını ve yeni olan bir şeylerin denenmeye çalışıldığını görmekteyiz.

Kurulmuş olan tüm hükümetlerin programlarında, spor konusunda bazı ifadeler yer almaktadır. Bütün hükümet programlarında sporun daha geniş alanlara yayılması, gençliğin spor yapması amacıyla yeni spor komplekslerinin kurulması gibi ifadelerle yer verilmektedir. Bu durumda spor; hükümetler tarafından, sadece yayılması istenilen ve bu yayılmanın gerçekleşmesi için yeni komplekslerin faaliyete geçirilmesi olarak düşünülmektedir.

2.4.4. Atatürk ve Spor

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu büyük önder Mustafa Kemal ATATÜRK, toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi spor konusunda da bir takım açıklamalarda ve çalışmalarda bulunmuştur.

Gazi, spor konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve toplumun spora yönlendirilmesi için elinden geleni yapmıştır. Bunun en güzel örneklerini söylemlerinde görmekteyiz. Bireylerin sağlıklı ve gürbüz bir yapıya sahip olmalarını isteyen ATATÜRK, bu nedenle spora ayrı bir özen göstermiştir.

Aşağıda ATATÜRK'ün spor konusundaki bazı söylemleri aktarılmaktadır.

“Biz henüz Avrupa derecesine gelemedik. Sporda tek ve sarıh bir gaye gözetmek lazımdır. Sporu ya propaganda için yapacağız yahut bedeni tekâmülümüzü temin için yapacağız”(Hiçyılmaz - Tezkan 1981:7).

“Türk Milleti anadan doğma sportmendir. Henüz yürümeye başlayan köy çocuklarını bile harman yerinde güreşirken görürsünüz. Ata, en çok ve en iyi binen yalnız Türk erkekleri değildir. Türk kadını da bu işi çok iyi bilir” (Hiçyılmaz - Tezkan 1981:18).

“Açık ve kesin olarak söyleyeyim ki sporda başarılı olmak için bedensel dayanıklılık kazanmak kadar, halkın sporun içeriği ve değerini anlamış olması, içtenlikle sevmesi ve ulusal bir görev olarak görmesi gerekmektedir”(Donuk 2007:87).

“Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci vazifesidir”(San 1999:33).

“Efendiler,

Gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek, tedbirlerini ve mesuliyetini üzerine almış kimselersiniz. Bu neticeyi görmezsem, hakkınızdaki itimadım o zaman ortadan kalkar. Fakat sizin kadar vatansever insanların bunda başarıya ulaşamayacaklarına ihtimal verilebilir mi?” (Tuzcuoğulları 2001:56)

“Dünya’da spor hayatı, spor âlemi çok mühimdir. Bu kadar mühim olan spor hayatı, bizim için daha mühimdir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın düzelmesi ve gelişmesi meselesidir” (Tuzcuoğulları 2001:57-58).

“İtalyanları yenen Milli Güreş Takımımız Florya’daki Cumhurbaşkanlığı Köşküne Büyük Atatürk tarafından davet olunup yemeğe alıkonulmuştu. Atatürk,

İtalyanlar karşısında cidden parlak bir sonuç almış bulunan güreşçilerimizi teker teker kutlamış, bu arada özel bir sevgi duyduğu sevimli ağırsıklet şampiyonumuz Çoban Mehmet'e takılmaktan da kendini alamamıştı:

-‘Sen herkesi kolayca yeniyorsun Mehmet...’ demişti. Ata, sonra ilave etmişti ‘Seninle güreş tutsak beni de yenebilir misin?’

Koca Çoban çocuksu bir mahcubiyet içinde başını önüne eğmişti:

-‘Sizi bütün cihan yenemedi Paşam, ben nasıl yenebilirim?...’

Büyük Atatürk, Çoban Mehmet'in bu cevabı karşısında çok duygulanmıştı. Aslan yapılı ağırsıklet şampiyonumuzu alnından öptü” (Tuzcuoğulları 2001: 63-64).

İfadelerde göstermektedir ki, ATATÜRK, Türk çocuklarının spora yönelmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve sporu herkes için faydalı olarak görmüştür. Bu noktada devlete büyük sorumluluklar düştüğünü belirten Gazi, bu şekilde sporun daha da geliştirileceğini belirtmektedir.

2.4.5. Kalkınma Planları ve Spor:

Ocak 1963 yılından itibaren yayınlanan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)'nda spor konusunda herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.

1968-1972 yıllarını kapsayan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı ise şu ana kadar uygulanan beş yıllık kalkınma planları arasında spor konusuna en fazla yer verilen plan olarak göze çarpmaktadır.

Bu plan içerisinde spor yapabilecek durumda olan bireylerin seyirci olma durumundan kurtarılması ve spora aktif olarak katılmalarını sağlamak amacıyla bir takım çalışmaların yapılacağı, yurt sporunun plansız bir şekilde yürütüldüğü, okul sporuna fazla önem verilmediği, spor öğretmenlerinin gerek sayıca gerekse nitelik olarak yetersiz olduğu belirtilmekte ve bu sorunların çözümü için çalışılacağı belirtilmektedir.

Yine bu plan içerisinde gençlerin boş zamanlarını daha iyi bir şekilde değerlendirebilmeleri için spor tesislerinin sayısının artırılması amacıyla çalışmaların yapılacağı belirtilmektedir.

Buna karşılık 2. Planda hedeflenen noktalara tam olarak ulaşılmadığını görmekteyiz. Okul sporunun yaygınlaştırılmasına ilişkin düşünceler son derece olumlu olmasına karşın uygulamada yetersiz kalmış ve çaba gösterilmemiştir. Buna karşılık spor öğretmenlerinin yetiştirilmesi amacıyla bir spor okulunun temellerinin bu yıllarda atıldığını bilmekteyiz.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1973-1977)'na baktığımız zaman temel olan noktanın spor yapma isteğinde olan herkese bu imkânı verecek olan spor tesislerinin yapımı ve bu tür tesislerin seyircili spor tesisleri ile dengeli bir biçimde yapılmasıdır.

Bu dönemin diğer hedefleri arasında okul sporlarına daha fazla önem verilmesi ve bu nedenle okullardaki beden eğitimi derslerinin sayısının arttırılması, spor araç ve gereçlerinin temini ve bu amaçla yurt içinde üretimin arttırılması, spor alanlarının arttırılması, milli sporlarımıza sahip çıkılması ve profesyonel sporun desteklenmemesi gibi düşünceler yer almaktadır.

Bu dönemde de hedeflere tam olarak ulaşılammış ve spor tesislerinin arttırılmasının sınırlı kaldığı görülmüştür. Ayrıca profesyonel spora karşı olunmasına rağmen, bu dönem içerisinde profesyonel sporun, amatör spor karşısında daha güçlü hale geldiği bilinmektedir.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1979-1983)'nda sporun geniş kitlelere yayılması temel düşüncesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra spor alanlarının sayısının arttırılması, okul sporunun teşviki, amatör sporun desteklenmesi gibi hedefler yer almaktadır.

5. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1989)'nda ise sporun yaygınlaştırılması, amatör sporun teşviki ve bu amaçla da milli sporların daha da özendirilmesi, sporun yurt geneline yayılabilmesi amacıyla basit ve ucuz yapıların inşa edileceği, iş yerlerinde sporun yaptırılması, okul sporunun teşviki, beden eğitimi öğretmenlerinin başka işlerde istihdam edilmemesi ve şehir imar planlarında spor alanlarının belirlenmesi ve buna göre yapılanmanın sağlanacağı gibi hedefler yer almaktadır.

6. Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)'nda daha önceden hedeflenen düşüncelerin yanı sıra profesyonelliğe müsait olan spor dallarında profesyonelliğe geçişin sağlanacağı, spor alanlarında master eğitime daha fazla önem verileceği ve

sporla ilgili çalışacaklara yardımcı olması amacıyla arşiv ve doküman birimlerinin kurulacağı belirtilmektedir.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı’(1996-2000)’na baktığımız zaman spor konusunda fazla bir bilgiye yer verilmediğini görürüz. Buna karşılık daha önceden değinilmeyen bazı önemli noktalara da yer verilmiştir. Spor tesislerinin inşasında devletin ağırlığının azalacağı buna karşın özel kesimlerin etkilerinin artacağı hedeflenen esas düşüncedir.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ise Olimpiyatların İstanbul’da yapılmaya çalışıldığını ancak bundan bir netice alınamadığını belirtir. Bu dönem planı içerisinde spor alanlarının yayılması, olimpiyat oyunları için alt yapı çalışmalarının devam ettirilmesi gerektiği, okul sporunun teşviki ve turizm sporlarının teşviki gibi hedefler belirlenmiştir.

9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)’nda spor konusuna dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

2.4.6. Hükümet Politikalarında Spor

1930’lu yılların sonlarında gençlik ve spor alanındaki çalışmalar daha ziyade, bireylerin bedensel olarak gelişimi üzerine kuruludur. Bu nedenle bu yıllardaki spor politikalarının temelinde bireylerin daha sağlıklı ve gülbüz bir yapıya sahip olmaları yatmaktadır.

1940’lı yılların spor politikalarında ise Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü’nün açılması ve buna bağlı olarak spor sahalarının arttırılmaya çalışılacağı konusundaki hükümler yer almaktadır.

1960’lı yılların spor anlayışında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nün öneminin arttığı görülmektedir. “Başbakanlığa bağlı olan müesseseler arasında, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü için mütehassısların elile takip edilen programın tatbikine çalışacağız” (Tayga 1990:264) ifadesi, bu dönem spor politikalarının özünü oluşturmaktadır.

Spor alanlarının arttırılmasına yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması istenen bu yılların politikalarında, spor alandaki çalışmaların daha da arttırılması söz konusu olmaktadır.

1970’li yıllara gelindiğinde ise ilk kez bir gençlik ve spor bakanının görev yaptığını görmekteyiz. Ancak bu bakanlık, üzerine düşen görevleri yerine getirememesi nedeniyle çok geçmeden kapatılmıştır. Yine bu yıllarda gençlerin okul içi eğitimlerinin yanı sıra, gençlik ve spor hizmetlerinden de faydalanmaları ve kendilerini geliştirmelerine ilişkin hükümlerin yer aldığı politikalarla karşılaşırız. Ayrıca bu dönem spor politikalarında amatör sporun desteklendiğini ve milli sporlara olan ilginin arttırılmaya çalışıldığını görmekteyiz.

1980’li yıllarda egemen olan esas düşünce, yeni spor alanlarının yapılması şeklindedir.

1990’larda ise spor alanlarının alt-yapılarının düzeltilmesi ve bu alanların sayısının arttırılması politikalarda yer alan esas düşüncedir. Ayrıca yine bu yıllarda antrenör ve hakemlerin daha iyi eğitim almaları için çalışılacağı belirtilir.

2000’li yıllarda ise spor alanlarının ücretlerinin en aza indirgenmesi ve her semte spor tesislerinin açılması söz konusu olduğunu görmekteyiz. Yine bu yıllarda egemen olan esas düşünce spor tesislerinin sayısının arttırılması yönündedir.

1982 yılında kabul edilen Anayasamızda ise 59. madde spor konusuna değinmektedir:

Madde 59. – Devlet her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuları korur.

Bu yasada devletin, sporun geniş kitlelere yayılmasını teşvik ettiğini, bu amaçla spor tesislerinin sayısının arttırılmasına önem verdiğini, ayrıca buna bağlı olarak devletin, başarılı sporculara kol kanat gerdiğini ve onları himayesi altına aldığını görmekteyiz.

III. BÖLÜM

3. SOSYOLOJİ VE SPOR

3.1. Sosyoloji Nedir?

İnsan, tek başına yaşayamayan ‘toplumsal bir varlık’tır. Bu nedenle hayatta kalabilmek amacıyla, her zaman için diğer insanlarla etkileşime girmesi gerekmektedir. Bu etkileşim sonrasında ise bir takım toplumsal ilişkilerin ortaya çıkışından söz etmemiz mümkün olmaktadır.

Sosyal bir bilim olan sosyoloji (toplumbilim), toplumların birbirleriyle olan etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan sosyal ilişkileri incelemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Toplumsal bir ahenk içerisinde yaşamaya çalışan insan, zaman içerisinde birbiriyle olan ilişkilerinin karmaşıklaşmasından dolayı, bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak amacıyla ‘sosyoloji’den istifade etmeye çalışmıştır.

Sosyoloji alanında yapılan bazı tanımlara göz atacak olursak;

Sosyoloji “sosyal grupları, kurumsal yapı ve örgütlenmeleri, kurum ve teşkilatı içerisinde inceleyen ve sosyal örgütlenme ve kurumlar içindeki değişimlerin sebep ve sonuçlarını inceleyen özel bir bilimdir”(Dönmezer 1982:4).

Sosyoloji “insanın toplum yaşamının, insan grupları ile toplumlarının incelenmedir”(Giddens 2005:2).

Kısaca toplumları inceleyen bir bilim dalı olarak açıklayabileceğimiz sosyolojinin, ortaya ne zaman çıktığı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır: “Sosyolojiyi sosyal olayın ve beşeri ilişkilerin ortaya çıkışı ile başlatanlar olduğu gibi, onu 18. ve 19. yüzyıllara bağlayanlar da bulunmaktadır”(Erkal 1998:15).

Toplumsal olay ve olgular, tarihin hemen her döneminde açıklanmaya ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bu alandaki ilk çalışmalar tarihin hemen her döneminde pek çok düşünür tarafından ifade edilmiştir.

“18. yüzyıla kadar olan dönemde insan ve toplum konuları felsefe, din, metafizik ve ahlak içinde düşünülmüş ve incelenmiştir”(Kocacık 2003:22).

Buna karşın, bu alandaki ilk bilimsel çalışmaların 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu yıllar içerisinde sosyoloji, kendisini felsefeden ayırmayı başarmış ve yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu yıllarda büyük toplumsal değişimlerin ortaya çıkması başlaması ile beraber (Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi gibi) toplumsal değişim ve dönüşümler artmaya başlamıştır. Özellikle endüstri devrimi ile beraber toplumlarda köklü derece de değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişimler sonucunda da ortaya sınıf çelişkileri, sınıf savaşmaları, sosyal sorunların nasıl çözüleceği, bozulan sosyal dengelerin tekrardan nasıl kurulacağı şeklinde sorunlar çıkmış ve bu sorunlara çözüm yolları aranmaya başlamıştır. Bu arayışın sonucunda ise sosyoloji biliminin ortaya çıktığını görmekteyiz.

3.1.1. Sosyolojinin Öncü İsimleri:

Modern sosyoloji biliminin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde pek çok düşünürün önemli katkıları bulunmaktadır. Bu katkılar gerek sosyoloji bilimi tam olarak bağımsızlığını ilan etmeden önce, gerekse modern sosyoloji biliminin ortaya çıkış süreci içerisinde devam etmiştir.

Toplumbilimin tarihçesini üç genel başlık altında toplayabiliriz:

1. İlk ve Orta Çağda Durum
2. Kuruluş Dönemi
3. Sistemleşme Dönemi

İlk ve orta çağ filozoflarına baktığımız zaman Platon, Aristo, İbni Haldun, Sokrates, Hobbes, F. Bacon, Spinoza, Descartes, Leibniz, Locke, Rousseau gibi isimlerle karşılaşırız. Aşağıda bu isimlerden bazılarının görüşleri yer almaktadır.

3.1.1.1. Platon (M.Ö 427-347):

Eski Yunan sitelerini incelemiş ve bilimin aradığı toplumsal gerçeğin, toplumsal olay ve olgular incelenerek değil de, fikirler içerisinde aranmasını önermiştir.

Platon “Cumhuriyet adlı yapıtında, gerçek bir sosyal felsefe sistemi sunmuştur. Bu eser normatif bir yapı taşır” (Kocacık 2003:24). Ancak bu çalışma, olanı değil de olması gerekeni sunduğu için, ütöpik olarak değerlendirilmektedir.

3.1.1.2. Aristo (M.Ö 384-322):

Aristo, Politika isimli çalışmasında Eski Yunan sitelerindeki siyasal kuruluşları ve kurumları incelemektedir. Aristo, bu çalışmasında bilimsel gerçeğe bağlı kalmış ve olanı, olduğu gibi aktarmıştır.

3.1.1.3. İbn-i Haldun (1332-1406):

Kuzey Afrikalı bir Müslüman olan İbn-i Haldun, sosyolojinin asıl kurucularındandır. “Batı dünyasında, sosyolojinin kurucusu sayılan Auguste Comte’dan çok daha önce İlm-i Tabiat-ı Umran adı ile toplumların işleyiş ve değişimleri hakkında evrensel kuralları ortaya koymaya çalışmıştır”(Kongar 1999:62).

Gerçektende İbn-i Haldun’un çalışmalarına dikkat edilecek olursa, batılı sosyologların 19. yüzyılda yaptıklarını, İbn-i Haldun 14. yüzyılda gerçekleştirdiği görülecektir. Örneğin insan topluluklarının gelişmesinde coğrafi koşulların önemini vurgulayan coğrafya okulunun temellerini İbn-i Haldun atmıştır. Çalışmalarında aşırı sıcak ve aşırı soğuk iklimlerin insanın gelişmesinde engel olduğunu, buna karşılık ılıman iklimde uygarlığın daha kolay gelişeceğini savunur.

İbn-i Haldun’un sosyolojisindeki önemli kavramlardan birisi ‘asabiyyet’ kelimesidir. Bu kelimedenden kasıt, birlik ruhuna dayalı olan kuvvettir. İbn-i Haldun’a göre iki tür asabiyyet vardır. Bunlardan birincisi nesep asabiyyetidir ki aynı soydan gelme bir diğer ifade ile kandaş olma durumu vardır. Nesep asabiyyeti daha ziyade ilkel, bedevi toplumlarda gözlemlenebilir. Diğer asabiyyet şekli de sebep asabiyyetidir ki bunda herhangi bir kandaş olma durumu aranmaz. Bu asabiyyet şekli daha ziyade hadari, medeni toplumlarda görülür

O’na göre asabiyyet’in ilk kaynağını akrabalık ve nesep oluşturur. Yine İbn-i Haldun’un çalışmalarından anlaşılmaktadır ki asabiyyet’in esas gayesi devleti kurmaktır. O’na göre devlet iki şeyden oluşur. Bunlardan birisi asabiyyet diğeri de paradır.

İbn-i Haldun'a göre önce devlet kurulur, daha sonra kentler, kasabalar, köyler oluşturulmaya başlar. Ancak bütün varlıklar gibi devlette bozulmaya ve bunun sonucunda da yok olmaya mahkûmdur. Asabiyyet sayesinde kurulan devletler, asabiyyet'in çözülmeye başlaması ile beraber yok olmaya başlamaktadır. O'na göre bir devletin ortalama ömrü üç kuşak yani 120 yıldır.

Sosyolojinin kuruluş dönemine baktığımız zaman ise Auguste Comte, Saint Simon, Hegel, Marx, Herbert Sprenker gibi isimleri görürüz. Bunlardan bazılarını kısaca değinelim.

3.1.1.4. Saint Simon (1760-1825):

Fransız düşünür Simon, çağdaş anlamda sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Simon'a göre toplumsal gerçeği açıklayacak olan öğeleri, toplum kendi bünyesinde barındırmaktadır Bir toplumdaki kurumlar, öğeler, yapılar sürekli olarak bir hareket halindedir. Toplumu hareketliliği ve dönüşümü içerisinde inceleyecek olan bilim dalına Simon 'sosyal fizyoloji' adını vermiştir.

Simon'a göre toplumun esas görevi insanlara değil de doğaya egemen olabilmektir. Ona göre toplum, gerçek olan bir varlıktır.

Simon, pozitivist düşünce biçiminin bütün planlarını da ortaya koymuştur. Bu da göstermektedir ki, sosyolojinin yalnız planını yapmakla kalmayıp, aynı zaman da bunu uygulamaya dahi koymuştur.

3.1.1.5. Auguste Comte (1798-1857):

Comte, toplumbilim sözcüğünü ilk defa kullanarak bu bilim dalının isim babalığını yapmıştır.

Comte'a göre sosyolojinin konusu toplumdur ve sosyoloji yöntem olarak, doğa bilimlerinin kullandığı yöntemleri kendisine seçmiştir. Ona göre sosyoloji toplumsal gerçeği açıklamaya çalışmalıdır.

Comte, sosyolojiyi toplumsal statik ve toplumsal dinamik olarak iki kısma ayırmaktadır. Toplumsal statik, toplumdaki düzeni ve değişmezliği incelemektedir. Toplumsal dinamik ise toplumsal ilerleme, değişme ve evrim gibi konular üzerinde durmaktadır. Toplusal statik var olan koşulların incelenmesine dayanan bir düzen

kuramıdır. Toplumsal dinamik ise değişen koşulların irdelenmesidir, ilerleme kuramıdır. Comte toplumsal statik ve dinamik kavramlarını biyoloji biliminden almıştır.

Toplumsal dinamiğin kendisini gerçekleştirebilmesi Üç Hal Yasası'na bağlıdır. Ona göre toplumsal değişme birbirini izleyen üç farklı aşama sonucunda gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile toplumsal dinamik, bu üç aşamadan sonra gerçekleşmektedir.

Üç Hal Yasası:

1. Teolojik Hal: Bu aşamada bireylerdeki temel düşünce, toplumsaldaki bütün olayların doğüstü güçler tarafından gerçekleştiği ve yürütüldüğü şeklindedir. Bu aşamada evrendeki bütün olayların nedeni doğüstü varlıklara bağlanır. Teolojik aşamada egemen olan askerler ve din adamlarıdır. Ona göre bu dönemde toplumların ekonomisi tarıma dayalıdır.

2. Metafizik Aşama: Bu aşamada toplumsaldaki olayları açıklamak için tanrı fikri yerine neliği belli olmayan ruhlar, doğa eğilimleri gibi soyut güçler kullanılmaktadır. Bu aşamamada yavaş yavaş endüstrileşmenin ilk adımları atılmaktadır. Bu aşamada eski sistem yıkılmaya başlamış ve yeni sistemin temelleri atılmıştır.

3. Pozitif Aşama: Pozitif dönemden itibaren birey, soyut olanın yerine somut olanla ilgilenmeye başlarlar. Bu nedenle bireyler gözlem ve pozitif bilim yöntemlerini kullanarak somut olanı açıklamaya çalışır. Bu aşama sonrasında pozitif bilim yayılmış ve endüstrileşme gerçekleşmiştir.

Bunun yanı sıra Comte, pozitivizm alanında da bir takım çalışmalar yapmıştır. Ona göre pozitivizm, toplumların yeniden organize edilmesinde etkilidir. Ona göre toplumdaki bütün kargaşalık, pozitivizm aracılığı ile çözülebilir.

Comte'un sosyolojiye katkılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

-Sosyoloji disiplininin ismini o koymuştur

-Sosyolojinin konu ve yönteminin özgüllüğünü belirtmeye ve korumaya çalışmıştır

-İnsan sisteminin yapı ve süreç olarak özelliğini vurgulamış ve insanı duygusal bir varlık olarak görmüştür

-Toplumsal gerçeğin doğal olaylardan çok daha karmaşık bir bütün oluşturduğunu ileri sürerek, siyasal açıklamaların tek başına yetersizliğini savunmuş, böylece de gelecekteki bazı tehlikeleri önceden görebilmiştir”(Yetim 2006:23).

3.1.1.6. Herbert Spencer (1802-1903):

İngiliz biyolog Spencer, bütün bilimlerin ortak bir sentezini yapmaya çalışır. O, evrim kuramını ortaya ilk atandır. O’na göre toplumsal yapıya uyum sağlayabilenler hayatta kalabileceklerdir.

Spencer’a göre her toplum bir organizmadır. Tıpkı canlı bir organizma gibi bütün toplumlar doğar, büyür, gelişir ve ölür. Bu evrim sırasında toplumlar gittikçe karmaşık bir hale gelir ve toplumu oluşturan parçalar arasındaki bağımlılık artar.

Toplumsal gelişme kavramı Spencer’da önemlidir. O’na göre toplumsal gelişmenin ilk belirtisi bütünleşmedir. İkinci belirtisi ise bütünleşmenin çözülmesi bir diğer adıyla toplumsal çözülmedir. Gelişme de üçüncü belirti ise determinasyondur. İkinci aşamada başlangıçta homojen durumda olan kitle içinde farklılıklar oluşur. Bu aşamalarla beraber toplumsal gelişim ortaya çıkmaktadır. Biyoloji okulunun kurucularından olan Spencer, askeri toplum yerine, sanayi toplumunu tercih eder.

Sosyolojinin sistemleşme döneminde ise ön plana E. Durkheim, V. Pareto, M. Weber, F. Tönnies, F.H. Giddens, Oppenheimer, Sorokin, Duvarger, Dahrendorf, W. Mills, R. Metron gibi isimler çıkmaktadır. Bu isimlerden bazılarını değinelim.

3.1.1.7. Emile Durkheim (1858-1917):

Sosyolojinin önemli isimlerinden birisi olan Durkheim’a göre toplumsal gerçekliğin temelinde toplumsal bilinç kavramı yatmaktadır. O’na göre toplumdaki en belirleyici öge “ortak inanç, değer, duygu ve normların soyut bir bütünü olan toplumsal bilinçtir”(Güven 1999:18). Durkheim, toplumsal bilinci, bireylerin ortak inanç ve duygularının bütünü olarak ele alır.

Durkheim'ın üzerinde durduğu bir başka konu dayanışmadır. Toplamlar mekanik dayanışma veya organik dayanışma üzerine kurulurlar. Mekanik dayanışma benzerlikten ortaya çıkan ve ilkel toplumlarda gözlemlenen dayanışma şeklİdir. Bireyler arasında herhangi bir duygu ve düşünce ayrılığı yoktur ve toplumu oluşturan bireyler aynı veya benzer düşüncelere sahiptirler. Organik dayanışma ile oluşan toplumlarda bireyler birbirlerine benzemez. Organik dayanışmanın ortaya çıkmasının temelinde iş bölümü bulunmaktadır. O halde organik dayanışma ile ortaya çıkan toplumlarda bireyler daha karmaşık bir yapıya sahip diyebiliriz

İş bölümü ise toplumsal hayatın kaynağıdır. Bu olgu toplamlar arasında farklılaşmalara yol açmaktadır. "İş bölümü, toplumsal bir olgudur ve başka bir toplumsal olgu ile açıklanmalıdır. Bu da nüfus artışıdır. Nüfus arttıkça yaşamak için savaş şiddetlenir. İşbölümü insanları mutsuz kılar. İş bölümü ile toplum ilerler, medeniyet gelişir ve intiharlar artar"(Kocacık 2003:30).

Durkheim, intiharları üç kısımda incelemektedir:

-Alturist İntiharlar: Bireyin parçası olduğu gruba çok bağılı olması durumunda ortaya çıkan intihar çeşitidir.

-Egoist İntiharlar: Bireyin, bağılı olduğu grupla yeterince bağlantı ve ilişkiler kuramamasından dolayı ortaya çıkan intiharlardır.

-Anomik İntiharlar: Ekonomik bunalımlar döneminde ortaya çıkan intiharlardır.

3.1.1.8. Max Weber (1864-1920):

Sosyolojinin kurucuları arasında gösterilen Weber'in sosyoloji anlayışı toplumsal eylemler ve bu eylemlerin sahip olduğu anlamlar üzerine kurulmuştur. O'na göre sosyoloji, toplumsal eylemleri yorumlamak ve içerdİğı anlamları açıklamak zorundadır. "Weber'e göre toplumbilim, toplumsal eylem bilimidir"(Güven 1999:24). Toplumsal eylemin anlamlı olabilmesi için, bu eylemin başkalarının davranışları ile ilintili olması gerekmektedir.

Weber, sosyolojiye ideal tip kavramını kazandırmıştır. İdeal tip "akılcı yöntemlerle meydana getirilen, değer yargılarından arınmış belli bir toplumsal olayın

tüm tipik özelliklerini kapsayan ve bu özellikleri bireyleştirici görüş açısından bir araya getiren soyut bir zihinsel yapıdır”(Kongar 1999:93-94). Weber’e göre ideal tip belirleme görevi sosyolojinindir.

Bu noktada toplumsal eylemin dört ideal tipi ile karşılaşırız:

- Geleneksel Eylemler: Alışkanlıklara dayanan eylemlerdir.
- Duygusal Eylemler: Duygulara dayanan eylemlerdir.
- Değere yönelmiş akılcı eylemler: Hedefleri bilinçli olarak saptanan ve bu hedeflere planlı ve şaşmaz biçimde yöneltilen eylemlerdir.
- Amaca Yönelmiş Akılcı Eylemler: Belirli bir amaca varmak için araçlarla amaçlar, amaçlarla belirli sonuçlar iyice değerlendirilerek yapılan eylemlerdir (Kocacık 2003: 32).

Weber’e göre egemenlik, toplumsal eylemlerin en önemlisidir. Weber, egemenliği, emretme gücü ile ilişkilendirir. Bu noktada Weber, otorite kavramını kullanır. Bu otorite, meşru olarak karşımıza çıkar. Meşru otoritenin üç ideal tipi bulunmaktadır.

- Geleneksel Otorite: Emir verme gücü geleneklere dayanan otorite şeklindedir.
- Yasal Otorite: Emir verme gücü akılcı kurallardan oluşan ve herkesi bağlayıcı özellikleri olan normlardan oluşan otorite şeklindedir.
- Karizmatik Otorite: Emir verme gücü, insanların, emreden bireye bir takım doğa üstü anlamlar yüklemelerine dayanan otorite şeklindedir. Weber, karizma kavramını, kendisinde doğa üstü güçler bulunduğu inanılan, sıradan insanlardan bu yollarla ayrılan ve herhangi bir buhran durumunda toplumu kurtaran birey olarak açıklamaktadır.

3.2. SOSYOLOJİNİN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ

Ülkemizde sosyolojinin gelişmeye başlaması ile Fransa’daki sosyolojik hareketler arasında iki yönden benzerlik bulunmaktadır: Bunlar “her iki ülkede de toplumbilimin ortaya çıkmasında sosyal bunalımlar rol oynamıştır, Fransa’da bilimin temeline dayanan iki toplumbilim akımının belirmesi paralelinde Osmanlı İmparatorluğunda da bilimsel temele dayalı iki Toplumbilim akımı belirmiştir”(Kocacık 2003:70).

Bu noktada ülkemizde beliren iki akıma baktığımız zaman, bu iki akımında iki önemli isim tarafından ülkemize getirildiğini görmekteyiz. Bunlardan biri Comte-Durkheim ekolüne bağlı olan Ziya Gökalp, diğeri ise Le Play Okulu’nun temsilcisi olan Prens Sebahattin’dir.

Ziya Gökalp, Durkheim sosyolojisini ilk defa 1914 yılında üniversitede ders olarak vermiştir. Böylece sosyoloji bilimi, yavaş yavaş ülkemize gelmiş ve yayılmaya başlamıştır.

Gökalp sosyolojisi Durkheim’in düşünceleri ışığında filizlenmiştir. Gökalp öncelikli olarak sosyolojinin konusunu belirlemekle işe başlamaktadır. “Ona göre olaylar üçe ayrılıyordu. Uzvi (organik) hayati olaylar, ruhi hayati olaylar ve içtimai (toplumsal) hayati olaylar”(Kongar 1999:100). Böylece Gökalp, sosyoloji bilimini psikoloji ve biyoloji bilimlerinden ayırmış oluyordu.

Gökalp, bütün toplumların geçirmek zorunda olduğu üç aşamadan bahsetmektedir. Bunlar sırası ile kavim, ümmet ve millet aşamalarıdır. Kavim aşamasında toplumsal bütünlük din, ırk birliği, gelenek ve görenekler tarafından gerçekleştirilir. Ümmet aşamasında ise toplumsala yayılan dini görmekteyiz. Din sayesinde bireyler arası ve kavimler arası bazı özellikler yok olmaya başlamıştır. Millet aşamasında ise uygarlıklar, kendilerine has özelliklerine tekrar ulaşırlar ve bu şekilde yeni bir millet kimliği oluşmaya başlar.

Gökalp sosyolojisinin en önemli konularından birisi de hars ve medeniyet ayrımlarıdır. Hars, milli kültürdür ve bireylerde ulusal bilincin gelişiminde etkilidir. Medeniyet ise akılcı olmayı öğretir. Medeniyet, akılcılığı kapsayan ve bütün toplumların birlikte oluşturdukları kültürel bir bütünlüktür.

Durkheim tarafından ortaya atılan toplumsal bilinç kavramı, Gökalp'te ulusal bilince dönüşür. Ulus olmanın temel şartlarından bir tanesi de bireylerin ulusal bir bilince sahip olmalarıdır.

Prens Sebahattin, Sultan Hamid'in torunudur. Prens, Le Play ekolünün görüşlerini savunmaktadır.. Ona göre “tüm toplumlarda cemaatçi ve bireyci olmak üzere iki sosyal yapı vardır. Cemaatçi toplumlarda bireyler birbirlerine güveniyorlar. Ait oldukları aile, cemaat, parti ve hükümete dayanıyorlar. Ferdietçi toplum tipinde ise insanlar, kendilerine güveniyorlar”(Sanay'dan Akt: Yetim 2005:29-30).

Prens'e göre merkeziyetçi yönetim ülke yönetiminde bazı kargaşalara neden olmaktadır. Çok masrafla az iş yapıldığını ve merkezden, mahalli sorunların yeterince anlaşılamadığını belirtmektedir. Bu nedenle Prens'e göre merkeziyetçi yönetim şeklinden, âdemimerkeziyetçi yönetime geçiş yapılmalıdır. Böylece ülke içerisinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulabilecektir. Bunun dışında Prens, teşebbüsü şahsi kavramına da değinmektedir. Ona göre, eğitim bireylerin kişiliklerinin gelişiminde önemli katkılarda bulunmalıdır. Tüketici bireyler yerine kendi kendine yetebilen, şahsi teşebbüs gücü bulunan bireyler yetiştirmeliyiz.

Bu iki düşünürün yanında sosyolojinin gelişiminde katkıları bulunan pek çok düşün adamı ve sosyolog bulunmaktadır. Bunlar arasında Hilmi Ziya Ülken, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Nurettin Şazi Kösemihal, Cavit Orhan Tütengil, Cahit Tanyol, İbrahim Yasa, Mübeccel B. Kıray gibi isimleri sayabiliriz.

3.3. SOSYOLOJİ VE DİĞER BİLİMLER

Sosyoloji, toplumsal olay ve olguları açıklamak amacıyla diğer bilim dalları ile her zaman işbirliği yapar. Aynı şekilde diğer bilim dalları da kendi yargılarını ortaya koyabilmek amacıyla sosyolojiden faydalanır. Çünkü sosyal bilimlerin temelini insan oluşturmaktadır ve insanı en geniş inceleme alanına sahip bilim dallarından birisi de sosyolojidir. Bu durumda sosyoloji biliminin, diğer sosyal bilimlerle her zaman iç içe gerekmektedir.

3.3.1. Sosyoloji ve Tarih:

Sosyoloji ve tarih bilimleri arasında sıkı bir ilişkinin varlığı su götürmez bir gerçekliktir. Tarih, geçmişte yaşayan uygarlıkları, yer, zaman, sebep-sonuç ilişkileri içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır. Kısaca denilebilir ki tarih bilimi, geçmişini inceler. Bu nedenle denebilir ki, tarih biliminin temel inceleme alanı insanlardan oluşmaktadır. Buna karşılık tarih bilimi, günümüz insanlarını da inceler. Çünkü “şimdiki zaman, geçmiş zamanların bir sonucudur” (Kocacık 2003:19).

Her toplumsal olay, tarihsel bir sürece vurgu yaparken, her tarihsel olayda toplumsal bir sürece vurgu yapar. Her iki bilim dalı da birbiri ile bütünlük içerisinde. Tarihin temel inceleme konusu geçmiş uygarlıklar olmasına karşın, sosyolojinin inceleme alanı da insanlardır. O halde her iki bilim dalı da ortak bir paydada buluşmaktadır. Çünkü her iki bilim dalının da inceleme alanı aynıdır. Aynı zaman da sosyolojinin temel inceleme konularından olan sosyal olay ve olgu kavramları da tarihsel birer gerçekliktir. Tarihin belirli dönemlerinde ortaya çıkarlar ve kendi dönemlerinin izlerini taşırlar. Bunların araştırılmasında sosyoloji ve tarih bilimi birbirlerine yardımcı olur. Bu nedenle denilebilir ki tarihsiz sosyoloji olmayacağı gibi sosyolojisiz de tarih bilimi olamaz.

3.3.2. Sosyoloji ve Ekonomi:

Ekonomi, en eski sosyal bilimlerden birisidir. Sosyal bir bilim olan ekonomi, mal ve hizmetlerin üretimi, dağılımı, değişimi, bölüşümü ve tüketimini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanır.

Ekonomi ve sosyoloji arasında sıkı bir ilişkinin varlığı gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü insanlar ekonomik eylemlerini gerçekleştirirken, toplumsal

bir ortam içerisinde ve diğer insanlarla karşılıklı etkileşim halindedirler. Kısaca diyebiliriz ki sosyal ve ekonomik faaliyetler, gündelik hayatta iç içedirler. Bu nedenle ekonomi bilimi, sosyoloji bilimi içerisinde kendisini gerçekleştirir diyebiliriz.

Ekonomi biliminin temelinde sınırsız insan ihtiyaçlarının, sınırlı kaynaklar dâhilinde karşılanmaya çalışılması yer almaktadır. Bu nedenle bir takım ihtiyaçların giderilmesi amacıyla bir üretim söz konusudur ve bu üretim toplumun üyeleri tarafından toplum içerisinde gerçekleştirilir. Mal ve hizmetler, toplumu oluşturan bireyler tarafından üretilmekte ve yine toplumu oluşturan bireylerin hizmetine sunulmaktadır.

Bu nedenle denilebilir ki, ekonomi ve sosyoloji bilimleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü her iki bilim dalı da, kendisini gerçekleştirebilmek için birbirlerine muhtaçtırlar.

3.3.3. Sosyoloji ve Psikoloji:

Psikolojinin inceleme alanı bireydir. Buna karşılık sosyolojinin inceleme alanı ise bireylerdir. Bu noktada her iki bilim arasında da oldukça fazla farklılığın olacağı düşünülebilir. Ancak sosyoloji ve psikoloji bilimleri arasında çok sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Çünkü insan, toplum içerisinde kendisini gerçekleştirebilen, yaşayan, bir takım ihtiyaçlarını karşılayan bir varlıktır. Bu nedenle öncelikli olarak insan, yaşamak için diğer insanlara muhtaçtır. Bu noktadan itibaren sosyoloji ve psikoloji biliminin birbirlerine olan bağımlılığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü birey, kişiliğini toplum içerisinde oluşturmakta ve geliştirmektedir. Toplumsallaşma, norm, anomi, sapma vs. gibi kavramların hemen hepsi toplum için geçerli olan kavramlardır. Ancak birey, toplum içerisinde kendisini geliştirirken, bu kavramlar ekseninde eğitim almaktadır.

Bu noktada denilebilir ki, psikoloji insanı inceler; sosyoloji ise insanları inceler. Ancak her insan belirli bir toplumsal grubun, toplumun parçası olduğu için, iki bilim dalı da birbiriyle her zaman uyum ve işbirliği halinde olmak zorundadır. Çünkü her iki bilim dalı da birbirlerinin bulgu ve deneyimlerinden faydalanmakta ve buna göre sonuçlara ulaşmaktadır.

3.3.4. Sosyoloji ve Antropoloji:

Antropoloji, en genel anlamda ırk bilimidir ve en temel araştırma konularından birisi de kültürdür.

Kültür ise kısaca insanın yaptığı hemen her şeydir. Kültür, insanın ürünüdür ve kültürün ortaya çıkabilmesi için belli bir toplumun olması şarttır.

O halde diyebiliriz ki, antropolojinin temel inceleme konusu olan kültür, belirli bir toplum tarafından yaratılmıştır. Her kültür, kendisini oluşturan toplumun bir takım özelliklerini yansıtır. Bu durumda, antropoloji ve sosyoloji bilimlerinin birbirlerine olan ihtiyaçları hat safhaya çıkar. Çünkü her iki bilimin inceleme konuları birbirleriyle paralellik göstermektedir. Her toplumun bir kültürü vardır ve bu durumda her kültür de belli bir toplumun ürünüdür. Sosyoloji, kültürü ortaya çıkartan toplum hakkında açıklama yapmaya çalışırken, antropoloji biliminden, antropoloji bilimi de toplumun ortaya çıkardığı kültürü açıklamaya çalışırken sosyoloji biliminden istifade eder.

3.3.5. Sosyoloji ve Hukuk:

Hukuk, insanların bir arada yaşamaları sonucu ortaya çıkan bir takım kuralları içerisinde barındıran bir bilim dalıdır. İnsan ilişkilerinin karmaşıklaşması sonucu ortaya çıkan bazı sorunları çözebilmek amacıyla ortaya atılan bazı düşünceler hukuk biliminin doğmasını sağlamıştır.

Hukuk bilimi varlığını bir arada yaşamak zorunda olan insana borçludur. Bu mana da hukuk biliminin ortaya çıkmasında temel düşünce insandır.

İnsanın, toplumları oluşturmaya başlamasıyla beraber, daha sağlıklı bir hayat yaşayabilmesi için bir takım kuralların ortaya konulması ve bu kurallara uymama durumunun sonucunda da bazı ceza ve yaptırımların uygulanacağını söyleyen hukuk bilimi ve sosyoloji bilimi arasında sıkı bir bağ vardır.

Çünkü hukuk, insanlar için ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak diğer insanlarla bir arada yaşamak zorunda olan insan, toplumsal hayatın hemen her alanında hukuk kuralları ile karşı karşıya kalmakta ve kendisine buna göre çeki düzen vermektedir. Hukuk bilimi, bireyleri toplumsal sapmalar içerisinde

değerlendirmekte ve yaptırımlarını veya cezalarını buna göre uygulamaktadır. Buna karşın sosyoloji bilimi ise, toplumsal ahengin bozulmaması ve daha sağlıklı bir yaşam için hukuk biliminden faydalanmaktadır. Bu nedenle her iki bilim dalı arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır.

3.3.6. Sosyoloji ve Coğrafya:

İnsan belirli bir fiziki coğrafya üzerinde hayatını idame ettiren bir sosyal varlıktır. Bu nedenle doğrudan olarak sosyoloji ve coğrafya bilimi arasında bir bağdan söz edilebiliriz.

Coğrafya, yeryüzündeki kıtaları ve ülkeleri, bu ülkelerin yüzey şekillerini, iklimini, doğal kaynaklarını, buralarda yaşayan insanları, hayvanları, bitki örtüsünü inceleyen bir bilimdir. Dikkat edilecek olursa bu konular sosyolojinin de inceleme alanına girmektedir. Özellikle yukarıda bahsi geçen ‘bu ülkelerde yaşayan insanlar’ cümlesi sosyolojinin temel inceleme noktasıdır.

Bu bağlamda sosyoloji ve coğrafya arasındaki ilişkiye bakacak olursak, hemen her yörenin coğrafi yapısı farklı olduğu için bu bölgelerin, insanların giyim kuşamları, yemekleri, toplumsal ilişkileri, meslekleri, aile tipleri vs. gibi özellikleri de farklılıklar göstermektedir. Bu noktada sosyoloji biliminin inceleme konusu olan insan ve insan ilişkileriyle kısacası farklı toplumlarla iç içeyizdir. Sosyoloji, coğrafya bilimi sayesinde; farklı bölgelerin insanlarını daha sağlıklı şekilde araştırmakta ve buna göre bir takım yargılara ulaşmaktadır. Buna karşılık coğrafya bilimi ise, bu bölgelerde yaşayan insanların toplumsal yapısı hakkında sosyoloji biliminden faydalanmakta ve bir takım çıkarımlarda bulunmaktadır.

3.4. SOSYOLOJİNİN DALLARI

Sosyoloji en genç bilim dallarından birisi olmasına karşın, alt dal olarak kendisine pek çok alan yaratabilmiştir. Bunun temelinde sosyolojinin uğraş alanının çok geniş olması ve diğer sosyal bilimlerle yakın ilişki içerisinde olması yer almaktadır.

Aşağıda sosyolojinin en fazla kullanılan alt dallarından bir kısmına yer verilmiştir.

3.4.1. Bilgi Sosyolojisi:

Bilgi sosyolojisi; “bilginin türü, doğuşu ve gelişmesi ile toplum arasındaki oldukça karmaşık ilişkileri ortaya koymaya çalışır ve bilgiyi bir sosyal olgu olarak ele alıp inceler”(Sanay’dan Akt: Yetim 2005:47).

Bilgi sosyolojisi, bilgi ve toplumsal yapılar arasındaki bağları ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır. Konuları “uygarlık, kültür, toplum, sınıf ve grup tiplerine göre öncelikli bilgi türlerinin araştırılması” (Kocacık 2003:17) olarak belirlenen bilgi sosyolojisinin gelişiminde Durkheim’ın etkileri yadsınamayacak durumdadır. Çünkü Durkheim’a göre; bilginin nesnelliğinin toplumsal bilinç içerisinde aranması gerekmektedir. Bunun yanı sıra bilgi sosyolojisinin gelişiminde Gurvitch’in de katkıları bulunmaktadır. Gurvitch’e göre bilgi sosyolojisinin konusu “bilgi türleri ile bütünsel toplumlar, sınıflar ve gruplar gibi toplumsal çerçeveler arasındaki karşılıklı işlevsel ilişkilerin”(Güven 1999:59) incelenmesidir.

3.4.2. Ahlak Sosyolojisi:

Ahlak, iyi, doğru ve istenilen davranışların oluşması için gerekli olan kurallar dizisi olarak tanımlanabilir. Her toplumda iyi, kötü gibi eylemler bulunmaktadır. İyi olanlar ahlaka uygun davranışlar iken, kötü olanlar ise ahlak dışı davranışları teşkil eder.

Ahlak sosyolojisi, “toplumun ahlak kurallarının yapısını, niteliğini ve bunların değişmelerini; gerçek yaşamdaki davranışların ahlak kurallarına uygunluk derecesini; toplumdaki çeşitli sınıfların ve kümelerin ahlak anlayışlarında meydana gelen farklılaşmaları”(Güven 1999:60) araştıran sosyolojinin bir alt dalıdır.

Ahlakın kaynağı toplumdur ve ahlak sosyolojisi, araştırmalarına toplumsal yapıyı incelemekle başlar. Durkheim’a göre toplumsallaşma ile beraber, bireyler daha iyi ahlaklı bir hale gelir. Çünkü toplumsallaşmada amaç toplumun istediği türden bireylere ulaşmaktır. O halde toplumun istediği insan tipini ahlaklı bireyler oluşturur.

3.4.3. Hukuk Sosyolojisi:

İnsanlar bir arada yaşadıklarından dolayı, kendi aralarında pek çok akid söz konusudur. Çünkü bir arada yaşayan insanın, kendi aralarında sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için bu akidlere gereksinim vardır. Sağlıklı yaşamın (toplumsal ahengin devamının) en temel gereksinimlerinden biri hukuk kurallarıdır.

İnsan olan her yerde hukuk kurallarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle sosyoloji ve hukuk bilimi arasında özel bir ilişki vardır.

Hukuk sosyolojisi ise sosyolojinin alt dallarından birisi olarak “ öncelikle ve ağırlıkla, toplumsal değişme süreci içinde hukuku kurallarının nasıl değiştiğini; suçluluğun toplumsal nedenlerini; bir toplumsal denetim mekanizmasını oluşturan hukukun, toplum türleri bakımından ve öteki toplumsal denetim kurallarına göre gücünü, önemini, toplumsal geçerliliğini ve bunlardaki değişimleri”(Güven 1999:60) araştırır.

3.4.4. Aile Sosyolojisi

“Nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessese”(Erkal 1998:97) olarak tanımlanan aile toplumsal hayatın en temel kurumlarından birisidir. Birey aile içerisinde ilk kez toplumsallaşma süreci içerisine girer. O halde denilebilir ki, bireyin sağlıklı toplumsallaşmasında en temel nokta aileden başlamaktadır.

Aileyi çekirdek aile ve geniş aile olmak üzere iki kısımda ele alabiliriz. Çekirdek aile anne, baba ve çocuklardan oluşan yapılanmalar iken; geniş aile ise anne, baba, bunların evlenmiş çocuklarından oluşan ile tipidir.

Aile sosyolojisinin araştırma konuları farklı toplumlardaki ailelerin yapısı, bu ailelerin görevleri ve sorunları, ailenin sosyo-ekonomik durumu, aile içerisindeki rol ve statüler, ailedeki görevlerin değişmesi olarak özetlenebilir.

3.4.5. Siyaset Sosyolojisi:

Geleneksel toplumlardan, karmaşık sanayi toplumlarına geçiş süreci içerisinde ortaya çıkan siyaset sosyolojisi “toplum içinde iktidar olayını, sosyal sistemin bir alt fonksiyonel sistemi olarak inceleyen ve bu nedenle devlet ve iktidarı kullanan bütün kurum ve yapılarla uğraşan” (Dönmezer 1982:367) sosyolojinin alt dallarından birisidir.

Siyaset sosyolojisinin uğraşı alanlarına baktığımız zaman toplum yapılarıyla, siyasal rejimler arasındaki ilişkilerin incelenmeye çalışıldığını görürüz. Bu incelemeler sonucunda ulaşılmak istenilen siyasal rejim tipolojileridir. Ayrıca siyaset sosyolojisi siyasal katılım, seçimler, baskı grupları gibi eylemleri de kendisine konu edinir.

3.4.6. Eğitim Sosyolojisi:

Eğitim sosyolojisi, sosyolojinin en önemli alt dallarından birisidir. Eğitim sosyolojisinde; “eğitim sistemi, öğretmen-öğrenci ve öğrenci-derslik ilişkileri, müfredat programları ve eğitimde uygulanan metod hareket noktasıdır” (Erkal 1998:114).

Eğitim sosyolojisinin temel araştırma konuları eğitim kurumları, eğitim politikaları, eğitim sorunları, eğitimin amacı, okul-çevre arasındaki ilişkiler, aile içi eğitim, öğretmenlik gibi konulardır.

3.4.7. Kent Sosyolojisi

Kentler, ekonomisi tarım dışı etkinliklere dayanan, belirli bir nüfus büyüklüğüne ve yoğunluğuna sahip olan yerleşme yerlerdir.

Kentleşme ise sanayileşme ile beraber işgücünün kırsal alandan kentlere doğru çekilmesi sürecidir.

Kent sosyolojisi kent ve kentleşme kavramlarını yakından inceler. Kent sosyolojisi; kentlerin oluşumunu, büyümesini, kentlerdeki meslek gruplarını, kent

yaşamının birey üzerindeki etkileri, kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar, gecekondular gibi durumları kendisine araştırma konusu olarak seçer.

3.4.8. Köy Sosyolojisi:

Köy, geçimini topraktan sağlayan bireylerin oluşturduğu küçük yapılanmalardır. Köy sosyolojisi ise bu küçük yapılanmalar içerisinde yaşayan bireylerin sorunlarını kendisine inceleme alanı olarak seçer.

Köy sosyolojisi, tarım kesiminin sorunlarını, köylerin yapısı, köydeki değişimler, teknolojik gelişmelerin köy ve köylü üzerine etkileri gibi konuları inceler.

3.5. SOSYOLOJİDE YÖNTEM

Bütün bilimlerin olduğu gibi sosyolojinin de amacı gerçeği bulmaktır. Doğal bilimlerinde amaç, doğa ile ilgili gerçekleri bulmaya çalışmak iken sosyolojide amaç toplumsal gerçeklere ulaşmaktır.

Sosyoloji, toplumsal gerçekliğe ulaşmaya çalışırken, bir takım ilkeler doğrultusunda kendisine bir yöntem belirler. Bu ilkeler, sosyolojik araştırmalar sırasında araştırmacıya gerçeklerin bulunmasında yardımcı olacaktır. Bu nedenle, sosyolojik çalışmalar yapan araştırmacıların, toplumbilimin ilkelerini iyi bilmesi gerekmektedir.

3.5.1. Toplumbilimin Yöntem İlkeleri:

3.5.1.1. Somutluk İlkesi: Sosyoloji, somut olan olgulardan hareket eder. Yer ve zaman bakımından belirli olan, ampirik olarak denenmesi olanaklı olan olgular sosyolojinin araştırma alanına girer.

Sosyoloji doğa-ötesi olaylarla, görünmeyenle ilgilenmez. Çünkü bilimsel bir sosyolojik araştırmada unutulmaması gerekir ki, gerçeklik her zaman somut olan yani gözlenebilendir.

3.5.1.2. Bilmediğini Varsaymak İlkesi: Araştırmacı, araştırdığı alanla ilgili bir takım bilgilere sahip olabilir. Ancak araştırmacı, araştırmaya başladığı andan itibaren bildiklerini unutmak ve her şeyi ilk defa öğreniyormuş gibi davranmak zorundadır.

Bu ilkenin temelinde kuşku yer almaktadır. Çünkü araştırmacı kuşku duyarak hem kendi bilgilerinin doğruluğunu sınamakta, hem yanlış bilgilerin doğrusunu öğrenmekte, hem de hiç bilmediği bir takım yeni bilgiler için ortam yaratmaktadır.

3.5.1.3. Nesnellik İlkesi:

Araştırmacı, araştırdığı alana karşı tarafsız olmak, olanı olduğu gibi ele almak zorundadır. Bu noktada araştırmacının olması gerekeni değil de, var olanla ilgilenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Objektiflik ilkesi olarak da isimlendirebileceğimiz nesnellik ilkesi, toplumsal olgulara araştırmacının keyfi müdahalede bulunmamasını ve tarafsız bir şekilde olgulara yaklaşması gerektiğini söyler.

3.5.1.4. Olgunun Belirlenip Sınırlandırılması İlkesi:

Bu ilkede araştırmaya konu olan olgunun, diğer toplumsal olgulardan ayırt edilmesi durumu söz konusudur. Bu noktadan itibaren araştırma konusunun özellikleri belirlenmeye çalışılmakta ve diğer konulardan kendisini sıyrarak, daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için araştırmacıya yardımcı olmaktadır.

Örneğin eğitim üzerine çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı, hangi yaş, hangi sınıf, hangi kentler vs. üzerinde çalışacağını kestirir ve buna göre bir araştırma planı hazırlar ise araştırmadan daha sağlıklı sonuçlar alınır.

3.5.1.5. Toplumsal Olayların Karşılıklı Bağımlılık İçinde Bir Bütün Olduğu İlkesi:

Toplumsal olaylar arasında karşılıklı ilişkilerin bulunduğu düşüncesinden hareketle araştırmacı bir toplumsal olayın nedenini bir başka toplumsal olaya bağlayabilir. Ya da tam tersi bir ifade ile bir toplumsal olayın sonucunu bir başka toplumsal olay olarak belirtebilir. Bu nedenle araştırmacı toplumsal olaylar arasındaki neden sonuç ilişkilerini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmeli ve bu bağlamda çalışmalarına devam etmelidir.

3.5.1.6. Değişme İlkesi:

Değişmeyen tek şey değişimdir ifadesinden hareketle, araştırmacı evrendeki hiçbir şeyin durağan olmadığını bilir ve buna göre hareket eder. Araştırma sırasında, değişim olgusunu baz alır ve bu şekilde daha sağlıklı sonuçlara ulaşır. Ancak unutulmaması gerekir ki, değişim uzun bir sürecin sonucudur ve birden bire gerçekleşmez.

3.5.2. Sosyolojide Araştırma Yöntemleri

Sosyolojinin istifade ettiği araştırma yöntemlerini genel olarak iki başlık altında toplayabiliriz.

1- Gözlem

2- Düzenli Çözümleme

Bu iki yöntem de araştırma sırasında birbirinden ayrılamazlar. Bu nedenle araştırmalar da her iki yöntemin de beraber kullanılması gerekmektedir.

3.5.2.1.Gözlem: Toplumsal hayatın araştırmacı tarafından daha iyi anlaşılması konusunda araştırmacıya yardımcı olur. Gözlem, gelişi güzel ve rastgele değil de sistemli ve belirli bir plan doğrultusunda olmak zorundadır. Gözlemi, olayları kendi doğal akışları içerisinde ve araştırmacı tarafından herhangi bir müdahale olmadan inceleme süreci olarak tanımlayabiliriz.

Sosyoloji de kullanılan başlıca gözlem türleri ise şunlardır:

- a- Belgeler Üzerinde Yapılan Gözlem
- b- Kapsamlı Gözlem
- c- Yoğun Gözlem

Belgeler Üzerinde Yapılan Gözlem: Toplumsal gerçeğin anlaşılmasında araştırmacıya yardımcı olacak başlıca kaynaklardan birisi belgelerdir.

Belgeler üzerinde yapılan gözlemler de kendi arasında yazılı belgeler, sayısal belgeler, ses ve görüntülü belgeler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Yazılı belgeler, en geniş ifade ile basından oluşmaktadır. İnceleme yapan araştırmacı toplumsal olayları anlayabilmek için çeşitli kitaplıkları, arşivleri incelemekte ve bunun sonucunda da eski tarihlere giderek, yaşanan olayları bizzat birinci elden aktarımlara dayanarak çözümlemeye çalışmaktadır.

Sayısal belgeler ise daha ziyade istatistiklerdir. Tutulan istatistikler, araştırmacıya, incelediği konu hakkında bir takım sayısal veriler sağlamaktadır.

Bunların dışında kalan filmler, fotoğraflar, haritalar, kasetler, plaklar ise ses ve görüntülü belgeleri oluşturmaktadır.

Kapsamlı Gözlem: Toplum içerisindeki çok sayıda bireyin üzerinde yapılan gözlemlerdir. Toplumsal olaylar, yapı itibari ile pek çok kişiyi ilgilendirdiği için, sosyoloji bilimi kapsamlı gözlemde oldukça fazla yararlanır. Örneğin kentsel yapıyı incelemek isteyen araştırmacı, çok sayıdaki insan üzerinde bir gözlemde bulunacaktır. Bu araştırma sırasında pek çok şahıs, doğal halleri içerisinde gözleme tabi tutulmaktadır.

Kapsamlı gözlem, genel de şu beş aşamada incelenir:

- Örnekleme
- Soru kağıdı hazırlanması
- Araştırma kümesini oluşturan bireylerle görüşmelerin yapılması
- Görüşme sonuçlarının sayımı
- Araştırma sonuçlarının yorumlanması ve yazılması

Kapsamlı gözlemde en önemli aşama örneklemedir. Örnekleme “inceleme konusunu oluşturan bütünün temsil edici bir parçasının belli yollarla seçilmesi” (Ozankaya 1977:29) olarak tanımlanabilir. Ancak bu parçanın seçimi son derece dikkatli bir şekilde yapılmak zorundadır. Çünkü seçilen parça, araştırma evreninin tamamını temsil edebilmelidir.

Yoğun Gözlem:

Yoğun gözlem, kapsamlı gözleme göre daha az sayıda birey ile ilgilenir. Yoğun gözlem de amaç daha az sayıdaki bireyin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesidir.

Yoğun gözlem kendi arasında üç kısımda incelenmektedir:

Tam Özgür Görüşmeler: Bu görüşme tipinde, görüşülen kişi gerek zaman gerek ise konu bakımından herhangi bir sınırlandırılmaya tabi tutulmamaktadır.

Sınırlı Görüşmeler: Görüşülen kişilerin, hem zaman hem de konu bakımından bir sınırlandırmaya uğrayarak yapılan gözlemlerdir.

Derinlemesine Görüşmeler: Görüşülen kişilerin, zaman değil de konu bakımından sınırlandırmaya tutuldukları görüşme şeklidir.

3.5.2.2. Düzenli Çözümleme:

Görüşmeler sonucunda elde edilen bulguların, belirli ölçütler dâhilinde çözümlenmesi ve yorumlanması olarak açıklayabileceğimiz düzenli çözümleme belirli aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaları şu şekilde belirtebiliriz.

Sınıflandırma İşlemi: Sınıflandırma işlemi araştırma sonucunda elde edilen farklı bulguların farklı şekillerde sınıflandırılmalarıdır. Örneğin toplumlar farklı şekillerde sınıflandırılabilirler. Sanayi toplumu, askeri toplum, feodal toplum, geleneksel toplum gibi.

Varsayımlar ve Kuramlar Geliştirme: Gözlemler, bir takım kıstaslar göz önüne alınarak yapılır. Varsayım “gözlemlenen olaylar ya da olay kümeleri arasında olası görülen, ama daha tanıtlanmamış olan ilişkileri diler getiren önerme”(Ozankaya 1977:332) olarak tanımlanırken; kuram ise geçerliliği ve güvenirliliği bilimsel metotlarla ispat edilmiş olan önermelerdir.

Varsayım ve kuram olmadan, bilimsel bir araştırmaya başlanamaz. Varsayım, neyi gözlemleyeceğimizin tanımını yapar.

Deneyim Yapma: Önceden belirlenmiş olan bir takım kurallar dâhilinde yapılan bilimsel deneylere deneyim adı verilir. Deneyim, sosyal bilimler alanında çok az uygulanabilme şansına sahiptir. Çünkü toplumsal hayatın laboratuvarlarda incelenmesi durumu söz konusu olmamaktadır.

Karşılaştırmalı Yöntem: Aynı olayın, değişik zaman ve değişik mekânlarda yapılan benzerleriyle karşılaştırılarak incelenmeye çalışılmasıdır. Örneğin kentleşme olgusunun 18. yüzyılda ve 21. yüzyıldaki durumlarının incelenerek aralarındaki farklılıkların ortaya çıkartılması, karşılaştırmalı yönteme örnek verilebilir.

Matematik ve Grafik Çözümleme Yolları: Araştırılan konuların, sayı ve simgelerle anlatılmasıdır.

3.6. SOSYOLOJİDE TEMEL KAVRAMLAR

3.6.1. Toplum

Sosyolojinin en önemli araştırma alanlarından biri olan toplumu “insan ömründen uzun yaşayan; kendi kendini devam ettiren; kendini korumak, devam ettirmek ve birçok temel çıkarımı gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanlardan oluşan; belli bir fiziksel yeri veya coğrafyası bulunan; göreceli bir sürekliliği olan; ortak bir kültüre sahip; az veya çok ölçüde kurumlaşmış ilişkiler gerçek bütünü” (Kocacık 2003:1) şeklinde tanımlamamız mümkündür.

Fichter ise toplumu “sosyal gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birliktelik (Fichter 1996: 73) olarak tanımlar.

O halde toplumun özü insan teşekkülleridir ve sosyal bir varlık olan insanın bir araya gelmesi ile ortaya çıkmıştır. Ancak toplumun oluşabilmesi için bir takım özelliklere ihtiyaç vardır. Bu özellikleri ise insan ömründen uzun yaşama, göreceli kararlılığa sahip olma, ortak değer ve davranışa sahip olma, kendi kendini devam ettirmek şeklinde belirtebiliriz.

3.6.2. Topluluk

Sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan ve bir uygarlığı paylaşan bireylerin oluşturduğu, değişik boyutlarda insan kümeleri”(Ozankaya 1977:326) olarak tanımlayabileceğimiz topluluk kavramı, özellikle toplumla karıştırılmaması gereken bir kavramdır.

Topluluk, toplumdan daha küçük bir yapılanmadır ve bu nedenle toplulukta ki ilişkiler yüz yüzedir ve biz duygusu egemendir. Toplulukta dayanışma vardır ve gelenek görenekler daha ağır basar. Toplumda ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Toplumda ben duygusu egemendir ve ilişkiler daha resmidir. Yasalar ön plandadır ve hayat bu yasalar doğrultusunda idame ettirilir.

3.6.3. Sosyal Rol

“Toplumda fertlerin bulundukları sosyal mevkii ile gelen ve elde edilen hak ve ödevler” (Erkal 1992:10) olarak tanımlayabileceğimiz rol, belirli bir statünün

gerektirdiği görevleri yapma ve onun ayrıcalıklarından ve haklarından yararlanma biçimidir.

“Belirli bir sosyal mevki işgal eden kişiden beklenen o mevkiye özgü eylemi, davranış ve tutumları belirler” (Kocacık 2003:102). Rol, bireyin yapması gerektirir. Toplumsal statüye uygun davranışlar rolü ortaya çıkarır. Örneğin bir öğretmen, kendisinden beklenen rolü yerine getirmekle yani öğrencilerine ders anlatmakla yükümlüdür.

3.6.4 Sosyal Statü

Toplumsal statü konusunda yapılan tanımlamalara kısaca değinmek gerekirse;

Sosyal statü “bir fert, grup ya da mesleğin sosyal yapı içerisinde işgal ettiği yerdir” (Yetim 2005:107).

Statü, “iş bölümü içindeki bir konumdur, yerdir. Bu yer fiziksel değil, kültürel” (Kocacık 2003:102).

“Fertlerin ve sosyal grupların toplum içindeki mevkileri ve yerlerdir”(Erkal, 1998:28).

O halde toplumsal statü ve toplumsal rol arasında çok yönlü bir ilişkinin varlığından söz edebiliriz. Toplumsal statü mevkidir, konumdur. Örneğin öğretmenlik, doktorluk, öğrencilik vb. gibi durumlar toplumsal statünün belirleyicisidir. Toplumsal statüye uygun davranma durumu ise toplumsal roldür.

Toplumsal statüler iki şekilde elde edilir.

a- Verilmiş Statüler / Doğumla Kazanılan Statüler: “İnsanın fiziksel özellikleri yani yaşı, cinsi, siyah ya da sarı ırktan oluşu doğumla kazanılan özelliklerdir. Burada insan tercih ve iradesinin bir önemi yoktur”(Doğan 1995:86).

Doğumla kazanılan statüler de herhangi bir girişime ve yeteneğe gerek yoktur. Çünkü birey, doğumıyla beraber belli bir statünün parçası durumuna geçmiştir. Buna bağlı olarak doğuştan elde edilen statülerde herhangi bir reddetme durumu da bulunmamaktadır. Toplum, doğumla birlikte bireyi bu statüye atfetmiştir.

b- Kişisel çaba ve isteklerle kazanılan statüler: Bu statüde önemli olan bireyin kendi azim ve yetenekleri sonucunda bir yere gelmesidir. Çünkü birey, doğuştan herhangi bir statüye sahip olmayabilir. Bu eksikliği gidermek ve toplum içerisinde kendisini daha iyi anlatabilmek amacıyla özellikle eğitim sayesinde farklı statüler kazanabilir. “Belli bir girişim sonucunda ve kişisel yetenekler yoluyla elde edilen statü” (Kocacık 2003:103) olarak açıklanan kazanılan statü’de, bireyin kendi becerisinin, azminin, girişimciliğinin, çalışkanlığının oldukça fazla etkisi olduğu unutulmamalıdır.

3.6.5. Toplumsal Olay Ve Toplumsal Olgu

Sosyolojinin önemli kavramlarından olan olay ve olgu, özellikle Durkheim’ın çalışmalarında hayat bulmuştur.

Toplumsal olgu başlayış ve bitiş süresi ile yeri kesin olarak belirlenemeyen, süreç içinde ortaya çıkan bir gelişmedir. Toplumsal olgu “gözlem ve deneyden doğan, düşünce ve araştırmaya dayanak olan, süreklilik ve kararlılık gösteren olaylar serisidir. Olay ise görülen, duyulan, algılanan her şey, biricik ve tek olan şeylerdir”(Öztürk 1998:13).

Evlilik toplumsal bir olgudur. Çünkü evlilik eyleminin ne zaman ortaya çıktığı ve bir sonu olup olmayacağı bilinmemektedir. Evlilik olgusunda bir süreklilik söz konusudur ve asırlardan beri devam edip gitmektedir.

Toplum içinde meydana gelmiş olup, duyulan ve görülen, başlangıç ve bitiş noktaları belirli olan her şey toplumsal olaydır.

Ayşe ile Ahmet’in evlenmesi toplumsal bir olaydır. Çünkü bu iki bireyin ne zaman evleneceği herkes tarafından bilinmektedir. Aynı zaman da bu iki şahsın evlenmesi tektir ve başka hiçbir zaman yine bu iki şahıs evlenmeyecektir.

3.6.6. Sosyal Grup

Birey, toplum içerisinde belli bir grubun parçası olarak yaşamlarını devam ettirirler. Bu süre içerisinde birey, hem yalnız kalmamakta, hem belli bir gruba ait olmanın verdiği hazla yaşamaktadır. Her insan, belli bir grubun üyesidir. Peki bu durumda grup nedir sorusuyla devam edelim.

“İnsanlar, ortak amaçlara ulaşmak için, aralarında belirli derecede bir işbirliği kurup birbirleriyle sosyal ilişkilere girmekte ve bundan sosyal grup kavramı doğmaktadır” (Dönmezer 1982:185)

“Toplumsal yaşamın temelinde sosyal guruplar yer alır. İnsanlar doğduğu andan itibaren önce aile olmak üzere giderek eğitim, meslek ve diğer alanlardaki değişik sosyal gruplar içinde yer alır” (Öztürk 1998:21).

Sosyal grubu “yeterli sayılabilecek bir süre birbiriyle etkileşimde bulunan ve ortak değerleri paylaşan iki ya da daha çok insan olarak” (Erkal 1998:30) tanımlayabiliriz.

Amiran Kurtkan ise grup kavramını “genel gayelere erişmek için karşılıklı tesir münasebetlerine göre girişen ve müşterek kurallarla aynı topluluğa hep birlikte ait olma duygusuna sahip bulunan birden fazla insanın meydana getirdiği topluluk” (Kurtkan 1980:76) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle diyebiliriz ki aile, dernekler, spor kulüpleri vs. birer toplumsal gruptur.

Bir insan topluluğunun sosyal grup olarak değerlendirilmesi için o insan topluluğunun aşağıdaki bazı özellikleri taşıması gerekmektedir:

- Birden fazla ferdin birlikte oluşu
- Grup üyelerinin, gruba dâhil olduklarını hissetmeleri
- Belirli karşılıklı rollere, statülere, değer hükümlerine ve inançlara sahip olmak
- Özelliklerinin farkında olarak karşılıklı ilişki içinde bulunmak (Erkal 1998:30).

Toplumsal gruplar, genel de iki kısma ayrılmaktadır:

1-Teşkilatlı Olmayan Gruplar: Kendi içinde üçe ayrılır

1.a. Kalabalık:

1.a.1. Toplumsal Yığınlar

1.a.2. Toplumsal Kategoriler

1.a.2.1. Kitle

1.a.2.2. Azınlık

1.b. Kalıp yargılar

1.c. Halk

Kalabalık: Gündelik hayatta kullanılan kalabalık kavramı ile sosyolojide kullanılan kalabalık kavramları birbirinden oldukça farklıdır. Gündelik hayatta kullanılan kalabalık kelimesi, insan sayısının fazlalığına vurgu yapar. Buna karşın sosyolojik olarak kalabalık kavramı ise “hepsi aynı sabit fikirle hareket eden, aynı heyecanı taşıyan teşkilatsız fertlerin meydana getirdikleri gelip geçici grup” (Kurtkan 1980:80) olarak tanımlanabilir.

-Toplumsal Yığınlar: “Fiziki bir ortamda bulunan fakat aralarında karşılıklı ilişki olmayan kişilerin oluşturduğu bir bütünlük”(Fichter 1996:40) olarak tanımlanan toplumsal yığın kavramına aynı mahallede oturan insanlar, stadyumda maç izleyen insanlar örnek olarak verilebilir.

-Toplumsal Kategoriler: “Belli bir toplumsal özelliği paylaşan kişiler bir toplumsal kategori oluştururlar” (Kocacık 2003:97). Bu grup türünde, farklı kategorilere göre, farklı gruplaşmalar söz konusudur. Bu gruplaşmaların temelinde de genel de istatistikî bilgiler yer almaktadır. Mavi gözlüler, sarı saçlılar, arabası olanlar vs. şeklinde yapılan istatistikî verilere dayalı ayrımlar, toplumsal kategorilere örnek verilebilir.

-Kitle: “Aynı uyarıcıdan etkilenmekle beraber, fizik yakınlığı bulunmayan kimselerin oluşturduğu bir toplumsal kategori” (Doğan 1995:80) şeklinde açıklanan kitle kavramında, bireyler arası herhangi bir yakınlık söz konusu olmamaktadır. Örneğin Türkiye genelinde X sanatçısını seven bireyler, birer kitledir. Bu bireyler arasındaki tek ortak nokta X sanatçısının sesine veya şarkılarına olan hayranlıktır. Bunun dışında bireyler arasında herhangi bir tanışma durumu söz konusu değildir.

-Azınlık: “Toplumun genel yapısından ve bunu meydana getiren genel kitleden temel özellikleriyle ayrılan insanların meydana getirdiği kategorilerdir” (Doğan 1995:81). Azınlık üyeleri, farklı biçimlerde kendilerini belli edebilirler. Konuştukları dil, giyim kuşam şekilleri, gelenek ve görenekleri vb. gibi eylemler, azınlık üyelerinin tanınmasında etkilidir.

Kalıpyargılar: “İnsanın belli ölçütlere göre belli özelliklere göre türlere ayrılması olan kalıpyargılar, kategorileşmenin özel bir türüdür” (Kocacık 2003:98). Kalıpyargılar daha ziyade genelleştirme ve özelleştirme eylemlerine dayanır. Genelleştirme de önemli olan bireyin, aynı kategorideki diğer bütün bireylerle özdeşleştirilmesidir. Örneğin bir Kayserili ile tanışan ve onu seven bireyin, bütün Kayserililer iyidir demesi genelleştirmedir. Buna karşılık özelleştirmeye ise İtalyanların sıcakkanlı olduğunu bilen birey, tanışacağı herhangi bir İtalyan’ın mutlaka sıcakkanlı olacağını bilir.

Halk: “Günlük işlerde, kanunlara uygun olmak şartıyla şahsi çıkarlarını kollama hürriyetine sahip olan ve asgari müşterekler dışındaki birçok meselelerde birbirlerinden farklı düşünebilen ve davranabilen sürekli, teşkilatsız grup”(Kurtkan 1980:78) olarak tanımlanan halk kavramında, bireylerin özellikle ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri esastır. Bir toplumdan halk diyerek söz edebilmek için süreklilik, farklı fikirler, geniş bir alan, mekanik dayanışma, statü gibi özelliklerin bu toplumda bulunması gerekmektedir.

2. Teşkilatlı Gruplar

2.1. Küçük ve Büyük Gruplar

2.2. Resmi ve Gayri Resmi Gruplar

Küçük ve Büyük Gruplar: Küçük gruplar “yerel yakınlığa sahip, az sayıda üyesi olan ilişkilerin yüz yüze bulunduğu aile, oyun arkadaşlığı, iş yeri arkadaşlığı köy ya da komşuluk gruplarıdır”(Kocacık 2003: 99).

Büyük gruplar ise “üye sayısı fazla olan, ikincil ilişkilerin egemen olduğu aralarında yerel uzaklık bulunan resmi ve biçimsel denetim yollarına sahip bulunan ulus, mesleki dernek ortaklık gibi gruplardır” (Kocacık 2003:99).

Resmi ve Gayri Resmi Gruplar: Resmi gruplarda normlar ve hedefler belirlenmiştir. Lider, emrindeki çalışanlarıyla beraber bu hedeflere ulaşmaya çalışır. Devlet kurumunda çalışan şef ve emrindeki bireyler resmi gruplara örnek olarak gösterilebilir. Resmi olmayan gruplar ise daha ziyade dostluk, arkadaşlık ilişkilerine dayanan gruplardır.

3.6.7. Toplumsal Kurum

Kurum, “sosyoloji açısından ele alındığı zaman ilgi daha çok insanın en temel gereksinimlerini tatmine çalışan normlar sistemine yönelmiştir. Toplumun yapısı ve temel değerlerinin korunması bakımından zorunlu sayılan sürekli kurallar topluluğu (Kocacık 2003:117) olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal kurumlar “içinde bulundukları toplumun nesnel koşullarında belirlenen ve bu nesnel koşulların sağlamlaştırılması için, toplumca oluşturulan yapılardır” (Demirbolat 1988:22).

Toplumsal kurumlar, “toplum yapısında ve sosyal sistemin işleyişinde önemli rolleri olan yapısal unsurlardır”(Güven 1999:166).

“Toplumsal kurumların temel görevi, toplumsal düzenin değişim eşliğindeki sürekliliğini, uyumluluğunu ve sosyalleşmeyi sağlamak ve bu düzeni belirgin kılmaktır. Toplumlara oluşturan bireyler devamlı değişirler Toplamlar ise yine aynı adı taşımaya devam eder. Bu arada toplumlarda da yasal değişimler, ilişkilerde değişimler olur. Ancak bu değişimlere karşın toplumun sürekliliği vardır. Bu sürekliliği kurumlar sağlar” (Kocacık 2003:119).

Kurumların özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz.

- Sosyal davranışlar sosyal süreçlerin aracılığı ile kurum haline gelirler
- Kurumlar belli ihtiyaçları karşılamak üzere kurulurlar
- Kurumlar oldukça sürekli bir içeriğe sahiptir.
- Kurumları oluşturan parçalar birbirleriyle etkileşim ve iletişim halinde kurumların bütününe meydana getirirler ve birbirleri üzerinde baskıda bulunurlar (Yetim 2005:82).

O halde kurumlara örnek verecek olursak aile, eğitim, ekonomi gibi kurumları gösterebiliriz.

3.6.8. Toplumsal Yapı

Toplumsal yapı toplumbilimin en temel kavramlarından birisidir. Bu nedenle toplumsal yapı kavramına ilişkin pek çok farklı tanım yapılmıştır. Bu tanımlara kısaca göz atacak olursak;

Ozankaya'ya göre toplumsal yapı “herhangi bir toplumun ya da toplumsal kümenin yerleşik iç örgütleniş biçimidir”(Ozankaya, 330).

Yetim'e göre toplumsal yapı “bir toplumdaki çeşitli zümre, grup, tabaka, kurum ve organizasyonların tarihi bir zaman içerisinde ve kültürel – coğrafi zemin üzerinde yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan ilişkiler kompleksidir” (Yetim 2005:105).

Güven'e göre toplumsal yapı, “toplumsal ilişkilerin ya da kurumların bir bütünü, bunların az ya da çok istikrar gösteren düzenini ifade etmektedir” (Güven 1999: 209).

Kocacık'a göre toplumsal yapı en genel anlamıyla “bireyler arasındaki kurumlaşmış ilişkiler bütünüdür” (Kocacık 2003:124).

3.6.9. Toplumsal Değişme

Toplum, dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle değişim kaçınılmaz bir gerçekliktir. Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu ifadesinden hareketle diyebiliriz ki, değişim mecburidir, kaçınılmazdır, olması gerektir.

Bu noktada toplumsal değişme kavramı ile karşılaşırız. Toplumsal değişme, “toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurum ve değerlerin değişmesi” (Güven 1999:214) olarak tanımlanabilir.

Bir başka kaynakta ise toplumsal değişme, “toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapılarda mevcut durumlardan yeni, bambaşka bir duruma geçiş” (Doğan 1995:180) şeklinde tanımlanmaktadır.

Toplumsal değişimde, bireyler arasındaki ilişkilerin değişmesi dolayısıyla da toplumsal yapının değişmesi durumu vardır.

Toplumsal değişmeyi yaratan faktörlere göz atacak olursak:

-Coğrafi etmenler: Doğada meydana gelen deprem, su baskını, iklim değişmesi, salgın hastalıklar, çevre ile nüfus arasındaki dengeyi bozar.

-Teknolojik Etmenler: Teknoloji insan – doğa ilişkisi sonucunda ortaya çıkar ve toplumsal yapının önemli belirleyicilerindendir. Teknoloji insanın doğayı denetlemesini olanaklı kılması yanında insan ilişkilerini de etkiler. Teknoloji değişimin itici gücüdür

-Kültürel Etmenler: Toplumdaki bireylerin, tutum, davranış ve düşüncelerinden meydana gelen farklılaşmalar, toplumsal değişmeye yol açar. Bu farklılaşmanın temelinde teknoloji yer alır.

- Nüfus Hareketi Etmeni: Bir toplumdaki iç ve dış göçler, nüfusun artışı veya azalması ile bunlara etki eden faktörler, kentleşme gibi olaylar toplumsal değişmeye yol açan etmenler olarak sayılabilir

-Toplumsal Çevredeki Etmenler: Dış dünya etkileri, savaşlar, siyasal anlaşmalar da toplumda yaşayanların yaşamlarını etkileyerek değişmeye yol açabilir (Kocacık 2003:131-132).

Bu etmenler toplumsal değişimin ortaya çıkmasında etkilidir. Ancak unutulmaması gereken esas nokta değişimin bir an da değil de belli bir süreç içerisinde meydana geldiğidir.

3.6.10. Yabancılaşma

Yabancılaşma “insanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden koparak onların egemenliği altına girmesi” (Tolan’dan Akt: Yetim 2005:119) olarak tanımlanabilir.

Öztürk’e göre yabancılaşma, “bireyin toplumun değerlerine, çevresine karşı ilgisinin yok olması, dünyaya karşı içine dönük bir tutum elde etmesi anlamına” (Öztürk 1998:108) gelmektedir.

“1845-1847 yıllarında Marx, bu terimi ontolojik bir kavramdan sosyolojik bir kavram haline getirmiştir. Marx insanın yabancılaşmasını çağdaş toplumun iş sürecine verdiği biçimde bulmaktadır” (Dönmezer: 1982:202).

Marx'ta yabancılaşma bireyin kendi ürettiğine yabancılaşması olarak açıklanmaktadır. Bunun temelinde ise aşırı iş bölümü yer almaktadır. Fabrikalarda çalışan bireyler, ürettikleri ürünün sadece bir kısmı hakkında uzmandırlar. Bir kısmı keser, diğeri yapıştırır, diğeri vidalar, diğeri boyar vs. Bunun sonucunda da üretimin sadece belli alanlarında etkin olan bireyler ürettikleri ürüne tamamen yabancı bir hale gelirler.

3.6.11. Anomi

“Kuralları geçerliliğini yitirmiş ve herkes tarafından benimsenecek yeni kurallar yaratamamış bir toplumda bireyleri toplumsal bütüne bağlayan bağların kopması haline anomi” (Kocacık 2003:107) denilmektedir.

“Bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve sosyal amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu, toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu karmaşa ve düzensizlik durumuna anomi denir” (Demir- Acar 1997:21-22).

Kuralsızlık olarak özetleyebileceğimiz anomi de kuralların yetersiz hale geldiğini ve bireylerin yetersiz olan kurallara uymadıklarını görmekteyiz.

3.6.12. Sapma

Bireyler, toplum içerisinde yaşarken bir takım kurallara uymak zorundadırlar. Kurallara uyulması durumu, sağlıklı bir şekilde yaşamının en temel belirleyicisidir. Bu noktadan itibaren denilebilir ki, sağlıklı toplumsallaşan bireylerden beklenen bir takım davranışlar, roller vardır. Ancak zaman zaman bu davranışlar sergilenmeye bilir, roller yerine getirilmeye bilir. Bunun sonucunda da sapma olarak nitelendirilen ‘kurallara uymama’ durumu ortaya çıkar.

Sapma durumunda, daha önceden belirlenmiş olan bir takım kurallara uyulmaması durumu vardır ve bunun sonucunda da bir takım cezalandırılmalar olacağı da unutulmamalıdır. Çünkü önceden belirlenen kurallar neticesinde hangi kurallara uyulmaması halinde hangi cezaların verileceği belirlenmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki, hangi toplumun neleri suç olarak değerlendirdiği de toplumdan topluma değişim göstermektedir.

3.6.13. Norm

Norm, kural anlamına gelmektedir. İnsanın sosyal bir varlık olmasından ötürü bir arada yaşamasının zorunlu olduğu düşüncesinden hareketle, ortaya çıkacak bazı sorunları önlemek amacıyla ortaya bir takım normlar çıkartılmıştır. Bu normlar, toplumsal ahenkin devamı için gerekli olan bir takım yazılı veya sözlü kurallardır.

Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki, toplumsal normlar yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısma ayrılır. Yazılı normlar, hukuk tarafından belirtilen yazılı kanunlardır. Sözlü normlar ise gücünü gelenek ve göreneklerden alan bir takım kurallardır. Her iki durumda da normlara uymamanın cezası açık bir şekilde belirtilmiştir.

3.7. SOSYOLOJİ VE SPOR

Sosyoloji sporu neden incelemek zorundadır? sorusu, aslına bakılırsa bu çalışmanın bel kemiğini oluşturmaktadır.

Sosyoloji'nin en önemli uğraş alanlarından olan toplum, toplumsal kurum gibi kavramlar, bizlere sporun sosyolojik yönlerinin olduğunu göstermektedirler.

Bu noktada Erdemli'nin tespiti yerindedir:

“Özellikle sanayileşmenin bireysel ve toplumsal yaşamaya getirdiği bozulmalardan, rekreasyon etkinliklerine, sanayi toplumunda ortaya çıkan yabancılaşma olayından toplumsal uyum ya da çatışma olaylarına, giderek eğitim, ekonomik, demokratik yanlarıyla spor pek çok toplumbilim çalışmasını gerektirmektedir”(Erdemli 2000:7-8).

Sosyolojinin en önemli uğraş alanlarından biri olan toplum, sosyolojik araştırmaların temelidir. Çünkü sosyolojinin ilgi alanını toplum oluşturmaktadır. Her insan, doğumdan itibaren toplumun parçası durumundadır. Bu nedenle insan ilişkileri, belirli bir toplum içerisinde cereyan etmektedir. Toplumu “ sosyal gereksinmelerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birliktelik”(Fichter 1996:73) olarak tanımlamamız mümkündür.

Bu konuda Erkal şöyle demektedir:

“Spor olayının daha doğru bir yaklaşımla ‘spor olgusu’nun ele alınıp incelenebilmesi, gözlenebilmesi için toplum şeklinde teşkilatlanmış, sürekli bir insan topluluğuna ihtiyaç vardır. Toplumun oluşmadığı bir durumda herhangi bir sosyal olay ve bu arada spor sosyal olgusu ortaya çıkmaz”(Erkal 1992:7). Spor, toplumu oluşturan bireyler arasında vuku bulduğundan, sosyolojik açıdan incelenmeyi hak etmektedir.

Spor, birey yani toplum olmadan ortaya çıkamaz. Sporun olabilmesi için mutlaka bir topluma ihtiyaç vardır. Spor, özellikle toplumların kültürlerine sinerek, farkında olmadan toplumsal hayatın temellerinden birisi haline gelmiştir. Bu nedenle toplumbilimsel araştırmalar da önceleri kültür içerisinde sporda incelenmekteydi.

Ancak günümüze doğru gelindikçe sporun, kültürün gölgesinden ayrıldığını ve belli başlı bir toplumsal araştırma alanı olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Spor, toplumlara has olan, toplumdan topluma değişen eylemler dizisi haline gelmiştir. Bu nedenle spor, toplumbilimin araştırmaya gerek duyduğu bir alan haline gelmiştir.

3.7.1. Spor ve Toplumsal Kurum

Sosyolojinin en önemli uğraş alanlarından biri ‘toplumsal kurumlar’dır. Kurum “bir sosyal gurubun üyelerinin temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal grup üyeleri tarafından ortaklaşa kabul edilmiş ve onaylanmış, oldukça sürekli sosyal örüntü, rol ve ilişki yapısıdır”(Yetim 2006:83) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu noktadan itibaren, bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla ortaya çıkan ‘kurum’ varlığını görmekteyiz. Başlıca kurumlara göz attığımız zaman aile, ekonomi, din, eğitim, siyaset, devlet kurumlarını görmekteyiz. Bu kurumların temelinde, bir takım ihtiyaçların giderilmesi ortak noktadır.

Kurumların bir takım özellikleri bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında iki temel özellik ayırt edici öneme sahiptir.

- Örgensel (organik) bir görelî bütün oluşturması: öğeleri arasında böyle örgensel bağlar bulunması
- Görelî bir sürekliliği olması: bir kurum, onu oluşturan bireylerle karşılaştırılmayacak ölçüde daha uzun yaşamlıdır; yüzyıllar boyunca sürebilir (Ozankaya 1977:111)

Bu noktadan itibaren sporun, kurumların genel özelliklerini taşıyıp taşımadığı bizler için önemlidir.

“Sporun toplumsal kurumların temel özelliği olan görelî sürekliliğe sahip olduğunu kabul ediyoruz. Çünkü kökenlerini yüz binlerce yıl öncesine kadar uzandırdığımız sporun, insanlık tarihinin her aşamasında, farklı boyutlarla değerlendiriliyor da olsa, varlığını koruduğunu, sürekliliğini yitirmediğini görüyoruz” (Demirbolat 1988:79). O halde spor, toplumsal kurumların temel özelliklerinden biri olan görelî sürekliliğe sahiptir. Sporun başlangıcı insanlık tarihiyle eştir ve yüzyıllardır toplumsal hayatın bir parçası konumundadır.

“Yine sporun maddi ve manevi pek çok öğeden oluşan bu yapıyı oluşturabilmek ve sürekliliğini görelî de olsa sürdürebilmek için ekonomik alt yapısını yarattığını kabul ediyoruz”(Demirbolat 1988:79). Spor, kendisini oluşturan öğeler arasında bir bağa sahiptir ve bu bağların devam edebilmesi başka bir ifade ile sporun kendi varlığını koruyabilmesi amacıyla kendi ekonomik alt yapısını yaratmıştır. Kurumların diğer özelliği olan bir takım öğelerden oluşma ve öğeler arası ilişki sporda da yer almaktadır.

Kurum tanımında dikkat edilecek olursa kurumların bir takım ihtiyaçları gidermek amacıyla oluşturulduklarına yer verilmektedir. Spor da bazı ihtiyaçları giderici (eğlenme ihtiyacı, boş zaman değerlendirme, spor yapma ihtiyacı) bir yapıya sahip olduğu için, toplumsal bir kurum olarak ele alınmaktadır.

O halde diyebiliriz ki spor, toplumsal bir kurumun taşıması gereken özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Buna bağlı olarak sporun, günümüzde toplumsal bir kurum haline geldiğini söyleyebiliriz. “Kitleleri kendisine bağlayan, onlar için vazgeçilmez zevkler, ihtiyaçlar doyuran bu olgu, artık toplumsal bir kurum olduğunu kabul ettirecek bir noktaya gelmiştir” (Akt: Kılıçgil 1998:2)

“Canlılık, renklilik ve coşkulu yönleriyle bugün artık ekonomiden, siyasete, millî birlikten, dış politikaya, profesyonelleşmeyle birlikte arz-talep, işçi-işveren ilişkilerine kadar yayılan bir yelpazede spor çok yönlü etkileri olan toplumsal bir kurum haline gelmiştir”(Sedef 1999:1)

Kısaca spor, “maddî temeli olan, kitleleri çok yakından ilgilendiren, belli davranış modelleri, düşünce, inanç tarlaları, simgeleri olan, görelî sürekliliğe sahip, belli kurallara dayanan yapısıyla, toplumsal bir kurumdur”(Demirbolat 1988:79).

Kurumlar arası etkileşim her zaman var olan bir gerçekliktir. Toplumsal bir kurum haline gelen spor, günümüzde diğer temel kurumları da etkiler bir hale gelmiştir. Temel kurumların aile, ekonomi, din, eğitim, siyaset, devlet olduğunu belirtmiştik. Spor, diğer temel kurumlarla da sürekli bir etkileşim halindedir. Aile kurumunu, spor kurumunun içerisinde bulmamız mümkündür. Profesyonel bir sporcu için düşünülecek olursa, bu sporcunun ailesi, üyesi olduğu spor kulübüdür. Hatta daha da ileri giderek diyebiliriz ki; bazı profesyonel sporcular, kendi

ailelerinden görmediği yakınlığı, ‘parçası’ olduğu spor kulüplerinden görmektedirler. Spor, ekonomi kurumunu da bünyesine almaya başlamıştır. Günümüzde profesyonel bir sporcunun aldığı milyonlarca dolarlar, sporun ekonomik boyutunu gözler önüne sermektedir. Sporda, din kurumunu da görmemiz mümkündür. En basit örneği ile futbolcu Maradona adına kurulan ‘Tanrının Eli Tarikatı(dini)’nın binlerce üyesi vardır. Ayrıca bu dinin, uyulması gereken bir takım kutsal emirleri dahi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, futbolda gol atan bir futbolcuya karşı seyircilerin yaptığı ‘secdeye varma’ hareketi de sporun kendi dinini oluşturduğunun bir göstergesidir. Spor, eğitim kurumunu da içerisinde barındırmaktadır. Sporun kendisi zaten bir eğitimidir. Sürekli olarak talimler yapılmakta ve başarı gösterenler, takımda oynarken; eğitimde başarısız olanlar ise ‘yedek’ kalmaktadırlar. Sporda siyaset kurumunu da görmekteyiz. Spor’da genel kanı ‘siyasete sporun etkisi’ olduğu üzerinedir. Bu doğru bir tespittir. Özellikle ülkemizde; siyasilerin, spora olan etkilerini fazlasıyla görmemiz mümkündür. Ancak bilinmeyen bir nokta da ‘sporun siyasete etkisidir’. Özellikle seçim zamanları siyasiler tarafından atılan nutuklar, oy toplama amacıyla verilen sözler içerisinde pek çok spor vaatlerini de içermektedir. Takımlarına destek vermeyen adaylara oy vermeyen bir halk, sporun siyasete karışmasının bir göstergesidir. Ayrıca, Olimpiyat Oyunları da sporun siyasete alet edilmesinin örnekleriyle doludur. Protesto eden ve protesto edilen ülkelerle dolu olan Olimpiyat tarihi, sporun siyasete karıştığının, müdahale ettiğinin bir göstergesidir

Bütün bunlardan dolayı; toplumsal bir kurum haline gelmiş olması nedeniyle, sosyoloji, sporu inceleme alanı içerisine almıştır. Bu incelemeyi daha iyi yapabilmek ve temel bir takım yasalara ulaşmak ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek amacıyla sosyoloji – spor arasındaki ilişki güçlenmiş ve ortaya sosyolojinin bir alt dalı olan ‘spor sosyolojisi’ çıkmıştır.

3.7.2. Sosyoloji Teorileri Işığında Spor'a Bakış:

Sosyolojinin, XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan bir bilim dalı olduğunu belirtmiştik. Ortaya çıktığı andan itibaren, toplumsal yaşantı ile ilgili sorunlara çözüm arayan sosyolojiye yönelik pek çok teori ortaya atılmıştır. Sosyoloji teorilerinin; görüşleri, kavramları ve teorisyenleri tamamen farklı olmasına karşın, bütün bu teorilerin ortak bir amacı vardır; toplumsal yaşantıya ilişkin sorunları çözebilmek.

Sosyoloji teorilerini, “toplumsal yaşamdan çıkarılan genellemeler ve argümantasyonlardır”(Kızılcılık 1996:1) şeklinde tanımlamamız mümkündür.

Spor'a sosyolojik teoriler ışığında bakmak demek ise, bu teoriler ışığında sporun açıklanmaya çalışılmasıdır.

Spor, toplumsal yaşamın bir parçası haline geldiğinden dolayı sosyoloji teorilerinin ilgi alanına girmiştir. Toplumsal bir kurum haline geldiğini belirttiğimiz spora ilişkin sosyolojik teoriler pek çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Spora ilişkin sosyoloji teorilerinin farklı düşünceler öne sürmesinin temelinde, teorilerin spora bakış açısının farklı olması yer almaktadır.

3.7.2.1. İşlevselcilik ve Spor:

İşlevselci teorinin “kökleri sosyolojinin kurucusu olan Auguste Comte'un çalışmalarındandır” (Poloma 1993:31). Bu teoriye göre, toplum birbirinden farklı olan parçaların anlamlı bir şekilde bir araya gelmesinden oluşmuştur. Bu parçaların her birinin işlevsel olarak bir anlamı bulunmaktadır. Bu parçalar arasında anlamlı bir bütünlük olduğuna göre, parçalardan herhangi birisinde meydana gelecek olan değişme, diğerlerini de etkileyecektir. O halde diyebiliriz ki toplumu meydana getiren bütün parçalar arasında bir birliktelik söz konusu olacaktır. Bu parçaların hepsi toplumsal hayatın devamında önemli roller oynamaktadırlar.

Bu teorinin başlıca temsilcileri “T. Parsons, R. K. Metron, W. Ogburn, W. Buckley, E. Tiryakiyan olan yapısal-fonksiyonalist teorinin temel kavramları yapı, fonksiyon, toplumsal yapı, kültürel yapı, sistem, sosyal sistem, statü, rol, değer, norm, düzen, yapısal-farklılaşma, dinamik denge ve konsensustur”(Kızılcılık 1996:9).

Teorinin spor konusuna yaklaşımı olumlu yöndedir. İşlevselci teorisyenler, sporun “topluma yaptığı olumlu katkıları incelemektedirler. Bu toplumsal katkılar estetik, karakter geliştirme, vatandaşlık, iletişim, işbirliği, kültür, adanma, disiplin, ekonomik gelişme, eşitlik, eğlence, etik, centilmenlik, çok çalışma, kahramanlık, kimlik, sadakat, ahlak, düzen, din, statü, toplumsallaşma, sportmenlik ve benzeri alanlarda görülmektedir”(Kayaoğlu 2000:2).

İşlevsel teori de esas olan toplumu meydana getiren parçalar arasındaki uyumun bozulmaması, değişmezliğin korunmasıdır. Bu nedenle, işlevselci teoriye göre toplumsal kurumlar arasında bir uyum, ahenk, iş birliği vardır. “Nasıl insan vücudundaki organlar tam bir uyum içinde çalışıyorsa, toplumdaki kurumlar da iletişim halinde ve uyumlu çalışmalıdır. Sosyo – kültür çevre bu kurumlardan nasıl bağımsız değilse, spor da o toplumun ilgi ve beğenisine her zaman açıktır. Spora yönelme bu kurumlardan bağımsız olunmadığı için gerçekleşmektedir”(Kılıcıgil 1998:25).

Bu konudaki bir diğer görüşte Schaefer’ dan gelmektedir:

“Bu teoriye göre spor, ‘ritüelleri ve seramonileriyle yarı-dinsel bir kurumu andırmakta’ ve toplumun ortak değerlerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Gençlerin yurttaşlık duygularının canlanmasını, rekabeti ve mücadeleyi öğrenmelerini temin etmekte; insanların beden ve ruh sağlığına destek olmaktadır. Gerek seyircinin, gerekse bizatihi sportif faaliyete katılanların saldırganlık enerjisini, toplumca kabul edilir bir yöne kanalize etmekte; sosyal ilişkilerin gelişmesine ve yalnızlık hislerinin azalmasına yardımcı olmakta; böylece toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. Geleneğin kuvvet bulmasına, değerler üzerinde uzlaşmaya ve istikrara hizmet etmektedir”(Akt: Amman 2000:133-134).

Konuyla ilgili olarak bir diğer görüş ise Şenel’e aittir:

“Spor, bireyler düzeyinde, insanların kendilerini ortaya koymalarına, genel beceriler kazanmalarına, sağlıklı bedenlerin yetiştirilmesine, psikolojik dengelerin kurulmasına, çocukların, gençlerin toplumsallaşmalarına, yarışmaya ve başarılarla yönlendirmeye, sağlam kişilikler geliştirmelerine, çalışma yaşamında sağlanamayan doyumlar almalarına, her sınıftan insana coşku vermeye yarar”(Şenel 2008:6).

İşlevselci teori, spora olumlu anlamlar yüklemektedir. Sporun, düzenin devamı için gerekli olan toplumsal kurumlardan birisi olarak ele alan teori, spor sayesinde bireylerin saldırganlık güdüsünü dindirdiğini ve bu güdünün yerine ‘sağlıklı toplumsallaşmış’ bireylerin geçtiğini belirtmektedir.

3.7.2.2. Çatışma Teorisi ve Spor:

Çatışma teorisyenlerine göre “çatışma, toplumsal yapının oluşumu, birleşimi ve korunması açısından araçsal olabilecek bir süreçtir”(Poloma 1993:99). Bu nedenle toplumun her yerinde bir çatışma söz konusudur. Çatışma sayesinde toplumsal değişim meydana gelmektedir.

“Özellikle K. Marks’ın düşüncelerinden de etkilenen çatışmacı teorisyenlerin ünlüleri T. Veblen, R. Park, R. Dahrendorf, L. Coser, C. W. Mills, D. Riesman, J. Rex’tir. Kullandıkları temel kavramlar; çatışma, çelişki, değişme, baskı, güç, otorite ve çıkar”(Kızılçelik 1996:17)dir.

Teorinin spora yaklaşımı ‘sporun bir afyon, halkı uyutma aracı’ olduğu yönündedir. Çatışma teorisyenleri “daha çok sporun toplum üzerindeki sosyal yahtılma, yabancılaşma, sömürü ve kontrol, ve bireylerin manipüle edildiği alanlardaki ticarileşme, milliyetçilik, militarizm, cinsiyetçilik gibi olumsuz etkileri üzerinde odaklanmaktadırlar” (Kayaoğlu 2000:2).

Özellikle devlete yüklenen bu teoriye göre “devlet, boş zaman faaliyetlerini eğer bir düzen içerisine alamazsa sosyal dengenin tehlikeye gireceğini düşünmekte ve bu yüzden serbest zamanı kontrol altına almak istemektedir. Bu kontrol mekanizmasında hedef kitle, işçi sınıfı ve dar gelirli olarak görülmüş ve onların bu ‘eğlence’ faaliyetleriyle, enerjilerini tüketmeleri ve ‘deşarj olmaları’ bilinçli bir politika ile yürütülmektedir. “Bu kitlenin boş zaman faaliyetlerini ‘düşünce ve beden’ arasındaki ilişkiyi temel alarak daha ‘rasyonel rekreasyon’ faaliyetlerini desteklemeye çalışan sistem, sporu düşünce ve beden arasındaki ilişkide ana hareket noktası olarak görerek, yeni spor tesisleri açarak bu tesislerin girişini düşük ücretle alt gelir gurubuna sunmaktadır. Özellikle işsizler ve alt gelir gurubunda olanlar sporla ilgilenirse şiddet, ayaklanma ve politik başkaldırmayla ilgilenmeyeceklerdir” (Arık 2004:119).

Devletin, halkı oyalama aracı olarak düşündüğü spor, düzenin devamını sağlamaktadır. Bu teoriye göre her şeyde bir çatışma vardır. Bu çatışma da değişimi beraberinde getirecektir. Devlet herhangi bir çatışmaya mahal vermemek amacıyla, spor sayesinde varlığını korumakta ve toplumsal düzeni devam ettirmektedir.

Konuyla ilgili en güzel örnek Kılıcıgil'den gelmektedir. Kılıcıgil, devletin özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde, spora ilişkin yaptıklarını belirtmekte ve “toplumsal ahengin bozulduğu bu bölgelerimiz için, siyasiler ve yerel yönetimler spora adeta bir kurtarıcı rolü vermek istemektedirler. Bulunduğu ligden bir alt lige düşen kulüplere af teklifi yasa tasarısı hazırlama çalışmaları, birinci futbol ligindeki şampiyon bir takımımızın 1998 – 1999 futbol sezonunda bütün maçlarını o bölgelerimizdeki bir ilimizde oynamak isteği, zıtlık teorisiyle açıklanabilmektedir. Böyle olunca o bölgede ekonomi canlanacak, insanların çöküntü içinde olan ruhsal ve psikolojik durumları iyileşecek ve en önemlisi de spora yönelmelerinin artmasıyla, ahengi bozulan o yöre insanının olumsuz başka işlerle uğraşması önlenmeye çalışılacaktır”(Kılıcıgil 1998:25-26) demektedir.

Bu noktada aklımıza ABD eski Başkan Yardımcısı Spiro Agnew'ın “spor, toplumumuzu bir arada tutan tutkaldır”(Akt: Fişek 2003:36) ifadesi gelmektedir. Halk, spor sayesinde bir arada tutulmakta ve spora aktif olarak katılmasalar dahi izleyici olarak spora katılmaları sağlanarak başka şeylerle uğraşması engellenmektedir.

3.7.2.3. Sembolik Etkileşim Teorisi ve Spor:

Sembolik etkileşimcilik “psikolojik bir gelenekten doğan bir Amerikan sosyolojisi ekolüdür”(Poloma 1993:221). Teori, özellikle sosyal aktiviteler ve bireylerin bu aktivitelere yükledikleri anlamlar üzerinde durmaktadır. Bu teori, birey ve toplumu aynı derecede önemli görmektedir. Biri diğerinden önce gelmez. Her ikisi arasında bir birliktelik, uyum söz konusudur.

Bu teorinin gelişmesine “George H. Mead, C. Horton Cooley, William James, James Baldwin, William I. Thomas ve Folrian Znaniecki”nin önemli katkıları olmasına rağmen sembolik etkileşimciliğin en önemli temsilcileri Herbert Blumer ve Erving Goffman'dır. Sembolik etkileşimcilerin kullandıkları temel kavramlar

şunlardır: Benlik, bireysel benlik, sosyal benlik, ayna benlik, başkasının rolünü alma, durum tanımı ve genelleştirilmiş başkası”(Kızılcılık 1996:20) dır.

Teori, spor konusuna daha ziyade spora yüklenen anlamlar çerçevesinden bakmaktadır. “Her insan spor olgusundan farklı etkilenir, kimi seyircidir, kimi aktiftir. İnsanlar birbirlerini taklit ederek spora yönelebilirler. Her bireyin sosyal çevresinin farklı farklı olması nedeniyle, farklı amaçlarla farklı sonuçlar alma amacıyla spora yönelmeler gerçekleşmektedir” (Kılıcıl 1998:26).

Amman’a göre “Sembolik Etkileşimcilerin sporla ilgili çalışmalarının, sporcu kimliği, spora yüklenen anlamlar, spor eksenli grupların ve alt kültürlerin oluşum süreçleri, spordaki karar mekanizmaları ve benzeri mikrososyolojik konularda yoğunlaştığı görülmektedir”(Amman 2000:139).

O halde teoriye göre, bireyin benliğini sporda bulması durumu söz konusu olmaktadır. Sevdiği sporcuyu taklit etmeye çalışarak, onun gibi olmak isteyen birisi, sporcu ile kendisi arasında bir özdeşim kurmakta ve böylece kendi benliğini ve sosyal benliğini kuvvetlendirmeye çalışmaktadır.

3.7.2.4. Eleştirel Teori ve Spor:

Kritik teori ya da Frankfurt Okulu olarak bilinen bu teorinin en önemli temsilcilerini M. Horkheimer, T. Adorno ve H. Marcuse olarak isimlendirebiliriz. Bu teorinin “eleştirileri ‘yabancılaşma’ olgusu etrafında şekillenmektedir”(Amman 2000:136).

Teorinin temsilcileri, özellikle modernleşme üzerine yaptıkları kritiklerle ilgi çekmiş ve modernleşmenin olumsuz taraflarını gözler önüne sermişlerdir.

Frankfurt Okulu teorisyenleri, spor olgusuna eleştirel bir şekilde bakmaktadır. Ekolün teorisyenlerine göre kapitalizm, sporda dâhil olmak üzere bir takım mekanizmalar vasıtasıyla bireyleri kimliksizleştirmektedir. “Bu düşünürler sporu, insanların bastırılmış özelemlerinin kanallı edildığı avutucu bir faaliyet olarak görmüşlerdir. Onlara göre kapitalizm, insanları, sistemle özdeşleşmelerini sağlayan çeşitli ödüllendirme mekanizmalarıyla kimliksizleştirmeyi başarmaktadır. Bu mekanizmalar arasında spor da vardır”(Amman 2000:136).

Eleştirel teorinin temel argümanlarından birisi olan, bireyin kendi aklını kullanmaması durumu spor içinde geçerlidir. Bu noktada bireylerin düşünmelerine / düşüncelerine pek fazla olanak-önem verilmemekte ve kendilerine bir takım idoller sunularak, hayranlık içerisinde onları izlemeleri istenmektedir. Bu noktada aklını kullanamayan insan, çevresindeki onlarca insanla aynı görevi görmekte yani hiç bir şey yapmamaktadır. Böylece etrafındaki diğer insanlardan pek farkı kalmamakta ve kimliğini yitirerek, herkes olmaktadır. Eleştirel teorisyenlere göre insanları hiçleştiren şeylerden birisi de spordur.

Eleştirel teorinin önemli isimlerinden birisi olan H. Marcuse “sadece bir sporun olduğunu ve bunun ‘burjuva sporu’ olduğunu ileri sürmüştür. Onlara göre kapitalist sistem içinde spor, gelişmenin değil yalnızca yabancılaşmanın aracı olabilmektedir. Sporcu ise ‘kendisi’ olmamakta, sistemin kurumlarının ezdiği bir zavallı, kapitalist çarkın bir parçası haline gelmektedir” (Amman 2000:137)

Teoriye göre kapitalist sistem, kimliksizleştirme harekâtına devam etmekte ve böylece bireyi ‘her şeye’ yabancılaştırmaktadır. Spor da bu kimliksizleştirme harekâtının önemli parçalarından birisidir.

Konuyla ilgili bir başka eleştiri de Henri Lefebvre’den gelmektedir:

“Sporun spor olabilmesi için, birkaç şampiyon ve binlerce, milyonlarca, milyarlarca seyirci yeterlidir” diyen Lefebvre, ‘kimliklerini terk ederek stadyumlara giren ve bir yöne doğru uluyan makinelere dönüşmüş delilerden’ söz etmekte ‘tarafın üçüncü bir kişi aracılığıyla spor yapmasını ve çılgınca davranmasını’ ilginç bir yabancılaşma olayı olarak görmektedir”(Akt: Amman 2000:137). Bu noktada diyebiliriz ki spor izleyicileri içerisinde bulundukları topluma tamamen yabancılaşmış ve sıradanlaşmış insanlardır. Sıradanlaşan, şeyleşen insan tipi egemenin istediği insandır. O halde bu teoriye göre spor, egemenin çıkarına hizmet eden bir kurumdur.

3.7.2.5. Beden Teorisi ve Spor:

Sporun temel amaçlarından bir tanesi de vücudun sağlıklı ve güzel bir görünüme sahip olmasını sağlamaktır. Özellikle kapitalist sistem içerisinde, beden önemli bir yere sahiptir.

“Beden, modernizmde merkezi önemdedir ve bedenlerin olabildiğince iyi görünmesi, spor ile modern insanın yollarını kesiştiren en temel etken olmuştur”(Arık 2004:120).

Bedenin, kapitalist sistem içerisinde iyi görünmesinin gerekli olduğunu söylemiştik. Günümüzde sportif bir vücuda sahip olmak, iyi görünmek genel mana da kabul görülmenin temel şartlarından birisi haline gelmiştir.

“Modern dünyada sportif olmak, iyi bir dış görünüşün, inceliğin, çevikliğin ve sağlığın bir birleşimidir. Spor yapmak, insanı gösterişli yani ince, zarif ve genç gösterir. Güzel bir dış görünüm, modern dünyada giderek artan ölçüde sosyal kabul görmenin ön sağlayıcılarından biri haline gelmiştir. Güzel bir dış görünümün yanı sıra, sporun vaad ettiği ‘sağlık’ da insanları spora yönelten bir diğer etkidir. Bu amaçla gerek kadınlar ve gerekse de erkekler, hem ruhsal hem de fiziksel açıdan kendilerini daha iyi hissetme adına sıklıkla spora yönlenmektedir. Her ne kadar, modernizimin başlangıç yıllarında kadınların spora katılım olanakları son derece kısıtlıysa da, zaman içerisinde özellikle güzelleşme ve form tutma amacıyla egzersiz sporlarını yapan kadınların sayısı yıldan yıla büyük artış göstermiştir”(Arık 2004:120).

Bu noktada bayanların yeni spor dallarından birisi olan fitness sporu ile karşılaşırız. Tamamen bedensel güzelliğe önem veren ve bayanı fazla yormadan estetik hale getiren fitness, güzel bir dış görünüşe sahip olmak isteyen bayanları kendisine çekmektedir. Beden teorisine yardımcı olan en önemli spor dallarından birisi olan fitness, bayanları spora çekmesi yönünden önemli bir spordur.

IV. BÖLÜM

4. SPOR SOSYOLOJİSİ

4.1. Spor Sosyolojisi Nedir?

Sporun, sosyolojik açıdan incelenmesi zorunluluğu, sosyolojiye yeni bir alt dal kazandırmıştır. Bu dal, sosyolojinin en genç alt dallarından birisi olan Spor Sosyolojisi'dir.

Sporun, toplumsal hayatın en temel unsurlarından birisi haline gelmesiyle beraber, toplumsal açıdan önemi daha da belirgin bir hale gelmeye başlamış, bu nedenle sosyoloji – toplum – spor üçgeni içerisindeki araştırmalar hız kazanmıştır. Bu araştırmaların yapıldığı alan ise spor sosyolojisidir.

Spor sosyolojisi alanında bir takım tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarını kısaca değinecek olursak;

Spor sosyolojisi “spor olgusunu sosyolojik açıdan inceleyen, spor ve toplumsal yapı arasındaki işlevsel ilişkileri yapısal değişkenleri çözümlemeye yönelik bir bilim dalıdır”(Doğan 2004:12).

Spor sosyolojisi "neden insanlar sporla ilgilenirler ve bu ilgileri onların hayatının diğer yanlarını nasıl etkiler? sorusuna cevap verir ve insanların sportif ortamlardaki sosyal davranışlarını inceler" (Akt: Koşu, 1998:18).

Spor sosyolojisi “sporu toplumsal bir olgu olarak inceleyen bir çalışma alanıdır” (Armağan 1981:1).

Spor sosyolojisi “spor ve toplum arasındaki ilişkiye değinen sosyolojinin bir alt dalıdır”(Yetim 2006:67).

Spor sosyolojisi “sosyolojik yaklaşımın spor olgusuna tatbik edilmesidir”(Amman 2000:88).

Spor sosyolojisi “sporun toplum içindeki başlangıç ve gelişim sürecini ve toplumsal rolünü inceler” (Akt: Konukman - Sezen 2000:79)

Bu tanımlardan hareketle diyebiliriz ki; spor sosyolojisi, toplumsal bir kurum haline gelmiş olan spora, sosyolojik açıdan bir takım çözümlemeler getirmeyi

amaçlayan, bireylerin spora etkisini, sportif faaliyetlerin bireylere etkisini araştıran sosyolojinin en genç alt dalıdır.

4.2. Spor Sosyolojisinin Gelişimi

Uzun bir geçmişe sahip olmayan ‘spor sosyolojisi’nin ortaya çıkışını 1900’lü yılların başlarına götürmemiz mümkündür. Bu yıllardan itibaren, sporun toplumla olan ilişkisi daha da belirginleşmeye ve araştırmacılar bu alan üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır.

Doğan’ın Lüschen ve Weis’tan aktardığına göre “spor sosyolojisi sözcüğü ilk kez 1921 yılında Heinz Riese’nin bir çalışmasında kullanılmıştır”(Akt: Doğan 2004:16).

Bu konuyla ilgili bir başka tarihte Kuruç’tan gelir: “Spor ve sosyoloji terimleri ilk defa yüzyılın başlarında, 1922 yıllarında ortaya atılmış, spor olayları toplumsal açıdan ele alınmaya başlanmıştır”(Akt: Kuruç 1998:10). Genel kanı spor sosyolojisinden ilk defa bahseden kişinin Heing Riese olduğu yönündedir. Riese, bu alanda yazılan ilk kitaba da imzasını atmıştır: “Spor sosyolojisi alanında ‘Sporun Sosyolojisi’ adı ile ilk kitap, Almanya’da 1921 yılında Heinz RISSE imzalı olarak yayınlamıştır. Bu kitapta ortaya konulan birçok toplumsal problemin yine bilimsel olarak çözülebileceği belirtiliyor idi. RISSE, bu yapıtında sporun toplumsal karakterini diğer alanlardan ayırıyor ve sınırlandırıyor. Bunu yaparken sınırlandırma ve konu içeriklerini genel sosyoloji ile bağlantılı olarak ele alıyordu”(Kale - Erşen 2003:139).

Doğan ise spor sosyolojisi’nin başlangıcının, XIX. yüzyıla kadar götürülebileceğini belirtir. Buna ek olarak Doğan’a göre spor sosyolojisinin başlangıcı XIX. yüzyılda bazı makalelerin yayınlanmasıyla başlamıştır:

“Johan E. Pehl’un iç Brezilya’ya yaptığı gezide Güney Amerika’daki savaşısal bir gösteri ve güreşlere ait bilgiler vermesi, Catli’nin Kızılderilileri betimlemesi, Manhart’ın Batı Avrupa ve oyunları toplaması, E.B. Paylor’un merkezi Amerika ve Pakistan oyunlarının ortaya yayılma sorunlarının araştırması, sosyal psikoloji alanında Norman Triplet’in yayımlanan makalesi, spor sosyolojisinin başlangıcı sayılabilir”(Doğan 2004:18).

Spor sosyolojisi, dönemsel nedenlerden kaynaklanan bir takım sebeplerden dolayı, belli bir süre ilerleme kaydedememiştir. Yaklaşık olarak 30 yıl kadar beklemek zorunda kalan spor sosyolojisi “bir alt disiplin olarak ancak 2. Dünya Savaşı’ndan sonra tam bir belirginliğe kavuşmuştur”(Doğan 2004:19).

1950’li yıllardan itibaren spor sosyolojisi gelişme göstermeye başlamıştır. Bu yıllardan itibaren spor, toplumsal hayat içerisinde daha fazla rol oynamaya başlamıştır.

Koruç’a göre spor sosyolojisinin 1950’li yıllarda gelişme göstermesinin temelinde bir takım nedenler yer almaktadır:

- a. 1950'lerden sonra spor olgusu önem kazanmış ve ilgilenenler artmıştır,
- b. Sporun örgütlenmesi ve kurumlaşması ile birlikte bu alandaki yatırımların artması,
- c. Teknolojik gelişme ile birlikte, boş zamanlarda bir artmanın olması. Boş zamanların bir kısmının sporla değerlendirilmesi,
- d. Milli ve milletlerarası alanda spor faaliyetlerinin ve spor kurumlarının yayılma göstermesi,
- e. Bilime ve sosyolojiye duyulan ilginin artması,
- f. Sporun bir araştırma alanı olarak ortaya çıkması ve bunun kimi sosyologlarca ilgi ile izlenmesi,
- g. Spor araştırmalarının destek görmesi ve özendirilmesi”(Akt: Koşu 1998:18-19).

Ayrıca bu maddelere ek olarak, sporun, toplumsal hayat içerisinde daha belirgin olmaya başlamasına paralel olarak, sporun önemli bir ekonomik kazanç haline gelmeye başlaması, spor ile toplumsal ilişkiler arasında bir takım bağların kurulmaya başlanması ve sporcuların daha başarılı olmalarını sağlamak amacıyla bir takım ‘yeni bilgilere olan ihtiyaç’ gibi maddeleri de bu dönemde spora olan ilginin artmasının temel nedenleri arasına dâhil edebiliriz.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise, spor sosyolojisi “özgün bir bilim dalı olarak kabul edilir. Bu yıllarda tüm dünyada spor bilimsellik açısından bir aşama kaydetti. Yine 60'lı yıllar, bu alanda yapılan bilimsel çalışmaların arttığı yıllar olarak bilim tarihine geçmiştir. Almanya da 1900 yılından 1960'lı yıllara kadar bu alanda 800 kalem makale yazılmıştır”(Kale-Erşen 2003:139).

1964 yılında spor sosyolojisi alanında bir takım örgütlenmelerin başladığını görmekteyiz. Bu örgütlenme beraberinde spor sosyolojisi alanında bir kurumlaşmayı getirmiştir.

“Bu dönemde ilk olarak, bir grup araştırmacının 1964 yılında UNESCO'ya bağlı Uluslar arası Beden Eğitimi ve Spor Konseyi'nin himayesi altında Cenevre'de toplandıklarını ve Uluslar arası Spor Sosyolojisi Komitesi'ni kurdukları görülmektedir”(Amman 2000:92).

Bu komitenin “1966 yılından bu yana Varşova'da Review of Sports Sociologie'yi yayınlamaları”(Doğan 2004:19) spor sosyolojisinin dünya genelinde yayılmasına ve spor sosyologları arasında beraberliğin başlamasında etkili olmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde ise Spor Sosyolojisi'nin kendisinden daha fazla söz ettirmeye başladığını görmekteyiz. Bu dönemde toplumların, spora olan ilgileri daha da artmaya başlamış ve bunun sonucunda da spor sosyolojisi alanında daha fazla çalışmalar yapılmıştır.

“Spor sosyolojisine duyulan ilginin 1972 yılında hızla artması Münih Olimpiyatlarına bağlanmaktadır. 4000 gazeteci ve bir milyon civarında seyirci tarafından izlenen Münih Olimpiyatlarını, televizyondan takip edenlerin sayısı tahmin edilmemektedir. Geniş kitlelerin spora böylesine yoğun ilgi duymaları, Olimpiyat Oyunları Düzenleme Komitesi'nin 1972 yılında yayınladığı *The Scientific View of Sport* (Sporun Bilimsel Görünümü) isimli kitapta spor sosyolojisine özel bir bölüm ayırmasını sağlamıştır”(Amman 2000:94).

O halde denilebilir ki, sporun toplumsal (sosyolojik) bir önem kazanmasında televizyon da etkili olmuştur. O sıralar yeni yeni kullanılmaya başlayan televizyon, biraz merak biraz da ilginin verdiği seyretme nedenlerinden dolayı, spora olan ilginin

artmasını sağlamıştır. Ayrıca televizyon kullanımının zaman içerisinde hızla artmaya başlaması, sporun yayılmasında etkili olduğu da unutulmamalıdır.

Spora olan ilginin zaman içerisindeki yükselişi, zamanla bu konuda yayınlanmış olan eserlerin sayısını daha da arttırmıştır. “80’li yıllara kadar bu alanda 50 kitap yazılmış ve ‘International Review of Spor Sociology’nin 30 bandı üzerindeki çalışmalara tüm dünyadan 200 bilim adamı katkıda bulunmuştur. Spor sosyolojisi alanında ileri gitmiş olan ülkeler, Almanya, İngiltere, Japonya, Kanada, Polonya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleridir”(Kale-Erşen 2003:139).

Bu konuyla ilgili bir diğer ifade de Thomas’dan gelmektedir:

“G.Kenyon tarafından yapılan ve 1965-1981 dönemini kapsayan spor sosyolojisi tarama çalışması, bu alanla ilgili 7473 makaleden oluşan zengin bir literatürün varlığını ortaya koymuştur”(Akt: Amman 2000:94-95).

“Spor sosyolojisine ilişkin daha geniş ve kaliteli çalışma eskiden olduğu gibi USA’dadır. Avrupa kıtasında Almanya; İngiltere, Polonya ve Finlandiya’dan sonra gelmektedir. Avrupa’nın dışında spor sosyolojisi şimdiye dek USA, Kanada ve Japonya’da gelişmiştir” (Voigt 1998:73).

Günümüze doğru gelindiğinde spor sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların arttığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu konuda bazı kuruluşların varlığından da söz edebiliriz. Bu kuruluşlardan en önemlisi Uluslar arası Spor Sosyolojisi Birliği’dir. Bu kuruluş, bir takım konferanslar düzenleyerek, spor sosyolojisi alanında bilgi aktarımı sağlamakta ve gerek araştırmacıları, gerekse dinleyicileri bilinçlendirmektedir. Ayrıca bu kurumun International Review for the Sociology of Sport (Spor Sosyolojisine Uluslar arası Bakış) adıyla yayınladığı dergi, pek çok araştırmacı için kaynak teşkil etmektedir.

4.3. Spor Sosyolojisinin Amaçları

Spor sosyolojisi, günümüzde kurumlaşmış ve bir disiplin halini almıştır. Bundan dolayı da her bilim dalında olduğu gibi, spor sosyolojisinin de bir takım amaçları bulunmaktadır.

Spor sosyolojisinin amaçlarına bakacak olursak;

- a. Spor sosyolojisinin genel amacı, toplumsal bir olgu olarak sporu inceleyerek, araştırmalara dayalı bilimsel kuramlar geliştirmektir.
- b. Spor olgusunu bir dizgi olarak ele alıp, bu dizginin işleyiş kurallarını ortaya koymak
- c. Spor olgusunu ve farklı sportif eylemleri inceleyerek spor kurumunun yapısal özelliklerini ortaya koymak
- d. Toplumsal bir kurum olarak sporla diğer toplumsal kurumlar arasındaki ilişkileri incelemek
- e. Toplumsal ve ekonomik yapıya bağlı olarak sporun oluşum ve gelişimini incelemek ya da toplumsal kurumların spor üzerindeki etkilerini araştırmak
- f. Toplumsal bir kurum olan sporun öteki toplumsal kurumlar üzerindeki etkilerini belirlemek ve incelemek (Armağan 1981:7).

Spor sosyolojisinin amaçlarına ilişkin bir diğer görüşte Lüschen ve Weis'tan gelmektedir. Buna göre araştırmacılar, spor sosyolojisinin amaçlarını üç genel başlık altında toplamışlardır.

1. Bir eylem sistemi olarak spor, ancak biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel unsurlar analiz edildiği takdirde tamamiyle kavranabilir.
2. Spor örneğinde sosyolojik kuram ve yöntemler örnekler anlatılabilir. Spor ve içinde yer aldığı toplum hakkındaki görüşler ancak bu biçimde üretilebilir. Böylelikle aynı zamanda sosyolojik kuram ve yöntemin kesinliği kontrol edilebilir.
3. Spor sosyolojisi, sporun sosyal açıdan pratiğe katkıda bulunmasıdır. Bu amaç bir yandan sporun bizzat kendisi öte yandan toplumda ve sporla meşgul olan, spor konusunda sosyo-politik kararlar alan kurumlar için geçerlidir (Akt: Voigt 1998:75).

Bu açıklamalara ek olarak bir madde de Doğan'dan gelmektedir. Doğan, Spor sosyolojisinin temel amaçlarından birini de "toplumsal bir sistem olan sporu oluşturan temel öğeleri, bu öğelerin yapı ve niteliklerini, bu öğeler arasındaki

ilişkileri incelemek ve sporun işleyiş yasalarını ortaya koymaktır”(Doğan 2004:15) şeklinde açıklamaktadır.

Spor sosyolojisinin işlevlerine baktığımız zaman ise (Rigauer’e göre) yine üç maddelik bir ayrım ile karşılaşırız.

1. Toplumsal gelişmeler sporun sosyolojik olarak araştırılmasına duyulan ilgiyi harekete geçirir.
2. Spor sosyolojisi kuramsal ve görgül oluşumunda genel sosyoloji kavramlarına ve buna uygun bir çerçeveye dayanır.
3. Spor sosyolojisine ilişkin konseptler kendinde amaç olarak kalmazlar, aksine pragmatik amaçlara, değerlendirme olanaklarına ve dayandığı temeller açısından spor sosyolojisine ilişkin bilginin pratik kullanımına yöneliktirler (Akt: Voigt 1998:75).

Bütün bu maddeler dâhilinde spor sosyolojisinin genel manada kendisini, sosyolojiden kesinlikle ayırt edemediğini görmekteyiz. Hatta spor sosyolojisi’nin kendisine has yöntemlerinin olmadığını, araştırmalarını yaparken, yöntem olarak sosyolojik yöntemleri kullandığını görmekteyiz.

“Spor sosyolojisinin kendine özgü araştırma yöntem ve teknikleri yoktur. Spor sosyologları çalışmalarını genel sosyolojik yöntem ve tekniklerle yapmaktadırlar”(Amman 2000:90).

Sosyolojinin alt dallarından birisi olan spor sosyolojisi konusunda M.E. B. Orta Öğretim Programı 12. sınıf ders planına bakıldığında zaman sosyoloji ve spor arasındaki ilişki ne kadar iyi “ise yöntem standardı ve sosyolojik kuram oluşturmaya katkısı o kadar çok olacaktır”(MEB,2006) ifadesi görülmektedir. Bu da sosyoloji ile spor sosyolojisinin yöntem olarak aynı sosyolojik yöntemleri kullandığını göstermektedir. Çünkü sosyoloji ve spor sosyolojisi arasındaki bağın kuvvetine göre bir kuram oluşturma, yöntem belirleme durumları söz konusudur.

V. BÖLÜM

5. SPOR VE SOSYOLOJİK KAVRAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER:

Spor, toplumsal hayatın en temel unsurlarından birisi haline gelmiştir. Buraya kadar olan bölümlerden de anlaşılacağı üzere, toplumların tarihi, sporun gelişimiyle paralellik arz etmektedir. Sporun, toplumların en temel belirleyici unsurlarından birisi haline gelmesinden dolayı, sporun toplum üzerindeki etkilerinden ya da tam tersi bir ifade ile toplumların spora etkilerinden söz etmemiz mümkün olacaktır.

Bu bölümde sporun, sosyolojik kavramlarla olan ilişkileri üzerinde durulacaktır. Spor olgusu; aile, toplumsallaşma, kültür, ekonomi, kimlik, şiddet-saldırganlık, eğitim, ahlak, tabakalaşma, kitle iletişim araçları, turizm, boş zaman ve değişme kavramları ile beraber açıklanmaya çalışılacak ve çalışmanın özü oluşturulmaya çalışılacaktır.

Sosyolojinin temel söylemlerini oluşturan bu kavramlar, sporun çerçevesinden bakıldığında her zaman farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, gerek modernleşme olgusunun gerekse de sporun etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu temel sayıtlısından hareket edecek olursak, sporun toplumların değişmesindeki rolü asla yadsınamaz. Toplumlara yön verici temel güçlerden birisi haline gelen spor, bu kavramları, daha genel anlamıyla sosyolojiyi sürekli etkilemekte, tetiklemekte ve spor-sosyoloji arasındaki temel bağlantıları ortaya koymaktadır.

5.1. Spor ve Aile:

İnsan, yaşadığı süre boyunca sürekli olarak bir takım toplumsal kurumlarla iç içedir. Bu kurumlardan en önemlisi, toplumun temelini oluşturan ‘aile’ kurumudur.

Doğduğu andan itibaren toplumsal bir yapının parçası haline gelen insan, zaman içerisinde büyümeye başlamasıyla beraber, aile içerisinde bir kimlik kazanmaya başlayacaktır.

Bu noktada aile nedir? sorusuna bir cevap vermemiz gerekmektedir. Aile, konusunda pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarını kısaca göz atacak olursak;

Ozankaya’ya göre aile “içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur”(Ozankaya 1977:215).

Erkal, aileyi “nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessese”(Erkal 1998:97) şeklinde tanımlamaktadır.

Giddens ise aileyi “ birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu” (Giddens 2005:173) olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal kurumların temelini oluşturan aile kurumu, toplum içerisinde bir takım işlevleri yerine getirmektedir. Bu işlevlere kısaca göz atacak olursak;

a- Toplumsallaştırma İşlevi: Doğumundan itibaren kendisini bir aile içerisinde bulan bireyin, toplum standartlarına ulaşabilmesi için bir takım bilgiler edinmesi gerekmektedir. En basit ifade ile nerede ne zaman, nasıl konuşacağını bilmesi gerekmektedir. Toplumsallaşma; bireyin doğumundan ölümüne kadar edindiği ‘yaşam mücadelesi’ne ait bilgilerdir. Doğan, toplumsallaşmayı “bireyin

doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmasında geçirdiği aşamalar”(Doğan 1996:58) şeklinde tanımlamaktadır.

Aile, bireyin toplumsallaştırılmasında başlangıç noktasıdır. Toplumsallaşma, ilk olarak ailede başlamakta ve çevreyle beraber gelişmektedir ve devam etmektedir.

b- Koruyucu İşlevler: Geleneksel toplumlarda; birey, ailenin koruması altındadır. Bu toplumlarda, aile fertleri arasında sıkı bir dayanışma bulunmaktadır. Aile üyelerine yönelik herhangi bir tehdit karşısında, aile fertleri birbirlerine kenetlenmekte ve birbirlerini korumaktadırlar.

Ancak modern toplumlara doğru ilerledikçe, ailenin koruyucu etkisinin azaldığını ve bunun devlet tekeline alındığını görmekteyiz. Modern toplumlarda devlet, aile bireylerinin koruyuculuğunu üstlenmiştir.

c- Eğitim İşlevi: Birey, aile içerisinde ilk bilgilerini edinmekte ve bütün hayatı boyunca devam edecek olan toplumsallaşma olgusuna ilk geçişi bu kurumdan öğrendikleri ile sağlamaktadır. Temel anlamda, aile; eğitim işlevini ‘toplumsallaştırma’ işlevi ile beraber yerine getirmekte ve devam ettirmektedir.

Özellikle aile büyüklerinin denetiminde olması gereken ‘aile içi eğitim’, ilerleyen yıllarda çocuğun okul çağına gelmesiyle beraber, birey hem aileden kazandığı bilgileri, hem de okul yaşamı boyunca edindiği kazanımları birleştirerek kendisini geliştirecektir.

d- Ekonomik İşlev: Aile kurumu, kendi varlığını devam ettirebilmek amacıyla ekonomik eylemlerle her zaman iç içe yaşamak zorundadır. Ailenin geçimini sağlaması amacıyla aile bireylerinden bazıları (baba=patron) çalışmak zorundadır. Bu durumda ailenin para kazanması yani üretimi söz konusudur. Ancak aile, temel geçim maddelerini alabilmek amacıyla kazanılan parayı harcamak zorundadır. Bu noktada ailenin tüketim yapması söz konusudur. Ekonomik işlev, aile fertlerinin hayatta kalabilmeleri amacıyla zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları olarak düşünülecek olursa, ailenin en temel işlevlerinden birisinin ‘ekonomik işlev’ olduğu söylenebilir.

e- Biyolojik İşlev: Aile, neslin devamını sağlayabilmek amacıyla çocuk yapma hakkını yasal olarak elinde bulunduran tek kurumdur. Bu noktada hem cinsel ihtiyaçlar doyurulmakta, hem de neslin devamı sağlanmaktadır.

“Aile içinde karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma, bağlılık ve iş bölümü esastır. Aile üyelerinin ailenin hayatı için farklı fonksiyonlar yerine getirmeleri, iş bölümü içinde olmaları ne kadar normal ise, ailenin devamı ve birliği için her birinin taşıdıkları sorumluluğu duyabilmesi de o derece önem taşır”(Erkal 1998:98).

Bu nedenle aile içerisinde beraberliğin, saygının, sevginin varlığı esastır. Ayrıca ailenin bireye geleceğe ilişkin yol gösterme (hedef saptama) konusunda da bir takım desteğinin olması durumu da söz konusudur.

Ailelerin spor konusundaki düşünceleri, birey üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle ülkemizde, geçmiş yıllara nazaran, ailelerin spora bakış açısının olumlu yönde gelişmeye başladığını görmekteyiz. Geçmiş yıllarda aileler, çocuklarının sporla (özellikle futbolla) ilgilenmesine karşı iken, günümüzde, çocuklarını spora daha fazla teşvik etmektedirler. Geçen yıllarda özellikle dar gelirli ailelerin çocuklarının spora katılımında büyük sorunlar yaşanmaktaydı. Spor ayakkabısı, eşofman vs gibi spor yapması için gerekli olan temel unsurlardan yoksun olarak spor yapmaya çalışan bireylerin, spor yapma heveslerinin pek fazla sür(e)meyeceği aşîkârdır.

Bunun güzel bir örneğini Albert Camus’nun yaşadıklarından öğrenmekteyiz. “1930’da Albert Camus, Cezayir Üniversitesi takımının kalesini koruyan melekti. Çocukluğundan beri kaleci olarak oynamaya alışmıştı, çünkü orada ayakkabılar daha az eskiyordu. Fakir bir ailenin çocuğu olan Camus için sahalarda koşmak bir lükstü. Her gece büyükannesi onun ayakkabılarının tabanını kontrol eder, eskimiş bulursa onu döverdi”(Galeano 2006:87). Bu durum, maddi durumu iyi olmayan ailelerin tamamı için geçerlidir. Çünkü zorluklarla alınan bir ayakkabının, elbisenin ya da eşofmanın, spor gibi ‘gereksiz’ bir faaliyette zedelenmesi, yırtılması durumu, aileler tarafından gereksiz, israf olarak nitelendirilmekte ve çocuk bu konuda azarlanmaktadır. Dar gelirli aileler için temel mantık ‘sporla uğraşma, ders çalış’ şeklinde özetlenebilir. Çünkü bu ailelerde esas düşünce, ileri de çocuklarının da

kendi çektikleri sıkıntıları çekmemesi ve bu nedenle iyi bir eğitim alarak güzel bir meslek sahibi olmaları yönündedir.

Ancak günümüze doğru gelindikçe ailelerin spora bakış açısının değiştiğini görmekteyiz. Aile, bireyin “sosyal dünyayı ve spor dünyasını görmeyi sağlayan ilk birim”(Akt: Öztürk 1998:62) haline gelmiştir. Bu noktada spora katılımı ailenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Spora katılımı ailenin önemi pek çok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır. Hepsinde ortak ifade ‘spora katılımı esas belirleyicinin aile olduğu’ yönündedir.

“Ailelerin sporla ilgili olması çocuğun spora katılımında, hatta sporun toplumun çoğunluğunca yapılamamasında olumlu bir etkidir. Günümüzde aileler eskiye oranla spora daha olumlu yaklaşmakta ve çocuklarını spora yönlendirmektedir” (Sedef 1999:17).

“Kenyon ve Grogg, sporcular için sporcu olmada önemli unsurları incelemişlerdir. Birçok unsurlar içerisinde spora yönelmede en önemli etken aile çıkmıştır. Bu ailenin etkisi, kolej ve üniversite yıllarında, bundan önceki eğitim yıllarına göre daha çoktur”(Akt: Kılıçgil 1998:44).

“Çeşitli beden eğitimi ve spor faaliyetleri alışkanlığı ve isteğinin çocuklara aileden başlayarak verilmesi faydalı olmaktadır. Bu husus hem aile birliğine hizmet eden, hem de çocukların açık havada değişik faaliyetlerle uğraşmasını teşvik eden bir terbiye sistemidir”(Keten 1974:24).

Bireyin spora katılımında temel unsurlardan birisi olan aile, çocuğun sportif faaliyetlere katılmasını destekler ve gerekli imkânları kendisine sunarsa, çocuk hem daha başarılı olmakta, hem de daha sağlıklı bir toplumsallaşma evresi geçirmektedir. Bu noktada ailenin işlevlerinden birisi olan ‘toplumsallaştırma’ işlevini görmekteyiz. Toplumsallaştırma işlevi, ne kadar sağlıklı bir şekilde gerçekleşirse, birey ruhsal ve fiziksel olarak daha sağlıklı bir yapıya sahip olmaktadır.

“Çocuğun; spor faaliyetleri içindeyken ailesini yanında görmesi, aile ile paylaşılan konuların çoğalması aile bağlarını da güçlendirecektir”(Sedef 1999:17).

Spor yapan bireyin, ailesinin desteğini arkasında hissetmesi, ailesi ile daha sağlıklı bir iletişim kurmasını sağlayacak ve bireyin, ailesine olan güvenini arttıracaktır.

“Spor bireyin sosyalleşmesinde önemli roller üstlendiği için, aileler çocuklarının daha sosyal olabilmelerine fırsat tanıyan spor olgusuna uzak kalmamaktadırlar”(Kılıcıgil 1998:43).

Aileler, bireyin şekillendirilip ortaya çıkmasında esas role sahip olduklarından, insani ilişkileri iyi, kendine güvenen ve başarılı bir birey yetiştirmek istiyorlarsa, gerek kendileri spora katılmalı, gerekse çocuklarının sportif faaliyetlere katılmasına destek vermelidirler.

A. Kepoğlu tarafından Giresun’da yapılan bir araştırmaya göre “spora ilgi duyan anne-babaların, çocuklarını da spor yapmaya teşvik ettikleri; bunun tersinin de doğru olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmada anne-babaların eğitim düzeyleri yükseldikçe çocuklarını spor yapmaya daha fazla teşvik ettikleri de görülmüştür”(Akt: Amman 2000:10).

Konuyla ilgili en güzel örneklerden birisi Türk Güreş Tarihi’nin önemli isimlerinden Kurtdereli Mehmet Pehlivan’ın “pehlivanı ana doğurur” ifadesidir. Bu ifade ile ilgili Gümüş’ün açıklaması şu şekildedir:

“Bu söz, gerçeğe yüzde – yüz yakın oranda uygundur. Spor yarışmalarına katılan alkolik ana-babanın çocuklarından hayır gelmez. Çoğunlukla da bu tür yarışmacı yoktur, onlar başka oyunlara, gösterilere yönelirler. Sağlam ebeveynlerin çocukları sağlam olur”(Gümüş 1998:9).

Tersi bir durumda ise, spor yapmasına karşı olan bir aile içerisinde yaşayan birey, bir takım sorunlar çıkartacaktır. Bu sorunlardan en önemlileri, aile içi iletişimin bozulmaya başlayacak olması ve bireyin kendisini aile içerisinde ifade edememesi olarak düşünülebilir

Ayrıca “aile içinde baskı altında bulunan, özgürce hareket edemeyen, savunma mekanizması içerisine giren çocuk, isyankâr olmakta ve topluma uyum sağlayamamaktadır. Aile ortamına ya da toplumsal ortama uyum sağlayamayan

gençler, spora yöneldikleri zaman psikolojik boşalım nedeniyle rahatlamakta ve dengeli bir kişiliğe kavuşabilmektedir”(Doğan 2004:55).

Bunun yanı sıra sporda başarının belli bir sürecin sonucu olduğu da unutulmamalıdır. Ailelerin yaptıkları en büyük hatalardan birisi de çocuğun, spora başladıktan hemen sonra başarılı olmalarını istemeleridir. Günümüzde sporun özellikle yarışma olarak düşünülmesine bağlı olarak ortaya çıkan bu neden, spor yapmaya yeni başlayan çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve bireyi spordan soğutmaktadır.

“Şehirlerde yaşayan ailelerde genel olarak bir spor fikri vardır. Bu, yarışma esasına dayanan bir anlayıştır. Çoğunlukla sporda hemen yüksek bir sonuç istenmektedir. Temel yapının gerekliliği göz önünde bulundurulmamaktadır”(DPT Komisyon Raporu, 1979:6).

Ailenin, bireylerin spora başlamasında esas nedenlerden birisi olduğunu belirttik. Ancak, bireyin hangi sporu yapacağı da genel de ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri tarafından belirlenmektedir. Sosyo-ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocuklarının daha ziyade “elit” sporlar olarak nitelendirebileceğimiz tenis, golf, basketbol gibi sporlara yöneldiklerini görürüz. Buna karşılık ekonomik geliri iyi olmayan ailelerde ise çocukların daha ziyade futbola yöneldiklerini görmekteyiz.

Çocuklarını spora yönlendiren ailelerin daha ziyade futbolu tercih ettikleri bir gerçektir. Gerek oynamak için fazla bir gereksinime ihtiyaç olmaması, gerekse profesyonel sporcuların aldığı astronomik ücretler, ailelerin çocukları için futbolu tercih etmelerinin temel nedenlerinden birisidir.

5.2. Spor ve Toplum:

İnsan, belirli bir topluluk içerisinde kendisini ifade eden bir varlıktır. İnsanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanan bu durum, birlik ve beraberlik içerisinde yaşama sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Diğer insanlarla yaşamayı kendisine amaç edinen insan, bu birliktelikten daha fazla haz duymakta, kendisini güvende hissetmekte ve işlerini daha kolay bir şekilde yapabilmektedir.

Sosyoloji, toplumla ilgilenen bir bilim olduğundan dolayı sosyolojinin temel amaçlarından birisi toplumu açıklamak olacaktır. Toplumbilimin temel araştırma konularından birisi olan ‘toplum’ kelimesi literatürde “ilk kez Fransızca bir kelime olarak 12. yüz yılda Fransız kültürüne girmiştir” (Doğan 1996:53).

Toplum tanımlarına bakacak olursak birbirinden farklı tanımlarla karşılaşırız. Bunun nedeni genel geçer bir toplum tanımına ulaşamamasındandır.

“Toplum, belirli bir bölgede yaşayan insanlardan oluşmuş ve üyelerinin ortak bir yaşayış tarzını bölüştükleri en büyük insan gurubudur”(Dönmezer 1982:6).

Sosyolojinin önemli isimlerinden Ozankaya ise toplumu “başta kendi-kendini korumak ve sürdürmek olmak üzere bir çok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan insanlardan oluşan, göreceli bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafyasal yeri ve ortak ekini bulunan, çok ya da az ölçüde kurumlaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünüdür”(Ozankaya 1977:3) şeklinde tanımlamaktadır.

“Toplum sosyal gereksinmelerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birlikteliktir” (Fichter 1996:73).

“Çok genel bir yaklaşımla, toplumu bir arada yaşayan insanların oluşturduğu varlık şeklinde tanımlamak olanaklıdır”(Güven 1998:4).

Amiran Kurtkan ise toplumu “insan davranışlarını hem özgürlüğe kavuşturan hem de sınırlandıran, bir yandan karşılıklı yardımlaşmalara imkan veren, diğer yandan gruplaşmalara ve bölünmelere yol açan, değişken bir toplumsal örgütler ve ilişkiler ağıdır”(Kurtkan 1974: 9) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tanımlardan hareket ederek, toplum'un kaba bir ifade ile insan topluluğu olduğu kanısına varabiliriz. Ancak her 'insan topluluğu' toplum mudur sorusuna ise hayır cevabını verebiliriz. Toplumun bir takım özelliklerinin bulunması gerekmektedir ki bu özellikler sayesinde toplumu, diğer kalabalıklardan ayırt edilebilir hale getirelim.

Toplumun özelliklerini şu şekilde belirtebiliriz:

- Toplumdaki kişiler, demografik bir birim oluştururlar.
- Toplum, ortak bir coğrafi mekânda var olur
- Toplum işlevsel olarak farklılaşmış gruplardan oluşmuştur.
- Toplum, kültürel olarak benzer grupların toplamıdır.
- Toplum baştan aşağı işlevsel bir birimdir.
- Toplum, ayrı bir sosyal birim oluşturur (Fichter 1996: 74).

Bu tanımlardan ve özelliklerden hareket ederek bir toplum tanımı yapılmaya çalışacak olursa; toplum 'aynı coğrafi mekân üzerinde yaşayan, kültürel bağlarla birbirine bağlı olan, işlevsel olarak farklılaştığı için bireyler arasında iş bölümünün olduğu ve aynı ortak hedeflere sahip insan gruplarıdır' şeklinde bir tanıma ulaşabiliriz.

Toplumları bir arada tutan esas faktörlere baktığımız zaman ise "ortak çıkar ve amaçlar, dil, tarih, kültür, vatan sevgisi, inanç, milliyetçilik, ortak değerler, örf adetler, spor yarışmaları vb"(Yetim 2006:138) bağları görmekteyiz.

Spor, toplumları bir arada tutan en kuvvetli bağlardan birisidir. Bu bağ, geçmiş çağlardan itibaren toplumlar arasındaki birlikteliğin, heyecanın, sevincin, üzüntünün ortak ifadesi olmuştur.

Eco'nun spor konusundaki tespiti önemlidir. Eco "Spor insandır, Spor Toplumdur"(Akt: Trifonas 2004:22) diyerek sporun insanın olduğu her yerde yapıla geldiğini gözler önüne sermektedir.

Kendisini spor ile ilgili (özellikle spor felsefesi) çalışmalarından tanıdığımız "Toplum olan her yerde spor olan veya spora koşut etkinlikler bulunmaktadır"

(Erdemli 1996:58-59) diyen Erdemli, bu ifadesi ile spor ve toplumun birbirinden ayrılmazlığını ortaya koymaktadır. Bu noktada insanın olduğu her yerde spor, sporun olduğu her yerde de toplum vardır şeklinde bir açıklama yaparak spor – toplum arasındaki birlikteliği daha iyi ortaya koyabiliriz.

Spor, toplumların sevinçlerini, kederlerini, başarılarını, başarısızlıklarını, içinde bulundukları durumu gözler önüne serer. Bu noktada Fişek'in "Spor, yapıldığı toplumun tüm çelişki ve özelliklerini olduğu gibi yansıtan bir aynadır"(Fişek 2003:36) ifadesine katılmamak mümkün değildir.

Bu durum tarihin her döneminde görülmektedir. "İlkel toplumlarda spor dinsel törenlerle iç içe geçmiş durumdadır. Dinsel törenlerin büyük bir bölümünde sportif etkinliklerin yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı zaman da bu toplumlarda spor, güncel yaşam savaşı ile iç içe geçmiş durumdadır"(Doğan 2004:13). Demek ki ilkel toplumlarda dahi spor, gündelik yaşam ile iç içe geçmiş; hatta daha da ileri giderek dinsel ibadetlerin içerisine kadar girmiştir. Bu da, sporun; toplumsal hayatın her alanına yayıldığını en güzel göstergelerinden bir tanesidir.

Günümüze doğru gelindikçe spor – toplum birlikteliğinin daha başat bir hale geldiğini görmekteyiz."Spor, modern denilen toplumun bir olgusu olarak, bu toplumun başlıca özelliklerini bünyesinde taşıyacaktır" (Amman 2006:54).

Modern toplumlara doğru ilerledikçe, sporun toplum üzerindeki etkilerinin daha belirgin bir hale geldiğini görmekteyiz. Bu etkilerden en belirgin olanı; sporun toplumdaki bireyleri, birbirine daha sıkı bağlama etkisidir. Sportif mücadelelerin temel noktası kazanma üzerine kurulduğundan, mücadelelerden elde edilen başarılar veya başarısızlıklar, o toplumun ferdi olan herkesi etkilemektedir. Bunun sonucunda da beraber gülünüp, beraber ağlanılmaktadır. Bunun en güzel örneklerini özellikle Olimpiyat ve Futbol alanlarında görmekteyiz.

"Hollanda Almanya'yı kendi evinde 2-1 yendiği zaman, gece sokağa dökülen insan sayısı kaçtı biliyor musunuz?, ülke nüfusunun yüzde altmışı" (Söztutan 2002:16).

"Fransa da yapılan 1998 Dünya Kupası Futbol Finalleri'nde İran ulusal futbol takımının ABD'yi 1-0 yenmesi İran'da ulusal bayram ilan edilmişti. Hatta Bagheri, o

maçta golü attığı için İran tarafından askerlik görevinden muaf tutulmuştu” (Gökdemir 1999:29).

Bu durum sadece bir takım ülkelere has bir özellik değildir. Ülkemiz için de aynı durumun geçerli olduğunu görmekteyiz.

Ünlü futbol adamı Jupp Derwall’ın aktarımı, olayları bir yabancıнын gözüyle görmemiz açısından önemlidir:

“23 Nisan 1983’te Alman milli takımı, Avrupa şampiyonası ön elemesinde İzmir’de Türkiye’ye karşı sahaya çıkmıştı. Bu karşılaşma benim için çok güzel bir anı olarak kaldı. Sadece bu önemli maçı 3-0 kazandığımız için değil. Özellikle kentin kendisi, insanları, ayrıca ülkenin dört bir köşesinden gelen Türk futbolseverler. 75 bin coşkulu taraftar yıkılmaz bir duvar gibi takımlarının arkasındaydı”(Derwall 2004:25-26)

Naim Süleymanoğlu’nun, 1988 Seul Olimpiyatları’nda elde ettiği haklı başarının sonuçlarını Atabeyoğlu şöyle anlatmaktadır:

“Televizyon ekranlarından bu büyük olayı izleyen Türk insanı, yurdun dört yanında büyük sevinçler içinde tekrar sokaklara fırlayarak Naim için sevgi gösterilerine başlamışlardı”(Atabeyoğlu 2003:49).

Ayrıca Türkiye’nin Dünya 3.’sü olduğu 2002 Dünya Kupası maçlarında, her maçtan sonra Türkiye’de adeta bir karnaval havası esmekteydi. Maçlar boyunca bütün yurttta büyük şenlikler yapılıyordu. Herkes derdini, kederini bırakmış; milli takımın başarıları ile seviniliyordu. Çünkü başarı, sadece futbolculara değil, bütün topluma aitti. Bu da spor – toplum özdeşleşmesinin en güzel göstergelerinden bir tanesidir.

“Günümüzde sporda kazanılan uluslar arası başarılar, toplumun günlük yaşamında ve moral düzeyinde oldukça önemli bir değer taşır hale gelmiştir”(Açıkada – Ergen 1990:1).

Bu konuda Karasüleymanoğlu ise “toplulu spor ya da sporcu da içeren eğlenceler, Türk toplumuna canlılık ve heyecan getirecektir. Ayrıca halkın değer yargıları değişecek, moral gücü artacaktır. Morali yükselen bir toplumun ise

gelişmesi, çağdaşlaşması daha da hızlanır. Bu bakımdan sağlıklı bir toplum yaratmak üzere gerekli ortam, zaman geçirilmeden hazırlanmalıdır” (Karasüleymanoğlu 1986:14-15) diyerek sporun toplum üzerindeki moralsel etkileri üzerinde durmaktadır.

O halde spor, toplumsal başarıların yanında, toplumların gelişmesinde, doğrudan da olmasa, hatırı sayılır düzeyde bir etkide bulunmaktadır. Spor alanlarındaki uluslar arası başarılarından sonra kendisine olan güveni daha da artan toplumun fertleri, bu moral içerisinde işlerine daha sıkı sarılmakta ve bu da beraberinde toplumun daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde gelişmesinde etkili olmaktadır.

Ayrıca spor, beraberinde sağlıklı bir toplumun fertlerini de ortaya çıkartmaktadır. Nüfusunun büyük bir çoğunluğu spor yapan toplumların fertleri, daha sağlıklı olmakta ve bu da toplumun gelişmesinde etkili olmaktadır.

“Her yönden sağlıklı fertlerden meydana gelen toplumlar aynı ölçüde sağlıklı, milli birlik ve bütünlük içinde bulunurlar” (Keten 1979:9).

Sporun, hem birlik ve beraberliği sağlamasında hem de sağlıklı fertlerin ortaya çıkmasında etkili olduğundan bahsettik. Bu noktadan itibaren diyebiliriz ki, toplumsal gelişmede sporun bir takım etkileri bulunmaktadır. Spor yapan bireylerin daha sağlıklı bir yapıya sahip olacakları ve elde edilen başarılar ile beraber, toplum üyelerinin birbirlerine daha sıkı kenetlenecekleri göz önüne alınacak olursa, sporun toplumsal gelişmeye olan etkisi daha iyi kavranabilir. Çevresiyle sağlıklı ilişkiler içerisinde olan toplum üyeleri, daha sağlıklı bir yapıya sahip oldukları için üretimi daha da arttırmaktadırlar.

Ayrıca sporun, toplumların tanıtılmasında / tanınmasında da etkili olduğu unutulmamalıdır. En basit örnek İngiltere veya Brezilya denildiği zaman akla futbolun gelmesi, Malezya denildiği zaman akla badminton’un gelmesi, Türkiye denildiği zaman akla güreşin gelmesi gibi.

Sporun, toplumlar üzerindeki en önemli etkilerinden bir tanesi de farklı toplumları birbirine yaklaştırmasıdır. Hatta spor, iki düşman ülkeyi bile bünyesinde

birleştirmeyi başarın tek toplumsal kurumdur. Bu konuya pek çok örnek verilebilir. Bunlardan bir tanesini Halit Kıvanç, şu şekilde dile getirmektedir:

“Birleşmiş Milletler gece gündüz, saatlerce toplanıp, neler yaptığını dünyaya anlatamazken, o küçücük masa tenisi topu bu iki Kore’yi birleştirivermiş ve masanın üzerinde top gidip geldikçe, aslında iki Kore arasında, dostluk, sevgi oluşmuş ve Japonya’daki bu olayda bir Kore Dünya Masa Tenisi Şampiyonasına katılırken, tabi bir bayrak söz konusu olmuş, bayrağı hemen bulmuşlar”(Kıvanç 1991:13).

Spor, protokolleri de aşarak, yıllardır hiçbir gücün gerçekleştiremediğini başarmış, kendi sevgi ve hoşgörü sınırları içerisinde, iki düşman toplumu bir an da birleştirmiştir. Buna bir başka örnekte Demirkol’dan gelmektedir:

“SEUL- Japon Prensi Takamado ve Prenses Hishako, dün Japonya ile Güney Kore’nin ortak düzenlediği Dünya Kupası’nın açılışı için tribündeki yerlerini almışlardı. Bu yüzyıl için de Kore topraklarına ayak basan ilk Japon hanedanı üyeleri onlar... Japon büyüklerinin bugüne kadar Seul’e hiç gelmemesinin sebebi var kuşkusuz... Yerkürenin görüp göreceği en yoğun ulusal nefretlerden biri var bu iki komşu ülke arasında. Kore’de 1910’da başlayıp 36 yıl süren bir Japon işgalinin körüklediği bir nefret bu”(Demirkol 2002:23).

Sporun, toplumdan sökülüp atılamayacağının bir diğer göstergesi de sporcu – birey özdeşleşmesidir. Beğendiği, hayranı olduğu bir sporcu gibi olmak isteyen toplumun herhangi bir ferdi, kendisine o sporcuyu örnek almakta ve hayatını ona göre idame ettirmektedir.

Spor – toplum arasındaki birey – sporcu özdeşleşmesi konusunda Koç şöyle demektedir: “Toplumların sevgi ve hayranlığını kazanmış kahramanlarla özdeşleşme, onlar gibi olma özlemine kaynak oluşturmastır. Yaşamımızın bir döneminde, kendisi gibi olmak istediğimiz, özendiğimiz bazı masal kahramanları, gerçekten yaşamış ya da henüz hayatta olan kişiler olmuştur”(Koç 1994:101).

Doğal olarak bu noktada sporculara büyük görevler düşmektedir. Çünkü çocuklar, profesyonel sporcuyu kendisine örnek almakta ve O’nun yaşam tarzına göre yaşamaya çalışmaktadırlar. Sporcuları taklit eden, onun yaptıklarını yapmaya çalışan, adeta ‘O’ olmak isteyen çocukların, geleceğimizi oluşturacakları

unutulmamalı ve bu nedenle, sporcular bunun farkına vararak, daha dikkatli bir yaşam tarzını kendilerine seçmelidirler.

“...gelecekte toplumda sorumluluklar yüklenecek yetişkinlerin iyi alışkanlıklar edinmesinde, gerek bireyler arası, gerek toplumlar arası iyi ilişkilerin kurulmasında ve devam ettirilmesinde ve barış içinde mutlu yaşamda çocukluktan başlayan spor büyük bir önem taşımaktadır” (Akgün 1982:209) diyen Akgün’e katılmamak mümkün değildir. Geleceğimizin tek güvencesi olan çocuklarımızı bu konuda bilinçlendirmeli ve onları, spora teşvik ederek daha sağlıklı bir toplumun oluşturulması için katkıda bulunmalıyız.

5.3. Spor ve Toplumsallaşma:

İnsan, toplumsal (sosyal) bir varlıktır. Hayatını devam ettirebilmek için diğer insanlarla her zaman işbirliği içerisinde olmak zorundadır. Bu birliktelik ise beraberinde bir takım bilgi, beceri ve deneyimi gerektirmektedir. Çünkü birlikte yaşamak, bir takım kurallara bağlıdır. Bu kurallara uyulduğu sürece, bireyler arası sağlıklı bir ilişkiden söz etmemiz mümkün olacaktır. Kurallara uyulmadığı sürece ise bireyler arasında herhangi bir etkileşim söz konusu olmamakta veya sağlıklı bir ilişki söz konusu olmaktadır.

Diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmanın temel şartlarından bir tanesi başarılı bir şekilde toplumsallaşmadır. Toplumsallaşma, her insan için önemli olan bir süreçtir. Çünkü birey, bu süreç içerisinde bilgiler öğrenmekte ve toplum içerisinde nasıl davranacağını kestirebilmektedir.

Toplumsallaşma konusunda pek çok tanım yapılmıştır. Bunlardan bir kaçına yer verecek olursak;

Dönmezer'e göre toplumsallaşma "kişinin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizmadır. Sosyalleşme toplumun, kişinin diğerleri ile birlikte yaşayabilmesi için ondan beklediklerini temsil eder"(Dönmezer 1982:141).

"Toplumsallaşma süreç olarak bireyin doğumundan itibaren içinde toplumun üyeliğini kazanmasında geçirdiği aşamalardır"(Doğan 1996:58).

Toplumsallaşma, bireyin yaşamının bütününe kapsayan bir süreçtir. Bu nedenle toplumsallaşma için herhangi bir sınırlama ya da son söz konusu olamaz. Toplumsallaşma süreci ile beraber, birey toplumda yaşayabilmek için hazır hale gelmektedir. Bu hazır hale gelme süreci içerisinde birey, toplumun özelliklerini daha iyi anlamakta ve bu yaşayışa uygun bir şekilde davranmayı öğrenmektedir. Toplumsallaşma ile beraber, birey; toplumun kendisinden beklentilerini öğrenmekte ve ona göre davranmaktadır.

Toplumsallaşma kavramının kökenine bakacak olursak, toplumsallaşma kavramını "ilk kullanan E. Durkheim'dir. Durkheim, eğitimi, yetişkin kuşakların

yetişmekte olan kuşakları sosyalleştirmesi, toplumsal hayata hazırlaması, ruhsal, zihinsel ve ahlaki yönden yetiştirmesi olarak kabul etmiştir”(Yetim 2006:166).

O halde toplumsallaştırma da kültür aktarımı önemli olmaktadır. Yetişkinler; bilgi, beceri ve deneyimlerini, yeni yetişmekte olan bireylere aktararak onlara bir nevi hocalık yapmaktadırlar.

Toplumsallaşmanın bir takım özelliklerinden veya işlevlerinden söz etmemiz mümkündür:

- a) Toplumsallaşma her şeyden önce bireylere toplumca kabul edilebilir temel davranış biçimlerini öğretmektedir.
- b) Toplumsallaşma süreciyle, bireylere, toplumsal yaşamın çeşitli bağlamlarında oynayacakları roller öğretilir.
- c) Toplumsallaşma süreci içinde bireylere temel değerleri ve idealleri öğretilir.
- d) Toplumsallaşma süreci içinde birey kişiliğini kazanmaktadır. (Güven 1998:162-163).

Spor, toplumsallaşma konusunda bireye yardımcı olan, bireyi toplumla kaynaştıran en önemli faktörler arasında yer almaktadır.

“Toplumsal bir kurum haline gelen sporun kimi toplumsal işlevler üstlenmiş olması da doğal ve beklendik bir durumdur. Sporun üstlenmiş olduğu toplumsal işlevler arasında en göze çarpanı, bireyi toplumsal sistemin katılımcı bir üyesi haline getiren süreç olan toplumsallaşmayı sağlamaktır”(Kaya 2001:17).

Sporun, toplumsallaşma konusunda bireylere kazandırdığı en önemli özellik, bireyin kurallara uymasını sağlamasıdır.

“Spor belli kurallara göre yapılan bir uğraşı olması nedeniyle insanlara, kurallara uyma alışkanlığı ve bilinci kazandırır. Bu açıdan spor, içinde yaşadığımız toplumun kurallarına uyum sağlamamıza yardım ederek önemli bir sosyalleşme aracı işlevi görür” (Armağan 1981: 31).

Spor dallarının tamamı, bir takım kurallarla örüntülüdür. Bu kurallara uyulmadığı sürece, yapılan faaliyetin bir spor olduğunu söyleyemeyiz. O nedenle bütün spor dallarında amaç, kurallar dâhilinde üstün gelmeye çalışmaktır. Bu noktada da, spor yapan bireylerde kurallara uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Eğer kurallara uyulmaz ve aksi yönde hareketler yapılırsa, birey, hakem tarafından oyun dışı bırakılır. Bu nedenle sporcu, spor süresince kurallara muhakkak uymak zorundadır.

Sporun toplumsal işlevi bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Spor süresince kurallara uyulması söz konusuysen, spor yapılmayan süre boyunca da birey, toplumsal kurallara uymak zorundadır. Toplumsal hayatta başarılı olabilmek amacıyla birey kurallara uyması gerektiğini bilir. Eğer kurallara uyulmazsa, toplum tarafından dışlanacağını farkındadır. Burada spor yapan birey, spor kuralları ve hakem ile toplumsal kurallar ve hukuk arasında bir bağlantı kurmaktadır.

Doğan'ın Coakley'den aktardığına göre “gelişmiş ülkelerde sportif yarışmalar da sosyalleşmenin önemli bir aracı olarak kabul edilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde fikir olarak bu eğilimde olan yetişkinler, oyunlu aktiviteler düzenlemekte ve amaç edinmeyi, beceri geliştirmeyi ve ödül alma başarısının önemini vurgulayan spor programlarına katılması için çocuklarını teşvik etmektedirler. Organize edilmiş sportif oyunlar yoluyla çocukların hem kendi akranları ile bir arada olması sağlanır, hem de kurallara ve kararlara uyma, yenme ve yenilmeyi hazmetme gibi deneyimler kazandırılır”(Akt: Doğan 2004:56).

Sporun toplumsallaşma konusunda bir diğer etkisi de bireyde bir takım duyguların gelişmesini sağlaması yönündedir.

Bilindiği üzere spor günümüzde daha ziyade yarış olarak anılmaktadır. Bu noktada birey, yarışmada birinci olduğu zaman, kendisinde ‘kazanma’ duygusu gelişirken, yarışmayı kazanamadığı zaman ise ‘kaybetme’ duygusunu anlamaktadır. Ayrıca birey bu sayede, sporda ‘rekabet’ duygusunu da tatmaktadır. Böylece spor, bir takım temel duygu ve hislerin bireyde gelişmesini ve yerleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca takım sporları sayesinde, bireyler arasında takım duygusunun gelişmesi ve bireyler arası işbirliğinin ortaya çıkması durumları görülmektedir.

“Spor rekabetin en uygun koşullarda yaşanılmasına olanak sağlar”(Öztürk 1998:19).

Ayrıca spor, farklı bireylerle tanışma, onlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme, o yörelerin toplumsal yapılarının öğrenilmesi gibi toplumsallaşmayı sağlayıcı bir faktör konumundadır. Spor farklı yörelerin insanlarıyla iletişim kurabilmenin en etkili yöntemlerinden birisidir. “Deplasmaya giden taraftarların, o yörenin örf ve adetlerini görüp onlardan etkilenmeleri, kendi örf ve adetlerini de o yöre insanına tanıtmaları ve sonuçta da kültürler arası yakınlaşma ve kaynaşma sağlaması, muhakkak ki toplumda sosyal bütünleşme açısından faydalar sağlayacaktır” (Koşu 1998:19).

Bu konuda Öztürk “spor çalışmaları özellikle spor müsabakaları değişik okul ve kulüp elemanlarıyla farklı şehirlerin insanlarıyla, hatta uluslar arası yarışmalar düşünüldüğünde farklı toplumların insanlarıyla temas kurulmasını sağlayan organizasyonlardır”(Öztürk1998:19-20) şeklindeki ifadesiyle sporun, bireyi toplumsallaştırmadaki önemini vurgulamaktadır.

Bu noktada ailelere büyük görev düştüğü unutulmamalıdır. Çünkü aileleri tarafından spora teşvik edilen çocukların, daha sağlıklı bir toplumsallaşma süreci geçirdiği ve hayatı boyunca daha başarılı olduğu görülmektedir.

“Spor bireyin sosyalleşmesinde önemli roller üstlendiği için, aileler çocuklarının daha sosyal olabilmelerine fırsat tanıyan spor olgusuna uzak kalmamaktadırlar” (Kılıçgil 1998:43).

Spor, bireyi psikolojik olarak da rahatlatan bir olgudur. Çünkü aile içerisinde kendisini yeterince ifade edemeyen birey, bunu sporda başararak kendisini göstermekte ve o açıklığı bu şekilde telafi edebilmektedir.

“Spor çocukluk yıllarında bir oyun biçiminde ortaya çıkar ve enerji birikiminin boşalmasını sağlayarak aile ortamı dışında bazı ilişkilerin doğmasına neden olur. Özellikle aile ortamında rahatça hareket edemeyen çocuk sokakta oyun arkadaşlarıyla bazı şeyleri özgürce paylaşmasını öğrenmeye başlar. Aile ortamına ya da toplumsal ortama uyum sağlayamayan gençler, spora yöneldikleri zaman,

psikolojik boşalım nedeniyle rahatlamakta ve dengeli bir kişiliğe kavuşabilmektedirler”(Armağan 1981:31).

“Spor; kişinin, dolayısıyla toplumun, bedeni, fiziki ve ruhi bünyesini sağlamlaştırmak, dengeli kişi olmasını sağlamak, bütün toplumun çağın gereksinmelerini yerine getirebilmesi için yapılır. Sağlıklı ve yasalara saygılı kişilerin bulunması, toplumun bütünlüğünü ve iyi bir şekilde devamını sağlar” (Beden Eğitimi ve Spor İhtisas Raporu 1979:5).

Kısaca özetlemek gerekirse, spor ve toplumsallaşma arasındaki bağları şu maddeler ile belirtebiliriz:

1- Spor, dengeli kişiliğin gelişmesine hizmet eder. Fiziksel ve zihinsel açıdan birikmiş enerjinin boşalımını sağlayarak insanların dengeli bir kişiliğe kavuşmasına, aşırılıklardan ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşmasına katkıda bulunur.

2- Spor, kurallara uygun olarak davranma ve eylemde bulunma alışkanlığı kazandırdığı için insanların dikkatini artırır. Yarışma sporlarında en ufak bir dikkatsizliğin başarıyı ya da sonucu etkilediği bilinmektedir.

3- Spor, kurallara, geleneklere, göreneklere ve yasalara saygılı olmayı öğretir. Çocukluk yaşlarında ortaya konan oyunlar çocukların kurallara davranmalarını öğretir. Oyunların eğitimsel işlevleridir. Sporun kuralsal niteliği, spor yapan herkes için, önceden benimsendiği için sporun kurallarına uyma, spor yapmanın bir koşulu demektir. Sporun yaygın bir biçimde yapıldığı toplumlarda, toplumun kurallarına daha çok uyulduğu görülmekte ve insanların yasalara saygılı olma eğilimleri pekişmektedir.

4- Özgürlük kavramının yerleşmesinde sporun önemli bir işlevi vardır. Spor toplumsal katılımı arttırması nedeniyle demokratikleşme sürecini hızlandırarak, özgürlüklerin sağlıklı bir biçimde kullanılmasına yardım eder.

5- Spor olumlu toplumsal davranışların kazanılmasına katkıda bulunur. Birlikte paylaşarak yaşamak toplumsal yaşamın bir gerekliliğidir. Spor, ekip bilincini ve birlikte çalışma, paylaşma alışkanlığını geliştirdiği için, insanların toplumsal yaşamlarında daha başarılı olmalarını sağlar.

6- Spor, eşitlik fikrinin gelişmesine, başkalarının haklarına saygı göstermeye, düzenli çalışmaya, sistemli hareket etmeye, dikkatli olmaya, planlama ve değerlendirme yetisi kazanmaya hizmet ederek insanların toplumsal yaşama etkili, rasyonel ve dengeli bir biçimde uyum sağlamasına yarar (Doğan 2004:58-59).

O halde denilebilir ki, spor; bireyin sağlıklı bir toplumsallaşma geçirmesinde temel faktörlerden birisidir ve sağlıklı bireyler yetiştirmek için, çocukların spora teşvik edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

5.4. Spor ve Eğitim:

Eğitim, toplumsal hayatın en önemli kurumlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Eğitim olgusu ilk etapta toplumsallaşma olgusunun devamı olarak düşünülebilir. Bu süreç içerisinde de, tıpkı toplumsallaşma sürecinde olduğu gibi birey, kendisini hayata hazırlayacak olan bir takım yeni bilgiler öğrenmektedir.

Eğitim kavramı ile ilgili yapılan tanımlardan bazılarına değinecek olursak;

Sosyolojinin önemli isimlerinden Durkheim, eğitimi, “kişiliğin gelişmesine yardım eden ve onu esas alan, onu yetişkin yaşamına hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışlar elde etmesine yarayan bir süreç”(Akt: Tezcan 1985:4) olarak tanımlamaktadır. Durkheim’a göre eğitimde bir süreklilik söz konusudur. Bu süreklilik boyunca, birey kendisini toplumsal hayata hazırlayacak olan temel bilgileri almakta ve eğitim sayesinde başarılı bir toplumsallaşma süreci geçirmektedir.

Erkal’a göre eğitim “bilgi, davranış ve kabiliyetlerin de geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir. Toplum hayatını bu derece geniş kapsayan eğitim gibi bir disiplinin bir sistem içinde sosyal hayatta oynadığı rol büyüktür. Fertlerin sosyalleşmesine, yardımcı olan, sosyal münasebetleri ve toplumun sosyal bakımdan kalkınmasında rol oynayan eğitim”(Erkal 1998:112) bireylerin yaşam için gerekli olan donanımlara sahip olması açısından önemlidir.

Toplumsal kurumların bir takım görevlerinden veya amaçlarından söz etmemiz mümkün olmalıdır ki, toplumsal kurum ortaya çıkabilsin. Bu noktada eğitim kurumunun da bir takım amaçlarından söz edebiliriz.

Eğitimde amaçları, bireye yönelik amaçlar ve sosyo – kültürel yönelimli amaçlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

1- Genel Amaçlar

- a) Çevresini denetimi altına almayı başarmak
- b) Kendi amaçlarını tespit edebilmek
- c) Kendisini nesnel olarak ifade etmek
- d) Akılcı ve mantıksal davranışı kazandırmak

- e) Bireye iyi bir hayat kazandırmak
- f) Bireye nasıl düşüneceğini öğretmek
- g) Toplumsal hareketliliği arttırmak
- h) Bedensel ve ruhsal gelişimin sağlamak
- i) Eğitimin, bireydeki kötü eğitim ve davranışları düzeltici bir amacı olmalıdır.

i) Sürekli değişme suretiyle yaşamın yenilenmesini sağlamak.

j) Bireye iletişim becerileri kazandırmak

k) Bireye karar alma becerileri kazandırmak (Tezcan 1985:46-47).

Denilebilir ki eğitimin, bireysel amaçlarının temelinde, bireyin toplumsal hayata daha sağlıklı bir şekilde hazırlanması yer almaktadır. Eğitimsel açıdan iyi ve sağlam becerilerle donatılan bireylerin, toplumsallaşma konusunda sıkıntı çekmeyeceği ve geleceğe dair bakış açılarının daha sağlıklı olacağı aşîkârdır.

2- Sosyo – Kültürel Yönelimli Amaçlar

- a) Yaşam geleneğini korumak
- b) Ulusal açıdan, ulusun kalımını sağlamak
- c) Toplumun yenileşmesine katkıda bulunmak
- d) Kültürü zenginleştirmek ve biçimlendirmek
- e) Toplumun refahına uyarlanabilmek
- f) Ekonomik verimi arttırmak; iyi üretici, iyi tüketici yetiştirmek
- g) Bireyin toplumsallaştırılması, toplumsal yaşamın temellerini anlamasını sağlamak
- h) Bireyde siyasal bir bilinç uyandırmak, iyi bir vatandaş eğitimi sağlamak. (Tezcan 1985:47-48).

Eğitimin Sosyo – Kültürel Yönelimli Amaçları ise bireyi toplumda bekleyen bir takım sorunlara karşı hazırlamayı amaç edinmektedir. Bu amaçlar, bireyin iradesi

dışında toplumsal yapı içerisinde bulunmaktadır. Bireyden bu yapı içerisindeki kurallara uyması beklenmektedir. Eğer birey iyi bir eğitim almış ise bu kurallara uyacak ve iyi vatandaş olmanın getireceği hazzı yaşayacaktır

Spor ve eğitim birlikteliğine değinecek olursak, iki toplumsal kurumunda birbirini sürekli olarak etkilediğini görürüz. Spor, yüzyıllardır eğitim içerisine dâhil edilmekte ve bireylerin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Erdemli, spor ve eğitimin tarihsel süreç içerisinde beraber olduğuna dikkati çekmekte ve bu konudaki “Antikçağ’da spor yalnızca eğitim içindir ve eğitimin bir parçasıdır. Sporun eğitimde kullanılmasında en önemli etmen savaştı” (Erdemli 1996:60) ifadesi ile sporun, çok eski çağlardan beri eğitimin bir parçası olduğunu belirtmektedir.

Eğitim ve spor arasındaki bağ sürekli olarak birbirini yeniler niteliktedir. Birinin, diğerinden ayrılmasına imkân yoktur. Geçirdiği eğitim süreci içerisinde spor eğitimi alan bireyler, toplumsal kurallara daha iyi uymakta ve kendisini daha sağlıklı hissetmektedirler.

“Bugün sporun bir eğitim aracı olarak çocuğun her yönden gelişmesinde büyük rol oynadığı bilinmektedir. Sportif oyunlara bir ekip üyesi olarak katılma; çocukta yardımlaşma, beraber çalışma, diğer ekip elemanlarına ve oyun düzenine saygılı olma gibi duyguları geliştirir”(Öztürk 1998:51).

Ülkemizde spor ve eğitim konusunda bir takım çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalardan pek fazla bir sonuç alınamamıştır. Spor ve eğitimi daha bilimsel bir şekilde verebilmek amacıyla ülkemizde Spor Liseleri’nin kurulduğunu görmekteyiz. Ancak bu okullara fazla destek verilmediği için spor liselerinin çok kısa bir süre içerisinde tekrar kapatıldığını görmekteyiz.

Alkış, spor okullarının bir anlık kararla açıldığını belirtmekte ve spor okullarının eksiklikleri olarak şunları belirtmektedir:

“Bir anlık kararla Ankara, Çanakkale, Kahramanmaraş, Ağrı ve Yozgat’ta açılan spor liseleri; bakın nelerle karşılaştı; öğrencilere verilecek spor derslerinin kitabı yoktu, öğretmenler; ellerinde ders kitabı olmadığı için, Spor Akademisi’nde okudukları kitaplardan eğitim verecekler. Böylece dünyada ilk defa, lise-1

öğrencileri, üniversite düzeyindeki kitaplardan sorumlu tutulacaklardı, hiçbir okulun tabelası yoktu... Mührü yoktu, koca bir hafta içerisinde görülecek spor derslerinin toplam saati 9'du, kitapsız, tabelasız, mühürsüz okulların ikinci ve üçüncü sınıflarında hangi derslerin okutulacağı bilinmiyordu, spor liselerinin spor salonları yoktu" (Alkış 1994:20).

Spor ve eğitim konusuna değinmişken, sporcular ve eğitim konusuna değinmeden geçmek olmaz. Sporcular, pek çok çocuğun kahramanlarıdır. Pek çok çocuk, sporcularla kendilerini adeta özdeşleştirmiştir.. Profesyonel sporcular gibi olmak isteyen binlerce çocuk var. Peki, binlerce çocuğa ilham kaynağı olan sporcuların, eğitim düzeyleri nasıldır? sorusuna bir cevap bulmaya çalışalım.

Öncelikli olarak geçmişten günümüze doğru bir süreç izlemekte yarar var. Çünkü bu şekilde aradaki farkın çok daha iyi anlaşılabilceğini düşünmekteyiz.

Kozanoğlu'nun Galatasaray Spor Kulübü eski başkanı Suphi Batur'dan aktardığına göre; "O zamanki oyuncuların hepsi okumuş yazmış, Darülfünun'a yani üniversiteye gitmiş insanlardı. Yalnızca bizim Galatasaray için söylemiyorum. Mesela Fenerbahçe'de Zeki Rıza Sporel, İsmet Uluğ, Hasan Kamil vardı. Hepsi meslek sahibi, tahsilli beyefendi insanlardı. Sonra bir de Fahir vardı, sol haf oynardı. Adam üniversiteye rektör oldu"(Kozanoğlu 1990:10).

Batur'a göre dönemin futbolcularının neredeyse tamamı iyi bir eğitim almış, üniversite mezunları idi. Hatta bu eğitimin neredeyse hat safhaya ulaştığını, kendi aralarından üniversiteye bir rektör göndererek bizlere kanıtlamışlardır. Bu da göstermektedir ki, o zamanın sporcularının eğitim düzeyleri ve meslekleri (hepsinin değil tabii ki) son derece iyiydi.

Peki ya yurt dışında durum nasıldı?

"Brian Hall, hem Liverpool'da oynuyor, hem de üniversitede okuyordu. Ünlü kaleci Steve Heighway, takım arkadaşı Hall'un bir adım ötesine geçmiş, Warwick Üniversitesi'nden siyaset diplomasını almıştı bile. Blackpool'da oynayan Alan Suddaby ise iyice havalıydı. Oxford Mezunuydu. İngiliz basını konunun üzerine atladı. Yepyeni bir kuşak geliyordu, okumuş, eğitilmiş, saygıdeğer. Sık sık "kim demiş ki beyinleri ayaklarında" türünden yazılar attırılıyordu"(Kozanoğlu 1990:10).

Ancak günümüze doğru gelindikçe, sporcular arasında mekteplilerin sayısının azaldığını görmekteyiz. Daha ziyade ‘iyi oynasın yeter’ mantığı içerisinde binlerce dolar karşılığında transfer edilen sporculara, herhangi bir kulüp başkanının veya yöneticisinin, sporcunun eğitim düzeyini baz alarak transfer etmesi günümüz kapitalist sistemiyle ters düşeceği de ortadadır.

İlhan Durusoy, Türk futbolcularının özelliklerini açıklarken şu ifadeleri kullanmaktadır: “Eğitim düzeyi yeterli değil, değişik görevlerde adaptasyon zorluğu yaşıyor, motivasyon bozukluğu ve çabuk güven kaybına uğrama, klikleşme, gruplaşma, adam kayırmaya eğilimli, şov yapmaya eğilimli, çalışmaktan hoşlanmayan fiziksel kondisyonu vasat” (Durusoy 2002:143).

Bu eksikliklere dikkat edilecek olunursa, spor-toplumsallaşma, spor-eğitim konularında yaptığımız açıklamalar ve nedenler Türk futbolcularının genel eksikliğini oluşturmaktadır. Durusoy’un bu çalışması, Türk futbolcularının sağlıklı bir toplumsal süreç geçirmediğini ve eğitim yönünden eksik olduğunu göstermektedir.

Bu noktada yeri gelmişken Beden Eğitimi ve Spor kavramları arasındaki farklara da değinmek yerinde olacaktır.

“Türkiye’de büyük bir çoğunluk için beden eğitimi ve spor aynı anlama gelir. Aslında bu düşünce şekli yalnız bizim toplumumuza özgü değildir; hemen hemen tüm ülkelerde beden eğitimi ve spor aynı kavramda ele alınır”(Açıkada-Ergen 1990:36).

Gerçekten de dünyanın neresinde olursa olsun, beden eğitimi ve spor’un aynı kavramlar olduğuna inanılmaktadır. Çünkü her ikisinde de ‘spor yapma’ realitesi söz konusudur. “Beden eğitimi ve sporun temelde genel amacı; beden eğitimi ve sporu günlük yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası haline getirmektir”(Kale - Erşen 2003:7) ifadesi de iki kavramında aynı amaçlara hizmet ettiğinin bir göstergesidir.

Ayrıca iki kavramın aynı amaçlar doğrultusunda hareket ettiğine dair bir diğer ifade de IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu içerisinde yer almaktadır: “Eğitimciler beden eğitimi ve sporun kişinin beden ve ruh yapısının sağlıklı ve dengeli biçimde geliştirilmesinde ve güçlendirilmesinde

vazgeçilmez bir öge olduğuna inandıkları için”(Beden Eğitimi ve Spor İhtisas

SPOR	BEDEN EĞİTİMİ

Raporu 1979:VII).

Beden Eğitimi ve Spor’un hangi amaçlara hizmet ettiğini maddeler halinde özetleyecek olursak, beden eğitimi ve sporun neden birbirinin aynı kavramlar olduğunu daha iyi anlayabiliriz:

1. Beden eğitimi ve sporun, amatörlük anlam ve kapsamı içinde yayılıp gelişmesini sağlamak
2. ‘Herkes için beden eğitimi ve spor’ ilkesinin tüm toplum kesiminde benimsenmesi ve uygulanmasını gerçekleştirmek,
3. İşçi, memur ve öteki çalışan kesimlerin bir yandan emek verimliliğini arttırmak, öte yandan ise, beden ve ruh sağlığını korumalarını sağlamak
4. Öğrencilerin, emeklilerin ve öteki çalışmayanların boş zamanlarını değerlendirilmesi ve eğitimleriyle ‘sorun insan’ olmalarını sağlamak
5. Suçlu, özürlü vb. gibi öteki sorunlu kesim insanların toplumsal yaşama uyumunu sağlamak (Keten 1979:5-6)

Ancak bu iki kavram birbirinden farklı içeriklere sahiptir. “İnsanın fiziki ve zihinsel nitelikleri ile kendine olan güvenini geliştirmek için yapılan uygulamalı eğitim faaliyetlerine beden eğitimi; insanın fiziksel ve zihni yeteneklerini bir bütün olarak dengeli ve sağlıklı bir şekilde geliştirmek amacıyla, yarışma tarzında yapılan faaliyetlere spor denir”(Hergüner 2002:13).

Her iki kavram arasındaki bir takım farkları tablo halinde gösterecek olursak:

Yarışmadır	Yarışma Değildir
Reklâm Aracıdır	Değildir

Meslektir	Meslek Değildir
Üretimi arttırmaya katkı sağlar	Katkı Sağlamaz
Toplumların ilişkilerini arttırır	Geliştirmez
Seyir vasıtasıdır	Değildir
Politika aracıdır	Değildir

Kaynak: (İnal 1998:10)

Bu ayrımları açıklamak gerekirse, kapitalist sistemin sporu, yarışma haline getirdiğini görmekteyiz. Buna karşılık Beden Eğitimi'nde ise yarışmadan ziyade bedenin eğitildiğini, daha sağlıklı ve sıhhatli bir yapıya getirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Spor, bünyesinde reklâmı da ortaya çıkartır. Yapılan uluslar arası faaliyetler sonucunda elde edilen başarılar, ülkenin bütün dünyaya reklâmını yapması açısından önemlidir. Ancak beden eğitiminde herhangi bir reklâm yapma durumu söz konusu değildir. Spor, günümüzde meslek haline gelmiştir. Profesyonellik yasasının çıkartılması ile beraber, kendi alanlarında profesyonel sporcu olan bireyler, geçimlerini spor aracılığı ile sağlamakta ve oldukça yüksek fiyatlarla bir takımdan diğerine transfer olmaktadır. Oysaki beden eğitimin de herhangi bir meslek sahibi olma durumu söz konusu değildir. Birey tamamen kendi isteği doğrultusunda sportif faaliyetlere katılmaktadır. Spor, toplumsal üretkenliğin artmasına bireylere kazandırdığı moral vasıtası ile yardımcı olurken, beden eğitimi için herhangi bir üretim artmasına yardımcı olma durumu söz konusu değildir. Spor, bir toplumsallaşma, bütünleştirme aracı olduğu için, ülkeler arası ilişkilerin gelişmesinde etkili olurken, beden eğitiminde bu durumu görememekteyiz. Sporun ön plana çıkan en önemli ayrım noktasından bir tanesi de politikayla olan iç içeliğidir. Oysa beden eğitimi için politikaya alet olma durumu söz konusu değildir.

Bu açıklamalardan da anlamaktayız ki; spor, masumluğunu bir kenara bırakarak, diğer toplumsal kurumlar arasında çok daha belirgin bir hale gelmiştir. Çünkü politikayla, ekonomiyle, reklâmla o kadar iç içe geçmiş bir durumdadır ki, bütün bunlar özü itibari ile sporu etkilemiş ve değiştirmiştir.

Bu noktada anne ve babalara büyük görevler düşmektedir. Çocuklarının daha iyi birer vatandaş olabilmesi amacıyla çocuklarını spora yönlendiren anne – babaların, çocuklarına spor ile beraber daha iyi bir eğitim verdikleri gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü birey, spor eğitimi ile beraber daha önceden değindiğimiz kurallara uyma, birlikteliğin tadına varma gibi duyguları tatmaya başlayacak ve diğer eğitim kurumlarından edindiği formasyonlar sayesinde kendisini tamamlayacaktır.

5.5. Spor ve Kültür:

Toplumbilimin en temel araştırma konularından birisi olan kültür, toplumların en temel ayırt edici unsurlarından birisidir. Her toplum, farklı kültürel yapıya sahip olduğu için, toplumların araştırılmasında, sosyoloji bilimi o toplumların kültüründen de faydalanmaktadır.

Kültür, toplumdan topluma farklılıklar gösteren bir yapıya sahip olmalıdır ki, toplumlar için belirleyici bir unsur olabilsin. Bu nedenle bütün toplumlar için farklı kültürlerden söz etmemiz mümkündür.

Kültür nedir? sorusuna ise pek çok farklı cevap verilmiştir. Bunun temelinde yine genel – geçer bir kültür kavramının ortaya konulmamış olması yer almaktadır.

Kültür kavramı üzerine yapılan bazı tanımlara yer verecek olursak;

“Kültür, bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi, insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı bütün kabiliyet ve alışkanlıkları içine alan bir bütündür”(Erkal 1998:131).

“Kültür, toplumdaki kişilerin ortaklaşa paylaştığı toplam kurumların bir bileşkesidir” (Fichter 1996:133).

“Kültür, toplum içinde yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır” (Güven 1998:170).

“Kültür kelimesinin sosyolojik anlamı, bir topluluğun tüm yaşam biçiminin ifadesidir” (Tezcan 1985:82).

Kültür insan ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkan ‘her şey’dir ve buna bağlı olarak etrafımızda görmüş olduğumuz ‘her şey ‘de kültürün bir parçasını oluşturmaktadır. En basit biçimde selamlaşma biçimleri, jest-mimik hareketleri, giyim-kuşam biçimleri vs hepsi kültürün birer parçasıdır.

Kültürden söz etmek demek toplumdan söz etmek demektir. Dolayısıyla toplumlardan söz etmek demek te spordan söz etmek demektir. Bu durumda spor da tıpkı diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi kültürle sürekli bir etkileşim halindedir.

Her toplum farklı kültüre sahip olduğu için, kültürel yönden bir çeşitlilik söz konusudur. Bundan dolayı spor da bazen kültürün içerisinde yoğrulup şekillenebilmektedir.

“... bedensel etkinlikler veya kısaca spor kültürel bir olgudur” (Gür 1979:15) ifadesi sporun kültürel bir olgu olduğunun en güzel örneğidir.

Hatta Kale ve Erşen’e göre sporun bir bilim dalı olarak gelişmesinde en etkili faktörlerden birisi de kültürdür:

“Sporun bir bilim dalı olarak gelişmesinin temelinde iki önemli faktör bulunmaktadır: bunlardan birincisi; özellikle gelişmiş ülkelerde 60’lı ve 70’li yıllarda sporun bir kültür olgusu olarak, popülaritesi daha da artan bir şekilde sosyal değer kazanması sonucunda dünyanın en güzel uğraşı olmasıdır. İkincisi; insan-kültür bilimleri ilişkisinde, sosyal bilimler çerçevesinde ve sosyal bilimlerin altında spor biliminin teori-uygulama ilişkisinde kendini gerçekleştiren ampirik temel üzerine kurulu olmasıdır”(Kale - Erşen 2003:1).

Spor bilimsel anlamda incelenmesini kültüre borçludur. Çünkü spor aynı zamanda kültürel bir oluşumdur.

“Spor bir doğal olgu değildir. İnsan tarafından oluşturulmuş, yaratılmış, geliştirilmiş, düzenlenmiş gerekli görüldüğünde yeniden düzenlenecek ve geliştirilecek olan yapay bir olgudur. Spor; bir kültür olayıdır. Spor insanla vardır”(Erdemli 2000:3).

Kültürün oluşumunda, insan temel faktördü ve insanın oluşturduğu her şey kültür olarak adlandırılmaktaydı. Spor da insan tarafından oluşturulan, geliştirilen bir olgu olduğuna göre doğal olarak kültürel bir faaliyet olarak nitelendirilebilir.

Öztürk’ün McPherson’dan aktardığına göre ise “spor özellikle toplum bilimlerinde bir ya da daha fazla yapıda bulunabilme özelliğini taşıdığından popüler kültürün bir parçasıdır. Aynı zaman da spor üretildiği, tekrar şekillendirildiği ve sıradan iletişim sistemleri ile aranılabilirdiğinden genel anlamda kültürün bir parçasıdır”(Akt: Öztürk 1998:85-86).

Spor bir kültür olayıdır ve buna bağlı olarak kültürlerin şekillenip gelişmesinde de etkili bir araçtır. Bunun yanı sıra sporda, kültürün izlerini görmek de her zaman için mümkündür.

Dünya'nın neredeyse her yerinde kültür ve spor iç içe geçmiş bir durumdadır. Bunlara kısaca değinmek gerekirse; öncelikli olarak spor, kendi kültürünün (spor kültürünün) bir parçası olan kendi 'öz dilini' ortaya çıkartmıştır. Spor, bir milleti diğer milletlerden ayıran en belirleyici özelliklerden olan dilini de yaratmıştır.

Spor dili, genel mana da spor kültürünün bir parçasıdır. Bu kültürün dilinde konuşulan kelimeler, yine bu kültürün üyeleri tarafından anlaşılmaktadır.

Spor ile kültür arasında, sporun kendi kültürü içerisinde özel bir dil oluşturacak kadar yakın bir ilişki vardır.

Filiz Bingölçe'nin 'Futbol Argosu Sözlüğü' isimli çalışmasından alınan aşağıdaki 'spor kültürüne ait kelimeler', sporun beraberinde kendi öz kültürünü yarattığının en güzel göstergelerinden bir tanesidir.

Acı kart kullanmak; (Hakem için) Çok sayıda ve tereddütsüz sarı ya da kırmızı kart kullanmak,

Adamı taca atmak; (Futbolcu İçin) Çok etkili bir vücut çalımını atmak,

Ahtapot sarmalı; Çok açıdan hücumla geçebilen takım,

Akordeon olmak; Çok farklı yenilgi almak,

Alüminyum; Futbolcu ayakkabısı, krampon,

Ameliyat; mücadeleye giren rakibi kötü sakatlamaya neden olacak hareket yapmak,

Belinden su almak; Çok zarif çalım atmak,

Bir ton kömür yakmak; genelde kilolu futbolcular top sürerken söylenir,

Budamak; yenmek

Canlı bomba; Golcü futbolcu

Cellat; bol kırmızı kart gösteren hakem

Çamurluk haşat olmak; bacağı sakatlanmak

Çavuş; saha da boş boş gezinen futbolcu

Çimleri zehirlemek; kötü çalım yiyerek düşmek

Çokoprens almaya göndermek; etkili bir çalımla rakibini geçmek

Dört leşi olmak; Bir maçta dört gol atmak

Hilton; Tribünlerin kale arkasındaki bölümü

Homo Tribunus; Tribün adamı

Kadayıf; Yaşlı futbolcu

Kaskaslamak; Gol atmak

Kefen; Kolay ve beleş gol

Kız kaçırmak; Penaltıyı kurtarmak

Ölmek; Küme düşmek (Bingölçe 2005:20-182).

Buna benzer bir takım çalışma da Kola tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma en dikkat çeken kelime gurubu ‘topa falsolu vurmak’ cümlesi, eylemidir. “Falsolu Vurmak: Falso, Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı Türkçe sözlüğe göre hata ve yanlış demektir. Buna göre, falsolu vurmak, hatalı ve yanlış vurmak anlamına gelir. Oysa futbolda falsolu vurmak, son derece maharetli bir iştir. Futbolda falsolu vurmaktan kasıt, topun sağına ya da soluna vurarak kavis vermektir”(Kola 2002:15).

Bu açıklamaya göre diyebiliriz ki; futbol, gündelik dili allak bullak eden bir özelliğe sahiptir. Zira gündelik dilde hata anlamına gelen falso, sporda hatadan da öte belli bir mahareti gerektiren topa vuruş şekli olarak anlaşılmaktadır.

Spor kültürünün kendi jargon dili, gündelik hayatta farklı anlamlar taşıırken, spor kültüründe çok farklı kullanımlar sergilemektedir. Ancak spor kültürü tarafından ortaya konulan ‘spor dili’; kelimelerini, sözcüklerini gündelik hayata ait dilden almaktadır. Bu noktada diyebiliriz ki spor kültürü ve toplumsal kültür arasında bir bağ bulunmaktadır. Bu bağ öylesine kuvvetlidir ki, iki kültür arasında bilgi alışverişinin olması son derece doğaldır. Ancak sporun ‘jargon dili’, gündelik dili bozucu bir etkiye sahip olabileceği gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır.

Ayrıca spor kültürü içerisinde, taraftarların sporculara bir takım lakaplar taktıklarını da görmekteyiz. Kendi kültürünü oluşturan spor, bu sayede taraftarlar arasında ortak bir dil oluşturmakta ve birbirine daha sıkı bağlamaktadır. Bunun yanı sıra lakaplar, sporcularla – taraftarlar arasındaki bağlantının, birlikteliğin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu lakaplardan bazılarına değinecek olursak;

“Aslan Nihat, Leblebi Memet, Berlin Panteri Turgay, Arap Samim, Piç Kadri, Artist Suat, Kova Osman, Katil Reha, Ayı Gökmen, Papaz Erhan, Sinyor Bartu, Maymun Selahattin, Lastik Şükrü, Manda Özcan, Sobacı Hazım, Canavar Burhan, Çingene Engin, Deli Bahtiyar, Türko Şükrü, Kibar Feyzo, Kedi Kaleci Varol, Tavşan Sami, Deli Vehbi, Kasap Nehir, Koko Burhan, Köfte Burhan, Uçan Manda ErDoğan, Kasap ErDoğan, Gozgoz Yılmaz, Pırpır Rıdvan, Uçan Çuval Necdet, Ayı İhsan, Beton Fehmi, Odun Ercan, Allahsız Sait, Rüzgarın oğlu Zeynel” (Dilek 2003:33).

Sportif faaliyetler içerisinde kültürel unsurlara her zaman rastlanılmaktadır. Özellikle milli sporlarımızdan olan güreş, kültürümüzden parçalar taşıma konusunda ön safhadadır.

Örneğin, kırk pınar güreşlerinde ağa; köylere, kasabalara ve ünlü pehlivanlara “Kırmızı Dipli Mum göndererek, panayırın hangi gün başlayacağı bildirir” (Kahraman 1997:22).

Güreşecek olan pehlivanların kispet giymesi, Cazgır’ların (Dellalların) güreşçileri eşlendirmesi ve gür sesi ile çıkıp dua etmesi ve halkın hoşuna gidecek kelimeleri seçmesi önemlidir.

Cazgırlar’ın ettiği duaya bir örnek vermek gerekirse;

“Allah Allah İllallah

Erler çıktı meydana

Biri birinden merdane

Biri ak, biri kara

Mevlam her birine kuvvet vere

Bu meydan er meydanıdır

Kırklar, yediler seyranıdır
 Nice koç yiğitler bu meydandan geçti
 Acı tatlı suyun içip göçtü
 Atlar gibi tepişelim
 Arslanlar gibi kapışalım
 Ya Muhammed, Ya Ali
 Pehlivanların piri Hazret-i Hamza-yı Veli
 Dellal çıksın aradan
 Hepsine kuvvet versin Yaradan” (Kahraman 1997:23).

Dellallık veya cazgırlık, kırmızı dipli mum, kültürümüzün spora yansıyan en güzel örneklerinden bir tanesidir. Türk kültürü ve Türk sporu arasında yoğun bir etkileşimin olduğu, bu nedenle kültürümüzün sürekli olarak sporumuzu etkilediği ve sporumuzdan etkilendiği unutulmamalıdır.

Kültür, sporun içerisine o kadar çok etki etmiştir ki, bu etkilerin farkına varmamız son derece güçtür. Özellikle Türk Sporuna ve Türk Kültürü’nde, bu alanda zengin anlatımlar bulunmaktadır. Çünkü kültür konusuna son derece önem veren uygarlığımız, tarihin her döneminde sporsal aktivitelere katılmış ve bu aktiviteleri gündelik hayatın ya da başka bir ifade ile kültürün sıradan bir parçası haline getirmiştir.

Kültürün sporla iç içe geçmiş olması sadece Türk Toplumu’na has bir özellik değildir. Diğer toplumlarda da bunun izlerini görmemiz mümkündür.

Bunun en güzel örneklerinden birisini Brezilya’da görmekteyiz. Büyünün, sihrin kültürle kaynaştığı bu ülkede, futbol en önemli sportif faaliyet olarak kabul edilmektedir. Ancak, mevcut olan kültür, futbolun içerisine öylesine girmiştir ki, ikisini birbirinden ayırmanın imkânı yoktur:

“1937’de yağmurlu bir Aralık akşamı Vasco, kendisinden çok daha güçsüz bir takım olan Andarai ile maç yapacaktı. Vasco konvoyu maça gelirken ufak bir kaza yapmış bir süre yolda mahsur kalmıştı. Bu arada Andaraili oyuncular sıırıslıklam

ve üşümüş bir halde bekliyordu. Aslında Andarai kendisini hükmen galip ilan ettirebilirdi. Ama onlar Vasco'yu beklemeyi tercih etmişlerdi. Maç başladı ve centilmenlik anlaşması anında unutuldu. Vasco golleri sıraladı. İlk yarı sonunda beş gol öndeydiler. Doksan dakika 12-0 bitti. Andarai yedek kulübesinde Arubinha yere diz çöküp ellerini birleştirdi ve gözlerini havaya kaldırdı: 'Eğer yukarı da bir Tanrı varsa, Vasco'ya on iki yıl boyunca şampiyonluk yüzü göstermesin' diye dua etti. Her bir gol için bir yıl. Arubinha'nın, lanetini perçinlemek için Sao Januario'nun çimlerinin altına bir kurbağa gömdüğü dedikodusu kısa sürede yayıldı. Vasco yöneticileri önceleri söylentiye gülüp geçti. Ancak birkaç yıl sonra işin gülünecek yanı kalmamıştı. Kulüp, Arubinha'nın bedduasından beri şampiyonluk alamamıştı. Üstelik Rio bölgesinin en güçlü takımı oldukları halde. Brezilyalı futbolcular maç kazanmak için her türlü macumba âdetini yerine getiriyorlar. Örneğin azizlerin susuzluğunu gidermek için ayakkabılarını su da yıkıyorlar ve kirli suyu rakip takımın sahasına döküyorlar”(Bellos 2003:197-203).

Spor, kültürel bir takım işlevleri de yerine getiren araçlardan bir tanesidir. Bunlardan bir tanesi farklı kültürlerin tanınmasında sporun, aracı kurum işlevi görmesidir. Örneğin olimpiyatlar, dünya kupası karşılaşmalarında, o yörelerin toplumsal yapısı, kültürleri hakkında daha fazla bilgi edinmekteyiz

“Ülkemizde yapılan 1997 Dünya Hava Oyunları ülkemizin muhtelif yörelerinde yapılmıştır. Bu sayede en başta tüm dünyaya ülkemizin reklâmı yapılmıştır. Müsabakalara katılmak için gelen yüzlerce sporcu ve gazeteci ülkemizi tanımış ve kültürler arası bir alışveriş ortamı doğmuştur” (Koşu 1998:22-23).

“Spor müsabakaları kültürel teması gerçekleştiren, organizasyonlar içinde yer almaktadır. Özellikle belli bir süre devam eden turnuvalar, dünya şampiyonaları, olimpiyat oyunları, düzenlendikleri yerlerin yemek yeme alışkanlıkları, halk oyunları, folk müziği tarihi ve turistik yerlerin tanıtılmasına da imkân verdiğinden, değişik kültürlerin tanınması için önemli fırsatlardır”(Sedef 1999:22).

Sporun gerçekleştirdiği işlevlerden bir tanesi de sporun, farkında olmadan kültürleri birbirine yakınlaştırması, husumeti ortadan kaldırmasıdır. Bu noktada Ketten'in ifadesi ilginçtir; “Toplumlar kültür bütünleşmesi ya da yakınlaşması içinde,

olmasalar bile sportif ilişkilerin, farklı toplumun insanlarını birbirine yakınlaştıran ve kaynaştırma amacına ulaştıran barış aracı rolü oynamakta olduğu da bir gerçektir” (Keten 1974:14). Gerçekten de toplumlar arasında herhangi bir yakınlaşma amacı ya da faaliyeti bulunmazken, spor; iki kültürü bir anda birbirlerine yaklaştırmakta ve aradaki husumeti ortadan kaldırmaktadır.

Kültür en genel anlamıyla bir yaşam biçimidir. Yaşamın nelere göre şekilleneceğine dair kurallar topluluğudur. Günümüzde spor da bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Bu nedenle spor ve kültür arasındaki ilişki her zaman devam edecektir.

“Spor giyim insanların günlük yaşam kuşamı arasında yer almaya başlamış, ünlü sporcuların konuşma ve hareketleri geleneksel insan ilişkileri içerisinde kullanılmaya başlamıştır” (Öztürk 1998:87).

Sporcular ve kültür konusuna değinerek “spor – kültür” arasındaki ilişkiyi sonlandıralım.

Sporcuların hepsi dünyanın farklı bölgelerden gelerek oluşturulan bir takımın parçasıdır. O nedenle kültürel anlamda aralarında bir takım farklılıkların olacak olması ve bunun da spora yansması son derece doğal bir beklenti olacaktır.

Ancak “Oyuncunun kültürlü olup olmadığı, büyük takıma uyum sağlayıp sağlamayacağı, ona ihtiyaç duyulup duyulmadığı nedense hep göz ardı edilir”(Uraz 2004:76). O nedenle kulüp yönetimi bu durumdan memnun olmalıdır ki bu noktayı göz ardı edebiliyor demektir.

Bu duruma örnekler yok değildir. Aşağıda yer alan örnekler, sporcular ve kültür (biraz da eğitim) alanında konuyla ilgili olarak verilebilir:

Ankaragücü ve Bandırmaspor arasında oynanan bir karşılaşmada maçın bitimine doğru hakem ‘çift vuruş’ cezası verir. “Maç boyunca gol atamayan Ankaragücü takımı oyuncularının hepsi topun başına giderek atışta hisse sahibi olmak isterler. O sırada düşürüldüğü yerde hareketsiz duran Mehmet yerinden ok gibi fırlar ve topun başında olan arkadaşlarını sinirli bir şekilde elleri ile kenara açarken bağırır, ‘çekilin u. İkisini de ben atacağım’”(Gören byy,:8). Oysaki ‘çift vuruş’ iki kez tekrarlanacak olan bir atışı değil de, tek vuruşluk bir cezayı

içermektedir. Bu durum da sporda eğitim –özellikle de sporcu eğitimi – konusunda olan eksikliğimizi gözler önüne sermektedir.

“Futbol takımlarımız, çeşitli kültür seviyelerinde, farklı aile ve sosyal çevrelerden derlenmiş sporculardan kurulmuştur”(Kılıç – Aykaç - Özarı 1962:171).

Sporcular ve kültür konusu üzerinde son derece dikkatli araştırmalar yapılması gereken bir durumdur. Çünkü ortaya getirilen takım ‘ farklı kültürlerin’ bir sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir nevi ‘derme çatma’ bir yapıdır. Bu yapının sağlam bir şekilde ayakta kalabilmesi ve başarı kazanabilmesi amacıyla, hemen her kulübün spor sosyologu’na ihtiyacı olduğu su götürmez bir gerçektir. Çünkü milyonlarca dolar verilerek transfer edilen sporcuların, farklı kültürlerle alışması ve uyumu gibi durumlar gerçekleşmeden, sporcudan başarı istenmektedir. Oysaki bu durum birden bire olabilecek bir başarı değildir. Belli bir sürecin sonrasında ortaya çıkabilecek bir gelişmedir.

5.6. Spor ve Tabakalaşma:

Tabakalaşma, toplumsal hayatın hemen her kısmında gözlemlenebilen bir olgudur. Tabakalaşmadan söz edebilmemiz için öncelikli olarak toplum ve bu toplumu oluşturan bireyler arasındaki bir takım eşitsizliklerden bahsetmek gerekir.

Günümüz modern toplumlarında kapitalist sistemin bir özelliği olarak, oldukça belirgin bir durumda olan sınıflaşmadan, tabakalaşmadan söz etmemiz mümkündür. Bu nedenle tabakalaşmadan söz etmek demek o toplum içerisindeki eşitsizliklere vurgu yapmak olarak da düşünülebilir.

Günümüzde tabakalaşmayı belirleyici esas faktörlerden birisi ekonomik gelir düzeyidir. Bunun yanı sıra doğuştan gelen tabakalaşma tipleri (kast sistemi) veya eğitim ile ortaya çıkan tabakalaşma düzeylerinden söz etmemiz de mümkündür.

Öncelikli olarak tabakalaşma nedir sorusuna bir açıklama getirmek gerekirse;

Tabakalaşma “bireyler ve grupların belirli veya genelleştirilmiş karakteristiklerine göre aşağı ve yukarı statülere, rollere sahip ve sınıflara mensup olarak anlaşılmaları, derecelendirilmeleri demektir” (Dönmezer 1982:303).

“Toplumsal tabakalaşma, otorite, prestij, statü veya ekonomik güç durumlarına göre nüfusun farklılaşmasını, hiyerarşik olarak sınırlandırılmasını içeren önemli bir toplumsal olgudur”(Güven 1998:182).

O halde tabakalaşma olgusu içerisinde bazı faktörlerin esas alınarak, birey için mertebe belirlenmeye çalışıldığını görürüz. Bu düzey belirleme çalışması, toplumsal bir bilincin ürünüdür. Çünkü hangi durumda, hangi tabakanın bir parçası olunacağı, birey tarafından bilinmektedir ve bu durum kimse tarafından yadsınmamaktadır.

Sporun, toplumsal tabakalaşmaya olan etkilerine bakacak olursak, tabakalaşma yönünden bireyi genel olarak bir üst kademeye çıkarttığını görürüz. Spor, (genel olarak) tabaka atlatan toplumsal bir kurumdur.

Öncelikli olarak geçmiş yıllarda spor yapan bireylerin, genelde toplumun üst tabakasında yer alan, ekonomik düzeyleri yüksek olduğunu görmekteyiz.

Örneğin sporun ortaya çıkmasında önemli faktörlerden birisi olduğu kabul edilen ‘artı ürün’e sahip olan bireylerin, ilk spor faaliyetlerine başladığı düşünülmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıla kadar aynı durum yine geçerli idi. Zira “İkinci Dünya Savaşı’ndan önce Japonya’daki bütün ulusal ve uluslar arası şampiyon sporcuların kolej mezunları oldukları ortaya çıkmıştır (Akt: Öztürk 1998:44).

“Bir zamanlar batı dünyasında üst tabakadan, kentli, heteroseksüel, beyaz erkeğe özgü bir pratik olan spor, XX. yüzyılda ortaya çıkan dönüşümler çerçevesinde önce göçmenlerin, işçilerin ve kadınların, daha sonra eşcinsellerinde katıldıkları bir faaliyete dönüşmüş” (Akt: Amman 2006:48).

Günümüze doğru gelindikçe, toplumsal tabakanın her yanına yayılan spor, tabakalaşma olgusuna ait genel yargının biraz ötesine geçerek, bazı spor dallarını elitleştiribilmiştir. Bu elitleştirme hareketi beraberinde “elit sporlarını” da ortaya çıkartmıştır.

Örneğin golf, tenis gibi spor dalları daha ziyade ekonomik geliri yüksek olan bireyler tarafından tercih edilirken, futbol, basketbol, voleybol, hentbol gibi spor dalları toplumun daha alt tabakasında yer alan bireyler tarafından tercih edilmektedir.

Bu husus sadece ülkemize has bir özellik olmayı batı ülkelerinde de geçerli olan bir durumdur:

“Belçika’da yetişkinler arasında spor uğraşının ülkenin sınıf yapısıyla doğrudan ilgisi vardır. Özellikle kayak, golf, tenis ve eskrim branşları ile ilgili olanlar yüksek sosyal tabakadan oluşmaktadır. Buna karşıt olarak jimnastik, atletizm, judo, boks, futbol ve hentbol düşük sosyal tabakada daha popülerdir”(Akt: Öztürk 1998: 44).

Etkin olarak spor yapan bireyler için toplumsal tabakalaşmanın koyduğu kurallar ortadadır. Bunun yanı sıra edilgen olarak sporla iç içe olan bireyler için, sporun; tabakaları birleştirici gücünden söz edebiliriz.

Örneğin, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de en fazla ilgi çeken spor dallarından birisi olan futbola bakacak olursak, futbol izleyicileri arasında toplumsal

tabakalaşmanın her alanından bireyler olduğu bilinen bir gerçektir. Milletvekilleri, belediye başkanları, öğretim üyeleri, avukatlar, doktorlar, memurlar, esnaflar, işsizler bir futbol maçını, bilet karşılığında yan yana oturarak izleyebilmektedirler. Bu noktada birey için, toplumun hangi tabakasından olursa olsun, bir birleştirme, kaynaştırma durumu söz konusudur.

“Başka hangi spor dalı Lens’li bir işçiyi, Tokyo’da ki Hi Tech kadroyu, Rio gecekondularından bir çocuğu, bir askeri, Milano’dan bir patronu, Moskova’dan bir işsizi aynı kült içinde bir araya getirme gururunu yaşayabilir”(Authier 2002:13).

“Seyircinin sahadan içeri girer girmez tüm farklı niteliklerini kenara bırakıp sadece taraftar olması onu tüm insanlarla eşitler” (Toker 2007:76).

Sporun, birey için tabaka değiştirici yönlerine değinecek olursak yatay hareketlilik ve dikey hareketlilik kavramlarıyla karşılaşırız.

“Sportif faaliyetler toplum katmanlarına dinamizm, olumlu manada bir hareketlilik kazandırır. Bu hareketlilik toplumda dikey ve yatay hareketlilik olarak kendini gösterir”(Sedef 1999:16).

Yatay hareketlilik, “hareketliliğin aynı ya da benzer statüler arasında olması”(Doğan 1996:166) olarak açıklanabilir. Ya da daha belirgin bir ifade ile yatay hareketlilik, bireyin içerisinde bulunduğu sınıftan, yine aynı düzeydeki bir sınıfa geçişidir. Birey için herhangi bir üst tabakaya geçiş söz konusu değildir. Sadece içerisinde bulunulan ortam değişmiştir.

Örneğin “üçüncü ligde oynayan bir futbolcunun maddi ve manevi bir değişiklik olmaksızın başka bir üçüncü ligde oynayan bir başka takıma transfer olması” (Doğan 2004:78) yatay hareketliliğe bir örnektir. Bu noktada bireyin gelir durumunun sabit kaldığı, sadece içerisinde bulunulan ortamın değişime uğradığı unutulmamalıdır.

Dikey hareketlilik ise daha ziyade profesyonel sporcular diğer bir deyişle sporu kendilerine meslek edinmiş olan bireyler için geçerlidir.

Bu bağlamda dikey hareketlilikte tabakalar arası bir geçiş durumunun olması söz konusudur. Dikey hareketliliği iki kısım dâhilinde incelememiz mümkündür. Öncelikli olarak aşağı doğru dikey hareketlilik kavramına baktığımız zaman,

içerisinde bulunulan tabakadan koparak, daha aşağı bir tabakaya geçiş durumunun söz konusu olduğunu görürüz. Yukarı doğru dikey hareketlilik ise içerisinde bulunulan tabakadan, daha üst bir tabakaya geçiş durumu olarak açıklanabilir.

Bu kavramları spora uygulayacak olursak, aşağı doğru dikey hareketliliğe örnek olarak “Birinci ligde oynayan bir sporcunun daha kötü koşullarda alt lige transfer olması”(Doğan 2004:78) örneğini verebiliriz. Daha alt lige transfer olan sporcunun hem ekonomik gelirinde bir azalma olacak, hem de bu ekonomik azalmaya bağlı olarak bireyin toplumsal konumunda bir değişiklik meydana gelecektir.

Yukarı doğru dikey hareketlilikte ise, bireyin alt kümedeki bir spor kulübünden, birinci ligdeki bir spor kulübüne transfer olması durumu söz konusudur. Bu noktada bireyin ekonomik gelirinde bir artış ve toplumsal konumunda da iyileşme durumu söz konusu olacaktır.

Sporcunun dikey hareketlilik ile beraber tabaka değiştirmesi, sporcunun içerisinde bulunduğu duruma doğrudan etki etmektedir. O nedenle dikey hareketlilikle tabaka değiştiren bireylerin özellikle ‘ortama adapte’ olabilmesi ve eline geçen ücretin artması – azalması durumlarında gösterebileceği değişiklikler dikkate alınmalı ve o nedenle gerekli özen gösterilerek, ona göre davranılmalıdır.

Bu noktada hayat sadece sporcu için değil, sporcunun ailesi için de değişmektedir. Çünkü alt ligden, daha üst kulüplere transfer olan sporcuların, eşleri, çocukları da bir an da tabaka geçirmekte ve bu durum sporcunun ailesi üzerinde de etkili olabilmektedir.

Zamanla performanstan düşen sporcu; üst liglerden alt liglere doğru transfer edilince, bir an da kendisini kaybedebilmekte, alkol, uyuşturucu gibi zararlı maddelerin esiri olabilmektedir.

Bunun temelinde kendisine gösterilen ilgi ve alakanın eskisi kadar olmaması ve ekonomik gelirinde gözlenen düşüştür. Hatta bu kendini kaybetme durumu daha da ileri boyutlara götürüldüğü takdirde sporcunun, kendi canına kıyması durumu ile de karşılaşılabilmektedir.

Bu duruma örnek vermek gerekirse “1918 yılında Nacional’in yıldız futbolcusu Abdon Porte’nin tüm şöhretini yitirdikten sonra boş stadyumda intihar etmesi...”(Zeytinoğlu 2005:57) yukarıda sözünü ettiğimiz bunalımların bir sonucudur.

Spor ve tabakalaşma arasındaki ilişki, diğer toplumsal kurumlara nazaran daha etkili bir boyuttadır. Çünkü bireyin içerisinde yaşadığı ortam değişmekte ve birey hayatını yeniden kurmaya ve çevreyi tanımaya çalışmaktadır. Bu nedenle, transfer edilen sporcular için gerekli alt yapı şartları hazırlanmalı ve doğabilecek herhangi bir aksaklık için bir takım tedbirler önceden alınmış olmalıdır.

5.7. Spor ve Siyaset:

Siyaset, toplumu şekillendiren en önemli toplumsal kurumlardan birisidir. Faaliyet itibari ile bütün toplumsal kurumları bünyesinde barındıran siyaset kurumu, toplumsal birlikteliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla beraber daha iyi şartlar altında yaşamayı sağlamak amacıyla, kendisine ‘kural koyucu, koruyucu’ bir unsur arayan toplumlar, kendi isteğiyle özgürlüğünden feragat ederek siyaset kurumunun oluşmasına öncülük etmişlerdir.

Siyaset kelimesinin kavramsal anlamına bakacak olursak;

Max Weber, siyasetin “emir ve kumandasını, belirli bir toprak parçası üzerinde tehdit kullanmak ve fizik cebir ve şiddetle başvurabilmek gücüne malik bir idari örgütlenme marifetiyle icra ettirip yürütebilen bir tahakküm gurubu”(Akt: Dönmezer 1982: 366) tarafından oluşturulduğunu belirtir.

Spor ve siyaset arasındaki ilişki tarihin hemen her döneminde var olan, en bilinen ve en fazla getirisi olan çelik bir bağıdır. Bu iki toplumsal olgu, birbirinden ayrı düşünülemez, birbirinden kopartılamaz ve atılamaz.

Sporun, toplumun bir kısmı tarafından yapıldığı ve çoğunluğu tarafından da seyirci olunarak izlendiği düşünülürse siyasetçilerin böylesine ‘toplumsal bir çoğunluğu’ yalnız bırakmaları elbette düşünülemez.

“Geniş kitleleri ilgilendiren spor, geçmişte olduğu gibi günümüzde de siyasal erkin oluşmasında temel unsur sayılmış ve de parti tüzüklerinde yerini almıştır” (Karasüleymanoğlu 1986:11).

Gerek ülkemizde, gerekse diğer ülkelerde sporun her zaman siyasetle olan beraberliğini görmemiz mümkündür. Siyasal gücü elinde bulunduran iktidar, sporla her zaman haşır neşir olmuş ve böylece kendi varlığını güçlendirmeye çalışmıştır.

Konuyla ilgili olarak “Türkiye’de spor kulüpçülüğü, siyasi parametrelere en duyarlı kurumların başında gelir”(Fişek 1985:53) diyen Kurthan Fişek’e katılmamak mümkün değildir.

Ülkemizde, siyasetin spora bulaştırılmasının ilk örneğini 1910’lu yıllarda yani daha Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atılmadan önce gerçekleştiğini görmekteyiz:

“Meşrutiyetin ilanından sonra siyasi yapılar, gençlikle yakından ilgilenmeye başladı. Bu da siyasilerin yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan futbol kulüplerine yönelmelerine yol açtı. Bu ilk kez yoğun bir şekilde siyasetle futbolun iç içeliğini getirdi” (Kılıç 2006:12-13).

Toplumsal birlikteliğin en güzel örneklerinden birisi haline gelmeye başlayan spor’dan faydalanarak iktidarını sağlamlaştırmak isteyen yöneticilerin, bu düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla bir takım faaliyetler yaptıklarını, bazı oluşumlar sergilemeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bunun en güzel örneğini de İttihat ve Terakki Lideri Talat Paşa tarafından kurulan Altınordu Spor Kulübü’dür. Bu kulüp, hükümetin oluşturduğu bir yapılanmadır. Dönemde iktidarın sporla ilgilenmeye başlamasının temelinde, genelde spora, özelde ise futbola olan ilginin ve tutkunun hat safhalara ulaşarak, bireyler arasında taraf tutmanın oluşmaya başlaması yer almaktadır. Dönemin en fazla taraftara sahip olan spor kulüpleri Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray’dır. Talat Paşa’da spor karşılaşmalarındaki başarıların, taraftarı çok fazla etkilediğini bildiği için acilen bir futbol takımı oluşturmuştur. Hatta kendisi, o dönemin en fazla ilgi gören futbol kulübü olan Fenerbahçe Spor Kulübü’nü de ligden attırmayı başararak kendi kurduğu takımı lider yapmış ve kendi siyasal erkini güçlendirmiştir.

1914 yılına gelindiği zaman ise İzmir’de Altay Spor Kulübü’nün yine İttihat ve Terakki destekli bir şekilde kurulduğunu görmekteyiz:

“Celal Bayar’ın da aralarında bulunduğu İttihat ve Terakki İzmir yöneticileri ise 1914’te Altay’ın kuruluşuna destek verdiler” (Hürkan 2000:24).

Cumhuriyet’in ilanıyla beraber, spor konusunda yeni gelişmeler gözlenmeye başlar. Spor alanında ilk örgütlü yapıların kurulmaya başladığı bu dönemlerde, kurulan organizasyonların, dönemin tek partisi olan CHP’ye bağlandığı konusuna daha önceden değinmiştik. Hatırlanacağı üzere bu dönemde, sporcular CHP’ye üye olarak kaydettiriliyordu. Bu da sporu, partinin elinde oyuncak haline getirecek olan

bir durum olacaktı. CHP, kendi istediği şekilde spora yön verecek, istediğini görevden alacak, istediğini göreve getirecekti.

1980’li yıllara gelindikçe iktidarın, sporun her alanına el atmaya çalıştığını görmekteyiz. “Bu dönemde siyasi iktidar, futbolu federasyon yönetiminden tutun, üçüncü lig takımlarına kadar ellerinde tutmaya çalıştı. Kulüp taraftarları üzerinden oy toplamak moda haline geldi. Artık partiler kentin takımına yakın durarak seçimi kazanıyordu”(Kılıç 2006:27).

Bu dönemle beraber siyasilerin, oy kaygısı içerisinde spora daha da fazla yaklaşmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Çünkü siyasal yapılanmada net bir şekilde gözlenebilen bir dağılma, budaklanma durumu söz konusu idi. Bu noktadan sonra siyasiler, spor konusuna daha sıkı sarılmaya ve böylece bunu bir oy getirisi haline getirmeye çalıştılar.

Bu noktada Kılıcıgil’in tespiti yerindedir:

“Yaşamları boyunca, geçmişlerinde bir tek spor karşılaşması bile izlemeyen bazı siyasilerin ve kulüp başkanlarının sporun içinde veya destekçileri gibi görünmelerinin gerçek nedenleri, aslında herkes tarafından bilinmektedir, fakat yüzlerine vurulmamaktadır. Sporun büyük bir toplumsal güç olduğunun bilincinde olanlar, kendi güçleri tükendiği anda, sporu kullanarak zirvede kalmak istemektedirler” (Kılıcıgil 1998:V).

Gerçekten de bazı siyasetçilerin, seçim zamanı süresince sportif faaliyetlere olan heveslerinin artması, herkes tarafından gözlemlenebilecek olan bir gerçektir. Çünkü spor, özellikle de futbol; oldukça geniş bir kesme hitap eden ve çok güzel oy getirisi olan bir oyundur.

Sert’e göre “siyasetçiler maçlara gidip, hem stadyumda hem de TV’de görünerek "tüm vatandaşların" sempatisini kazanırlar, bir anlamda halka inmişler, halka karışmışlardır; bu sempati, siyasi gücün - popülist de olsa - sağlanmasında önemli bir yatırım sayılabilir”(Sert 2000:133).

Daha önceden belirttiğimiz gibi sahalarda herhangi bir tabakalaşma durumu söz konusu değildir. Spor sahaları, her tabakadan, her meslekten insanların eşitlendiği nadir alanlardan birisidir. Maçı izlemeye giden siyasiler, bir an da halka

karışmakta ve halka daha yakın gözükmeye çalışarak oy kazanmayı düşünmektedirler.

Hatta siyasilerin, tuttuğu takımları açıklamaları dahi zaman zaman başlarına bela olmakta ve oy kaybına sebep olarak, siyasi güçlerini etkilemektedir. Bunun bir örneğini eski başbakanlardan Mesut Yılmaz yaşamıştır:

“Eski başbakanlardan Mesut Yılmaz’ın da Galatasaraylı olduğunu açıklaması Fenerlileri kızdırmıştır. Tribünlere “sandıkta görüşürüz Mesut Bey” yazılı pankart asan sarı lacivertliler, seçimden sonra ANAP’ın kaybetmesi üzerine bu kez “ne oldu Mesut Bey” pankartı açtılar” (Erdin 2005:33).

Siyaset, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de futbol üzerinden yapılmaya çalışılmaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden birisi de birinci lig, ikinci lig, üçüncü lig... şeklindeki futbol liglerinin kurulmasıdır. Futbol liglerinin kuruluşuna göz atacak olursak, bu oluşumlarda da siyasetin bir parmağının olduğunu görmekteyiz.

“Yıl 1984. Günlerden 5 Temmuz Perşembe. Dönemin Futbol Federasyonu Başkanı Kemal Ulusu, düzenlediği basın toplantısında konuşuyor: ‘Biz, 3. ligin kurulmasına kesinlikle karşıyız. Araştırma merkezimiz APED tarafından hazırlanan olumsuzluk raporunu da bakanlığa sunduk. Bu nedenle 3. lig kurulmayacak’. Bu kadar net, açık ve kesin bir konuşmadan sadece 24 saat sonra bakın ne oldu... Spor Bakanı Vehbi Dinçerler konuşuyor: ‘Federasyon Bakanı’nın açıklaması yanlıştır. 3. Lig bu günden itibaren resmen kurulmuştur’. Bakan beyin telefon emriyle kurulan yıldırım lig, 13’er takımla 3 grup üzerinden programlandı. Ancak milletvekili ya da başka bakanların baskılarıyla ilk etaptaki 39 takım bir an da 66’ya bağlandı... Baktılar ki bastıran kazanıyor, başka güçlerin de devreye girmesiyle rakam 72’ye oradan 96’ya fırladı... Ahtapotun kolları federasyonu iyice sarınca ibre 102’ye sonra 122’ye çıktı” (Alkış 1994:14-15).

İlk olarak 39 takımla kurulması planlanan 3. lig, son tahlilde 122 takıma (ilçe’ye) çıkartılmıştır. İlk etapta düşünülenin tam 3 katı bir futbol kulübü sayısı. Bütün bunlar, ülkemizde sporu geliştirme adına yapılan faaliyetler değildir. Çünkü kurulan pek çok takımın hatta lige katılan takımların çoğunun maç yapabilecek

sahaları bile bulunmamaktaydı. Ancak spor – siyaset birlikteliğinin bu gibi sorunların görmezlikten gelinmesi konusundaki bastırmacılığı ve karşılığında oy toplama faaliyetleri, kulüp sayısını arttıran en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Spor, siyasilerin en hoşuna giden aktivitelerden oluşan bir yapıdır. Çünkü sporun içerisi ‘seçmen’le doludur. Kozanoğlu’nun belirttiğine göre “Bakan odalarına, federasyon odalarına ‘bizim şehrin takımını kayırın, yoksa oy vermeyecekler’ mesajları, tehditleri yağıyordu. Her yıl bir milletvekili kulüplerin vergi borçlarının iptali için önerge veriyor, bütün partilerin “milli uzlaşma”sıyla kabul kararı alınıyordu” (Kozanoğlu1990:149).

Ayrıca siyasilerin, spor kulüplerine başkan olma durumları da ülkemizde sıkça rastlanılan bir durumdur. “Fenerbahçe’de görev yapan en ünlü siyasetçi ise Şükrü Saraçoğlu oldu. Önce maliye ardından adliye bakanı olan Saraçoğlu en son 1942–1946 yılları arasında Başbakanlık yaptı. Saraçoğlu, Maliye bakanı olduğu dönemde, Kadıköy’de bulunan ve bugün kendi adını taşıyan stadı Fenerbahçe kulübüne bedelsiz olarak tahsil etti”(Kılıç 2006:19).

Konuyla ilgili bir başka aktarımda Kozanoğlu’ndan gelmektedir:

“Bayındırlık Bakanı Hulusi Bey’in, Milli Eğitim Bakanı Nazım Bey’in, Ziraat Bakanı Sabri Toprak’ın, bakanlık ve başbakanlık yıllarında Şükrü Saraçoğlu’nun Fenerbahçe’yi yönetmeleri... Abidin Daver ve Necmettin Sadak, TBMM sıralarını, gazete sütunlarını ve Galatasaray’ın başkanlık koltuğunu “üç karpuz” yöntemiyle doldururken...”(Kozanoğlu 1990:141-142).

Siyasilerin spor kulüplerine başkan olmalarının temelinde, sporu yükselmek için bir basamak olarak kullanmayı düşünmeleri yer almaktadır. Böylece belli bir çoğunluğun da oylarını ele geçirecek olan ‘başkan’, başbakan olabilecektir.

Bunu başarabilenlerden birisi İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi’dir.

“İtalya’da Fininvest medya imparatorluğunun ve ülkenin en büyük kulüplerinden A.C. Milan’ın sahibi olan Berlusconi elindeki iletişim ve spor silahını, kendi popüleritesini arttırma ve doğrudan politikaya girme adına başarıyla kullanmış, sonunda 1994 seçimlerinde nihai hedef olan İtalya Başbakanlığı’na seçilmiştir” (Arık 2004:164).

“Milan Kulübünün sahibi İtalya’daki seçimleri büyük bir farkla kazandı. “Forza Italia” Bu söz stadyumların tribünlerinden geliyordu. Silvio Berlusconi, şampiyon süper ekip Milan’ı kurtardığı gibi İtalya’yı da kurtaracağına söz verdi ve seçmenler bazı şirketlerin iflasın eşiğinde olduğunu unuttular”(Galeano 2006:57).

Ülkemizde de bu durumun örneklerini görmemiz mümkündür. En bilinen kişi olarak Cem Uzan’dan söz edilebilir. “Türkiye’den Cem Uzan’da, Berlusconi’nin ‘yolunu’ takip etmiş, fakat Berlusconi kadar parlak olamamıştır. Türkiye’nin ilk özel televizyon kuruluşunun sahibi olan Uzan, futbola hep çok önem vermiştir. Uzan’a ait ilk televizyon kuruluşu Magic Box, yayına başlar başlamaz hemen maçların naklen yayın haklarını kulüplerden almıştır. Uzan, ardından Galatasaray kulübünün başkanı olma adına önemli adımlar atmıştır. Futbolun gücünü arkasına alarak hedeflerine ulaşmayı planlayan Uzan, Galatasaray’da tutunamamış, bu kez İstanbulspor’u satın alarak, bu kulübü bir dünya takımı yapma ve bu gücün popülaritesinden yararlanma hedefini gütmüştür” (Arık 2004:165). Uzan bu işten beklediği sonuca ulaşamamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ülkemize has bir özellik olarak belediye başkanlarının spor kulüplerine başkan olmaları da ilginç bir özelliktir. Belediye başkanları, belirli bir siyasi partinin temsilciliğini yapmaktadırlar. Bu durum, spora siyasetin karıştırılmasının en güzel örneklerinden bir tanesidir.

“Belediye başkanlarının futbolda en yoğun olduğu 1997 yılında Birinci, İkinci ve Üçüncü Lig’de 29 belediye takımı vardı. Bunlardan yedisinin başkanı aynı zaman da belediye başkanıydı”(Kılıç 2006:40).

Kulüp başkanlığına gelen belediye başkanları, hem halka daha yakın olmakta hem de bu sayede siyasi gücünü arttırmaktadır.

Spor ve siyaset konusundaki birliktelik sadece ülkemize has bir özellik değildir. Dünyanın bütün ülkelerinde spor, siyaseti; siyasette sporu etkilemektedir. Brezilya’da “Futbolun halk üzerindeki birleştirici etkisini gören politikacılar ise bu sporu politik ideallerini gerçekleştirmede bir araç olarak gördüler. Örneğin 1930 isyanıyla başa gelen ve 1945 yılına kadar iktidarda kalan başkan Getulio Vargas, ülkede sosyal uyumu sağlamak ve milliyetçi düşüncüyü yaymak için futbolun

gücünden yararlandı. Ulusal ölçekte bir kurul oluşturarak ve bu kurula bağlı bölgesel federasyonlar kurarak futbolu ulusal politikaya soktu. Ayrıca Brezilya'nın 1938 Dünya Kupası'ndaki masraflarının karşılanmasına destek olacağını duyurdu ve kızını bu konuyla ilgilenecek delegasyonun başına getirdi"(Bellos 2003:13).

Brezilya'da futbolun özel bir yaşam kültürü haline gelmesini fırsat bilen siyasilerin, bunu çok iyi bir koz olarak kullanmaları kendi güçlerini daha da arttırmaktadır. Hatta Söztutan'ın "Brezilya halkının dörtte biri seçimlerde kime oy vereceğine Dünya Kupası finallerinden sonra karar veriyor" (Söztutan, 2002:17) ifadesi, bu ülke için sporun hangi boyutlara ulaşan bir çılgınlık olduğunun çok güzel bir göstergesi durumundadır.

Buraya kadar olan kısımda spor – siyaset arasındaki ilişkinin 'çıkar ilişkisi' olduğu anlatılmaya çalışıldı. Spor ve siyaset arasındaki bu çıkar ilişkisinin temelinde 'oy' alma durumu vardır.

Bunun yanı sıra ise siyaset ve spor arasında zaman zaman da bir takım masum ilişkilerden de söz etmemiz mümkündür. Hatta bu masum ilişkiyi biraz daha açarsak sporun siyasetle karıştırılmasının bazen sporun birleştirici gücünü ortaya çıkarttığını görmekteyiz.

Bunun en güzel örneklerini Doğu ve Güney Doğu Bölgelerimizde görmekteyiz. 1980'li yıllarda bu bölgelerimizde ortaya çıkan terör olaylarının "temelinde eğitim ve işsizlik vardı. Bölgede yatırımların yapılması gerekiyordu. İnsanların işe ihtiyacı vardı; ancak devlet, bölgenin kalkınması için yatırım yapacağına futbola başvurdu. Fabrikalara, okullara, sağlık kuruluşlarına yatırılacak paralar bölgenin futbol takımlarına verildi. Buradaki amaç bölge halkının spora yönelmesini ve meşin yuvarlak etrafında bütünleşmesini sağlamaktı. Bunun için o dönemde Doğu ve Güneydoğu'nun kulüplerinin başına çoğunlukla vali ve emniyet müdürleri getirildi. Doğu'nun temsilcisi Vanspor, daha sonraki süreçte Güneydoğu temsilcisi Diyarbakırspor Süper Lige çıktı. Daha önce adı bile duyulmayan Ağrıspor ve Hakkarişpor ise Süper Lig'in eşiğinden döndü. Başta Diyarbakırspor ve Vanspor'a akıtılan paraların sonucunda donanımlı statlar yapıldı. Dört veya beş yıldızlı oteller statüsünde tesisler yapıldı" (Kılıç 2006:54).

Bu noktada Doğu'da spora verilen destek, halkı bir arada tutmayı başarmış ve moral düzeylerini oldukça yükseltmiştir. Çünkü spor, özellikle de futbol, halkı bir arada tutan en temel faktörlerden birisidir. Böylece bölge insanlarının, kendilerini takımlarıyla özdeşleştirmeleri ve takımlarının başarılarında sevinmeleri, başarısızlıklarında üzülmeleri gibi halkı bir arada tutan bir bağ olarak spor ortaya çıkmıştır.

“1992-93 sezonunda, 9 amatör takım birleşir ve Hakkari bölgesinden bir futbol takımının doğrudan 3. Lig'e alınmasını talep ederler. Bu öneri devlet tarafından kabul görür. Gençleri şiddetten, terörden uzak tutmak için futbol iyi bir meşgaledir. Böylece Hakkarispor tek bir maç bile yapmadan 3. Lig'e çıkar. Devletin desteğiyle 2002 yılına kadar ligde tutunur” (Erdin 2005:36).

Hatta durum daha da ileri boyutlara götürülmüş, doğu takımları için bir takım özel yasalar çıkartılması durumu söz konusu olmuştur. “Örneğin Türkiye'de 1997-1998 futbol sezonunda birinci ligden ikinci lige düşen ekiplerin Doğu ve Güneydoğu illerinden olması, bu bölgelerin milletvekillerini harekete geçirmiş ve yalnızca bu sezona özgü olmak üzere, liglerden küme düşmenin kaldırılmasını içeren bir yasa teklifi meclise sunulmuştur. Teklifin gerekçesi, ülkede yaşanan eşitsiz gelir dağılımının ve terörün, o bölgeler için yarattığı dışlanmışlık duygusunun giderilmesi idi”(Sert 2000:43).

Ancak 2000'li yıllarda terör olaylarının azalmaya başlamasıyla beraber; devlet, futbol üzerindeki elini çekmiş ve doğu takımları birer birer alt liglere düşmeye başlamıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimiz için spor (futbol) en yaşamsal faaliyetlerden birisidir. Halkın büyük bir çoğunluğu futbol karşılaşmalarını izlemekten büyük bir haz almaktadır. Böylece birbirleriyle daha sağlam ilişkiler kurabilmekte ve birbirlerine “aynı takımın taraftarı” olmanın verdiği güçle daha sıkı bağlanmaktadır. Futbol takımlarının alt kümelere düşmesi ile beraber, her şey eskiye tekrar dönmüş ve tek moral kaynaklarını yitirmiştir.

5.8. Spor – Taraftar ve Şiddet

Hakkında ciltler dolusu ansiklopedilerin yazılabileceği bir konu olan, spor-taraftar-şiddet konusuna bu kısımda elimizden geldiğince değinmeye ve çok büyük bir parçanın içerisinden, özü vermeye çalışacağız.

Ülkemizde de bütün dünyada olduğu gibi sporda ‘taraftar’ denilince akla ‘futbol taraftarlığı’ gelmektedir. Bu noktada futbolun, en evrensel (ya da en küreselleşmiş) spor dalı olduğunu düşünebiliriz. Bu nedenle, bu kısımda değinilecek olayların büyük bir kısmı ‘futbol taraftarlığı’ üzerine yapılan araştırmaların bir sonucudur.

Spor taraftarı kimdir ya da sporda taraftarlık nedir sorularıyla konumuza başlayalım.

Spor taraftarlığını tanımlamak aslına bakılacak olursa pek kolay bir iş değildir. Çünkü dünya genelinde, kendisini belli bir takımın taraftarı olarak tanıtan bireyler, neden o takımın taraftarı olduğunu bilememektedirler. Nitekim Kozanoğlu “taraftarlığı anlatmak o kadar kolay değil. Hakkari’nin dağındaki adam nasıl Fenerli olur, beş yaşındaki çocuk Galatasaray yenildiğinde niçin gözyaşlarını tutamaz, ne biçim bir Beşiktaş sevgisidir ki taraftarın biri ta Dünya Kupası’nda tribüne “Karakartallar” pankartı asar, yine ne biçim bir heyecandır ki Kayserispor için can verilir, cepteki son parayla Tokatspor’un maçına gidilir” (Kozanoğlu 1990:79-80) ifadesiyle taraftarlığın bilinmezliğini gözler önüne sermektedir.

Gerçekten de Kozanoğlu’nun sorularına cevap vermek çok güçtür. Buna benzer bir takım ifadeler Ünsal’da değinilmektedir. Ünsal “bir Çinlinin yüreği Manchester United kulübü için çarpabiliyor. Taylandlı bir milyoner, üstelik şimdiki başbakan, İngiltere’nin Liverpool kulübünün hisselerinin yüzde 30’unu satın almaya çalışabiliyor, Türk futbolcu İlhan Mansız Japonların idolleri arasına girebiliyor” (Ünsal 2005:17) şeklindeki açıklamalarıyla taraf tutma konusundaki bilinmezlere değinmektedir.

Basit bir mantıkla bu sorulara cevap vermek isteyenler, futbola olan ilgi ve sevgi gibi kavramlar dâhilinde cevaplar arayacaklardır. Ancak ne var ki, bu

kavramlarla ‘tarafdarlığı’ açıklamak gerçekten de çok zor bir hale geldi. Çünkü günümüzde bu tür masum ifadeler, spor bünyesinde yer almamaktadır.

Tarafdarlık, kelime olarak “taraf olma, yani bir takıma karşı eğilim gösterme, onu destekleme, o takımın davranışlarına taraf olma, sempati duyma” (Özbaydar 1983:125) anlamlarına gelmektedir.

Mehmet Acet’in Meriç’ten aktardığına göre sosyologlar tarafdarı “‘Türk popüler futbol kültürünün, toplumun mikro ekonomik bir temsilini ve yeniden kuruluşunu ifade eden bir cemaat türü’ (Akt: Acet 2006:31) şeklinde açıklamaktadırlar.

O halde tarafdar, aslında belli bir kültürün bireylerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve aralarında samimi ilişkilerin bulunduğu bir yığından ibarettir. Ortak bir kültüre sahip olmanın verdiği hazla ‘tarafdarı olduğu takımın’ maçlarını izlemeye giden ‘tarafdar’ hiçbir zaman yalnız olmamıştır. Tarafdar her zaman kendi cemaatinden (takımından) olan bireylerle iç içedir. Bu nedenle tarafdarlıkta, yalnızlık söz konusu olmamaktadır. Bu kalabalığın bütün üyelerinde ‘ortak bir amaç’ doğrultusunda hareket etmek ve bunun sonucunda da ortak bir haz almak düşüncesi vardır.

İnsan neden takım tutar sorusuna baktığımız zaman ise birbirinden farklı nedenlerle karşılaşırız; kimisi tuttuğu takımı sevdiği için, kimisi büyük bir kalabalığın üyesi olmaktan haz aldığı için, kimisi kendi şehrinin takımı olduğu için...

Aslına bakılacak olursa bu nedenleri daha da uzatmamız mümkündür. Ancak yine de kesin bir kanıya ulaşmamız mümkün olamamaktadır. Futbol tarafdarlığının nedenleri, futbolun değişmeye, dönüşmeye başlamasıyla beraber çok değişik boyutlara ulaşır olmuştur.

Neden takım tutulur, neden bir spor kulübünün tarafdarı olunur sorusuna verilebilecek ilk yanıt, aileden kalma (vasiyet gibi algılanabilir) bir durum olduğu şeklindedir. Birey, babasının, dayısının ya da amcasının (ki nedense futbol tarafdarlığında etkin faktör erkeklerdir) etkisiyle, onların tuttuğu takımı tutar. Onlarla beraber küçüklükten itibaren futbol maçlarına gitmeye başlar ve bu bir gelenek haline dönüşerek, babadan oğla geçen bir saltanat haline getirilir.

Takım tutma olgusu, büyüklerle olan özdeşleşme ile de açıklanabilir. Birey, büyümekte iken kendisini her zaman aileden biriyle özdeşleştirir ki bu kişi genel de babadır. O, örnek alınır ve onun gibi olunmaya çalışılır. Bu nedenle de onun tuttuğu takım tutulur.

Neden taraftar olunur sorusuna verilebilecek bir diğer yanıt ise kimlik edinme duygusudur. Taraftar, tuttuğu takım ile bir anda alt bir kimliğe sahip olabilmektedirler.

“Bir insanı bir takıma çeken asıl güçlü halat, kimlik vaadidir. Tek bir kararla, birkaç saniye içinde uğraşmadan, yorulmadan şak diye yepyeni bir kimlik kazanılır. Erzurumlu bakkal Recep, Erzurumlu bakkal Cim Bomlu Recep olur. Milyonlarca kişilik bir “biz” ordusunun parçası haline gelir. Taraftarlık tercihinin güçlü bir takımdan yana kullanmak, güçlü bir kimlik edinmenin avantajını da, haliyle birlikte getirir”(Kozanoğlu 1990:80).

Taraftarların yalnız olmadığı, her birinin büyük bir ordunun parçalarından biri olduğunu belirtmiştik. Bu noktada taraftarlar arasında “biz” bilincinin oluşması çok doğal bir olay olacaktır. Her zaman ‘biz’ kazanırız ve ‘ötekiler’ (diğer takımlar) ‘biz’e yenilmeye mahkûmdurlar.

Yepyeni bir kimlik kazanan, milyon kişilik ordunun parçası haline gelen bireyin, ilk olarak kendisine olan güveni artacak ve bu moralle daha etkin bir hayat yaşayacaktır. Aidiyet duygusunun farkına varan birey, her zaman için daha mutlu olacaktır.

Futbol, saniyeler içerisinde bireylere yepyeni bir kimlik kazandırma gücüne sahip olan tek yapıdır. Başka hiçbir yapıda böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Bir an da milyonlardan birisi haline gelen taraftar, kendisinin toplum içerisinde daha saygın bir yere geldiğine inanmakta ve işlerinin daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini düşünmektedir.

Acet, neden spor taraftarı olunur sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

“Futbol takımı taraftarlığının, psikolojik ve sosyal nedenlerle ortaya çıktığı söylenebilir. Her toplumda bireylerin çeşitli gereksinimleri vardır. Bireyler bunları, dürtü ve güdülerıyla davranışlara dönüştürürler ve doyuma ulaşırlar. Taraftarlar,

zaman zaman kendi özel yaşamlarındaki beklentilerini ve umutlarını, takım veya kulübün başarıları ile doyurmaktadırlar” (Akt: Acet 2006:13).

Toplumsal hayat içerisinde istediği başarıyı yakalayamayan ve bu nedenle sürekli başarısız olan birey, kendi başarısızlığını tuttuğu takımın başarılarıyla bastırmakta ve bu şekilde mutlu olmaya çalışmaktadır.

Taraftarlar, “taraftarı olduğu takımın bir maçını izlemek için saatlerce bilet kuyruğunda beklerler. Yenilgiye karşı kuvvetli bir duygusal tepki gösterirler, kazanma durumunda da azımsanmayacak bir sevinç ve iftihar duyarlar. (Acet 2006:32). Bu noktada unutulmamalıdır ki, taraftar, tuttuğu takımla kendisini aşırı derece de özdeşleştirmektedir. Takımının sevincini ve üzüntüsünü aynı derecede hatta daha fazla yaşamaktadır.

Genel yapı itibari ile bakılacak olursa, futbol taraftarları toplumun farklı kademelerinde yaşayan bireylerdir. Aralarında tabakalaşma yönünden pek çok fark vardır. Ancak futbol, bu farklılığı gidermekte ve bireyleri tek bir çatı altında birleştirmektedir. Ekonomik gelir durumuna göre düşünülecek olursa, ülkemizde futbol taraftarları, belli bir tabakalaşma içerisinde takım tutmaktadırlar.

Bu noktada Fişek’in ifadesi ilginçtir. Fişek’in, ülkemizde en fazla taraftara sahip olan üç büyük takımın taraftarları ile ilgili betimlemesinin temelinde yine tabakalaşma durumu yer almaktadır:

“Geçen yıl yayınlanan bir TV programında, halka göre Galatasaray’ın aristokrasiyi, Fenerbahçe’nin burjuvaziyi, Beşiktaş’ın da işçiyi simgelediğini, bu simgelemenin ise toplum genelindeki sınıfsal bölünmeleri yansıttığını söylemiştim” (Fişek 2003:27)

Taraftarların takım tutmasıyla ilgili bir diğer neden de ‘bölgecilik’ durumudur. Bu etken içerisinde birey, doğup büyüdüğü yörenin takımını tutmaktadır. Böylece hem memleketine ihanet etmemekte, hem de milliyetçilik duygusunun gelişmesine destek olmaktadır.

Kozanoğlu’na göre takım tutmanın asıl nedeni bölgecilik sendromudur:

“Dünyanın hemen her yerinde, taraftarlık tercihlerini belirleyen ana etken bölgeciliktir. “Bizim şehrin takımı, bizim kasabanın takımı” tutulur. İngiltere’de, “Nottingham kömür diyarından Manchester United’a sevgiler getirdik” türünden pankartlara pek rastlanmaz. Oysa Türkiye’de basının ulusal gazete-yerel gazete ayrımı gibi bir ulusal takım-yerel takım ayrımı vardır. (Kozanoğlu 1990:81).

Ancak bölgecilik, taraftarı etkileyebilme konusunda pek başarılı bir faktör olamamaktadır. Çünkü Türkiye’nin hemen her yerindeki taraftarlar ki sade taraftarlarda dâhil olmak üzere, üç büyüklerden birisini tutmaktadır. Türkiye’nin bir ucundan diğer ucuna kadar hemen herkes ya Beşiktaşlı, ya Fenerbahçeli ya da Galatasaraylı’dır. Bunun herhangi bir izahı olamaz. İstanbul takımları, taraftar olarak Anadolu’nun her yerinden gelen taraftarları sorgusuz, sualsiz kabul etmektedir. Bunun yanında bazen de öncelikli olarak İstanbul takımları tutulur, bunun dışında da bazen ‘bizim yörenin takımları’ da tutulabilir. ‘Ulusal olarak Fenerbahçe’yi, yerel olarak Sivasspor’u tutuyorum’ şeklindeki bir ifade söylediğimizi daha anlaşılır hale getirecektir.

Yıllardır şampiyonluğu kimseye kaptırmayan üç büyükler olarak adlandırılan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray, doğal olarak beraberinde taraftar sayısını da yükseltmektedir. Başarılı bir takımın taraftarı olmak isteyen bireyler, otomatikman bu üç takıma yönelmektedir.

Üç büyüklerin dışında şu ana kadar en çok şampiyon olan takım Trabzonspor’dur. “Trabzon deyince şöyle bir durmak gerekir. 1974’te Birinci Lig’e çıktığından beri, 6 lig şampiyonluğu, 5 lig ikinciliği, 7 Cumhurbaşkanlığı Kupası, 5 Başbakanlık Kupası, 6 Türkiye Kupası”(Öymen 2004:17) almış bir takımdır. Bunun dışında bir de Eskişehirspor vardır. “Sadece 4 sezonda, Galatasaray-Fenerbahçe-Beşiktaş-Trabzonspor dışındaki bir takım ikinci olabilmiş. Ve bu dört kerenin üç karesinde, Eskişehirspor var”(Bora 2004:11). Ancak son yıllarda bazı Anadolu takımlarının da şampiyonluğu kovaladıklarını görmekteyiz. Tıpkı 2007-2008 futbol sezonunda Kayserispor ve Sivasspor’un yaptığı gibi. Sadece bu şekilde futbol, sağlıklı bir gelişme gösterebilir ve futbol ‘gerçek halka’ inebilir.

Bunun yanı sıra hayranı olduğu bir futbolcu için takım tutan taraftarlar da yok değildir. Kendisini ‘yıldız bir oyuncu ile’ aşırı derece de özdeşleştiren birey, oyuncu hangi takıma giderse, o takımı tutmaktadır.

Ülkemizdeki taraftar olgusuna bakacak olursak, maalesef taraftarlarımızın sadece ‘iyi gün dostu’ olduğunu görmekteyiz. Çünkü “Türkiye’de taraftar denilen kitle ne yazık ki, hep kendine taraftar olan, takım sevgisini, ancak takım kendisini tatmin ettikçe sürdüren bir gürühten ibaret”(Bora 2001:15)’tir.

Takımının elde ettiği başarılarla beraber kendisini de başarılı gören, takımına toz kondurmayan, sevgi seli hareketlerinde bulunan taraftar; ne yazık ki başarısızlıklarda da aynı şekilde davranmamaktadır. Yenilgi zamanı taraftar adeta, ruh değiştiren bir yapıya bürünmektedir. Protestolar, sporculara ve yönetime küfürler, saldırılar şeklinde belirtebileceğimiz yenilgi sonraları taraftar davranışları Türkiye’nin her yerinde görülmektedir.

Günümüze doğru gelindikçe taraftar olma nedenlerinin biraz değişikliğe uğradığını söyleyebiliriz. Özellikle futbolun, endüstriyel bir meta haline gelmesiyle beraber, bazı spor kulüpleri yöneticilerinin de taraftarlara çok daha farklı gözlerle bakmaya başladıklarını söyleyebiliriz.

Futbolun biçim değiştirmesiyle beraber ortaya çıkan ‘Disneystad’lar¹ taraftarlık olgusunun yeni şekillendiricisidir.

“En iyi taraftar” eğer bugün, kendi kulübünün sattığı ürünleri en çok satın alan kişi olarak tanımlanıyorsa; bunun karşılığı tribünlere yeni ayrımlar halinde yansıyor. Sözelimi; kulübe ait resmi satış mağazalarından alınan formalar, stadyumun belirli alanlarında yoğunlaşmaktadır. Bu alanlar, genellikle locaların çevresinde bulunmakta ve daha alt katmanlar ile bir tampon oluşturmaktadır” (Zeytinoğlu 2005:19).

Spor statları, artık masumiyetliklerini bir kenara bırakmış, kulübü için umursamadan para harcayacak olan bireyleri bekleyen canavarlar haline gelmiştir.

¹ Disneystad: İçerisinde, özel alışveriş merkezlerinin, sinemaların, otellerin, çocuk oynama alanlarının, araba parklarının, lokantaların, internet kafelerin, maçları izlemek için özel locaların bulunduğu mega yapılar (Bu terim ilk kez burada kullanılmaktadır).

Localarında keyif içerisinde, yazın serinleyerek, kışın ısınarak, uzanarak, yatarak maçı izleyen ‘VIP müşteriler’ artık taraftar olmanın yeni şekilleridir.

“İdeal seyirci, şarkılar söyleyip çırpınan proleterler değil, stadyum localarına kurulan VIP’lerdir. Sponsorların, firmaların veya şahıs ortaklıklarının yıllık olarak kiraladığı bu geniş ve konforlu bölmeler, kulüpler açısından önemli gelir kaynağıdır ve 2. kümedeki bazı kulüplerin bile statlarında locaları bulunmaktadır. Bir düzine davetli alabilen localar, hostesleri, kanepeler veya gastronomik yemek servisleri, şampanya ve televizyon ekranlarıyla birlikte kiralanmakta, maçtaki önemli hareketler ekranlardan da seyredilmekte veya tekrar gösterimlerde izlenebilmektedir. Meşin yuvarlağın yeni yatırımcıların istediği ve düşlediği seyirci budur işte: İleri gelenler, hissedarlar, *beautiful people* (güzel insanlar), akıllı uslu, iyi yetişmiş insanlar” (Auther 2002:17).

Günümüzde, futbolun istediği taraftar, paralı taraftarlardır. Çünkü yeni inanışa göre takımı için en çok para harcayan kişi ‘asıl’ taraftardır. Bu mantıkla oluşturulan Disneystad’ların, yakın bir zaman içerisinde futbolun büyüünün yok olup gitmesine neden olacağı bir gerçektir. Çünkü futbol, özünden çok şey kaybetmiş ve tanınamaz bir hale gelmiştir. Futbolda değişmeyen tek şey oyunda toplam yirmi iki futbolcunun, bir topun peşinde koşmasıdır. Bunun dışındaki her şey, futboldan atılmış ve değiştirilmiştir.

Taraftarlık camiası içerisinde taraftar olmanın da farklı boyutları bulunmaktadır. “Kimisi futbolu biraz sever... Sevgisi, ilgisi zamanla ve zeminle sınırlıdır. Maç seyretmediği zaman futbol düşünmez. Kimisi çok sever; durup dururken de futbol düşünür, her fırsatta futbol konuşsun ister, futbola ayırdığı zamanı çoğaltmak için her fırsatı kullanır. Kimisi de sevdalıdır futbola; günlük maneviyatını, yaşam ritmini futbolla ilgili bir şeyler belirler” (Bora 2006:17).

Kozanoğlu, futbol taraftarlığını genel başlıklar dâhilinde üç grupta ele almaktadır:

“Kimisi hasta taraftardır; dile vurmuş bir hastalık. O da hayatta, bir kez maça gitmiştir ama laf futboldan açıldı mı aslan kesilir, takımına toz kondurmaz, münakaşa eder, iddiaya girer. Kimisi dengelidir, öylesine taraftardır, futbola öylesine takılır.

Kimisi yine dengelidir, sıkıca taraftardır, takımına ve futbola sıkıca sarılır. Kimisi hafiften dengesizdir; “alaturka holigan” kimliğiyle taraftar çeşidini aşar başka bir boyutun insan çeşidini temsil eder. Kimisi de sıkı, sınıksız bir taraftardır. Holiganlarla karıştırmayanlar için sevimli, eğlendirici, hoş bir tiptir. Tribünlerin rengi, futbol muhabbetlerinin baş çeşnisidir. Ve taraftarların resmi çekilecekse, en önde, en ortada o durmalıdır. Çünkü o, futbola da takımına da gerçekten çok şey verir, kimi zaman her şeyini.(Kozanoğlu 1990:76).

Taraftarlığın, farklı boyutlarının olması durumu, sosyolojik bağlamda son derece ilginçtir. Aynı takımı tutan taraftarların bir kısmı ‘başarısızlık’ sonrasında ağlarken, kahrolurken; bir kısmı da hiç bir şey olmamış gibi elini kolunu sallayarak çıkıp gitmektedir. Bu durumda asıl taraftar hangisidir, tutulan takımın başarısızlığında ağlamak gerekir mi, ya da hiçbir şey olmamış gibi stattan çıkıp gitmek mi gerekir?

Demek ki taraftarlar kendilerini, her ne kadar büyük bir gurubun parçası olarak hissetseler dahi, kendi aralarında bir uyumun olmadığından söz edilebilir. Bunun sonucunda da maç sonralarında farklı farklı davranış şekillerinin olması durumunu görmemiz son derece doğaldır.

“Fanatikler: Çoğu zaman yanlarında kesici aletler, taş, zincir, sopa gibi alet bulunduran, her zaman kavgaya hazır ve genellikle maç öncesi geceyi stadyum kapısında veya çevresinde geçiren, aynı semtin ve çevredeki gençlerin oluşturduğu gruplardır. Bu gruplar, bulundukları tribünde her zaman sivrilen ve hâkimiyeti elinde bulundurmak isteyen, seyircilerin ve polislerin yakından tanıdığı kişilerden oluşur.

Mekâncılar: Her karşılaşmada sahanın aynı yerinde olmayı severler. Bulundukları yer görüş açısı bakımından çok elverişli olmasa da, onlar başka yerde maç seyretmekten hoşlanmazlar. Eğer bunların sevdikleri yer doluysa, oturanların en arkasında maçı ayakta izlemeyi tercih ederler.

Doyumsuzlar: Hiçbir sonuçtan ve başarılı gelişmeden tatmin olmazlar. Tuttukları takım o sene bütün kupaları kazansa da, sezonun son maçındaki bir yenilgi yüzünden teknik direktörü, yönetimi ve sporcuları eleştirebilirler. Karşılaşma esnasında topun sürekli olarak kendi takım sporcuları tarafından oynanmasını ister.

Sabırsızlar: Genellikle karşılaşma saatinden önce stadyuma gelirler. Her şeyin bir an önce olup bitmesini isterler, ancak maç başlayana kadar sıkıntıdan ne yapacaklarını şaşırırlar.

Deplasmanlılar: En büyük mutlulukları deplasmana gitmektir. Takımlarının kendi sahasındaki maçları zaten kaçırmazlar. Deplasman maçlarını kaçırmamak için ellerinden geleni yaparlar. Bu tür seyirciler, maddi yönden sıkıştıkları zaman kollarındaki saatleri satarak tuttukları takımın deplasmandaki maçlarına gidebilmektedirler.

Takımla Şahlananlar: Spor sahalarına saatler önce girseler de, tuttukları takım sahaya çıkıncaya kadar sakin otururlar. Tezahürlara pek katılmazlar. Ancak takımlarının sahaya çıkmalarıyla birlikte kendilerini kaybederler.

Uğura İnananlar: Her ayrıntının, tuttukları takımın lehine ve aleyhine olabileceğini düşünürler. İçlerinde, maça giderken dua almak için otobüste, trende yer verenlere rastlanır. Yanında oturanlarla yer değiştirenler, takımları penaltı atarken gözlerini kapatanlar ve sırtlarını sahaya dönenler de vardır.

Bilmişler: Bunların hepsi kendilerine göre birer teknik direktördür. Kimin iyi oynayıp oynamadığı, taktik hatalar ve oyuncu değişiklikleri konusunda uzmandırlar”(Akt: Acet 2006:46-49).

Futbol taraftarları farklı farklıdır. Ama hepsinin ortak bir amacı vardır; karşılaşma sonunda gülen taraf olmak. Bu nedenle takım, farklı şekillerde desteklenir; bilet için yağmur altında kuyruğa girilir, maç yerine saatler öncesinden gelinir, maç ayakta izlenilir, bağırımdan ses kısılır, itiş kakış yaşanır, dayak yenir. Bunların hiçbirisi acıtmaz taraftarın canını yenilginin acıttığı kadar. Yengi durumunda ise bütün çekilen eziyetler, çoktan helal edilmiştir takıma.

Ayrıca bir taraftar şekli de Ayata’dan gelmektedir:

“Geçici futbolseverler... Onların Dünya Kupaları esnasındaki futbol ilgisi, bir gecelik bir ilişkiye ya da bağlayıcı olmayan bir iş bağlantısına benzer. Dört hafta sonra hayatında temel bir öneminin kalmayacağını bildiği bir şeyle ilgileniyordur. Bu cins futbol meraklıları, norma bağlı gündelik hayatlarından bir an sapmalarını sağlayacak heyecanlı ve dramatik bir şey ararlar açgözlülükle” (Ayata, 2002:35).

Taraftar konusunda kısa bir bilgiden sonra taraftarlığın, biraz daha üst boyutu, uzantısı olan fanatik taraftar kavramına bakmakta fayda görmekteyiz.

Galeano'ya göre fanatik taraftar "tumarhanelik hastadır"(Galeano 2006:23).

Fanatikler, kendi takımlarına daha büyük bir güç ile bağlıdır. Bu güç, yeri gelir 'senin için ölürüm – öldürürüm' şeklindeki naralara kadar ulaşabilecek bir boyuttadır.

Fanatikler "vurucu, kırıcı ve gürültü yapıcı araçlarla yüklüdür hep. Daha yolda gelirken bile gürültü ve hır gür çıkarır" (Galeano 2006:23).

O halde Galeano'nun aktarımından hareketle denilebilir ki, fanatikler şiddet yanlısı taraftarlardır.

Onların yapmak istedikleri, aslına bakılırsa takımlarını desteklemekten daha ziyade ait oldukları 'gurubun' tadını çıkartmak olarak açıklanabilir. Çünkü arkalarında 'biz'in binlerce parçası olduğunu bilmektedir. Fanatik taraftar, bu sayede hem kendi egosunu tatmin etmiş olur, hem de daha yaptığı eylemlere 'takımın galibiyetine sevinme ya da takımın galibiyetine üzülme' maskelerini takarak, onları daha masum bir hale getirebilir.

Ancak unutulmamalıdır ki, Galeano'nun fanatikler konusundaki görüşleri oldukça iddialı ve genel anlamda biraz abartılıdır.

Uluğ ise fanatikler hakkında Galeano'nun aksine daha masum bir düşünceye sahiptir:

"Taraftarlığın bir sonrası fanatizm. O da kötü bir şey değil aslında... İngilizce 'fan'dan geliyor. Tutku derecesinde seven demek. Tutku derecesinde sevmeye de itirazım yok. Asıl tehlikeli olan holiganizm. Ama bizde öyle bir kavram kargaşası yaratıldı ki, taraftar, fanatik, holigan... hepsi birbirine karıştı. Sabahın beşinde maça gidip, yağmurda sırsıklam olanlar taraftar ya da fanatik. Koltukları kırıp sahaya atanlar ise holigan. Bunu iyi değerlendirmek lazım" (Uluğ 2003:149-150).

Gerçekten de bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de taraftar, fanatizm ve nihayetinde holigan kavramları birbirine iyice karışmış durumdadır. Aslına bakılacak olursa, taraftar ve fanatik kavramlarını bir bütün olarak ele almak daha doğru

olacaktır. Çünkü taraftarların çoğu fanatiktir. Fanatik olmanın yükümlülüklerini yerine getirmeseler dahi ‘her taraftar biraz fanatiktir’.

Oysa Holigan’lar bu masumluk içerisinde yer bulamamaktadırlar. Holigan kelimesinin ortaya çıkışında dahi bir kavgacı ayyaş’ın rolü bulunmaktadır.

“Bir rivayete göre, holigan kavramı 100 yıl kadar önce Daily News gazetesinin maçlarda kavga çıkaran fanatiklere, Londra’da yaşayan kavgacı ayyaş Patrick Hooligan’ın ismini vermesiyle çıkmış” (Toklucu 2001:13).

Günümüzde özellikle ‘İngiliz Holiganları’nın dünya çapında meşhur olduğunu görmekteyiz. Ancak Galeano’nun iddiasına göre Holiganların, İngiliz toplumu için utanç kaynağı haline geleceği konusunda yüz yıl önce bir takım haberler yayınlanmıştır:

“1890’da Londra’nın The Times gazetesi şöyle bir uyarıda bulunuyordu: ‘Bizim holiganlar işi giderek azıtıyorlar ve işin kötüsü her geçen gün sayıları arttıkça artıyor. Onlar medeni toplumumuzun birer yüz karasıdır!’” (Galeano 2006: 229-230).

Gerçekten de öngörülen olmuş, holiganizm sadece İngiltere için değil bütün dünya için bir utanç kaynağı haline gelmiştir.

Ünsal, holiganı “ genelde genç yaşta, kendiliğinden oluşmuş bir gurubun üyesi olan ve gerek stad içinde gerekse dışında düzenli bir biçimde kuraldışı tutum ve davranışlar sergileyen ve karşıt taraftarlarla kavgaları kışkırtmaktan veya bunlara topluca katılmaktan özel bir zevk alan, bu uğurda zaman zaman hasım gördüklerini dövmekten, yaralamaktan ve aynı şekilde dövülmekten ve yaralanmaktan çekinmeyen, hatta kazayla katil ya da cinayet kurbanı olma riskini de taşıyan görünürde ya da sözde kulüp taraftarı kişiler” (Ünsal 2005:29-30) olarak tanımlamaktadır.

İngiliz holiganları üzerindeki araştırmalarıyla tanınan İngiliz sosyolog Eric Dunning’e göre ise holigan; “saldırgan ve şiddete yönelik taraftarların sosyolojik bir sözcük olmaktan çok, akliselimin ürettiği bir kategori oluşturdukları açıktır. Bu deyim futbola ilişkili bağlamlarda gelişen bir dizi davranışı içerir, örneğin küfürleşmelerden itişmelere, sahayı işgal eden fiziksel saldırılara, ağır yaralamalara

ve hatta kimi zaman da cinayete kadar giden davranışları”(Akt: Ünsal 2005:30) bulunan bireylerdir.

Holigan kelimesi, bünyesinde şiddet ve saldırganlık gibi faaliyetleri barındırmaktadır. Bu noktada kısaca şiddet ve saldırganlık kelimelerinin anlamlarına bakmamızda fayda vardır. Şiddet kelimesi Latince violentia kavramından gelmektedir. Violentia “şiddet, sert ya da acımasız güç”(Michaud 1996:5) anlamına gelmektedir.

Sosyolog H.L. Nieburg şiddeti “kişileri veya malları yaralamaya ya da yok etmeye yönelik doğrudan veya dolaylı eylem”(Akt:Michaud 1996:8) şeklinde tanımlamaktadır.

Şiddet, bünyesinde yok etme ya da ya da etkisiz hale getirme faaliyetlerini taşıyan bir kavramdır. Bundan dolayı şiddet olaylarının korkuyu da beraberinde getirdiğini unutmamalıyız.

Saldırı ve saldırganlık kavramlarına baktığımız zaman ise “kişinin, bilinçli ve kasıtlı bir şekilde sosyal çevresine psikolojik veya fiziki olarak zarar vermeye yönelik bir davranışta bulunmasına ‘saldırı’ diyoruz. ‘Saldırganlık’ ise, kişi de saldırı davranışı göstermeye yönelik olan ve nispeten süreklilik özelliği taşıyan bir eğilimi anlatır” (İkizler - Karagözlü 1997:79) şeklindeki tanımlamaları görmekteyiz.

O halde saldırganlık da yapılan eylemlerin (saldırı hareketinin) sürekli bir şekilde devam etmesi, huy haline getirilmesi gibi bir durumla karşılaşmaktayız.

Holiganlar da, saldırgan bireyler olarak bilinmektedir. Bir diğer anlatımla holiganlar, saldırı eylemlerini bir alışkanlık, huy haline getiren bireylerdir.

Günümüzde holiganizm, sadece İngiltere’nin bir sorunu değil, bütün dünyanın ‘küresel bir sorunu’ haline gelmiştir.

Holiganların, genel anlamda kendilerini, 1985 yılında Brüksel’in Heysel Stadi’nda Liverpool – Juventus takımlarının mücadelesi sırasında patlak veren olaylarla duyurmaya başladıklarını görmekteyiz.

O zamana kadar, holiganların toplumun alt tabakalarından gelen, fakir kişiler olduğu düşünülmekteydi. Ancak yapılan araştırmalar, holiganların ekonomik

yapılarının hiçte kötü olmadığını gösterdi. Holiganların içerisinde ekonomik durumu son derece iyi olan bireyler de yer almaktaydı:

“İngiltere İçişleri Bakanlığı’na bağlı Ulusal Suç İstihbarat Servisi’nin (NCIS) Şubat 2000’de açıkladığı rapora göre holiganlar 1980’li yıllarda 3-4 bin kişilik gruplar halinde eylem yaparken, artık IRA gibi küçük hücrelere bölünerek faaliyet gösteriyorlar. ‘Modern holigan’ denen bu gruplar uluslar arası kalpazanlık ve uyuşturucu ticareti yapıyor. Kulüplerin sosyal faaliyetlerine isim değiştirerek, saygın işadamları gibi katılıyorlar. Chelsea taraftarlarının ‘Kafatası avcıları’ gurubu ile Arsenal taraftarlarının ‘Kundakçılar’ gurubu kurdukları yeraltı firmalarından büyük gelirler elde ediyor. Holiganlar uluslar arası ilişkileri sayesinde Avrupa’da kurdukları ticari ağ ile sahte parfüm, sahte giyim eşyaları ve spor malzemeleri ticaretine de el atmış durumda. Ralph Lauren, Gucci, Timberland, Rockport gibi markaların taklitleri holiganlar tarafından pazarlanıyor. Raporda ‘modern holigan’ şöyle tanımlanıyor: Orta veya yüksek geliri olan, 35-45 yaşlarında, şık giyimli, Legal bir iş sahibi. Evli ve çocuk babası. Saha içinde veya tribünde faaliyet göstermiyor. Maçtan önce veya sonra saha dışında olay çıkartıyor. Tüm faaliyetleri önceden planlı”(Toklucu 2001:14-15).

O halde holiganlık, günümüzde başlıca meslek dallarından birisi haline gelmiştir. Ekonomik getirisi bir hayli fazla olan ‘modern holiganlık’, toplumsal değerlerin çöküşünün de bir göstergesidir. İngiliz Hükümeti tarafından, oldukça saygın bir meslek gibi lanse edilen holiganlığın, toplumsal hayatla bağdaşması ve toplum içerisinde kendisine saygın bir yer edinmesi durumu, sahip olunan bir takım değer yargılarının değişmesine hatta çökmesine sebep olabilecek bir boyuttur.

Sporda Şiddet Olayları

Spor, genel anlamda barışın, dostluğun, kardeşin simgesidir. Ancak bu anlayış zaman içerisinde değişmiş ve spor adını şiddete de yazdırmıştır.

Medya araçları vasıtası ile dünyanın hemen her yerinden pek çok şiddet olaylarının yaşandığını öğrenmekteyiz. Genel anlamda duyduğumuz şiddet olayları bireyin, başka bir bireye olan şiddetine dayalıdır ve iki kişi arasında yaşanmaktadır.

Ancak spordaki şiddet, gündelik şiddet olaylarından daha abartılı bir boyuttadır. Çünkü binlerce insanın, binlerce insana uyguladığı bir şiddet söz konusudur (savaş gibi). Spor olaylarındaki şiddet, daha yıkıcıdır, daha etkilidir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki tarihin hemen her döneminde spor ve şiddet iç içe olmuştur. Sporda şiddet konusunda “İlk yazılı rapor İ.Ö. 532 yılında Konstantinopol (İstanbul)’deki bir atlı savaş arabasını anlatmaktadır. Taraftarlar stadyumu ele geçirmişler ve ayaklanmayı durdurmak için Roma askerlerinin olaylara müdahale etmeleri gerekmişti. Taraftarlar kontrol altına alınırken tahminen 30.000 kişi ölmüştür”(Akt: Doğan 2004:93).

Günümüze doğru gelindikçe spor karşılaşmalarında şiddetin daha da arttığını (sayı olarak) görmekteyiz. Artık neredeyse hemen her maç öncesinde şiddet olaylarına rastlamaktayız. Ancak ölüm olayları meydana gelmediği için bu olaylar şiddet olarak değerlendirilmemektedir(?).

Tarihsel bir sıra içerisinde hareket edilecek olunursa 1964 yılı içerisinde Peru – Arjantin arasında oynanan mücadelede 318 kişinin öldüğü ve yaklaşık 500 kişinin de yaralandığı bilinmektedir.

1967 yılına geldiğimiz zaman ise 17 Eylül’de Kayseri Atatürk Stadı’nda oynanan Kayserispor – Sivasspor karşılaşmasında çıkan olayları görmekteyiz. Ülkemizin en kanlı karşılaşması olarak tarihe geçen bu karşılaşmanın detaylarına bakacak olursak;

“1967 Eylül’ünün 10’una dönelim. Kayseri Hava gücü-Sivas Dört Eylül takımları arasında bir maç yapılacak. Tamam yapılsın. Ama yapılan biraz maça benzemeyen bir havada oluyor. Sivas, Kayserili topçuların aşıline tendonuna çalışıyor bir gayret. Kayseri Havagücü iki ayağı kırık topçuyla geri çekiliyor. Geri çekiliyorlar, çünkü sahada bir arbede yaşanıyor. ‘Futbol bu, olur böyle şeyler’ denmeyecek cinsten ağır durumlar var sahada... Olacak a, bir hafta sonra da Kayseri de Kayserispor-Sivasspor, İkinci Lig Beyaz Grup karşılaşması var” (Dilek 2003:91).

Ertesi hafta Sivassporlu taraftarlar, çok büyük gruplar halinde Kayseri’ye giderler. Bu yolculuk sırasında zaman zaman bir takım taşkınlıklar da olur. Alınan

alkolünde etkisiyle yenilen yemeklerin parası ödenmez, bazı dükkânların camları kırılır. Bütün bu olanlar, maçta bir şeylerin ters gideceğinin göstergesidir.

Ve 17 Eylül 1967 saat 16.00'da Kayserispor – Sivasspor maçı başlar. Maçın 20. dakikasında Kayserispor 1-0 öne geçer ve ne olacaksa bundan sonra olur.

Kayserispor – Sivasspor karşılaşmasında Sivasspor formasını giyen ve halende futbol hayatının içerisinde olan ‘Çolak Selo’ lakaplı Selahattin Elbay ile Aralık 2007’de yaptığım görüşmede kendisinin aktardıkları aşağıda sunulmuştur:

“25. dakikada auta çıkan topun hakem tarafından korner atışı olarak değerlendirilmesi sinirleri iyice gerdi. 25. dakikadan sonra devre hakemin de ev sahibi tarafa daha imtiyazlı davranması ile Kayserispor’un üstünlüğü ile tamamlandı. Takımlar soyunma odasına gidince devre arasında olaylar çıkmış. Soyunma odasında dört saat kadar bekledik. Daha sonradan resmi bir kuruma ait özel kıyafetler giyerek yine resmi kuruma ait olan araçlarla kaldığımız misafirhaneye götürüldük”.

Maçın ilk yarısından itibaren dört saat kadar soyunma odasında tutulduklarını belirten, o günkü karşılaşmada oynayan hayattaki tek kişi olan Elbay, devre arasında stat içerisinde olan bitenden habersiz olduğunu söylemektedir.

Bu arada stad içerisinde yaşanan olayları Dilek’ten aktaralım:

“Kayseri amigosu, ağır tahrik yaratır ortamda. Bir hafta önceki maç, geçip giden kara trenin üzerine yazılan savaş sloganları, Sivasslı taraftarların bir gece önceki kavgaları, gol sonrasındaki olaylarda hakemin bir Kayserili topçuyu dışarı atıp ardından geri alması tribünleri boğma teli gibi gerer” (Dilek 2003:94).

Bir başka kaynak ise olayların başlangıç nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

“Maçın ilerleyen dakikalarında Kayserispor bir penaltı kazanır. Penaltı atışını Kaptan Oktay gole çevirir. Durum 1-0 Kayserispor lehine olmuştur. Bu gol sevinicini abartan Kayserisporlu bir taraftar, saha içerisinde motosikletiyle tur atar. Bu olay Sivasspor seyircilerini iyice galeyana getirir. İşte ne oldu ise bu esnada olur” (Baylan 2007:23).

Buna karşılık maçta oynayan Elbay ile yaptığım görüşmede herhangi bir Kayserisporlu futbolcunun, maç devam ettiği sürece oyundan atılıp geri alındığı

şeklindeki bir olayın yaşanmadığını ve golden sonra saha içinde dolaşan bir motosikletlinin bulunmadığını söylediğini belirtmekte fayda görmekteyim.

Maç boyunca gergin geçen bir ortam söz konusudur. 19 Eylül 1967 tarihli Hürriyet gazetesinde Sivasspor takım kaptanı Hilmi Kiremitçioğlu'nun "Kayserisporluların, bütün oyun boyunca Sivas'lı oyuncularını sakatladıklarını, buna karşılık, hakemin favul yapan Kayserili oyunculara ihtar bile vermediği"(19 Eylül 1967 Hürriyet Gazetesi Sayfa:6) şeklindeki açıklamalarını görmekteyiz.

Olayların başlayışına ilişkin genel kanı, golden sonra Kayserispor taraftarların sevincin dozunu kaçırmaları ve Sivassporlu taraftarlarında bunu hazmedemeyerek yeni yapılan statta taşları, Kayserispor taraftarlarının üzerlerine doğru atmaya başlamalarıdır. Ardından Kayserisporlu taraftarlarında buna karşılık verdiklerini ve Sivasspor taraftarlarının, atılan taşlardan kurtulmak amacıyla kapıya doğru yöneldiklerini görmekteyiz. Stadın kapısı içeri doğru açıldığından, oluşan izdihamdan dolayı yaklaşık 40 kişi ölür.

Ancak birbirine taş atma eyleminin hangi takımın taraftarları tarafından başladığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Çünkü 19 Eylül 1967 tarihli Milliyet Gazetesi'nde "Sivas'lılar Kayseri'lilerin stada taşla geldiğini iddia ederken, Kayseri'liler de taş yağmuruna Sivas'lıların başladığını öne sürüyor"(19 Eylül 1967 Milliyet Gazetesi Sayfa:8) şeklindeki haberden de anlaşılabileceği üzere, her iki takımda olayların ortaya çıkış nedeni olarak birbirlerini göstermektedirler.

Kara haber Sivas'a tez zamanda ulaşır ve Sivas'ta Kayserili avı başlar. Kayserililere ait olduğu bilinen evler, işyerleri, oteller basılır ve yağmalanır. Pastırma ve sucuklar yerlerde ezilir.

"Dönemin Sivasspor'un AP'li İl Başkanı Hüseyin Yıldırım ise o günleri şöyle anlatıyor: "Maçtan önce Kayseri valisine telefon açtım. Tedbir alalım dedim. Yetersizdi tedbirler. Birçok insan panikten öldü. Gece yarısı haber duyulduğunda Sivas ayağa kalkmış. Kayserililer, Sivas ekonomisine hakimdiler. Çarşıda dükkânlar, oteller, küçük çapta fabrikalar hep onlarını. Bunu çekemeyenler vardı. Maçta olanları fırsat bildiler"(Dilek 2003:94-95).

Bundan sonra olanları Elbay'dan dinleyelim:

“Her iki takımda hükmen yenik sayılıyor ve saha kapatılıyor. Maçın tekrarı Ankara 19 Mayıs stadında seyircisiz oynandı. O maçta herhangi bir gol olmadı ve hakem maçı berabere bitirdi”.

Ardından her iki kulüpte aynı lige verilmiyor ve zaman zaman bir takım özel maçlar vasıtası ile aradaki dostluk köprüleri tekrar kurulmaya çalışılıyordu.

Günümüzde her iki takımda son derece güzel dostluk örnekleri içerisinde aynı ligde mücadele etmektedir. Hatta 2007–2008 ligini Sivasspor 3. sırada bitirirken, Kayserispor 5. sırada bitirmiştir.

Yaptığım araştırmalarda ilginç olarak değerlendirdiğim bir olayı da buraya yazmakta fayda görmekteyim. Türk Spor Tarihinin en kanlı olayı olan Kayserispor – Sivasspor maçında ölen kişilerin sayısı tam olarak belli değildir.

Konuyla ilgili ulaşabildiğim kaynaklar arasında ölü sayısı ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Baylan “Kapılar stadyum içine açıldığı için sıkışma, ezilme ve boğulma ile 39 Sivasslı taraftar hayatını kaybeder”(Baylan 2007:23) şeklindeki ifadesiyle maçta 39 Sivasslı taraftarın öldüğünü belirtir.

Dilek, “Kavgaya karışmayan büyük çoğunluk kaçmaya çalışmış, içeri doğru açılan büyük demir kapının önünde biriken insanlar ezilerek ve havasızlıktan boğularak ölmüşler: Kırk kişi” (Dilek 2003:94) şeklindeki açıklamasıyla kırk kişinin maçta öldüğünü belirtmektedir.

19 Eylül 1967 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde de 40 kişinin öldüğü yer almaktadır; “Kayserispor – Sivasspor arasında oynanan 2. Türkiye Ligi maçında 40 kişinin ölümü ve 600’e yakın seyircinin de yaralanması ile sonuçlanan...”

Aynı tarihli (19 Eylül 1967) Milliyet Gazetesi’nde ise ölü sayısının 43 olduğu belirtilmektedir:

“43 kişinin ölümü ile neticelenen olaylara yol açan golü atan sağış Oktay Aktan diyor ki: ‘Ayağım kırılıydu da golü atmasaydım’.”

Sporda Şiddet ve Saldırganlık isimli çalışmasında H. Murat Şahin ise kitabının 58. sayfasında yer alan şiddet olaylarına ilişkin tabloda, maç sonrasındaki ölü sayısını 44 olarak ifade etmektedir. (Bknz: Sporda Şiddet ve Saldırganlık, 2003)

Ölü sayısının farklı şekillerde verilmesinin temelinde o dönemin medyasının büyük bir etkisi olduğu kanısındayım. Yukarıda dikkat edilecek olursa, 19 Eylül tarihli iki gazeteye ait yazıda bir gazete ölü sayısını kırk olarak belirlerken, aynı tarihli diğer gazete sayıyı kırk üç olarak vermektedir. Ancak yaptığım araştırmalar neticesinde ölü sayısının kırk olduğunu tespit etmiş bulunmaktayım.

Bunun dışında futbolun bir savaş nedeni olduğu mücadelelerde yok değildir. Pek çoğuna şaka gibi gelecek olan bu ifade tamamen gerçektir. 1969 yılında futbol, Honduras ve El Salvador devletleri arasında 3 gün boyunca sürecektir olan bir savaşa neden olmuştur.

“İki ülke, 1970’de Meksika’da yapılacak Dünya Kupasına katılma hakkı için oynuyordu. İlk maç 8 Haziran 1969’da, Honduras’ın başkenti Amelia Bolanias’da yapıldı. El Salvador takımındaki oyuncular, Tegucigalpa’ya cumartesi günü geldiler ve kaldıkları otelde uykusuz bir gece geçirdiler. Takımın gözünü uyku tutmamasının nedeni, Honduraslı taraftarlarca yürütülen psikolojik bir savaşın hedefi olmasıydı. Bir insan yığını otelin çevresini sarmıştı. Kalabalık, pencerelere taş atıp sopalarla boş tenekelere vuruyorlardı. Ertesi günü Honduras, uykusuz El Salvador takımını bir-sıfır yendi. Roberto Corduna, son dakikada Honduras’ın galibiyet golünü kaydederken, on sekiz yaşındaki Amelia Bolanias, El Salvador’da, televizyonun başında oturuyordu. Ayağa fırladı, babasının tabancasının durduğu çekmeceye koştu. Sonra kendisini kalbinden vurdu. Salvador Gazetesi El Nacional’de, ertesi gün ‘Genç kız, vatanın yıkılışını görmeye tahammül edemedi’ deniyordu. Tüm başkent, Amelia Bolanias’ın televizyondan naklen yayınlanan cenaze törenine katıldı. Cenaze alayının başında, bayrak taşıyan bir askeri muhafız bölüğü yürüdü. Başbakan ve bakanlar, bayrağa sarılı tabutun peşinde yürüdüler. Hükümetin ardından, Salvador milli takımının ilk on biri geliyordu; Tegucigalpa Havaalanı’nda yuhalanan, alay edilen ve yüzlerine tükürülen takım, o sabah özel uçakla El Salvador’a dönmüştü. Rövanş maçı bir hafta sonra, çok hoş bir adı olan Flora Blanca Stadyumu’nda, El Salvador’da yapıldı. Bu kez geceyi uykusuz geçirme sırası Honduras takımına geldi. Haykıran

fanatikler güruhu, otelin tüm camlarını indirerek, içeriye çürük yumurtalar, ölü fareler ve pis kokulu paçavralar fırlattılar. Oyuncular stadyuma, El Salvador Birinci Mekanize Tümeni'ne ait zırhlı araçlarla götürüldü. Ordu futbol sahasını kuşattı. Oyun alanında, makineli tüfek taşıyan Guardia Nacional alayına mensup askerlerden oluşan bir kordon oluşturuldu. Honduras milli marşı çalınırken, kalabalık, takımı yuhalayıp ıslık çaldı. Ardından Honduras -bayrağı seyircilerin gözleri önünde yakılarak, onları keyiften çılgına çevirecek şekilde- indirilip, yerine kirli, yırtık pırtık bir bulaşık bezi göndere çekildi. El Salvador üç bir galip gelmişti. Aynı zırhlı araçlar, Honduras takımını sahadan alıp, doğruca havaalanına götürdü. Takımlarını desteklemek için gelmiş Honduraslı taraftarları bekleyen yazgı, daha kötüydü. Tekmelenip dövülerek sınıra canlarını dar attılar. Aralarından ikisi öldü. Yüzlercesi hastanelik oldu. Ziyaretçi takımın taraftarlarına ait yüz elli araç yakıldı. Birkaç saat sonra, iki devlet arasındaki sınır kapatıldı. Akşamüstü, Tegucigalpa üzerinde uçan bir uçak, kente bir bomba bıraktı. Bunu herkes işitti. Yakındaki dağlar, korkunç patlamayla öyle bir yankılandı ki, kimileri sonradan ardı ardına birkaç bomba bırakıldığını bile söylediler. Kenti panik sardı. İnsanlar evlerine kaçıştılar, esnaf dükkânlarını kapattı. Arabalar yolların ortasında öylece bırakıldı. Bir kadın 'çocuğum!, çocuğum!' diye haykırarak koşuyordu kaldırımlarda. Derken bir sessizlik çöktü ve her şey dinginleşti. Sanki kent, can vermiş gibiydi. Işıklar kesildi ve Tegucigalpa karanlığa gömüldü. Futbol savaşı yüz saat sürdü. Kurbanları 4000 ölü, 12.000'den çok yaralı. Elli bin kişi evini ve toprağını yitirdi. Pek çok köy imha edildi" (Kapusinski 2000:151-176).

Bu olayda, futbolda milliyetçilik duygusunun ön plana çıkmasının bir sonucunu görmekteyiz. Zira kızın intihar etmesinin temelinde, ülkesinin küçük düşürüldüğünü düşünmesi yer almaktadır.

Özellikle milli takım maçları milliyetçiliği, aynı anlamda olmamakla birlikte ırkçılığı ön plana çıkartan faktörlerden birisidir. Milli takım maç yaparken, tüm ülkenin kalbi heyecan içinde tek parçadır. Bu nedenle holiganlar daha ziyade milli takım karşılaşmalarında daha etkin olmaktadır.

Milli takım sevgisi, aslında ülke sevgisidir. Milli takımı sevmenin, futbolcuları sevmekle bir alakası yoktur. Çünkü futbolcunun sevilmediğine dair en

güzel örnek “1994 Dünya Kupası’nın hemen ardından Kolombiya takımının defans oyuncusu Andrés Escobar’ın öldürülmesidir. Bu futbolcu kendi kalesine attığı bir golle takımının elenmesine neden olmuş ve ülkesine döndükten kısa bir süre sonra da “futbola ve vatana” ihanetle suçlanması ile bir taraftarın tabancasından çıkan kurşunla can vermişti”(Zeytinoğlu 2005:57). Bu noktada diyebiliriz ki, futbol; kendi ilahlarını bir an da vatan haini derecesine düşüren bir spor dalıdır.

Dünya literatürüne geçen bir diğer olayda Heysel Stadı olayıdır. 1985 yılında Belçika’nın başkenti Brüksel Heysel Stadı’nda Liverpool ve Juventus arasında oynanan maçta, İngiliz seyircilerin, İtalyan seyirciler üzerine yaptıkları saldırı sonucunda tribünlerde sıkışan 39 İtalyan seyircinin öldüğünü görmekteyiz.

Bunların dışında spor sahalarında şiddet her zaman görülen bir olgudur. Burada aktardığımız örnekler, dünya çapında en fazla ölü sayısına sahip olan olaylardır. Spor da özellikle de futbolda şiddet her zaman vardır. Futbolun kanayan yaralarından birisi olan bu olayların temelinde neler olabilir? Diğer bir deyişle taraftar neden şiddete başvurma gereği duyar?

Bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Şahin’e göre “sporda şiddet sorunu bir kültür sorunudur. Çocukluk çağlarında oyun oynamamış, arkadaş edinmede güçlük çekmiş, kendi hakkına saygı gösterilmesini beklerken, başkasının hakkına saygı göstermeyen, yengi ve yenilgiyi hazmedemeyen kişiler ister sporcu, ister taraftar olarak spor alanlarında var oldukça, şiddet, spor alanlarında yaşanmaya devam edecektir”(Şahin 1998: 47). Bu açıklamaya göre sporda şiddet olaylarının baş göstermesinin temelinde başarısız toplumsallaşma yer almaktadır. (Bknz: Spor ve Toplumsallaşma)

Acet ise taraftarı, şiddete yönlendiren pek çok nedenden söz etmektedir:

“Tuttuğu takımın başarısızlığı yüzünden arkadaş gurubunun kendisiyle alay edebileceği düşüncesi, seyirci için çaba sarf eden kulüp veya kurum yöneticilerinin tutum ve davranışları olarak ifade edebileceğimiz gibi; futbolcuları, antrenörleri, hakemleri, spor yazarlarını, medyayı, güvenlik güçlerini ve kişinin psikolojik, ekonomik durumlarını veya sosyokültürel faktörleri de sayabiliriz” (Acet 2006:12).

Taraftarı, şiddet uygulamaya yönlendiren faktörler konusunda Gümüş ise şöyle demektedir:

“Futbol alanlarını tehdit eden şiddetin sorumluları belli. İlki, elbette toplumu cinnetin eşiğine getiren ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel çöküntü ve inanılmaz yozlaşma. İkincisi olarak, futbolun bir spor, oyun ve popüler bir kültür olarak alınmasını önlemedeki başarısızlığı nedeniyle, spor medyası. Üçüncüsü, özellikle son olaylarda ortaya çıktığı gibi, sağgörüden tamamıyla yoksun, kendi karşılığını alt kültür düzeylerinde bulan, etkinliğini çıkar ilişkilerinin kısıncısında öğrenen, dolayısıyla önce devlet bürokrasisinin, sonra da medyanın ve kulüplerin oyuncağına dönüşmüş Futbol Federasyonu. Dördüncüsü, özel çıkarlarını Türk futbolunun ve kendi kulübünün çıkarlarıyla özdeşleyen, dolayısıyla çıkar üstüne tehlikeli oyunlar oynayan kulüp yöneticileri. Beşincisi, bütün bu etkenler karşısında kendi bireyliğini kazanamamış, kazanma bilincinden yoksun, işsiz, eğitimsiz, ümitsiz, dolayısıyla kaçınılmaz biçimde şiddete yatkın yığınlar, özellikle gençler” (Gümüş 2000:111)

Kısaca belirtmek gerekirse taraftarı şiddete yönelten etmenler arasında ‘her şey’ olabilmektedir. Ters bir bakış, el-kol hareketleri, yanlış yere oturma, yürürken çarpma vs şeklindeki olaylar bile sahalarda şiddet olaylarının yaşanmasına neden olabilmektedir.

Durusoy’un Türk taraftarlarıyla ilgili olarak yaptığı araştırmanın sonuçları da Türk taraftarının genel özelliklerini göstermesi açısından önemlidir:

1. Başarının gelmesinde çok ateşli ve üst düzey destekle çok önemli rol oynayabiliyorlar

2. Bilinçsiz ve eğitim düzeyi düşük olanların hâkimiyeti mevcut

Bu nokta da yeri gelmişken taraftarlar arasında ‘üniversite mezunu olma durumu’ baz alınarak yapılan bir araştırmaya göre “ Üniversite mezunu Fenerbahçelilerin oranı yüzde 33.1 idi. Bu oran Galatasaraylılarda yüzde 24.6’ya, Beşiktaşlılarda yüzde 15.2” (Doğan 2007:23) olarak açıklanmıştır.

3. Küfürlü, kötü tezahüratla hakemleri ve oyuncuları olumsuz etkileyebiliyor

4. Holiganik eğilimde
5. Hayattaki başarısızlıklarda takımı can simidi görüyor
6. Futbol kurallarını iyi bilmiyor
7. Teknik konularda kendini uzman sanıyor (Durusoy 2002:145).

Bu sonuçlardan anlıyoruz ki; Türk taraftarları, dünyadaki diğer taraftarlarla aynı özelliklere sahiptir. Unutulmamalıdır ki, futbol bir spor dalıdır ve özünde beraberliği, kardeşliği, barışı barındırır.

Sahalardaki şiddet olayları sadece seyircilerin seyircilere veya seyircilerin sporculara yaptığı şiddet olaylarından ibaret değildir. Aynı zaman da sporcuların birbirlerine yaptıkları şiddet eylemlerinden de söz etmemiz mümkündür.

Futbolda, sporcuların birbirlerine yaptıkları şiddet eylemleri ‘faul’ adı verilen bir kavram neticesinde noktalanmaktadır. Ancak bunun dışında sporcuların birbirlerine karşı gerçekleştirdiği şiddet olayları da zaman zaman oldukça abartılı olabilmektedir. Hatta zaman zaman yönetim de futbolculara şiddet uygulama derecesine kadar varan çılgınlıklara kapılmaktadır.

Konuyla ilgili iki örnek aktararak bu bölümü bitirmek istiyorum:

“Angola, Almanya’nın play-off’ta Ukrayna’yı yenerek 2002 Dünya Kupası için gidiş biletini aldığı akşam, elemeleri geçmiş olan Portekiz’e gerçek korkunun elemeler değil, dostluk maçı olduğunu göstermişti. Bir zamanlar sömürgeci efendileri olan Portekizlilerin huzurunda, futbolu kasaplıkla karıştırdı Afrikalılar. Daha 28 dakika geçmemişti ki; üç Angolalı, hiddetli rakipleri kendilerini saldırıya zorladıklarından oyun dışı kalmıştı. 67 dakika sonunda Helver Vicente kötü bir yalancıktan sakatlanmayla kendini attırdı ve maç dört kırmızı kart ve sekiz oyuncu değişikliği sonucunda, saha da yalnızca altı Angolalı kaldığından tamamlanamadı” (Eichler 2004:24-25).

“Jakobs Ditmar, Dostluk maçı’ kavramının ne demek olduğunu 1986 yılında gözler önüne serdi: İsviçre’yle yapılan ve kayda değer bir tarafı olmayan maçta, İsviçreli oyun kurucu Perret’ye orta yuvarlağın içinde, ayağını uzatarak rakibine öyle bir çelme taktı ki, adamın baldır kemiği kırıldı” (Eichler 2004:27).

Son örneğimiz ise bir takım yöneticisinin, kaleciye uygulamayı düşündüğü şiddetin boyutlarını gözler önüne sermesi açısından önemlidir:

“Bir iş adamı bir takımı satın alır ve olaylar gelişir: ‘İş adamı başkanımız, futboldan pek anlamasa da golün anlamını haliyle biliyordu. O ‘ne oluyor’ diye sordukça şimdi Gazi Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan genel kaptanımız, ‘merak etme başkan, birazdan gol bulacağız’ diyordu. Genel kaptan böyle diyordu da zaman geçiyor, gol gelmiyordu. Sonra da başkan haklı olarak bir şey olmayacağına hükmediyor ve çözümü üretiyordu. Yalnız bu sefer yöneticilere değil kendi adamlarına dönüyor ve emrini veriyordu: Kaleciyi vurun” (Uraz 2002:14).

5.9. Spor ve Ahlak:

Gündelik yaşantımız içerisinde ahlak kelimesini sık sık kullanmaktayız. Meslek ahlakı, gençlik ahlakı, siyasetçi ahlakı vs. şeklindeki ifadelerimizle, belirli ‘alanlara’ ait ahlaksal kurallara vurgu yapmaktayız.

Ahlak, belirli bir kültürel birikimin sonucudur. Oluşan kültür ile beraber, ahlaksal değerlerde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Kızılçelik’e göre bireyin sosyal bir varlık haline gelmesinde ahlak önemlidir:

“Bireyin özniteliklerinin başında ahlaklı olması gelir. Ahlak, bireyin kendisi, çevresi, toplumu ve dünyayla kurduğu anlamlı bağlardan birisidir. Birey, ahlak ve ahlakilik ekseninde eylemde bulunduğu bir sosyal varlık olabilir”(Kızılçelik 2006: VI).

Gündelik hayatımızın içerisine giren ve toplumsal bir varlık halini alabilmemiz için gerekli olan ahlak’ın kelime anlamı nedir?

Kavramın kökenine baktığımız zaman Ahlak kelimesinin Arapça kökenli olduğunu görürüz. “Ahlak, bir insanın yaratılışı gereği gerçekleştirdiği davranışı dile getiren Arapça hulk sözcüğünün çoğuludur”(Gündüz 2005:2).

Gündüz’ün belirttiğine göre “ahlak, dört farklı alana denk düşen anlamlarla karşılık bulmaktadır. Bunlardan birincisi toplum tarafından ortaya konmuş ve benimsenmiş davranışların bütünü anlamını karşılamaktadır. İkincisi, belirli normlara bağlı olarak sergilenen davranışlardır. Üçüncüsü, pek nadir kullanılan törebilim anlamına gelmektedir. Nihayet sonuncu anlamı ise, ahlak felsefesi, yani ‘etik’tir” (Gündüz 2005:3).

O halde denilebilir ki ahlak, temelinde insan yaşantılarının baz alınması sonucu ortaya çıkan bir takım değerler topluluğudur. Bu değerler, ‘iyi’ ve ‘kötü’ kavramlarıyla şekil bulmakta ve bu şekillenme sonucunda ahlaksal değerler içerisindeki yerlerini almaktadırlar.

Bu noktada sporda da iyi ve kötü olanın belirlenmesinde ‘ahlaksal değerler’in önemli olduğunu görmekteyiz.

1932 yılında ‘Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zaman da ahlaklısını severim’ diyen Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal ATATÜRK, bu sözleriyle sporda ahlaka verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Spor ve ahlak her zaman iç içe olan fakat günümüzde bir arada pek fazla anılmayan kavramlardır. Bunun temelinde ise sporun özünde başlayan yozlaşma ile beraber, toplumsal değerlerde olan değişimler yer almaktadır.

Şahin’e göre “Spor ahlakını incelerken aslında incelediğimiz sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerimizdir” (Şahin 1998:15). Bu ilişkilerde baş gösteren büyük çaptaki değişimler, bizleri sporda ahlak konusunda duymak istediklerimizden çok farklı şeyleri söylemektedir.

Oysa günümüz insan ilişkileri, sporun kurallara uygun bir şekilde yapılmasına imkân vermemektedir. Şahin’in de belirttiği gibi sporda ahlakı incelemek demek; sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerimizi incelemektir. Bu ilişkilerimizde meydana gelen ‘olumsuz’ değişiklikler, doğrudan doğruya spora da yansımaktadır.

Ahlaklı olmak, toplumsal kurallara uymakla mümkündür. Sporda ahlaklılık ise, sporun kurallara göre yapılması sürecini içermektedir.

Bu nedenle şikeler, adam kayırmalar, teşvik primleri gibi durumlar sporda ahlaki değerler konusuna girmektedir. Çünkü kurallara uyulmama durumu söz konusudur. Özellikle futbol alanında yaşanan ahlaki bozulmalara dünyanın hemen her yerinde rastlanılmaktadır.

Ülkemizde şike iddialarının ardı arkası kesilmemektedir. Ancak herhangi bir kanıt bulunamaması, olayların gün ışığına çıkartılmasını engellemektedir. Türkiye’de yaşanan bir takım olaylarla ilgili olarak bazı ilgililerin düşüncelerine değinecek olursak;

Türkiye Futbol Federasyonu Eski Başkanlarından Levent BIÇAKÇI “teşvik primi ve şike aynı değerdeki adi suçlardır. Türkiye’de bu olayların önüne geçilebilmesi için yargının çok güçlü olması lazım” (Vatan Gazetesi, 17 Temmuz 2006) şeklindeki açıklamasıyla ülkemizde de bu tür olayların var olduğunu belirtmektedir.

UEFA Asbaşkanı Şenes Erzik’de yine aynı şekilde yargının güçlü olması gerektiğini belirtiyor ve “ Türkiye’de şike ve teşvik primi konularının federasyon tarafından çözülmesini beklemek biraz insafsızlık olur. Tek başına kimse bu olaylarla başa çıkamaz. Kanunlarımız bu konuda yetersiz kalıyor. Türk Ceza Kanunu’nda bile ‘şike yapmanın’ cezası bulunmuyor”(Vatan Gazetesi, 18 Temmuz 2006) ifadesiyle, mevcut durumda şike konusuyla ilgili herhangi bir mücadelenin yapılamayacağını belirtmektedir.

Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali Şahin ise olayların daha sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulması amacıyla “bizim ülkemizde spor mahkemelerine ihtiyaç var” (Vatan Gazetesi 18 Temmuz 2006) demektedir.

Bunun dışında spor ve ahlak konusunda değinilmesi gereken bir diğer hususta doping etkisi yaratan ilaçların kullanılmasıdır.

“Bir müsabıkın atletik randımanını tabii derecenin üstüne çıkarmak için kullanılması tabii olmayan herhangi bir münabbih bir ilacı almasına doping”(Felek 1983:118) adı verilmektedir.

O halde doping, vücutta bir uyarıcı vazifesi görmekte ve bireyin daha da canlanarak, yarışmalarda daha fazla efor sarf etmesini sağlamaktadır. Ancak bu durum sporun özüne aykırıdır. Çünkü sporcuya verilen bir takım ilaçlar ile beraber, bireyin kuvveti artırılmaktadır. Bu durum da, spor- ahlak eksenini içerisinde değerlendirilmelidir. Çünkü ortada haksız bir durum söz konusudur. En basit örnekle sporcuyu, ilaç almadan 25 dakika koşabiliyor ise ilacı aldıktan sonra elli dakika koşabilmektedir. Diğer sporcular için bir hak yeme durumu ortaya çıkmakta ve sporun temizliği zedelenmektedir.

Ayrıca ilaç alımının bazı sporcuların ölümlerine de neden olduğu bilinmektedir:

“Bir İngiliz bisikletçinin yüksek doz trimetil kullanımı sonucu hayatını kaybetmesi, performans arttırıcı ilaca bağlı meydana gelen ilk ölüm olgusudur” (Kurdak 1996:3)

Spor ve ahlak konusunda bir başka görüşte Şenel’den gelmektedir. Buna göre Şenel “yarışma” olgusunu ahlaksızlık olarak belirtmekte ve şöyle demektedir:

“Spor yarışmaları bir zorunluluktan bir gereklilikten kaynaklanmaz. Yarışma adına yarışma ya da yarışma aşkına yarışma niteliği taşır. Bu niteliğiyle yarışma kavramının saflaştırılmış ve putlaştırılmış biçimidir. Nedir spor yarışmalarında gösterilmek istenen? ‘Ben senden üstünüm’. Ya da ‘benim boksörüm senin boksörünü döver’. Böyle bir durumun etik (ahlak felsefesi) açıdan savunulabilir yanı yoktur. Ahlak dışı olması yanı sıra, aptalca bir tutumdur”(Şenel 2008:7).

Yıllar önce Albert CAMUS’nun ‘en iyi ahlak derslerini aldığını söylediği futbol’ ve dolayısıyla spor, günümüze doğru gelindikçe CAMUS’nun yaşadığı dönemden çok farklı boyutlara ulaşmıştır.

Sporun, ahlaksal alanda (belki de her alanda) eski masumluğu kalmamış ve tamamen kendi çıkarları peşinde oradan oraya koşan bireylerin oluşturduğu gruplar tarafından bu değerler değiştirilmiştir.

5.10. Spor ve Kentleşme – Kalkınma:

İnsan hayatı, bir takım toplumsal değişme ve gelişmelere bağlı olarak sürekli bir değişim içerisinde. Eskiden halkın çoğu göçebe iken, zaman içerisinde yerleşik hayata geçilmiş ve tarımla, toplayıcılıkla uğraşılmaya başlanmıştır. Daha sonra sanayileşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan bir takım nedenlerden ötürü bireyler, sanayinin, işin olduğu yerlere doğru göç etmişlerdir.

Göç edilen yerleri ise kentler oluşturmaktadır. Kent “tarım dışı etkinliklere, özellikle sanayi ve hizmet çalışmalarına dayalı, on binden daha çok nüfuslu yerleşme yerlerine”(Kocacık 2003:155) denilmektedir. Kent nüfusu daha ziyade köy ve kasabadan gelen bireylerle yani göçlerle artmaktadır. Kırsal alandan kentlere göçün temelinde, kırsal alanın iticiliği; kentin çekiciliği yer almaktadır. Kırsal alanın iticiliği, tarım alanında yeterli ürünün alınamaması, yeterli alt yapıya, eğitim, sağlık gibi olanaklara sahip olunamaması olarak özetlenebilir. Buna karşın kentin çekiciliği ise iş olanaklarının daha fazla olması, sağlık, eğitim olanaklarının daha fazla olmasıdır. Bu nedenle bireyler, tarımsal faaliyetleri bir yana bırakmakta ve buna bağlı olarak kendi geçimlerini sağlamak amacıyla kentlere gelmektedirler.

Kentleşme ise “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” (Keleş 1990:5) olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi kentleşme, bir an da olup biten bir olay değil, belli bir sürecin sonucudur.

Kentleşme nedenlerine baktığımız zaman dört ana etmenle karşılaşırız. Bunlar ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyolojik nedenlerdir. Ekonomik nedenler arasında köyün itici etmenleri yer almaktadır. Birey, daha iyi para kazanmak ve ailesine daha iyi bakabilmek amacıyla kentlere gelmektedir. Bu noktada kentin çekici etmenlerini de unutmamak gerekir. Birey, kentin kendisine daha iyi bir hayat vaat ettiğini düşünür ve kente yönelir. Teknolojik nedenler ise, kentleşme sürecinin en önemli nedenlerinden birisidir. Çünkü göçler, teknolojik araçlar sayesinde gerçekleşmektedir. Kent, büyük fabrikaların olduğu sanayi

alanlarıdır. Bu fabrikaların çalışabilmesi için teknolojinin bir ürünü olan elektriğe ihtiyaç vardır. Ayrıca yerleşim alanlarının aydınlatılması da elektrik sayesinde gerçekleşmektedir. Siyasal nedenler ise başkent kapsamında ele alınabilir. Başkentler ve çevresi, her zaman için daha fazla göç alan kentleri oluşturmaktadır. Psiko-sosyolojik nedenler ise bireyin kendi düşünce yapısı ile yakından ilintilidir. Birey, kendisini kentte daha iyi ifade edebileceğini düşünmekte ve kendisini daha özgür hissetmek amacıyla kentlere göç etmektedir.

Kalkınma kavramına baktığımız zaman ise kavramın, kentleşme ile bağlantılı olduğunu görürüz. Kalkınma “sanayileşme demektir ve kalkınmış bir ekonomi, bütün sektörleri birbiriyle bütünleşmiş ve dış ekonomik ilişkileri buna göre şekillenmiş bir sanayi yapısı ile belirlenir”(Savaş’tan Akt: Sevindirici 1997:18).

O halde kentleşme – sanayileşme – kalkınma süreçleri birbirine doğrudan bağımlı olan yapılanmalardır. Çünkü kalkınma ile beraber sanayileşme gerçekleşmekte ve sanayileşme de kentleşmeye neden olmaktadır.

Günümüz kentlerine baktığımız zaman daha ziyade bireylerin, kırsal yörelere nazaran daha iyi bir hayat yaşadıklarını görürüz. Daha fazla hastane, daha fazla okul, daha iyi alt yapı, daha iyi iş imkânları. Bu etmenler köydeki bireyleri, kentlere çekmektedir. Ancak köyden, büyük kentlere gelen bireylerin kentsel yaşama uyum sağlayıp sağlamayacağı ise asıl sorundur.

Özellikle kırsal alanlardan gelen bireylerin yaşadığı, kentlerin çevrelerine rastgele bir şekilde yapılmış olan gecekondu baktığımız zaman, buralarda yaşayan bireylerin, kendilerini kentsel yaşama pek katmadıklarını, kendilerini bu yaşamdan dışladıklarını görmekteyiz. Köyde cemaat yapısı içerisinde yani samimi ilişkiler, yardımlaşma, gelenek-görenek, biz duygusu, herkesi tanıma gibi durumlar söz konusudur. Oysaki kentler bunun tam tersidir. Kentlerde cemiyet yapısı hüküm sürer ki burada ben duygusu, fazla kişiyi tanımama, soğuk ilişkiler egemendir.

Kente yeni gelen birey, yepyeni kent yaşamına ayak uydurmada sorunlar yaşayacak ve kendisini yalnız hissedecektir. Bu durumda bireyde uyum sorunları gözlemlenmeye başlayacaktır. Bu durum özellikle genç nüfus için geçerli olacaktır. Çünkü yaşlı nüfusun kentlere gelmelerinin temelinde, çocuklarına daha iyi olanaklar

sunmaktır. O halde köyden kente gelen bireyler arasında asıl üzerinde durulması gereken sınır genç nüfustur.

Spor, bu noktada devreye girerek, özellikle genç nüfusun kente uyum sorununu çözebilecek faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kente yeni gelen ve spora başlayan birey için yeni arkadaşlıklar kurma, bir takım kuralları öğrenme, saygı ve sevgi duygusu, yenilgiyi öğrenme gibi bir takım değişiklikler olmaya başlayacaktır. Bu süreç içerisinde birey, kendisini daha iyi bir şekilde ifade edebilmekte ve kente uyum sağlayabilmektedir.

Spor, toplumsallaştırma araçlarından birisi olarak ele alınacak olursa, kente gelen bireyin, kentsel yaşama uyum sağlayabilmesi amacıyla spor, kendi üzerine düşen görevleri yerine getirecektir.

Sanayileşme ile beraber, özellikle firma sporlarının da ön plana çıktığını görmekteyiz. Firma sporu, belli bir sayıda işçi çalıştıran fabrikaların kendi çalışanlarına bir takım spor olanakları sunmaları olarak düşünülebilir.

“Firma sporu firma için çok önemlidir. Birincisi çalışanların firmaya olan bağlılıklarını arttırır ve bir aile ortamı yaratır. İkincisi kamuoyu karşısında yaratılan imajı da destekler. Son olarak işletme tarafından organize edilen firma sporun amacı çalışanların sporu; sağlık gerektiren ve insanı sağlıklı kılan, pozitif ve özgürce biçimlendiren bir serbest zaman aktivitesi olarak görmelerini sağlamaktır” (Voigt 1998:188).

Bu noktadan itibaren birey hem moral yönünden, hem de sağlık yönünden daha iyi bir yapıya sahip olmaktadır. O halde firma sporu, bireyin diğer çalışanlar ile daha samimi arkadaşlıklar kurmasını, çalıştığı fabrikayı daha iyi sahiplenmesini ve bu nedenle üretimin daha fazla artmasını sağlayabilecek bir güçtür.

5.11. Spor ve Boş Zaman:

Kitle sporunun özünü oluşturduğu düşünülen boş zaman kavramı konusunda pek çok farklı tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarına kısaca değinmek gerekirse;

Tezcan boş zamanı “bireyin hem kendisi ve hem de başkaları için bütün zorunluluklardan veya bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir faaliyetle uğraşacağı zamandır. Bireyin kesin olarak bağımsız ve özgür olduğu zamandır. İş yaşamının dışındaki zamandır” (Tezcan 1977:4) şeklinde belirtmektedir.

Arık’a göre ise boş zaman “zamanın boş kalışı ya da düzenli çalışmadan arta kalan zaman değil, zorunlulukların ve işyerinde geçirilen zamanın dışında kalan zamanlardır” (Arık 2004:9-10).

Aydoğan ise bu konuyu “çalışmak, yemek, barınmak gibi yaşamın zorunlu gereksinmelerini karşıladığımız zaman dışındaki alan”(Aydoğan 2000:15) olarak tanımlamaktadır.

Tanımlardan da anlaşılabileceği üzere ‘boş zaman’ kavramı, bünyesinde işten uzaklaşma faaliyetini barındırmaktadır. Böylesi bir durumda; birey tamamen kendisiyle beraberdir. Herhangi bir baskı söz konusu değildir ve birey bu süreç içerisinde özgür olduğu için mutludur.

O halde denilebilir ki, boş zaman ve çalışma kavramları birbirine tamamen zıt olan kavramlardır. Birisi, diğ erinin oluşmasına engeldir. Boş zaman ve çalışma arasındaki ayrıma değ inecek olursak;

“Çalışma gerginlik, çaba, gayret ve zahmet içerir, boş zaman, çabasız, rahat ve zevk vericidir. Çalışma, zorlama ve zorluklarla yapılırken, boş zaman zorlamasız ve var oluşu sürdürmek için zorunlu değildir. Bu nedenle modern çağda boş zamanı çalışmaktan farklı olan zaman olarak anlama eğilimi vardır. Çalışma diğ erleri için harcanmış zamanken, boş zaman, insanın kendi zamanıdır. Çalışma ödüllendirilir ama boş zaman kendi kendinin ödülüdür ve kendini doyumsatır. Çalışma, sıklıkla rutin ve yeknesaktır. Öte yandan boş zaman bir özgürleşme ya da tatildir, rutinden özgürleşmeye ve kendi içinde seçim yapmaya olanak sağlar” (Kılbaş 2004:4-5).

Boş zaman faaliyetlerinin bir takım özelliklerini belirterek, konuyla ilgili tanımların daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlayabiliriz. Bu nedenle boş zaman faaliyetlerinin genel özelliklerine bakacak olursak;

1. Birey bu gibi faaliyetlere kendi arzuladığı için katılır.
2. Bu eylemlere katılmak, bireye ani ve doğrudan bir doyum sağlar.
3. Esnektir. Sayısız durumlarda bulunabilir.
4. Evrensel olarak uygulanır ve aranır.
5. Kişiye göre bir değeri vardır ve kendisi için bir amaçtır. Ciddî ve amaçlıdır.
6. Boş zamanı değerlendirme, genellikle bir çeşit faaliyeti gerektirir.
7. Boş zaman değerlendirme bir tek biçimde değildir.
8. Boş zaman faaliyetlerini dürtüler saptar.
9. Boş zaman değerlendirme, ikincil ürünlere sahiptir.
10. Tamamen özgür zaman içinde başvurulanan bir faaliyettir (Tezcan 1977:7)

Bu özelliklerden hareketle diyebiliriz ki boş zaman faaliyetleri tamamen bireyin kendisine bağlıdır ve birey tarafından özgürce seçilir. Birey tarafından seçilen bu faaliyet sırasında bireyin haz duyması ve belli bir doyuma ulaşması esastır. Bu nedenle boş zaman uğraşısı “insanın kendi özgür istemine bağlı olarak eğlenmek, dinlenmek, gönüllü katılımını, bilgilerini ya da kültürünü geliştirmek amacıyla mesleksi ve ailesel zorunlulukları dışında yaptığı uğraşlar bütünüdür”(Doğan 2004:60-61).

Birey, tamamen kendi özgür iradesi altında gerçekleştireceği boş zaman faaliyetlerinde hazzı arayacak ve acıdan kaçınacaktır. Bundan dolayı boş zaman faaliyetlerinin genel yapı itibari ile olumlu yönde bir takım faydalarının olması gerekmektedir. Bunlar “yaratma zevki, arkadaşlık, dostluk kurma gibi toplumsal durumlar, macera-yeni deneyimler edinme arzusu, başarı duygusu fiziksel sağlamlık, zihinsel güçleri kullanma” (Tezcan 1977: 8-9-10) olarak açıklanabilir.

Boş zaman faaliyetlerinin nasıl değerlendirilebileceği konusunda pek çok

görüŖ bulunmaktadır. Kimisi sinemaya, tiyatroya gider, kimisi spor yapar, kimisi balık tutar... Tamamen bireyin kendi özgür iradesine bırakılan boş zaman değerdendirilmesi durumu bireyden bireye pek çok farklılık arz etmektedir.

İlkel “insanların boş zamanlarında müzik, resim ve çeŖitli spor faaliyetlerini kullandığı görölmektedir. Ayrıca ilkel kavimlerin yaşantısında da pek zengin bir boş zaman organizasyonu olduğu belirlenmiştir” (Öztürk 1998: 91-92).

Günümüzde ise sanayileşmenin ön plana çıkması ve bireylerin çalışma saatlerinin daha aza indirilmesiyle beraber, sahip olunan boş zaman süresi daha da artmıştır. Bu nedenle bireyler arasında boş zamanın ‘nasıl değerdendirileceğı’ sorunsalı ortaya çıkmıştır.

Boş zamanın nasıl değerdendirileceğı sorunsalı bizi rekreasyon kavramına götürmektedir. “Rekreasyon ise, bu boş zaman diliminde yapılan etkinliklerle ilgili olan iki kavramın uygulamadaki karşılığı olarak geliştirilerek kullanılmasıdır” (Akt: Kılbaş 2004:7).

Bir başka tanımda ise rekreasyon “insanın yoğun çalışma yükü, rutin hayat tarzı veya olumsuz çevre etkilerinden riske giren veya olumsuz etkilenen bedeni ve ruhi sağlığını korumak ve devam ettirmek, aynı zamanda zevk ve haz almak amacıyla, kişisel doyum sağlayacak, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız boş zaman içinde, isteğe bağı ve gönüllü olarak bireysel ya da grup içinde, seçerek yaptığı etkinlikler” (Akt: Yetim 2006:188-189) şeklinde tanımlanmaktadır.

Kısaca rekreasyon kavramı, boş zamanın nasıl değerdendirileceğine ilişkin bir açıklama getirme işidir.

Bireyler çok farklı rekreasyon faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Ancak bütün rekreasyon faaliyetleri arasında iki faaliyet vardır ki en fazla tercih edilenler bu aktivitelerdir. Bunlardan birincisi oyun, diğeri de spordur.

Oyun, genel itibarı ile bireylerin en temel yaşamsal ihtiyaçlarından birisidir. Birey hangi yaşta olursa olsun, oyunla iç içedir ve her zaman kendisini oyunun bir parçası olarak görmektedir.

Ortaya çıkışı konusunda detaylı bilgi sahibi olmadığımız ‘oyun’ hakkında Huizinga “oyun, kültürden daha eskidir”(Huizinga 2006:16) şeklindeki ifadesi ile oyunun, tahmin edebileceğimizden çok daha eskilere ait olduğunu belirtmektedir.

Oyun denildiği zaman aklımıza ‘eğlenme, zevk, özgürlük’ gibi kavramlar gelmektedir. Oyun, “daha çok eğitsel ve eğlendirici yönüyle kişinin kendisini bir ifade biçimi olarak algılanır”(Gür 1979:13). Bu nedenle bireylerin kendilerini daha sağlıklı bir şekilde ifade edebilmelerinde, dolayısıyla bireylerin başarılı bir şekilde toplumsallaşmasında oyun’un önemi hat safhadadır.

Oyun kelimesinin kavramsal anlamına bakacak olursak;

Türkiye’nin önemli spor adamlarından birisi olan Selim Sırrı Tarcan’a göre oyun, “sağlık ve mutluluğun düzenleyicisidir. Oyun ister düşünce ve yorgunluğu gidersin, ister gücünün harcanmasında oluşsun; ya da yaşama hazırlık sayılsın, küçük – büyük herkes için doğal bir gereksinmedir” (Tarcan 1932:145).

“Oyun, en basit biçimlerinde ve hayvan hayatının içinde bile, tamamen fizyolojik bir olgudan veya fizyolojik olarak belirlenen psişik bir tepkiden daha fazla bir şeydir. Bizatihi oyun olarak, tamamen biyolojik veya en azından tamamen fiziksel bir faaliyetin sınırlarını aşmaktadır. Oyun anlam bakımından zengin bir işlevdir. Oyunda, yaşamın doğrudan gereksinimlerini aşan ve eyleme anlam katan bağımsız bir unsur oynamaktadır” (Huizinga 2006:17).

Oyun, her zaman bir eylemselliğin, istekliliğin sonucu olarak ortaya çıkar. Oyunun oynanabilmesi için eylem ve istek gereklidir. Bu nedenle oyunda haz alma duygusu ön plandadır.

Oyun, Huizinga’ya göre “ciddi olmayandır”(Huizinga 2006:22). O nedenle, oyunla ilgili kafa yormak, yanlış olacaktır. Çünkü oyun yapı itibarıyla ciddiyete karşıdır. Rekreasyon faaliyetleri içerisinde, birey tamamen özgür bir durumdadır ve ciddi olmayacaktır. Bu nedenle birey, kendisine ait olan boş zamanlarında ciddi olmayan, kendisini mutlu eden eylemleri tercih edecektir. Oyun da bu ciddi olmayan faaliyetler içerisinde en fazla tercih edilen rekreasyon faaliyetidir.

Gündelik yaşamın getirdiği yükten, sıkıntıdan, gürültüden, dikkatli olma durumundan bunalan insan, kendisine ait olan boş zamanlarda daha ziyade sportif faaliyetlere katılmaktadır.

Bunun temelinde hem işin getirdiği stresi atma hem de daha sağlıklı olabilme amacı yer almaktadır. Boş zamanlarını spor yaparak değerlendiren birey, sporun verdiği bütün nimetlerden faydalanabilmektedir. Spor dostluk, barış ve kardeşlik olduğu için, hem kendisini daha sağlıklı bir şekilde toplumsallaştırmakta, hem psikolojik ve fiziki olarak kendisini geliştirmekte, hem de daha sağlıklı bir bedene sahip olmaktadır. Bu nedenle boş zaman faaliyetleri olarak, bireylerin spora teşvik edilmesi ve sporu tercih etmeleri, hem birey açısından, hem de toplum açısından daha sağlıklı sonuçlar doğurmaktadır.

Bu noktada Herkes İçin Spor, Yaşam Boyu Spor gibi aktivitelere daha fazla önem verilmelidir. Yeri gelmişken Herkes İçin Spor (HİS) konusuna da değinmekte fayda vardır.

Herkes İçin Spor kavramı “Avrupa Konseyi Spor Gelişim Komitesi tarafından sosyal durum, sınıf, ırk, özürlü ve engelliliklerine bağlı olmaksızın spor yapmayı arzu eden herkesin serbest zamanlarını spor ile değerlendirmesi ve katılımın mümkün kılınması” (Zorba ve diğ., 2006:5) olarak tanımlanmaktadır.

Bu kavrama göre sporun, birey için en doğal haklardan birisi olduğunu anlamaktayız. Bu nedenle spor hakkı, bireyin tamamen kendisine mahsus olan ve önüne geçilemeyen ‘temel bir’ hak’tır denilebilir. Herkes İçin Spor’dan amaç, bireylerin boş zamanlarında spora katılımlarını sağlamaktır. Bu katılım sayesinde hem bireylerin faydalandıkları spor alanlarının sayısı artmakta hem de bireylerin spora katılımı sağlanarak gerek fiziki gerek psikolojik ve gerekse toplumsal açıdan daha olumlu bir hale gelmektedirler.

Ülkemizde Herkes İçin Spor Federasyonu’nun kurulu olduğunu görmekteyiz. Ancak federasyonunun öneminin yeteri düzeyde anlaşılmadığı bir gerçektir. Bu federasyonun temel uğraşı alanı, bütün spor dallarını kapsamaktadır. Bundan dolayı “Herkes İçin Spor Federasyonu, hedef kitlesi en geniş olan”(Üçışık 1999:96) federasyondur. Bu nedenle, HİS Federasyonu, devlet tarafından daha da geliştirilmeli

ve federasyon tarafından yapılacak faaliyetlerin sayısı daha da arttırılarak, birey spora teşvik edilmelidir.

5.12. Spor ve Turizm:

Turizm kelimesinin kökenine bakacak olursak, kelimenin “Latince dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamına gelen ‘tornus’ kökünden üretildiği” (Sezgin 1995:3) anlaşılabacaktır.

Turizmin temelinde yer değiştirme durumu vardır. Birey, bir yerden başka bir yere gitmekte ve bu şekilde para harcamak zorunda kalmaktadır. Bu para harcama durumu sadece yolculuk için alınan bilet parası olmamakla birlikte, gidilen yerde oteller, alış veriş, yeme-içme vb bir takım temel ihtiyaçlar için de geçerlidir. O halde yer değiştirme ve para harcama faaliyetlerinin turizmin ‘temelini’ oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Turizm “devamlı olarak yaşanan yer dışında tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlence, kültür vb. ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketlerinin tümü” (Sezgin 1995:7) olarak tanımlanabilir.

Ancak unutulmamalıdır ki, turizmin temelinde ‘seyahatin geçici’ olması durumu vardır. Birey, belli bir süreliğine yer değiştirmekte ve gezmektedir. Daha sonra tekrardan asıl ikamet adresine dönmesi gerekmektedir.

İnsanları turizme yönelten bir takım faktörler bulunmaktadır. Bunlar merak, din, eğitim, dinlenme, tedavi, spor şeklinde özetlenebilir.

Turizm günümüz modern insanına has bir özellik değildir. Çok uzun yıllardan beri devam eden bir faaliyettir. Özellikle pusulanın ve haritanın bulunduğu dönemlerden itibaren, turizm alanında bir takım canlanmaların olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Turizmin gelişmesinde bunların dışında pek çok etkenin olduğu bilinmektedir. Sanayileşme ile beraber karayollarının daha sağlıklı hale getirilmesi, uçak, helikopter gibi hava ulaşım araçlarıyla beraber mesafenin çok daha aza indirilmesi, gelir düzeyinin artması, bireyin daha fazla boş zamana sahip olması vb. durumlar turizmde gözle görülür bir artışın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Günümüzde ise spor, bireyi turizme çeken ilgi alanlarından birisi haline gelmiştir.

“Sportif faaliyetler tiyatro, müzik, festival, folklor gösterileri gibi turizmin gelişmesini sağlayan hareketlerdir”(Sezgin 1995:82).

“Sporun turizmle de birçok ortak yanları vardır. Spor gibi turizm de, ulusları birbirine yaklaştırır. Dil, din, ırk farkı gözetmeden insanların kaynaşmasını sağlar. Bu bakımdan sporun, turizm açısından değerlendirilmesi gerekli, birçok yönü bulunmaktadır” (Karasüleymanoğlu 1986:41).

Bu noktada denilebilir ki turizm ve spor bir takım ortak amaçlara sahiptir. Bu amaçları maddeler halinde belirtecek olursak

- a. Her ikisi de insanları birleştiren, kaynaştıran faaliyetlerdir.
- b. Her ikisi de belli bir çabanın ürünüdür.
- c. Her ikisi de kültürlerin öğrenilmesinde etkilidir.
- d. Her ikisinde de yapılan eylemden haz alma durumu vardır.
- e. Her ikisi de belirli bir ‘boş zaman’ın ürünüdür.
- f. Her ikisi de bireyin özgür düşüncesinin ürünüdür

Spor, özellikle turizm alanında yapılan bir takım etkinlikler dâhilinde, turizm içerisinde kendisine yer bulmuştur. Bu noktada Ketten “spor geniş ölçüde turizm sanayini de destekleyen bir unsurdur. Uluslar arası müsabakalar, fertlerin birbirlerini ziyaret etme alışkanlığı, tarihi ve turistik yerlerin, sporcuların ziyaretçileri aracılığıyla tanıtılıp, geniş bir turist kitlesinin gelmesine imkân sağlayacaktır. Bu ise kültürün çağdaşlaşmasının bir aracı olarak kullanılabilir”(Ketten 1979:7) şeklindeki ifadesiyle spor ve turizm arasındaki bağlantıyı gözle görülür bir hale getirmektedir.

Spor turizmi içerisinde değerlendirebileceğimiz ulusal ve uluslar arası bir takım faaliyetler, turistik amaçlı yapılan spor faaliyetlerinin gelişmesinde esas rol sahibidir. Bunların içerisinde en önemli yere Olimpiyat Oyunları sahiptir.

“Olimpiyat oyunları, spor turizmi içerisinde yer alan en önemli organizasyondur. Dünyanın en büyük ve popüler etkinliklerinden olan olimpiyat oyunları organize etmenin; ülke ekonomisi, tanıtımı, ihracatı ve yatırımların yanında turizm, spor, gençlik ile ülkenin imaj ve prestijine getireceği katkıların bilincinde

olan kent ve ülkeler arasında büyük bir mücadele devam etmektedir”(Zorba ve Ark. 2006:88).

Hatırlanacağı üzere daha önceden belirttiğimiz Olimpiyat Oyunlarının ilk olarak Yunanistan’da yapılmak istenmesi, buna karşın Yunan Hükümetinin buna ‘hayır’ cevabını vermesi ve araya Coubertin’in girerek Yunan hükümetini ikna etmesinden sonra, Yunanistan bundan sonraki bütün olimpiyat oyunlarının ülkesinde yapılmasını istemişti. Çünkü Olimpiyat Oyunları’ndan elde edilen gelir ve reklâm hiçbir zaman az olmamıştır.

Örneğin “1984 Los Angeles Olimpiyat Oyunları sonunda, tüm masraflar çıkarıldıktan sonra kente 250 milyon dolarlık bir gelir kalması”(Zorba ve diğerleri 2006:88) ortada dönen paranın büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra, olimpiyatları izlemeye giden bireyler arasındaki kaynaşma, ülkenin daha iyi tanınması vb. parayla ölçülemeyecek durumlarda Olimpiyat Oyunlarının gizli getirilerindendir.

Bunun yanı sıra bir diğer önemli spor turizmi faaliyeti de Dünya Kupası’dır. Dört yılda bir düzenlenen bu kupa, oynandığı ülkeye yine milyon dolarlar bırakmakta ve ayrıca yine gizli getirilerin olması durumlarını da içermektedir.

Üstelik Olimpiyat zamanı veya Kupa zamanlarında ürünlerin fiyatlarının arttırılması durumu da söz konusudur. Normal fiyatından daha pahalıya satılan ürünler, yine de alıcılar tarafından tüketilmektedir.

Demirkol’un 2000 Dünya Kupası ile ilgili görüşleri şöyledir:

“İnanılmaz olan çok şey var aslında... Bir double viskinin 40 dolara satılabilmesi mesela basit bir kafeteryada 2 kişi, birer tabak yemek, birer de kola, 35 dolar. Anlayacağınız pahalı buralar”(Demirkol 2002:29).

Sporun turizme olan katkısının yanı sıra bu durumdan ekonomi de olumlu yönde etkilenmektedir.

Yetim’in aktardığına göre “Spor Turizmi Uluslar arası Konseyinin (STIC) yaptırdığı ve bu kuruluşun resmi yayın organında yapılan bir araştırmaya göre, spor turizminden elde edilen gelirler, dünyadaki toplam turizm aktivitelerinin %32sini

oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 476 milyar dolar tutarındaki turizm gelirlerinden 152 milyar dolar spor turizminde elde edilen gelirdir” (Akt: Yetim 2006:196).Bu durum ise spor turizminin hangi boyutlara vardığının en güzel göstergelerinden birisidir.

Ülkemizde spor turizmi açısından son derece elverişli doğal kaynaklara sahiptir. “Yurdumuzda dağ ve kış sporları için yeterli doğal imkânlarımız bulunmaktadır. Özellikle Uludağ, Sarıkamış, Erzurum ve Bolu kış sporları yapmaya son derece elverişlidir. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde hemen her mevsimde su sporları yapmak mümkündür” (Sezgin 1995:12).

Özellikle kış sporları, su sporları konusunda zengin bir coğrafyaya sahip olan yurdumuzda, bu konuya daha fazla önem verilmeli ve spor turizminin daha da canlandırılması amacıyla çalışmalar her zaman arttırılmalıdır.

Bunun yanı sıra dört bir tarafı cennet olan ülkemizde, spor turizminin canlandırılması açısından pek çok faaliyetler yapılmaktadır. Konaklama tesisleri, “Tenis, mini golf, yelken, yüzme, ata binme vb. gibi sportif tesislere büyük önem vermektedir”(Sezgin 1995:12). Böylece sporun da etkisiyle turizm canlanmakta ve ülke ekonomisinde daha da belirgin bir hale gelmektedir.

5.13. Spor ve Cinsiyet:

Günümüz tüketim kültürü içerisinde en önemli metalden birisi haline getirilmiş olan “beden” ve buna bağlı olarak ortaya çıkan cinsiyet farklılaşmaları, doğal olarak toplumun hemen her yerinde bir takım ayrımcılığa yol açan faktörlerin başında gelmektedir. Cinsiyet ayrımından doğan iş bölümü bunun en güzel göstergelerinden birisidir.

İkellere ve aslında biraz da günümüze baktığımız zaman ‘erkek’ bireyin evin geçimini sağlamak amacıyla çalıştığını, bunun yanı sıra ‘kadın’ bireyin ise evde çocuklara bakmakla yükümlü olduğunu görürüz.

Bu ayrım, toplumsal bölünmenin her alanında olduğu gibi spora da sıçramıştır. Bu nedenle spor içinde cinsiyet ayrımından söz etmemiz mümkündür.

Olimpiyat Oyunları’nda kadınların sporcu olarak yarışmalarına izin verilmemesinin ötesinde, kadınların yarışmaları izlemelerinin de yasaklandığını bilmekteyiz. Genel inanış kadının güzellik sembolü olarak düşünülmesi ve bu nedenle bedenini değiştirmemesi şeklindedir.

Bu noktada diyebiliriz ki toplumun genelinde sporda erkek üstünlüğü olduğu düşüncesi vardır. “ Spor toplumdaki cinsel bölünmeyi destekler. Çünkü sporun kendisi yaradılıştan ve doğal olarak ‘erkek’ uğraşı olarak görünür. Spor erkeklik mitini yeniden üreten bir forumdur: Spor erkeğin aktif, saldırgan, rekabetçi, kuvvetli, düello, cesaretli vs. olduğunu yeniden kanıtlar. Kadın sadece aşağı düzeydeki konumlara sokulur. Eğer kadınlar geleneksel olarak erkek sporu olan bir sporu yaparlarsa örneğin futbol oynarlarsa, ya görmemezlikten gelinir, ya da alay konusu olurlar”(Alemdar – Erdoğan 1994:84). Denilebilir ki, spor beraberinde cinsiyete dayalı toplumsal bölünmeyi de getirmektedir.

Bir başka kaynakta ise “her konuda olduğu gibi, sporda da cinsiyet üstünlükleri söz konusudur. Spor dallarında, farklı yüzde performans düzeyleri ile bir dominant taraf mevcuttur” (Öztürk 1998:73) ifadesinin ‘erkeksel’ güce vurgu yaptığını görmekteyiz.

Spordaki cinsiyet bölünmesi ‘erkeksel güç’ten yanadır. Erkeğin yapısı itibari ile kadına nazaran daha güçlü bir yapısının olması bu durumun nedeni olarak açıklanabilir.

“Cinsiyetlerin iktidar savaşımında spor, erkekliğin kas gücünü ve beden dokusunu, kadınlığa karşı kullanırken açık seçik bir kültürel iktidar hiyerarşisi sunacak şekilde, erkekliğin kadınlığa karşı inşa edildiği belli başlı araçlardan biri olmuştur” (Sert 2000: 38-39)

Genel anlamda neredeyse bütün spor dalları da erkeksi görünümündedir. Erkek dünyasının ürünüdür. Konuyla ilgili olarak Hornby ‘Futbol Ateşi’ isimli çalışmasında küçük yaşlarda gittiği bir futbol maçıyla ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Etrafımda olanların insanı bunaltan erkeksiliğini hatırlıyorum; puro veya pipo; küfür, ancak yıllar sonra annesi ve kız kardeşiyle yaşayan bir oğlan çocuğunun bunlardan etkilenmemesinin mümkün olamayacağının farkına vardım” (Hornby 2007:17).

Futbol erkeklikle özdeşleştirilmiş olan en belirgin spor dallarından birisidir. Hatta futbol maçlarındaki tezahüratlarda bile aşırı derece de erkekleşmiş bir takım çağrışımları da görmemiz mümkündür. Bingölçe, tezahüratlarla ilgili olarak şöyle demektedir:

“...her zaman ilgi görmüş ve her zaman lanetlenmiş bir dil onlarınki. Erkek orijinli, kasıntılı ve bağırılı, abartmalı cinsel tasvirlerle süslü, figüratif, saldırgan ve şakacı tonlamalarla yüklü” (Bingölçe 2005:7).

Spor, erkeksel motiflerle süslüdür. Bu durum beraberinde spor yapmak isteyen kadınları geri plana itmekte ve erkek gücünü üste çıkartmaktadır.

“Tüketilen şeyler arasında diğer nesnelerden daha güzel, daha kıymetli, daha eşsiz bir nesne vardır: Bu nesne BEDEN’dir” (Baudrillard 2004:163). Bedenin en önemli tüketim nesnelerinden birisi haline getirilmesinden dolayı, özellikle dişil ve eril bedenler arasında bir takım farklılaşmaların ön plana çıktığını görmekteyiz. Eril bedenlerin spora daha yakın olduğunu veya neredeyse bütün sporların “eril” bedene

hitap ettiği düşüncesi beraberinde dişil bedeni spordan uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu noktada erilin, dişili cinsel bir meta olarak görmesi düşüncesi ön plandadır.

Sporcu kadınlar, özellikle bir takım medya organlarında daha ziyade cinsel yönden ön plana çıkartılmaktadır. Erkek egemen gücün, kadınları asıl görmek istediği şekilde yapılan bu haberler, kadın üzerinde toplumsal baskının da artmasına neden olmakta ve kadınlar, bu şekilde spordan soğumakta /soğutulmaktadır.

“Medyada, ciddi spor haberlerinde kadın sporcuların büyük ölçüde mevcut olmayışı ve sporcu kadınların bedenlerinin cinsel açıdan değer biçilecek nesneler - erkeksi/çekici ya da kadınsı/çekici - olarak mevcut ...”(Sert 2000:39) olması, özellikle sporda cinsiyet ayrımının sporda geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir.

Gündelik hayat içerisinde “özellikle kitle iletişim araçlarında kadın sporları ve kadınlar, cinsel bir nesne konumuna getirilerek sunulmaktadır. Kadın sporcuların - atletler, basketbolcular, voleybolcular, yüzücüler -gazetelerde yer alan resimlerinde, televizyonlardaki görüntülerinde, yaptıkları sporun oyunsal pozisyonlarından çok, vücut hatlarının öne çıkartılması, erkek egemen bakış açısının kendi politikalarını oluştururken bir yandan cinsiyet farklılaşmasını derinleştirip, diğer yandan sporu nasıl araçsallaştırdığının göstergesidir” (Öztürk 1998: 39).

Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise kadın ve spor arasında genelde geleneksel değerlerin olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu tip toplumlarda erkek egemen güçtür ve gelenek – görenekler her şeyden ötedir. Bu toplumlarda spor yapma hakkı daha ziyade erkeğe verilmiştir. Kadının “toplum yaşantısında asıl yerinin “ailesi, evi” olduğu yaygın görüşü yüzünden, eğitim olanaklarından daha sınırlı yararlanıyor, meslek seçim alanı, çalışma olanakları daralıyor” (Tekeli 1988:9). Bu tip toplumlarda kadın, çocuk doğurma ve çocuklara bakma görevinden kurtulamamıştır.

Bu nedenle sportif faaliyetlere katılmasına izin verilmez, zaten kendisi de istemez. Bu noktada gelenek ve göreneklerin, hatta aile büyüklerinin etkisini göz ardı etmemek gerekir.

Gelişmiş toplumlarda ise kadının sporun bir parçası haline gelmesi durumu artık sıradanlaşmıştır. Bu noktada unutulmamalıdır ki kadını spora iten nedenlerin esasını kendilerini fiziksel ve psikolojik açıdan daha iyi hissetmek istemeleri oluşturmaktadır. Kadın, spor yaparak daha güzelleştiğini ve formda kaldığını hissetmektedir.

Günümüzde kadın sporcuların sayısının hızla arttığı ve kadınların da spora yöneldiği bilinen bir gerçektir. Bunun en güzel örneklerini Olimpiyat Oyunlarına katılan ‘kadın sporcuların’ sayısının artmasında görmekteyiz.

“1900 yılında Paris’te yapılan Olimpiyat oyunlarına dört ülkeden yalnızca on bir bayan sporcu katılmıştı. Olimpiyatlar tarihinde katılımın en büyük olduğu oyunlar, 10.000’in üzerinde yarışmacı ile 1972 yılında Münih’te yapılmıştı ve bu sayının üçte birine yakını bayan sporculardan oluşuyordu” (Açıkada – Ergen 1990:183). 2000 yılında Sydney’de gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunlarına katılan bayan sporcuların sayısı 4089’dur.

Bu noktada unutulmaması gereken, sporun özünde birleştirici, kaynaştırıcı bir yapıya sahip olduğudur. Bu nedenle spor herhangi bir ayrıştırıcı görevinde bulunamaz. Sporu erkek bazlı düşünmek ve kadınları spor dâhilinde düşünmemek bu noktada sporun kendisine yapılan en büyük saygısızlıktır.

Spor yapan kadınların ise daha ziyade “bireysel sporları takım sporlarına tercih ettikleri, boks ve güreş gibi bireysel mücadele sporlarına da fazla ilgi duymadıkları; motorize sporlar, avcılık ve atıcılıktan pek hoşlanmadıkları;’şiddet ve tehlike içeren sporlarla alkışlanma ihtiyacı içinde olmadıkları’ görülmektedir” (Amman 2006:60).

Son yıllarda kadın futbol takımlarının sayısının hızlı bir artış içerisinde olduğu ve kupa karşılaşmaları yapıldığı bilinmektedir. “1999 yılının Temmuz ayında yapılan Kadınlar Dünya Kupası (Women’s World Cupe) futbol şampiyonasında oynanan 32 maçta toplam altı yüz elli bin bilet satılmıştır”(Akt: Amman 2006:61)

Kadınlar Dünya Kupası, futbolun artık bir erkek oyunu olmaktan çıktığının ve kadınlarında artık profesyonel spor hayatının içerisinde bulunabileceklerini göstermesi açısından önemlidir.

Stemmler'in "Tanrım, ne olurdu sanki hanımlar futbola daha önce kucak açsaydı! O zaman futbol tarihi bu denli şiddet dolu olmazdı"(Stemmler 2000:116) şeklindeki açıklaması yerindedir. Çünkü bayan sporcular arasında şiddetin değil de barışın hüküm süreceği ve spordaki şiddet olaylarının, bayan sporcular tarafından ortadan kaldırılacağı bir gerçektir.

Ülkemize baktığımız zaman ise kadınların, spor konusunda pek etkili veya aktif olmadıklarını görmekteyiz. Halen erkeğin egemen olduğu toplumsal hayat, kadınların spora yönelmesine sınırlı düzeyde imkân vermektedir.

Ülkemizde kadınların spora yönelmeleri konusunda yapılan araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

—Türkiye’de kadınların sporla ilişkisi, içinde yer aldıkları toplumsal tabakaya ve yaşadıkları yere göre değişmektedir.

—Aile bağları çok güçlü olduğundan kadınların babalarından ya da kocalarından izin almadan spor yapmaları pek düşünülemez

—Aileler, çocuklarının okul başarısını olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesiyle çocuklarının spor yapması konusunda pek istekli değildir

—Spor, kadınsı bir faaliyet olarak görülmemektedir.

—Evlilik, kadınların spor yapması için önemli bir engeldir. Erkek, karısının hayatını kontrol etmek istemekte ve çoğu zaman kıskançlık nedeniyle eşinin spor yapmasına izin vermemektedir (Akt: Amman 2006:63-64).

Bu sonuçlar göstermektedir ki; ülkemiz de kadınların spora katılmaları hoş karşılanmamaktadır. Bunun temelinde ise daha önceden belirttiğimiz gibi gelenek ve göreneklerimizin bulunduğunu ve toplumsal baskı nedeniyle kadınların spor konusuna negatif baktıklarını görmekteyiz.

Ancak bu durum yavaş yavaş değişime uğramaya başlamıştır. Bu değişim öncelikle ülke genelindeki lisanslı bayan sporcu sayısında kendisini göstermektedir. 2008 Eylül ayı itibari ile Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü verilerine göre lisanslı bayan sporcu sayısı 442.116’dır. Bayanların lisans sahibi oldukları spor dalında birinci sırada satranç yer almaktadır (64.839). Satrancı sırası ile voleybol (58.121),

Taekwondo (40.571), Atletizm (37.900), Basketbol (34.302) izlemektedir. Bu sevindirici tabloya karşın faal olarak spor yapan bayanların sayısı ne yazık ki 70.492'dir. Bu sayı içerisinde yine en yüksek katılım satranç sporunadır (Veriler Eylül 2008 itibari ile <http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/sporcusayilari.htm> adresinden alınmıştır). Satranç sporu ise bedensel faaliyet yerine daha ziyade zihinsel aktivitedir. Buna bağlı olarak diyebiliriz ki; bayanlar zihinsel eylemleri içeren sporlara daha düşkünlüdürler.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün verilerine il bazında baktığımız zaman ise bayan sporcuların özellikle Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerindeki şehirlerden lisans aldıklarını görmekteyiz. Doğuya doğru gidildikçe lisanslı bayan sporcu sayısında gözle görülür bir azalış meydana gelmektedir. Örneğin İzmir'de 23.535, Kocaeli 14.421, Manisa 10.099, Kayseri 9.351 lisanslı bayan sporcu varken; Kars 1.156, Muş 1.215, Siirt 1453, Şanlıurfa 1487 lisanslı bayan sporcuya sahiptir. Türkiye'nin doğusuna doğru gidildikçe bayanların spora katılımları gözle görülür bir şekilde azalmaktadır. Yine bu bölgelerde aktif olarak spor yapan bayanların sayısına bakacak olursak Kars 25, Muş 20, Siirt 119, Şanlıurfa 92 faal bayan sporcuya sahiptir. Bu da göstermektedir ki, doğu bölgelerimizde bayanların spora aktif olarak katılımları son derece düşüktür (Veriler Eylül 2008 itibari ile http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/illeregore_sporcusayi.htm adresinden alınmıştır).

Buna bağlı olarak bayanların spor karşılaşmalarında hakem olarak yer almaları da günümüzde sıkça görülen bir durumdur. Özellikle futbol karşılaşmalarında yönettikleri maçlarla kendilerini göstermektedirler.

Genel olarak denilebilir ki, lisanslı bayan sporcu sayısı fazla olmasına rağmen, faal olarak spor hayatının içerisinde olan bayan sayısı oldukça azdır. Bayanların özellikle evlendikten sonra spora yönelemedikleri, annelik görevlerini yerine getirmeye çalıştıkları ve bu gibi nedenlerle spordan uzaklaştıklarını görmekteyiz. Bu noktada ailenin, bayanların spor yapmalarının gerekliliği konusunda bilinçlendirilmesi ve bayanların spora yönelimi konusunda teşvik etmeleri gerektiğini görmekteyiz.

5.14. Spor ve Medya:

Medya'nın gündelik hayatımıza olan etkilerinin hat safhalara ulaştığı bir çağda yaşamaktayız. Bu etkiler, bizi farkında olmadan şekillendirmekte ve aynı zamanda toplum içerisinde öğütmektedir.

Bizi biçimlendiren ve istediği şekle koyan medya için 1960'lı yılların başında Marshal McLuchan'ın “ medyanın çağımızda efendimiz olduğu” (Akt: Tozlu – Solak 2007:53) şeklindeki açıklaması, medyanın hiçte masum bir rol üstlenmediğini ve günümüzde de aynı rolüne devam ettiğini göstermesi açısından ilgi çekicidir.

Peki, genel anlamda medya nedir?

Medya, “Latince kökenli bir sözcüktür. Halka, kamuoyuna ait medium, mediae sözcüğünden gelmektedir; kısaca yığınsal kitle iletişim araçlarına verilen addır”(Tozlu – Solak 2007:53).

Günümüzde medya, halkı bilinçlendirme özelliğine sahip olan en temel kuruluşlardan biri haline gelmiştir. Günümüze doğru gelindikçe medya kelimesinin pek fazla kullanılmadığını, bunun yerine ‘kitle iletişim araçları’ kavramının daha fazla tercih edilmeye başladığını görmekteyiz.

Dönmezer, Kitle İletişim Araçları kavramını “Haberleşmenin bazı tekniklerle, belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp güçlendirilerek, çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle haberleşmesi (nass communication) adı verilir ve kullanılan araçlara da kitle haberleşme araçları (mass media) denilir” (Dönmezer 1982: 408) şeklinde tanımlamaktadır.

Kitle İletişim Araçları, halka haber verme görevini yerine getirirken, aynı zamanda iletişim olgusundan da yararlanmaktadır.

İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu ve bu nedenle diğer insanlara her zaman muhtaç olduğunu belirtmiştik. Bu muhtaç olma durumunun temelinde iletişim yer almaktadır. En basit örnekle bireyler, birbirlerini tanımak amacıyla konuşmak yani birbirleriyle iletişim kurmak zorundadırlar. Bu nedenle diyebiliriz ki iletişim, insanın doğasında olan ve yaşantısının devam etmesi için olması gereken en ‘mecburi’ unsurlardan birisidir.

Bu noktada iletişim nedir sorusuna cevap verecek olursak pek çok tanımlama ile karşılaşırız.

“İletişimi tanımlamaya çalışan kuramcılar, yaptıkları incelemeler sonucunda yüzü aşkın tanımlama yapıldığını görmüşlerdir”(Güz, 1998:121).

“İletişimin 126 ayrı, çok değişik tanımını inceleyen”(Usluata b.y.y.:14).

Bizde burada bu tanımlamalar arasından, uygun gördüklerimizden bazılarını aşağıda aktarmaktayız.

İletişim, “ister bilgiyi yaymak, ister eğitmek, ister eğlendirmek, ister etkilemek ya da yalnızca anlatmak olsun, bilgi vermeye ilişkindir, başka bir deyişle, bilgiye-yönelik bir davranıştır”(Akt: Usluata b.y.y.: 13).

Dönmezer’e ‘grup hayatının sürekliliği insanlar arasındaki fikir, düşünce, kanaat ve izlenimlerini, duygularını birbirine aktarmalarını, yeni deyimle bir iletişimi (Dönmezer 1982:407) ortaya çıkartmaktadır.

O halde diyebiliriz ki, iletişimin temelinde, insan duygu ve düşüncelerinin karşı tarafa aktarılması durumu söz konusudur. Bundan dolayı, iletişimin gerçekleşmesi için en az iki insana gereksinim vardır. Kitle iletişim araçları da ‘iletişim’ olgusunu kullanarak halka ulaşmaktadır.

Modern toplum içerisinde, kitle iletişim araçları halkın bütününe temas eden bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı medya ve toplum arasında engellenmesi imkânsız bir birliktelik söz konusudur.

“Kitle iletişim araçları, haberlerle ve bunun yanında içerdikleri çok çeşitli konulardaki bilgiyle, dünyanın her tarafındaki insanları yönlendirmektedir” (Yetim 2006:199).

Toplumun yönlendirilmesinde önemli bir görevi üstlenmiş olan kitle iletişim araçları, bu gerçekliği göz önüne almak ve bu bilinç doğrultusunda hareket etmek zorundadır.

Kitle İletişim Araçları dendiği zaman gazete, dergi gibi yazılı basın örnekleri, televizyon gibi görsel basın ve radyo gibi işitsel basın aklımıza gelmektedir.

Pek çoğumuz günlük olarak gazeteleri takip etmekte, dergiler almakta ve hemen her gün bıkmadan usanmadan televizyon seyretmekteyiz. Çevremizde ve dünyamızda olan bitenleri merak etmekte ve merak güdümüzü bu araçlarla bastırmaktayız. Bu noktada, medyanın bize aktardığı kadarıyla bilgileri öğrenmekte ve sonuçlara ulaşmaktayız. Bundan dolayı, medya, toplumun bilinçlenmesi, öğrenmesi üzerinde aşırı derece de bir yetkiye sahiptir.

Toplumsal hayatımızın içerisinde ‘merkez’de duran medya, toplumsal bir kurum olan sporu etkilememesi düşünülemez.

“Medya, sporu sürekli bir izleyici kitlesine ulaştırmanın yanında spor ve spor kültürünü yaratıp yayan izleyiciye sporu sınırsız gösterim, ses, tartışma, yorum ve resim gibi sayısız yolla sunar”(Tükenmez 2003:61).

Kitle İletişim Araçları içerisinde spora ait pek çok çalışma bulunmaktadır. Spor gazeteleri, spor dergileri, günlük siyasi gazetelerin arka kısımları, televizyon programları, spor haberleri, naklen maçlar, maç özetleri, spor tartışma programları vb. derken medyanın spor alanında büyük bir nüfuza sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Yazılı basında yer alan bir takım spor gazeteleri ve dergileri, toplumun spor konusuna olan düşkünlüğünün belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü spor gazeteleri, günümüzde siyasi gazetelerden daha fazla tiraja sahip bir durumdadır.

Dergiler ise daha ziyade ‘belli bir takımın’ taraftarına hitap edecek şekilde hazırlanmaktadır. Beşiktaş Dergisi, Fenerbahçe Dergisi, Galatasaray Dergisi vb. Bu noktada kemikleşmiş bir okuyucu kitlesinden söz etmemiz de mümkün olacaktır. Bu okuyucu kitlesi, taraftarı olduğu takım ile kendisini ‘gerçekten’ özdeşleştirmiş olan ve takımına maddi destek vermek için ellerinden geleni yapan bireylerdir.

Bir gazete için spor haberleri her şeydir. Belki siyasi, ekonomik haberlerden daha önemlidir spor haberleri. Bunun temelinde halkın büyük bir çoğunluğunun ‘spora’ olan ilgisi yer almaktadır. Buna karşın siyaset, ekonomi vb gibi konular sadece belli bir azınlığın dikkatini çekmektedir. Bundan dolayı “gazeteler en büyük ekiplerini spor için kurarlar, en büyük rekabeti spor için yaparlar, en büyük harcamalar spora gider” (Uluç 1987:84).

Genel olarak erkek (yavaş yavaş bayanlar da) okuyucular, gazeteleri en arka kısımdan başlayarak okumaya başlarlar. Erkek bir gücün unsuru olarak betimlenen spor, hemcinsleri için daha cazip gelmektedir. Erkek taraftar, bir an evvel takımıyla ilgili son gelişmeleri öğrenmek istemektedir. Bunun dışında taraftarı olmadığı bir takımla ilgili haberleri de görmezden gelmektedir.

Alkış'a göre "ülkemizde spor okuru yoktur. Herkes kulüp okurudur. Galatasaray'ı okuyanlar vardır. Beşiktaş'ı okuyanlar vardır. Fenerbahçe'yi okuyanlar vardır. Trabzonspor'u okuyanlar vardır. Bir Galatasaraylı, Fenerbahçe-Gaziantep maçının yazılarını okumaz. Aynı şekilde diğer taraftarlar da, diğerlerini" (Alkış 1994:7) okumaz.

Yazılı medyada yer alan sporla ilgili haberler, bireylerin milliyetçilik duygularının hafifte olsa kabarmasında etkili olmaktadır. Üstelik bu durum yeni bir olay değildir.

"3 Eylül 1922 tarihinde, Fenerbahçe ile Ermeni yurttaşlardan oluşan Muhtelif Takımı bir maç yapıyor ve maçı Fenerbahçe 5-0 kazanıyor. Gazeteler ertesi gün şöyle yazıyor: Fenerbahçe:5- Ermeniler:0" (Zeytinoğlu 2005:87).

Yabancı takımlarla yapılan maçların sonuçları genel anlamda Türk'lük vurgusu yapılarak değerlendirilmekte ve milliyetçi duyguların uyanmasında etkili olmaktadır.

Zaman zaman gazetede yer alan spor haberleri, insanı gerçekten de 'nereye gidiyoruz' düşüncesine sevk etmektedir. Bunun en güzel örneğini Toklucu şu şekilde açıklamaktadır:

"İki Leeds United taraftarının Taksim'de öldürülmesi sonrasında 'İngiliz holiganlara yeri öptürmekten' bahseden Star Gazetesi, olayı, faillerinden daha ateşli bir biçimde savunabiliyordu örneğin. Galatasaray'ın 2-0 galibiyetiyle sonuçlanan Leeds United maçının ertesi günü Star'ın birinci sayfasında 'Two Size' başlığının altında 'Holiganların sokakta da, sahada da ağzını, burnunu kırdık. Biz Türkler, Avrupalı rakiplerimizi çiçeklerle karşılar, alkışlarla uğurlarız... Ama sizi suratınıza tükürerek gönderiyoruz! Two... Two... İngiltere'ye kadar yolunuz var' yazıyordu" (Toklucu 2001:37).

Sürekli olarak belirttiğimiz temel ‘öz’ sporun; dostluk, kardeşlik ve barış olduğudur. Ancak bu tür olaylardan sonra spor, bu özelliğini yitirmeye başlamıştır. Spor, şiddeti kabullenmek zorunda kalmıştır ve kitle iletişim araçlarıyla da bu kabullenme pekiştirilmiştir. Bir diğer açıklama ise spor hala kardeşliktir, barıştır, sevgidir. Buna karşılık şiddet olaylarının en çok görüldüğü spor dalı olan futbol, spor olmaktan çıkmıştır, kimlik değiştirmiştir ve ekonomik kazanç kaynağı haline gelen bir faaliyet olmuştur.

Yazılı basında spor haberleri, genel anlamda abartı içermektedir. Yapılan haberler, tiraj peşinde koşan gazetelerin daha fazla satılmasını sağlayacak olan ‘başlıklarla’ albenilenmekte ve okuyucuya sunulmaktadır.

Spor ile ilgili haberlerinde ‘milliyetçi, ırkçı’ söylemleri ön plana çıkartan yazılı medya, bu şekilde halk arasında bir kargaşa yaşanmasına neden olmaktadır. Yazılı basında yer alan bir takım haber başlıklarına bakacak olursak;

“Vur Cimbom Dağıt Şu İngiliz’i, Öyle Vur ki Fenerim Sokağa Dökülelim, Vur da Gel Fenerim, Gidin-Vurun-Gelin, Haydi Korkma Vur Yumruğunu, Avrupa Bombalanacak, Bu Gece Ez Parçala Kartal, Türksün Bugün Ezer Geçersin, Trabzon Boğa’yı Gebertir, Cimbom İstanbul’da Şişler, Çak Roma’ya Sok Komaya, Silahlar Bileniyor, Elin Kırılın, Maç Değil Düello, Yenemeyen Ölsün, 3. Dünya Savaşı, Vur Emri Verildi, Haydaaa!1-0 Beşiktaş’ta Çanakkale’de Şehit Düştü, Yeni Kurban Mallorca, Türk Gibi Oynayın, Yeneceğiz Atam, Haydi Türkiyem Yolla Füzelerini, İngiliz’e Yine Tıkımız Yok, Sapına Kadar Derbi, Cim Bom Bu Takımı Oyar, Şerefsizler, Sen Git de Abin Gelsin” (Talimciler 2003:97-129).

Dikkat edilecek olursa, başlıkların neredeyse tamamında şiddet, savaş, argo, milliyetçilik yanlısı söylemler bulunmaktadır. Bu noktada önerimiz, spor basınının heyecana fazla kapılmadan ve futbolun sadece bir spor olduğunun farkına vararak çalışmalar yapmasıdır. Bu şekilde spor basını ile halk arasında neredeyse ‘kopma’ derecesine gelmiş olan bağ tekrardan kurulacaktır.

Gazeteler için spor haberleri, varlık nedeni olmuştur. Günümüzde siyasi, ekonomik buhranlar içerisinde daralan, yaşam kavgası veren ‘modern ama rahatsız

olan’ insanın, kendisini her şeyden soyutlamak ve sevdiği bir konu hakkında bilgi almak istemesi, spor haberlerinde dünya genelinde bir artışa neden olmuştur.

“ChicagoTribüne’ gazetesinde 1900–1975 yılları arasında yapılan ayrıntılı bir çalışma sonucunda Janet Lever’in ve Stam Wheeler o yıllarda gazetelerde spor yayınlarının önemini ortaya çıkarmıştır” (Akt: Tükenmez 2003:78)

Yıl	Spora Ayrılan Sayfa Yüzdesi	Spor Haberlerinin Diğer Haberlere Oranı
1900	%09	%14
1925	%12	%28
1950	%15	%32
1975	%17	%52

Tablodan da anlaşılacağı üzere, spor haberleri yıllar içerisinde belli oranlarda sürekli artmıştır. Bunun nedeni halkın spora olan ilgisinin artması ve gazetelerinde ‘spor’ meselesine tiraj arttırıcı etken gözle bakmaları ve bu nedenle spor alanında halkı daha fazla doyurma isteği yer almaktadır.

Hem göze, hem de kulağa hitap eden yönleriyle görsel basın, spor konusunda yazılı basından daha fazla ilgi görmektedir. Özellikle spor programları, erkeklerin zevk alarak izledikleri programlar haline gelmiştir. “İkinci televizyon hemen bütün orta sınıf aileleri için bir ihtiyaç olduysa, yüzde doksan durumda bunun sebebi, erkekler maç veya futbol programı seyrederken kadınların, dizilerden, magazin programlarından yoksun kalmak istememeleri” (Kıvanç 2001:11-12).

Televizyon ve spor arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Televizyonda spor programı varsa (erkek) izleyici de vardır, spor programı yoksa (erkek) izleyici de yoktur. Spor programlarının, televizyon satışlarına doğrudan etki ettiği konusunda da iddialar bulunmaktadır:

“1954 yılında, ilk kez bir dünya futbol şampiyonası İsviçre’den canlı olarak nakledildiğinde, on iki ay içinde Federal Almanya’daki televizyon aygıtı sayısı

yaklaşık 11.000'den 85.000'in üstüne çıktı" (Akt: Kıvanç 2001:83). Kıvanç'a göre, televizyon satışları 1 yıl içerisinde yaklaşık olarak sekiz kat artmıştır ve bunun temelinde de spor yer almaktadır.

Televizyon kanalları, sporu her zaman için özel bir kefeye koymakta ve ona göre hareket etmektedirler. Spor programlarının yayın saatleri, gece saat 10'dan sonradır. Çünkü o saatte erkek, işten gelmiş ve evinde izleyecek bir şeyler aramaktadır. Bu saatlerden sonra TV kanallarının spor programlarında bir patlama yaşanmaktadır. Televizyonda spor programlarının, maçların olmadığı gün yoktur. Her gün spor vardır. "Şampiyonlar Ligi, UEFA Kupası, Avrupa Kupası veya Dünya Kupası eleme maçları veya çeşitli dünya liglerinden maçlarla Salı, Çarşamba ve Perşembe'ye yayılan, cumayı, zaten Türkiye Ligi maçları başladığından kapsayan, cumartesi ve Pazar aralıksız süren, Pazar geceleri, akşam saatlerinde verilen kısa bir aradan sonra geceyi neredeyse tamamen kaplayan, pazartesi, geçilen haftanın tartışmalı ve ölü dalgalarıyla süren, hafta içi ayrıca, yaklaşan hafta sonuna yönelik uzantılarıyla oradan buradan zaman çalan muazzam bir yayın ve izleme süresi söz konusu" (Kıvanç 2001:12-13). Denilebilir ki haftanın yedi günü, günün yirmi dört saati televizyonda spor vardır.

Buraya kadar olan kısımdan da anlaşılacağı üzere 'kitle iletişim araçları' ve spor ayrılmaz bir ikilidir. İkisi de her zaman için birbirine muhtaçtır. Ancak medya'nın sporu her zaman için bir koz olarak kullanma düşüncesi beraberinde medyanın 'tarafsızlık' imajına da gölge düşürebilmektedir. Konuyla ilgili olarak "Trabzonspor teknik direktörü Şenol Güneş sonunda patladı ve bazı medya mensuplarını 'Paralı Kalem' olarak damgaladı. Fenerbahçe Kulübü Başkanı Ali Şen'i kastederek 'eğer bir kulüp başkanı, medyayı tehdit ve parayla susturuyorsa, biz spor yapmayı bırakalım. Bu insana gazete patronları ve yazarları da pirim tanıyorsa, benim söyleyecek sözüm yok. Bu ortamda biz neyi konuşacağız" (Akt: Kurt – Atayman – Kurultay 1997: 41) şeklindeki bir açıklamayı örnek verebiliriz.

Bunun yanı sıra sporun, medya için çok büyük bir ekonomik getirisi olduğu da unutulmamalıdır. Özellikle görsel medyada bu ekonomik getiriyi gözlemlemek daha kolaydır. Spor programları arasına ya da maç arasına alınan reklâmlar, TV kanalları için çok önemli birer ekonomik faaliyet haline gelmiştir.

Durusoy, Türk spor medyasının özellikleri hakkında şöyle demektedir;

1. Özel hayata saygısı yok, spor dışı olaylara neden oluyor
2. Teknik açıdan yetersiz, taraftarı yanlış yönlendiriyor
3. Futbol kurallarının öğrenilmesinde tek kaynak, büyük katkısı var
4. Futbolculara / teknik adamlara ‘star’ muamelesi yapıyor
5. Haberleri abartıyor
6. Hakemlerin, federasyonun ve kulüp yönetiminin kararlarını çok etkiliyor
7. Takım tutuyor ve rakipleri yıkmak veya kamçılarlamak için kasıtlı ve düzmece haber yaratıyor (Durusoy 2002:145).

Kitle iletişim araçlarının, spor üzerindeki bir takım olumlu etkilerinden de söz etmemiz mümkündür. Kitle iletişim araçlarında yer alan bazı spor programları hem bireyler için bilgilendirici olmakta hem de bireyleri sportif faaliyetlere yönlendirme konusunda etkili olabilmektedir.

Özellikle TV’lerde yayınlanan spor programlarını gören çocuklar, bu programları büyük bir zevkle izlemekte ve kendilerini spora doğru çekilir bir durumda bulmaktadırlar.

Ayrıca kitle iletişim araçları sayesinde sportif faaliyetlerin bütün dünyaya yayıldığı da unutulmamalıdır. Çünkü kitle iletişim araçları evrenselliği temsil etmektedir. Yapılan bir spor karşılaşması, dünyanın diğer ucundan da izlenmektedir. Böylece medya, farklı kültürlerin birbirini tanımasına da katkıda bulunmaktadır. Yurt dışında yaşayan ve güreşi ilk defa televizyonlardan izleyen birey, eğer güreşe ilgi duyar ve araştırma yaparsa bu sporun kökeninin Türkiye olacağını öğrenecek ve Türk kültürü hakkında diğer araştırmalara da yönelecektir.

5.15. Spor ve Ekonomi:

Toplumbilimin araştırma konusu, insanların oluşturduğu yapılanmalardır. Bu yapılanmalar arasındaki alış veriş hareketleri, ekonomi kurumu içerisinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda görülmektedir ki, ekonomi de insan toplulukları tarafından oluşturulan bir kurumdur.

Güven'e göre ekonomi, "toplumları, mal ve hizmetlerin üretimi, dağılımı, değişimi, bölüşümü ve tüketim yapısı yönlerinden" (Güven 1998:43-44) incelemektedir. Bu nedenle ekonomi de tıpkı sosyoloji gibi sosyal bir bilim dalıdır. Görülmektedir ki, her iki sosyal bilim dalının da uğraştığı alan toplumdur.

"Bir toplumda mal ve hizmetlerin üretilmesi, dağılımı ve tüketilmesi süreçlerinin tümü o toplumun ekonomisini oluşturur"(Ozankaya 1977:203). O halde ekonomik bağlam içerisinde önemli olan üretim – tüketim durumlarıdır. Çünkü her ikisinin birbirini dengelemesi, karşılaşması gerekmektedir ki, ekonomik bir bütünlük söz konusu olabilsin.

Genel anlamda 'para' denildiği zaman 'ekonomik' bir durumun söz konusu olduğunu algılarız. O halde ekonominin en temel belirleyici faktörlerinden birisi 'alım gücü' veya 'satım gücü' olarak düşünebileceğimiz 'para' kavramıdır.

Sporun da profesyonelleşip, günlük hayatın hemen her alanına yayılması ile beraber spor kurumu içerisinde 'para' olgusunun ön plana çıktığını görmekteyiz.

Günümüz modern sporları ve profesyonel sporcuları, ekonomik anlamda 'para basma aracı' haline gelmiştir. Yüzyıllar öncesinde yapılan Olimpiyat Oyunları'na baktığımızda herhangi bir 'parasal ödülün' söz konusu olmadığını görmüştük. Hatta bu düşünsel sistem içerisinde para aldığı tespit edilen sporcuların madalyalarının geri alındığından söz edilmektedir.

Geçmiş yıllara baktığımızda sporcuların paraları olsun veya olmasın, toplumdan hiçbir zaman ayrılmadığını ve her zaman diğer insanlarla iç içe olduklarını görürüz.

"Öylesine mütevazı bir topçuydu ki (Boduris), hem maçlara hem de idmanlara yürüyerek gidip-gelirdi. Dolmabahçe'de oynanan bir maçtan sonra

Boduris yine evine yürüyerek gitmek istedi. Hava kıştı ve tipi şiddetliydi. Yılmadı ve yürümeye devam etti. Ancak havanın şakası yoktu. Maç sonrası sıcak olan vücudu hızla soğudu. Boduris'in yorgun ayakları durdu. Yere oturdu. Kalkamadı. Ve donarak hayatını kaybetti" (Erdin 2005:11).

"Beşiktaş'ın efsane kaptanı Hakkı Yeten tıpkı Boduris gibi maçlara ve idmanlara yürüyerek ve tramvayla gidip-gelirdi. O dönemin tüm futbolcuları halkla iç içeydi" (Erdin 2005:11)

Bu örneklerdeki sporcularla günümüzdeki sporcular arasında uçurumlar kadar fark bulunmaktadır. Günümüzde sporcuların çoğu 'starlaşmışlardır' ve böylece 'toplumdan kopmuşlardır'. Bunun temelinde de daha ziyade 'ekonomik' nedenler yer almaktadır.

Günümüz sporları küreselleşmenin de etkisiyle 'ekonomik' birer kurum haline gelmişlerdir. "Küreselleşme, spor endüstrisindeki pazarın genişlemesine neden olmuştur" (Donuk-Şenduran 2006:152). Günümüzde 'spor' demek yeni kazançlar, yeni yatırımlar demektir. Günümüz modern sporu, masumluğunu terk etmiş ve çok büyük bir getiri sağlayan kazanç kapısı haline gelmiştir.

"Spor ekonomik bir yatırımdır ve takım yöneticileri ekonomik çıkar endişesiyle sporcuyla seyircinin istediği yöne doğru yönlendirmek gereksinimini duyarlar"(Açıkada-Ergen 1990:37).

Ekonomik bir olgu haline getirilen spor, kitle iletişim araçlarının da desteğiyle pek çok kişiye ulaşmaktadır. Milyonlarca kişiye ulaşma durumu, pek çok yatırımcıyı bu yöne çekmiş ve sporu metalaştırmıştır.

"Sporun endüstrileşmesi geç yirminci yüzyılda hızlı" (Rowe 1996:175) bir şekilde gerçekleşir ve bu durumun geri planında ise kitle iletişim araçlarının hızlı bir şekilde yayılması gerçeği yer alır. Bu yıllardan itibaren sporun, özellikle de futbolun, televizyonlara girmesi ve bir daha da hiç çık(a)maması, televizyonun spor konusundaki 'tutkusu'nun bir göstergesidir.

Günümüz 'modern' sporlarını televizyon yönlendirmektedir. Televizyon sahiplerinin söylediği saatlerde maçlar yapılmakta, istenilen yerde reklâm girilmekte, istenilen yerde maç kesilmektedir.

“86 Dünya Kupası’nda Valdano, Maradona ve öbür oyuncular maçların öğleyin, güneşin değdiği yeri kavurduğu saatlerde oynanmasına itiraz edip durdular. Mexico’da vakit öğleyken Avrupa’da geceydi ve Avrupa televizyonu için en uygun olanı bu saatlerdi. Alman kaleci Harald Schumacher sıcaktan ne hale geldiğini şöyle açıklıyordu: ‘Devamlı terliyorum, boğazım kuruyor. Çimenler de kuru bir tezeğe benziyor: sert, tuhaf ve düşmanca. Güneş ışınları stada dik olarak düşüyor ve kafamızda parçalanıyor. Gölge bile vermiyoruz. Televizyon için bunun daha iyi olduğunu söylüyorlar” (Galeano 2006:236).

Televizyon, spor için en uygun saati akşam veya gece olarak düşünmektedir. O saatte, insanların büyük bir çoğunluğu evdedir ve izleyecek bir şey aramaktadırlar. İnsanların sıkıntılarını ortadan kaldırma görevini televizyon üstlenmiştir. Ve bu ‘kutsal görevi’ni canla başla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca izleyicileri kendisine daha da bağlamak amacıyla, onlarca farklı açıdan çekim yapabilen kameralar, sahanın dört bir yanını çevirmiş durumdadır. Stadların ışıklandırılması durumu ise tamamen televizyon gösterimi için yapılan bir çalışmadır.

“Televizyonun görevi sadece bir futbol maçını naklen izleyiciye sunmak değildir. Yakın çekim görüntüler, pozisyon tekrarları, en değerli oyuncu, maçı hemen sonra canlı yayın röportajlar, yorumlar, farklı açılardan görüntü tekrarları ile adrenalin salgısını en üste tutarak, televizyon başından kaldırmadan o gecenin ürünlerini izleyiciye sunmaktır” (Donuk-Şenduran 2006:42).

Televizyon, özellikle futbol ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Televizyon sahipleri, sezonun ‘futbol’ maçlarının kendi kanallarında gösterilmesini sağlamak amacıyla girdikleri ihalelerde milyon dolarlar önermektedirler. Önerilen ve ödenen bu paraların bir kısmı futbol kulüplerine giderken, bir kısmı da federasyonda kalmaktadır. Bunun yanında TV kanalı, ödemiş olduğu parayı hatta daha fazlasını reklâmlar sayesinde tekrardan geri kazanmaktadır.

Öncelikli olarak sporun, TV ile ilk defa buluşmasına bakacak olursak, arada gözle görülebilir bir artış olduğunu kolaylıkla fark edebiliriz. “1966’da ilk televizyon yayınlarından bu yana, kulüpler televizyon gelirlerini 50 sterlinden 28 milyona çıkararak, yaklaşık 560.000 kat artırdılar” (Hatipoğlu-Aydın 2007:129). Aradan

geçen kırk iki yıl içerisinde televizyon ve futbol arasındaki beraberlik ekonomik bağlamda hat safhaya ulaşmıştır. Futbol, bu bağlamda spor olmaktan çok, pahalı bir gösteri haline gelmiştir.

Avrupa Televizyonları, maçları izleyicilerine izletmek için servetler ödeyerek mutlu olmaktadır. Futbolun beşiği olarak ‘bilinen’ İngiltere’ye baktığımız zaman “İngiltere Premier Lig karşılaşmalarının yayın haklarını 2007–2010 arası elinde bulundurmak için Sky televizyonunun, 1.341 milyon sterlin” (Akt: Hatipoğlu-Aydın 2007:129) ödediğini görürüz. Ayrıca Almanya’da ise ihaleyi kazanan televizyon kanalı tarafından “1990/1991 sezonu yayın hakları için 50 milyon mark ödenmişken, 1997-2000 arası 3 sezon için 255 milyon, 2000-2004 arası için 750 milyon mark” (Akt: Hatipoğlu-Aydın, 2007:129) ödendiği bilinmektedir.

Ödenen bu paraların boyutu, spor ekonomisinin geldiği boyutları gözler önüne sermesi açısından ilginçtir. Özellikle Avrupa’da daha büyük bir hızla yayılan ‘futbol’ çılgınlığı, spor ekonomisinin daha da artmasına neden olmaktadır.

Ülkemize baktığımız zaman durumun Avrupa’dan pek farklı olmadığını görmekteyiz. Televizyonun, sporu ekonomik bir yatırım haline getirdiği gerçeği, ülkemiz içinde geçerlidir.

“Türkiye Birinci Futbol Ligi naklen yayın ihalesini, 02.02.2001–31.05.2004 dönemleri için Atlas Yayıncılık T.A.Ş.-Digitürk ortaklığı kazanmıştı. 465 milyon Amerikan doları teklif eden Atlas Yayıncılık T.A.Ş.-Digitürk ortaklığı, Türkiye Birinci Futbol Ligi maçlarının TV’den yurtiçi ve yurt dışı naklen yayın haklarının 3.5 yıllığına yeni sahibi olmuştu”(Donuk-Şenduran 2006:51).

Günümüze doğru gelindikçe durumun pek değişmediğini, yine milyon dolarların söz sahibi olduğunu görmekteyiz:

“2004 – 2008 Temmuz dönemi için Digitürk – TRT ortaklığı, yayın hakları için yıllık 94,4 milyon dolar, toplamda 377,6 milyon dolar ödemiştir” (Hatipoğlu-Aydın 2007:137-138).

Futbolun bu hale getirilmesinde taraftarında çok büyük etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler arasındaki en önemli etken, taraftarın takımının, her şeyine olan ilgisi ve ona sahip olma isteğidir.

Oysa geçmiş yıllara baktığımız da taraftarların sadece bilet parası ödediklerini görmekteyiz:

“Futbol endüstrisinin ana geliri, bundan otuz – kırk yıl öncesinde olduğu gibi sadece maç günü gelirlerinden ibaret değildir. Maç günü sabahın erken saatlerinde akın akın stadyumlara gelen, bilet alan, karnını köfte-ekmekle doyuran seyircilerin kulübe bıraktığı paranın yerini artık, maçlarını daha konforlu ve lüks localarda izleyip, kulübe binlerce dolar bırakan ‘müşteriler’ almıştır” (Akşar 2005:3).

Taraftar hızlı bir değişime girmiştir. Özellikle futbola olan bitmek tükenmek bilmez ve her an artan ilgi, taraftarlarda bazı değişimlere neden olmuştur. “Kendini adanmış taraftar şimdi, tümü kulüplerin özelliklerini taşıyan cep telefonu kapakları, yatak örtüleri, posterler, resmi dergiler ve hatta televizyon kanalları satın alabilirler. Gerçek inatçılar ise kulüpleri aracılığıyla ipotek yaptırabilir; kredi kartına başvurabilir ve sigorta yaptırabilirler, ancak ödemelerini geciktirirlerse 20 yıldır kulüp taraftarı olmanın alacaklı kurumları durdurup durduramayacağı kuşkuludur” (McGill 2006:30). Bu yolla takımlarına milyonlar kazandıran taraftarlar, bunu bir bağlılık durumu olarak açıklamaktadırlar. Önemli olan takım için elinden geleni yapabilmektir. Bu noktada unutulmamalıdır ki, bu çılgınlığın önüne geçilememesi durumunda, sporun, ticaretten hiçbir farkı kalmayacaktır. Taraftarlar, birer müşteri kimliğine bürünecektir. Taraftarları müşteri olarak düşünen kulüp yönetimi ise doğal olarak ‘daha fazla’ kar elde etmek için çalışacak ve çok daha farklı yollar deneyecektir.

Taraftarlık çılgınlığına Türkiye’den en güzel örnek, ünlü bir futbolcunun transferinden sonra görülen forma satın alma durumlarıdır. “Fenerbahçe kulübünün Roberto Carlos ile sözleşme imzalamasının hemen ardından 24 saat içinde 75.000 forma satıldı. Öyle ki eğer forma satışları 100.000 adedi bulursa Carlos’un bir yıllık alacağının yani 4,5 milyon avronun karşılanmış olacağı söyleniyordu” (Hatipoğlu-Aydın 2007:125). Daha 3-5 saat önce takıma transfer olan bir futbolcu, yıllardır aynı takımı tutan taraftarın gözünde büyümekte ve futbolcunun adını taşıyan formalar bir an da yok satmaktadır. Bu örnek gerçekten de hat safhaya ulaşan sporda ticaret olgusunun bir göstergesidir. Eğer bu şekilde devam ederse futbol, taraftarın elinden uçacaktır.

Sporun ekonomiye etkisinin bir diğer boyutu da futbolcuların aldığı dudak uçurtan ücretlerdir. Henüz 15–16 yaşlarında olan gençler, ömrü boyunca çalışıp bir araya getiremeyeceği parayı bir iki yılda almaktadır.

“BK futbol yıldızları üzerine yapılan yeni bir araştırma İngiltere’nin önde gelen futbolcularının yılda ortalama 400.000£’dan fazla kazandığını ve 20 yaş üzeri Premier Lig oyuncularının nerdeyse ayda 32.000£ ücret aldığını ortaya çıkardı. Araştırma ayrıca yaklaşık 100 Premier Lig oyuncusunun yılda 1.000.000£’un üzerinde kazandığını gösterdi” (McGill 2006: 39-40).

Henüz bıyıkları yeni yeni terlemeye başlayan bu sporcuların aldığı ücretlerdeki artış, diğer gençleri de etkilemekte ve ‘onlar’ gibi olma hevesini kamçulamaktadır. Ayrıca ailelerde bu duruma destek vererek, çocuklarının iyi bir ‘futbolcu’ olmalarını sağlamak amacıyla ellerinden geleni yapmaktadır.

“Londra kulübü bir süre önce de yine 15 yaşındaki genç bir İngiliz, Jermaine Pennant’ı bir 3. lig kulübünden 20 milyon frank karşılığında transfer etmişti” (Authier 2002:53).

Son olarak Spor kulüplerinin şirketleşmesine bakmakta fayda var. Futbol kulüpleri, limited şirketi olmadan önce birer dernek konumundaydılar. Ancak futbolun iyi bir yatırım haline gelmesiyle birlikte kulüplerin derneklikten çıkarak LTD ŞTİ haline geldiğini görmekteyiz. Bu bağlamda derneklikten LTD ŞTİ’lige transfer olan ilk kulübün “şimdi adı *Birmingham City* olan zamanın *Small Heath* kulübü”(Hatipoğlu-Aydın 2007:112) olduğunu görmekteyiz.

“Bugün Avrupa’da otuza yakın kulüp borsada işlem görüyor. Bu kulüplerin piyasa değerleri yüz milyon euro’lara ulaşmış durumda. Sadece Manchester United’in piyasa değeri 1.2 milyar dolar civarında”(Akşar-Merih 2006:9).

2002 yılı itibariyle Avrupa Kulüplerinin ekonomik sıralanışı ise şu şekildedir:

“Manchester United (531 milyon \$), Juventus (369 milyon \$), Arsenal (152 milyon \$), Glasgow Rangers (152 milyon \$), Roma (142 milyon \$), Lazio (135 milyon \$), Newcastle United (101 milyon \$), Celtic (90 milyon \$), Ajax (78 milyon \$), Leeds United (77 milyon \$), Borussia Dortmund (66 milyon \$), Tottenham Hotspurs (64 milyon \$), Chelsea (63 milyon \$), Manchester City (30 milyon \$),

Bradford City (30 milyon \$)”(Kola 2002:20). Bu rakamlardan da anlaşılmaktadır ki futbol kulüplerinin çoğu birer para krallığı haline dönüşmüştür. Bunda da futbolun küresel ekonomiye yenik düşmesi durumu yer almaktadır.

Ülkemize baktığımızda ise özellikle iki takımın ‘Galatasaray’ ve ‘Fenerbahçe’nin şirketleşme konusunda daha hareketli olduğunu görürüz.

“Türkiye ve Dünya’da iyi tanınan bu markayı paraya çevirmek için şirketleşme kararı alan Galatasaray, bu amaçla 1997’de ‘Galatasaray Sportif Sınai ve Ticari Yatırımlar A.Ş.’yi kurdu. Bu tarihten itibaren profesyonel futbol takımının tüm reklâm ve pazarlama faaliyetleri şirkete devredildi. Şirketin kuruluş amacı, kulübün resmi internet sitesinde şöyle belirtiliyor: ‘Galatasaray Sportif AŞ’nin temel stratejisi, medya, reklâm ve imaj pazarlama haklarının parasal değerini en üst düzeye çıkarmaktır. Galatasaray Sportif AŞ. 2003–2004 yılının 9 aylık döneminde 25,7 trilyon net kar açıkladı, 31 Mayıs 2004’te biten 12 aylık dönemdeyse Galatasaray Sportif’in karı 38 trilyon lirayı buldu”(Erdin 2004:191).

Fenerbahçe ise borsada işlem gören bir LTD ŞTİ haline gelmiştir.

“2004 yılının başında Fenerbahçe Sportif Hizmetler AŞ’nin yüzde 15’i 10 bin 500 liradan halka arz edildi. Fenerbahçe hisseleriye borsada 20 Şubat 2004 yılında itibaren işlem görmeye başladı. Fenerbahçe halka arz operasyonundan yaklaşık 40 trilyon lira kazandı. 1998 yılında formasına aldığı reklâmlardan bir milyon 600 bin dolar alan sarı lacivertli takım, 2004 yılında 3 buçuk milyon dolar kazandı” (Erdin 2004:200).

Ülkemiz içinde geçerli olan şirketleşme ve milyonlarca dolar kar etme durumları, halkımızın takımlarına olan destek ve bağlılıklarının bir göstergesidir. Ancak unutulmamalıdır ki, futbol aslında bir top ve yirmi iki kişi ile oynanan son derece basit bir oyundur. Böylesine basit bir oyuna milyon dolarlık yatırımlar yapmak, oyunun özünü zedelemekte ve spor olmaktan çıkartmaktadır. Bir spor olan futbol, sporun bütün özelliklerini bünyesinde taşır ve taşımak zorundadır. Futbol oyunu içerisinde bulunan sporun özelliklerinden herhangi birisinde zedelenme meydana gelirse futbol, spor olmaktan çıkar.

Sporun ekonomiyle olan bağlantısı, toplumsal yaşantının bütün alanında gözlemlenmektedir. Spor, ekonomik bir hüviyete büründüğü sürece, spor olmaktan çıkarak bir meta haline gelmeye devam edecektir. Ortada, spora bağlı olarak el değiştiren milyonlarca dolar olmasına karşın, ‘gerçek sporcular’ veya gerçek spor taraftarları, spordan daha da soğumakta ve spordan çekilmektedirler. Unutulmamalıdır ki spor, eğlencedir, dostluktur, kardeşliktir. Ama ne yazık ki bu özelliklere spor ‘para’dır ifadesini hiç istemeden eklemek mecburiyetinde kalınmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Spor, yüzyıllardır insan hayatının bir parçası haline gelmiştir. Kimi zaman yaşam mücadelesi, kimi zaman savaşa hazırlık, kimi zaman bedensel güzellik ve gelişim, kimi zaman eğlence, boş zamanı değerlendirme şeklinde düşünülmüş olsa da, spor, her zaman doğada, toplum hayatında var olmuştur.

Spor, günümüzde en temel toplumsal kurumlardan birisi haline gelmiştir. Kurumlar arası işbirliği ve teması, sporda da görmektedir. Kurumlar var olabilmek ve mevcudiyetlerini devam ettirebilmek için diğer kurumlara muhtaçtır. Spor da toplumsal bir kurum haline geldiğinden dolayı, diğer kurumlarla her zaman iç içe olmuştur. Toplumsal bir kurum haline gelmesinden dolayı, sporun, toplumsalın içerisinden koparılıp atılmasına imkân yoktur.

Bu bağlamda sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkan ‘spor sosyolojisi’, sporun toplum üzerine etkilerini araştırmaktadır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren hızlı bir gelişme seyri izleyen alan, günümüzde ‘spor-toplum” ilişkisini toplumbilimsel açıdan değerlendirmektedir.

Dünya genelinde ‘spor sosyolojisi’ alanında yapılan çalışmaların artması ile beraber, spor-toplum arasındaki ilişki daha sağlıklı bir şekilde gözler önüne serilmeye başlamıştır. İlk düşünüşte sporun, toplum üzerine etkileri pek kısıtlı alanlarda değerlendirilirken, yapılan araştırmalar göstermiştir ki, spor, her yerdedir ve her şey üzerinde etkilidir.

Yapılan araştırmanın ikinci bölümünde sporun, Türk toplumsal hayatındaki etkileri, tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda diyebiliriz ki, Türkler için spor her şeydir. Türk tarihi, neredeyse bütün spor dallarının Türkler tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığının örnekleriyle doludur.

Türk kültür tarihinde spor, her zaman ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Sportif hareketler, Türkler arasında genel manada savaşa hazırlık, savaş talimleri olarak düşünülmüştür. Bu nedenle spor, idmandır temel düşüncesi Türk kültüründe egemen olmuştur.

Modern Türkiye Cumhuriyeti de, spora genel mana da savaşa hazırlık düşüncesi ile yaklaşmıştır. Ancak Cumhuriyet'in spordan istediği bir diğer düşüncede, gürbüz, kuvvetli, adaleli bireyleri yaratmasıdır. Çünkü yeni kurulan ülkenin, bedenen kuvvetli ve çevik olmak zorundadır.

Ancak ilerleyen yıllarda, spora gereken ilginin hükümetlerce pek gösterilmediği gerçeği de unutulmamalıdır. Hükümetler tarafından sadece yeni spor alanları yapılmaya çalışılmıştır. Ancak halk, spora yeterince teşvik edilmemiş, sporun önemi halka yeterince anlatılamamıştır. Bu durumda yapılan yeni tesisler, gerek ilgi yetersizliğinden, gerekse de gerekli bakımın gösterilmemesi nedeniyle çok kısa süre içerisinde kapatılmış veya bakıma alınmıştır. Spor alanında hedeflenen amaçlara varılamamıştır. Bunun yanı sıra, spor meseleleri neredeyse her zaman siyasete konu olmuş ve spor, siyasetin egemenliğinden kurtulamamıştır.

Çalışmanın diğer bölümünde sosyoloji bilimine ait bir takım bilgilere yer verilmiştir. Sosyoloji, varlığını özellikle Fransız İhtilali ve Endüstri Devrimleri gibi büyük buhranlara borçlu olan en genç bilim dallarından birisidir. Sosyoloji, toplumun incelenmesidir. Spor da toplumda var olan en temel kurumlardan birisi olduğu için toplumbilim, sporu da incelemek zorundadır. Bu bağlamda spor ve toplumbilim arasındaki bağlantı ortaya çıkar.

Sporun, toplumbilimsel bir şekilde araştırılmaya ihtiyaç duyulduğu için spor sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Bu dal, fazla bir geçmişe sahip olmamakla birlikte, daha ziyade Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da gelişen bir alandır. Ülkemizde ise spor sosyolojisi fazla çalışılma olanağına sahip olmayan bir alandır. Bunun temelinde alanın, araştırmacılar tarafından dikkate fazla alınmaması ve kaynak eksikliği gibi nedenler yer almaktadır. Ancak denilebilir ki 'spor sosyolojisi' toplumbilimin en önemli araştırma dallarından birisi haline gelmiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalar kadar olmasa da, spor – toplum ilişkisi, ülkemizde de çalışılmayı gerektiren önemli alanlardan birisidir.

Son aşamada ise sporun, diğer toplumsal kurumlar ve kavramlarla olan ilişkisine yer verilmektedir. Spor; aile, ekonomi, siyaset kurumlarına, tabakalaşma, boş zaman, toplum, toplumsallaşma, taraftar, cinsiyet kavramlarına doğrudan

etkilidir. Bu etkili olma durumu kimi zaman olumlu, kimi zaman ise olumsuz yönde değerlendirilebilir.

Yapılan inceleme sonucunda görülmüştür ki, spor ve aile kurumları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Aile, bireyi spora teşvik ettiği sürece, birey daha sağlıklı ilişkiler kurabilmekte ve daha etkin biçimde kendisini ifade edebilmektedir. Aile, bireyin spora katılımına izin vermez ise bireyde bir takım sorunlar, çevreye uyum sağlayamama veya içine kapanma durumları ortaya çıkabilmektedir.

Spor, toplumu oluşturan bireylerin yaptıkları aktivitelerdir. Bu nedenle, spor toplumdan kesinlikle ayrı düşünülemez. Çünkü sporun varlık nedeni toplumdur. Toplumu oluşturan bireyler, kendi sporlarını ve bunun sonucunda kendi spor kültürlerini de yaratmaktadırlar.

Spor, toplumsallaşma üzerinde etkilidir. Toplumsallaşma, bireyin topluma uyum sağlayacak olan gerekli bilgileri alması demektir. Bu nedenle sağlıklı bir toplumun ortaya çıkmasında sporun önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Çünkü spor yapan birey bir takım kurallara uyması gerektiğini öğrenmekte, yeni arkadaşlıklar edinmekte ve kendisini daha iyi bir şekilde anlatabilmektedir. Bu noktada eğitim kurumuyla sporun ilişkisine de toplumsallaşma içerisinde değinmemiz yerinde olur. Çünkü spor sayesinde sağlıklı bir toplumsallaşma süreci geçiren birey, sorumluluğunun bilincine varır ve eğitim konusunda kendisine düşen görevleri yerine getirmeye çalışır.

Siyaset kurumu ile spor arasında da genelde olumsuz olsa da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Sporun siyaset aracı haline getirilmesi durumları, bu noktada spora yüklenen olumsuz anlamlardır. Siyasetçiler, spor üzerinden siyaset yapmakta ve bu şekilde oy kazanmaya çalışmaktadırlar. Zaman zaman ise spor üzerinden yapılan bazı ‘adam kayırmalar’ ve desteklemeler, sporun eşitlik ilkesiyle ters düşmektedir.

Sporun, ekonomik meta haline getirilmesi ise yine sporun ‘dostluk, barış’ özelliğiyle bağdaşmamaktadır. Çünkü spor ekonomik bir meta olduğu sürece, sporcular daha fazla para kazanmak amacıyla rakibi düşman olarak görecektir ve buna göre davranacaklardır.

Spor, özellikle geçmiş yıllarda amatör olarak yapılan bir faaliyetti. Ancak günümüze doğru gelindikçe sporun profesyonel bir faaliyet haline geldiğini görürüz. Sporda amatörlük ve profesyonellik, ekonomi kurumu ile bağlantılıdır. Çünkü amatör spor veya sporcu, sporu herhangi bir maddi kazanç için değil, tamamen kendi zevkleri ve hoş zaman geçirmek için yapar. Buna karşın profesyonel spor veya sporcu ise sporun ekonomik bir kazanç kapısı haline getirilmesine vurgu yapar. Profesyonel sporcu, zevk için değil tamamen maddi bir kazanç için spor yapmaktadır. Bu bireyler, sporu kendilerine meslek edinmişlerdir. Ancak amatör sporda herhangi bir meslek sahibi olma durumları söz konusu değildir.

Günümüz kapitalist sistemi, sporu profesyonelleştirmiştir. Spor bir meta haline gelirken, sporcu da emeğini çok yüksek fiyatlar karşılığında satan birey haline gelmiştir. Bu durum sporun özüne aykırıdır. Spor, herhangi bir maddi kazanç ve çıkar beklenmeden, tamamen hoş zaman geçirmek için yapılmalıdır. Bu durumda amatör spora daha fazla önem verilmeli ve gelişmesi için çalışılmalıdır.

Spor, medyada hayat bulan bir kurumdur. Çünkü günümüz modern sporu, neredeyse tamamen gösteri sporu haline gelmiştir. Günlük gazeteler, haberler, dergiler vs. tamamen spora gömülmüşlerdir. Spor aynı zaman da medyayı hayatta bırakan bir kurumdur. Çünkü günümüz toplumları, spora aşırı derece ilgi duymakta ve adeta sporla yatıp sporla kalkmaktadırlar. Sporla ilgili en ufak bilgiyi bile kaçırmak istemeyen bazı spor severler, gerek gazeteler, gerek çeşitli dergiler, gerekse de televizyonlar aracılığıyla hemen her şeyi bilmek istemektedirler.

Sporda taraftar kavramı ise yüzyıllardır kanayan yarayı tekrar gündeme getirmektedir. Spor alanlarında karşılaşılan şiddet olayları, sporun 'kardeşlik' özüne tamamen aykırı eylemlerdir. Günümüzde neredeyse bütün maçlarda, şiddet olaylarına rastlanmaktadır. İki takım arasında cereyan eden olaylar, çok hafif bir kıvılcım ile patlamakta ve olaylar çığırından çıkmaktadır. Sporda şiddet konusunda günümüze değin pek çok önlem alınmaya çalışılmıştır. Zaman zaman çıkartılan 'yasa'lar aracılığı ile taraftarlar 'şiddet' eylemlerinden caydırılmaya çalıştırılmış ve bunda 'kısmen'de olsa başarılı olunmuştur.

Ancak şiddet olaylarının sahalardan sökülüp atılması durumu tamamen taraftarın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenlerden dolayı taraftar gruplarının başkanları arasında toplantılar düzenlenerek ve onlara ‘sporun kardeşlik’ olduğu tekrar hatırlatılmalıdır.

Spor sosyolojisi alanında hazırlanan bu çalışma sonrasında, alanın başka çalışmalara da ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Özellikle ‘taraftar ve şiddet’, ‘spor ve kültür’, spor ve cinsiyet’, ‘spor taraftarı, birey neden taraftar olur’ vs gibi alanlara, araştırmacılar tarafından daha fazla ağırlık verilmelidir.

Son olarak spor adamı Carl Diem’in, bir sporcunun uyması gereken kuralları belirttiği spor yasalarını belirterek, çalışmayı bitirelim.

1. Sporu kişisel yarar gözetmeksizin, şan şöret peşinde koşmaksızın yap, kurallara uy, arkadaşlarına sadık kal. Güçlü olmak iyi olmak demektir.
2. Yılmadan, görev bilinci içinde ve haz duyarak çalış. Yaşadığın sürece çalışma yeteneğinde var demektir.
3. Spora bütün gücünü ver. Spor sana eşlik etsin ama yaşamının tümü olmasın
4. Hem antrenman yaparken hem de maçta hiçbir zaman yılgınlığa düşme. Ama spor, bir saat hasta olmaya gelmez.
5. Mücadeleden kaçma. Bir şövalye gibi her türlü rastlantısal avantajdan sakın. Seyircinin alkışını almak yerine vicdanının övgüsünü al.
6. En güçlü rakibi bulmaya çalış ve onu dostun olarak gör. Konuk her zaman haklıdır.
7. İtiraz etmeksizin hakemin sözünü dinle. Yanılmış olsa bile
8. Seni yenen kutla. Mağluba teşekkür et. Senin veya takımın için sadece bir istek söz konusu olabilir: Daima en iyisi olmak
9. Bedenine, ruhuna ve düşüncene güven. Kendine, takımına ve ülkeneye şeref kazandır (Voigt 1998:119).

Bu özellikle, günümüz modern sporcularında bulunmayan ama bulunması gereken temel faktörlerdir. Sporda dayanışmaya, kendine güvene, saygıya,

dostluka, beceriye, kuvvete, şan şöhrete, paraya vurgu yapan bu yasalar, amatör sporu çağrıştırmaktadır. Bu nedenle sporda amatörlük, son derece önemlidir. Amatör spora gereken önemin verildiğini ve amatör sporun ülke genelinde daha da fazla yayıldığını görmek, ülkemiz sporunun gelişmesine katkıda bulunacak en önemli faktör olarak karşımıza çıkacaktır.

KAYNAKÇA

ABALI, Ali.

1983 Cumhuriyetimizin Ellinci Yılında Gençlik ve Spor,
Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları

ACET, Mehmet.

2006 Sporda Saldırganlık ve Şiddet,
İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

AÇIKADA, C. – ERGEN, E.

1990 Bilim ve Spor,
Ankara: Büro Tek Ofset

AKGÜL, Hilal.

2001 Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarımızdan Burhan Felek,
Ankara: Atatürk Vakfı Araştırmaları

AKGÜN, Necati.

1982 Egzersiz Fizyolojisi,
İzmir: Ege Üniversitesi BESYO Yayınları

AKIN, Yiğit.

2004 ‘Gürbüz ve Yavuz Evlatlar’ Erken Cumhuriyet’te
Beden Terbiyesi ve Spor,
İstanbul: İletişim Yayınları

AKŞAR, Tuğrul.

2005 Endüstriyel Futbol,
İstanbul: Literatür Yayınları

AKŞAR, T. Ve MERİH, K.

2006 Futbol Ekonomisi,
İstanbul: Literatür Yayınları

AKTEPE, Kürşat.

2003 Okçuluk,
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

ALEMDAR, K. – ERDOĞAN, İ.

1994 Popüler Kültür ve İletişim,
Ankara: Ümit Yayıncılık

ALKANAT, Nurettin.

1976 Atletizm Terimleri Sözlüğü,
Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

ALKIŞ, Ali S.

1994 Bu Kitabı Okuyanı Vururum,
İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

ALPMAN, Cemal.

1969 Cimnastik Terimleri Sözlüğü,
Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ALPMAN, Cemal.

1972 Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar
Boyunca Gelişimi,
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

ALTAV, Nejat.

1989 Voleybol Tarihi,
Türk Spor Vakfı Yayınları

AMMAN, M. Tayfun.

- 2000 “Spor Sosyolojisi”, Sporda Sosyal Bilimler (iç.), H. C. İKİZLER (Ed.), s.85 – 150,
İstanbul: Alfa Yayın Dağıtım

AMMAN, M. Tayfun.

- 2006 Kadın ve Spor,
İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

ARIK, M. Bilal.

- 2004 Top Ekranda,
İstanbul: Salyangoz Yayınları

ARIPINAR, Erdoğan (Ed.),

- 1992 Türkiye Futbol Tarihi (1904-1991),
İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları

ARMAĞAN, İbrahim.

- 1981 Sporun Toplumbilimsel Temelleri,
İzmir: Ege Üniversitesi BESYO Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 1991 1453–1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi,
İstanbul: AN Grafik Basın Sanayi

ATABEYOĞLU, Cem.

- 1993 Türk Yüzme Tarihi,
Türk Spor Vakfı Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 2000 Kurucumuz Selim Sırrı Tarcan,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 2001 Sporda Devlet mi? Devlette Spor mu?,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 2003 Hocamız ve Başkanımız Burhan Felek,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 2003 Bir Büyük Şampiyon ve Rekortmen Naim Süleymanoğlu,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

ATABEYOĞLU, Cem.

- 2004 Olimpiyatlarda Türk Sporcuları ‘Anılar-Olaylar-Rakamlar’,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

ATİK, Muharrem.

- 1973 Serbest Güreşte Teknik Taktik Kompleler,
Ankara: Emel Matbaacılık

AUTHIER, Christian.

- 2002 Futbol AŞ,
Çev: A. BERKTAY,
İstanbul: Kitap Yayınevi

AYATA, İmran.

- 2002 “Bir Gecelik İlişki: Niçin Bazı İnsanların Futbolu Sırf Dünya Kupası’nda Sevdiklerine Dair” Dünya Kupası,
(iç) Ed: Bağış ERTEN, s. 28–38,
İstanbul: İletişim Yayınları

AYDIN, Nurhan.

1989 Futbol I-II,
Türk Spor Vakfı Yayınları

AYDOĞAN, Filiz.

2000 Medya ve Serbest Zaman,
İstanbul: Om Yayınevi

BAUDRILLARD, Jean.

2004 Tüketim Toplumu
İstanbul: Ayrıntı Yayınları

BAYLAN, Ayhan.

2007 “Kayseri Futbol Tarihine Bir Bakış” (iç) Piknikte Dömirole Der: B. KARACASU – Ş. YELKENCİ,
İstanbul: İletişim Yayınları

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

1979 IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı

BELLOS, Alex.

2003 FUTEBOL Brezilya Yaşam Tarzı,
Çev: Ç. ÖZÜER,
İstanbul: Literatür Yayınları

BİLGE, Nalân.

1989 Türkiye’de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi,
Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

BİNGÖLÇE, Filiz.

2005 Futbol Argosu Sözlüğü,
Ankara: Altüst Yayınları

BONIFACE, Pascal.

2007 Futbol ve Küreselleşme,
İstanbul: NTV Yayınları

BORA, Tanıl.

2001 Takımdan Ayrı Düz Koşu,
İstanbul: İletişim Yayınları

BORA. Tanıl.

2004 “Gümüş Takımın Güzel Hatırası” Anadolu Yıldızı
Eskişehirspor, (iç) Özgür TOPYILDIZ, (Haz), s.11–14,
İstanbul: İletişim Yayınları

BORA, Tanıl.

2006 Kârhanede Romantizm Futbol Yazıları,
İstanbul: İletişim Yayınları.

BOZDOĞAN, Ahmet.

1986 Yüzme Teknik Analizleri ve Yöntemi,
İstanbul: Görsel Sanatlar Matbaacılık

DEMİR, Ö., ACAR, M.

1997 Sosyal Bilimler Sözlüğü
Ankara: Vadi Yayınları

DEMİRBOLAT, Ayşe

1988 Toplum ve Spor
Ankara: Kadioğlu Matbaası

DEMİRKOL, Mehmet.

2002 Tae Min Ha Uk
İstanbul: İletişim Yayınları

DERWALL Jupp.

2004 Futbol Basit Bir Oyun Değildir,
Çev: A. Engin-H. Kuruyazıcı,
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

DİLEK, Hakan.

2001 Mahallenin En Şık Abileri,
İstanbul: Babil Yayınları

DİLEK, Hakan.

2002 Maçı Kaybettik
İstanbul: Karakutu Yayınları

DOĞAN, Birol.

2004 Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine
Giriş,
İzmir: META Basım

DOĞAN, İsmail.

1995 Sosyoloji,
İstanbul: Sistem Yayıncılık

DOĞAN, Yalçın.

2007 Fenerbahçe Cumhuriyeti ‘Dün, Bugün, Yarın ve
Daima,
İstanbul: Doğan Kitap

DONUK, B., ŞENDURAN, F.

2006 Futbolun Anatomisi,
İstanbul: Ötüken Neşriyat

DONUK, Bilge.

2007 Liderlik ve Spor,
İstanbul: Ötüken Neşriyat

DÖNMEZER, Sulhi.

1982 Sosyoloji,
Ankara: Savaş Yayınları

DURUSOY, İlhan.

2002 Futbol Teorisi,
İstanbul: Boyut Kitaplar

EICHLER, Christian.

2004 Futbolun Beceriksizleri Ansiklopedisi,
Çev: V. ÇORLU,
İstanbul: İthaki Yayınları

ERDEMLİ, Atilla.

1996 İnsan, Spor ve Olimpizm ‘Spor Felsefesi Yayınları’,
İstanbul: Sarmal Yayınevi

ERDEMLİ, Atilla.

2002 “Spor Felsefesi Nedir?” Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Birinci Kongresi I. – II. Cilt, (İç) Ed: İ. YILDIRAN, s.1-11,
Ankara: Sim Matbaacılık

ERDİN, Murat.

2004 Yer Fener Gök Cimbom ‘Dünyanın En Büyük Derbisi’,

İstanbul: İthaki Yayınları

ERDİN, Murat.

2005 Vay Anasını Sayın Seyirciler ‘Türk Futbolundan İlginç Olaylar’,

İstanbul: İthaki Yayınları

ERGİN, Muharrem.

2006 Dede Korkut Hikâyeleri,

İstanbul: Boğaziçi Yayıncılık

ERKAL, Mustafa.

1978 Sosyolojik Açıdan Spor,

Kutsun Yayınevi

ERKAL, Mustafa.

1992 Sosyolojik Açıdan Spor,

İstanbul: KUTSUN Matbaa ve Reklâmıcılık Hizmetleri

ERKAL, Mustafa.

1998 Sosyoloji,

İstanbul: Der Yayınları

FELEK, Burhan.

1983 Seçme Yazılar,

İstanbul: Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayınları

FICHTER, Joseph.

1996 Sosyoloji Nedir?

Çev: Nilgün ÇELEBİ,

Konya: Sebat Ofset

FİŞEK, Kurthan.

1985 Yüz Soruda Türkiye Spor Tarihi,

İstanbul: Gerçek Yayınevi

FİŞEK, Kurthan.

2003 Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri
Açısından Spor Yönetimi Dünyada ve Türkiye’de,

İstanbul: YGS Yayınları

FİŞEK, Kurthan.

2003 Sporun Anatomisi,

İstanbul: YGS Yayınları

GALEANO, Eduardo.

2006 Gölgede ve Güneşte Futbol,

Çev: E. ÖNALP-M.N. KUTLU,

İstanbul: Can Yayınları

GIDDENS, Anthony.

2005 Sosyoloji,

Ankara: Ayraç Yayınevi

GILLET, Bernard.

1975 Spor Tarihi,

İstanbul: Gelişim Yayınları

GÖKALP, Ziya.

1976 Türk Medeniyeti Tarihi,

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

GÖKDEMİR, Oktay.

1999 “Bir Politik Söylem Aracı Olarak Futbol”, Düşünen
Siyaset, (iç) s29-32, Sayı:2,

Ankara

GÖREN, Metin.

(b.y.y.)

Haydi Bastır,

İstanbul: Kendi Yayın

GÜMÜŞ, Ali.

1998

Koca Yusuf Destanı,

İstanbul: Geleneksel Spor Dalları Vakfı Yayını

GÜMÜŞ, Ali.

1989

Güreş Tarihi,

Türk Spor Vakfı Yayınları

GÜMÜŞ, Ali.

(b.y.y.)

Asrımızın Koca Yusufıları ‘Türk Güreş Tarihi’,

İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları

GÜMÜŞ, Ali.

(b.y.y.)

Şampiyonlar Geçiyor,

Ankara: Türk Güreş Vakfı Yayınları

GÜMÜŞ, Semih.

2000

Futbol ve Biz,

Ankara: Can Yayınları

GÜNDÜZ, Mustafa.

2005

Ahlak Sosyolojisi,

Ankara: Anı Yayıncılık

GÜNEY, Tamer.

1990

Futbolun Perde Arkası,

Baskı yeri ve yayınevi yok

GÜR, Ali.

1979 Spor ve Sosyal Sınıflar,
İstanbul: Aydınlık Yayınları

GÜVEN, Özbay.

1992 Türklerde Spor Kültürü,
Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:172

GÜVEN, Sami

1999 Toplumbilim,
Bursa, Ezgi Kitabevi

GÜZ, Nükhet.

1998 “İletişim Süreci ve Temel Öğeler” İletişim Fakültesi Dergisi, (İç):, 121-142, Sayı:7
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

HALICI, Feyzi.

1976 “Halk Edebiyatında At”
Geleneksel Türk Sporları Semineri, (İç): 9-15
Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları

HARMANDALI, İhsan.

2004 Güreşte Acı ve Tatlı Hatıralar,
Ankara: Türk Güreş Vakfı Yayınları No:7.

HATİPOĞLU, D. – AYDIN, M. B.

2007 Bastır Ankaragücü ‘Kent, Kimlik, Endüstriyel Futbol ve Taraftarlık’,
Ankara: Epos Yayıncılık

HENTBOL 1–2–3.

1991 Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi

Her Sınıfa Mahsus Beden Terbiyesi Talimnamesi X,

1942 İstanbul: Maarif Matbaası

HERGÜNER, Burak.

2002 Sporun Uluslar arası İlişkilere Etkileri,

İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler
Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
İstanbul

HiÇYILMAZ, Ergun.

1974 Türk Spor Tarihi,

İstanbul: Demet Ofset

HiÇYILMAZ, E. – TEZKAN, M.

1981 Atatürk Gençlik ve Spor,

İstanbul: Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayınları

HiÇYILMAZ, Ergun.

2001 ‘Ömrüm Seni Sevmekle Nihayet Bulacak’ Fenerbahçe,

İstanbul: Bilge Karınca Yayınları

HORAK, R. – REITER, W. – BORA, T. (Der).

2004 Futbol ve Kültürü ‘Takımlar, Taraftarlar, Endüstri,
Efsaneler’,

İstanbul: İletişim Yayınları

HORNBY, Nick.

2007 Futbol Ateşi,

Çev: Bağış ERTEN,

İstanbul: Sel Yayıncılık

HUIZINGA, Johan.

2006 Homo Ludens ‘Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme’,

Çev: M. Ali KILIÇBAY,

İstanbul: Ayrıntı Yayınları

HÜRKAN, Serhat.

2005 Yıkılmayan İmparatorluk Futbol,

Ankara: Ümit Yayıncılık

İKİZLER, H. Can – KARAGÖZOĞLU C.

1997 Sporda Başarının Psikolojisi,

İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım

İNAL, A. Niyazi.

1998 Beden Eğitimi ve Spor Bilimine Giriş,

Konya: Atlas Kitabevi

JENNINGS, Andrew.

2007 FAUL! ‘FIFA’nın Karanlık Yüzü’,

Çev: E. BÖKE,

İstanbul: Bilgi Yayınevi

KAHRAMAN, Atıf.

1989 Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi I.– II. Cilt,

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

KAHRAMAN, Atıf.

1995 Osmanlı Devletinde Spor,

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

KAHRAMAN, Atıf.

1997 Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi (1924-1951)

Kırkpınar Güreşleri,

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

KALE, R. – ERŞEN, E.,

2003 Beden Eğitimi ve Spor Bilimlerine Giriş,

Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

KAPUSCINSKI, Ryszard.

2000 Futbol Savaşı,

Çev: G. Ç. GÜVEN,

İstanbul: Om Yayınevi

KARAKÜÇÜK, Suat.

1989 Tarihi ve Politik Yönden Olimpiyat Oyunları,

Ankara: GSGM Yayınları

KARAKÜÇÜK, Suat,

1992 Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Spor Makaleleri,

Ankara: Yayınevi Yok

KARASÜLEYMANOĞLU, Aydın.

1986 Yeni Boyutlarıyla Spor,

Ankara: Engin Yayınları

KAYA, A. Yalçın.

2001 Türkiye’de Spor Basını Haber Dili: Futbol Haberlerinde Sözcük Seçimi Üzerine Bir İçerik Çözümlemesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir

KAYAOĞLU, A. Gürel.

- 2000 Futbol Fanatizmi, Sosyal Kimlik ve Şiddet: Bir Futbol Takımının Taraftarlarıyla Yapılan Çalışma, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji (Sosyal) Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara

KELEŞ, Ruşen.

- 1990 Kentleşme Politikası
Ankara: İmge Kitabevi

KETEN, Mustafa.

- 1974 Türkiye’de Spor,
Ankara: Ayyıldız Matbaası

KETEN, Mustafa.

- 1979 Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Güvenlik,
Ankara: DPT Yayınları

KERMEN, Osman.

- 2002 Tenis Teknik ve Taktikleri,
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

KILCIGİL, Ertan.

- 1998 Sosyal Çevre-Spor İlişkileri (Teori ve Elit Sporculara İlişkin Bir Uygulama),
Ankara: Bağırğan Yayınevi

KILIÇ, G. – AYKAÇ, E. – ÖZARİ, C.,

- 1962 Futbol Bizim Dünyamız,
İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları

KILIÇ, Ecevit.

- 2000 Kirli Kramponlar ‘Futbol Mafya Para Siyaset’,
İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları

KILIÇ, Ecevit.

2006 Politik Goller,
İstanbul: Güncel Yayıncılık

KIVANÇ, Halit.

1983 Gool Diye Diye,
İstanbul: Hürriyet Ofset

KIVANÇ, Halit.

1991 Olimpizm ve İnsan Semineri,
Ankara: GSGM Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı
Yayınları

KIVANÇ, Ümit.

2001 Kesin Ofsayt 'Türk Futbolu ve Futbol Medyası',
İstanbul: İletişim Yayınları

KIZILÇELİK, Sezgin.

1996 Sosyoloji Teorileri III,
İzmir: Saray Tıp Kitabevleri

KOCACIK, Faruk

2003 Toplumbilim Ders Notları
Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları

KOÇ, Şevki.

1994 Spor Psikolojisine Giriş,
İzmir: Saray Tıp Kitabevleri

KOLA, Necati.

2002 Bi Vurdum Gol Oldu,
İstanbul: Karakutu Yayınları

KOLA, Necati.

2002 Futbol İmparatorluğu, Aksiyon Dergisi, Sayı: 380 –
16.03.2002

KONGAR, Emre.

1999 Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği
İstanbul: Remzi Kitabevi

KONUKMAN, F. – SEZEN, A..

2002 “Spor Bilimleri ve Tenis: İnsan Performansında Sosyo-
Kültürel ve Bilimsel Bir Yaklaşım” Gazi Beden Eğitimi
ve Spor Bilimleri Birinci Kongresi I. – II. Cilt, Ed: İ.
YILDIRAN, (İç):, 75-81,
Ankara: Sim Matbaacılık

KORYÜREK, Cüneyt E..

2003 Olimpiyadlar,
İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları

KOŞU, Salih.

1998 Sporun Sosyal Bütünlemeyi Sağlamada Rolü,
Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

KOZANOĞLU, Can.

1990 Türkiye’de Futbol ‘Bu Maçı Alıcaz’,
İstanbul: Kıyı Yayınları

KÖKTAŞ, Şükran K..

2004 Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme,
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

KUNTER, H. Baki.

1938 Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar,
İstanbul: Cumhuriyet Matbaası

KUPER, Simon.

2003 Futbol Asla Sadece Futbol Değildir,
Çev: S. GÜRTUNCA,
İstanbul: İthaki Yayınları

KUPER, Simon.

2004 AJAX Hollandalılar ve Savaş 'II. Dünya Savaşı'nda
Avrupa'da Futbol,
Çev: E. GÖKTEKE,
İstanbul: İthaki Yayınları

KURDAK, S. Sadi.

1996 Sporda Doping ve İlaç Kullanımı,
Ankara: Bağırğan Yayınevi

KURT, M. – ATAYMAN, V. – KURULTAY, T..

1997 Arenada Show Modern Sporun Dünü ve Bugünü,
İstanbul: Sorun Yayınları

KURTKAN, Amiran.

1974 Sosyoloji
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

KURTKAN, Amiran

1980 Sosyoloji
İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

McGILL, Craig.

- 2006 Futbolun Karhanesi ‘Futbol Taraftarların Elinden Nasıl Kayıyor’,
Çev: C. CEMGİL,
İstanbul: İthaki Yayınları

M.E.B.

- 2006 Orta Öğretim Programı 12. Sınıf Spor Sosyolojisi Ders Planı

MEYDAN, Sinan.

- 2005 Sarı Lacivert Kurtuluş ‘Kurtuluş Savaşında Fenerbahçe ve Atatürk’,
İstanbul: Truva Yayınları

MICHAUD, Yves.

- (b.y.y.) Şiddet,
Çev: C. MUHTAROĞLU,
Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları

MİRZEOĞLU, Nevzat (Ed.).

- 2003 Spor Bilimlerine Giriş,
Ankara: Bağırhan Yayınları

MORPA SPOR ANSİKLOPEDİSİ,

- 2005 İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

OKMEYDANI VE OKÇULUK TARİHİ,

- 1974 Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü

OZANKAYA, Özer.

- 1977 Toplumbilime Giriş,
Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yayınları No:403

ÖNGEL, H. Basri.

2001 Türk Kültür Tarihinde Spor,
Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

ÖYMEN, Örsan K..

2004 “Trabzon ve Futbol” Fırtına, İhtilal, Efsane
Trabzonspor, Der: Hakan KULAÇOĞLU, (İç):
İstanbul: İletişim Yayınları

ÖZBAYDAR, Sabri.

1983 İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi,
İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

ÖZTELLİ, Cahit. “Osmanlılarda Spor”,

1976 Geleneksel Türk Sporları Semineri, (İç): 47–50
Ankara: Konya Turizm Derneği Yayınları

ÖZTÜRK. Füsun.

1998 Toplumsal Boyutlarıyla Spor,
Ankara: Bağırhan Yayınevi

PERİN ve Ark.

(b.y.y) Spor Ansiklopedisi
Tercüman Gazetesi Yayınları

POLOMA, M. M..

1993 Çağdaş Sosyoloji Kuramları,
Ankara: Gündoğan Yayınları

ROWE, David.

1996 Popüler Kültürler ‘Rock ve Sporda Haz Politikası’,
Çev: M. KÜÇÜK,

İstanbul: Ayrıntı Yayınları

SAN, H. – ÜNSİ, T. – VAR, S.

1963

Futbol Ansiklopedisi,

İstanbul: Ticaret Postası Matbaası

SALTUK, Secda.

1995

Antik Stadyumlar,

İstanbul: İnkılâp Kitabevi

SAN, Haluk.

1999

Türk Spor Tarihinde Atatürk,

İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları

SAVAŞ, İsa.

1997

Spor Genel Kültürü,

İstanbul: İnkılâp Kitabevi

SEDEF, Muhammet.

1999

Sporun Siyasal Gücü Meşrulaştırmadaki Etkisi,

Sakarya Üniv. Sosyal Bil. Enst.,

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya

SERT, Mahmut.

2000

Gol Atan Galip 'Futbola Sosyolojik Bir Bakış,

İstanbul: Bağlam Yayınları

SERTOĞLU, Murat.

1986

Rumeli Türk Pehlivanları Kurtdereli Mehmet-Adalı
Halil,

Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

SEVİM, Yaşar.

1981 Okullar ve Kulüpler İçin Basketbol,

Ankara: Aydınlar Matbaası

SEVİM, Y. – SEVİM, M..

1986 Okullarda Basketbol,

İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

SEVİNDİRİCİ, İbrahim

1997 Türkiye Kalkınmanın Neresinde, Az Gelişmişliğin
Ölçümü

Ankara: Ayyıldız Yayınları

SEZGİN, O. Mesut.

1995 Genel Turizm (Turistik Kavramlar – Ekonomi –
Pazarlama – Turizm Mevzuatı),

Ankara: TUTİBAY Ltd. Şti.

SIMSON, VYV – JENNINGS, A..

1994 Olimpiyatlar, Sahtekârlık ve Mafya ‘Güç, Para ve
Doping’,

Çev: M. HARMANCI,

İstanbul: Milliyet Yayınları

SOLEY, Şevket.

(b.y.y.) Spor Yıllığı ‘Hatıralar ve Düşünceler’,

(y.e.y.)

SOLAK, H. - GÖRMÜŞ, Z. I. S. – SOLAK, M. T. - GÖRMÜŞ N..

2002 Spor ve Kalbimiz,

Ankara: Nobel Yayın

SOMALI, Vala.

1978 Türk Sporun 75 Yıl Beşiktaş Spor Tarihi,
İstanbul: Be-ka Basımevi

SOMALI, Vala.

1989 Teknik, Taktik Yönleriyle Futbol ve Tarihi,
İstanbul: İnkılâp Kitabevi

SÖNMEZ, Sevgül (Haz.).

1996 Sıhhatnümâ,
Ankara: Yayın evi yok

SÖZTUTAN, Sadık.

2002 Spor Bir Hikâyedir,
İstanbul: Babıâli Kültür Yayıncılığı

STEMMLER, Theo.

2000 Futbolun Kısa Tarihi,
Ankara: Dost Kitabevi

ŞAHİN, H. Murat.

2003 Türk Spor Kültüründe Aba Güreşi,
Ankara: Gaziantepspor Kulübü Spor Eğitim Yayınları

ŞAHİN, H. Murat.

2003 Sporda Şiddet ve Saldırganlık,
Ankara: Nobel Yayın

ŞAHİN, Mehmet.

1998 Spor Ahlakı ve Sorunları,
İstanbul: Evrensel Basım Yayın

ŞENEL, Alâeddin.

2008 Olimpiyatlar, Yarışmacı Spor Gerçeği ve Eleştirel Spor Kuramları, Bilim ve Gelecek, (İç): 6-27, Sayı:53,
İstanbul

TALİMCİLER, Ahmet.

2003 Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi,
İstanbul: Bağlam Yayınları

TANRIKULU, Altan (Haz.).

2002 Fenerbahçe Tarihi ‘Efsaneleriyle Kahramanlarıyla Rakamlarıyla’,
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

TARCAN, S. Sırrı.

1932 Beden Terbiyesi
İstanbul: Devlet Matbaası

TAYGA, Yunus.

1990 Türk Spor Tarihine Genel Bakış,
Ankara: GSGM Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı
Yayınları No:87

TEKELİ, Şirin.

1988 Kadınlar İçin,
İstanbul: Alan Yayıncılık

TEKİL, Süleyman.

(b.y.y.) Galatasaraylılar,
İstanbul: Efem Turistik Kol. Şti. Yayınları

TEKİN, Ragıp.

1983 Atletizm,

İstanbul: Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayınları

TEMİZOĞLU, Mehmet.

(b.y.y.) Ata Sporlu Yağı Güreş ve Kırkpınar,

Mehmet Tenagür Yayınevi

TEZCAN, Mahmut.

1977 Boş Zamanlar Sosyolojisi,

Ankara: Doğan Matbaası

TEZCAN, Mahmut.

1985 Eğitim Sosyolojisi,

Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Yayınları No:150

TİRYAKİ, Şefik.

2001 Spor Psikolojisi, Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama

Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi

TOKER, H. Halit.

2007 Futbol Spor ve Oyun,

İstanbul: Kaynak Yayınları

TOKLUCU, Murat.

2001 Taraftarın Seninle,

İstanbul: İletişim Yayınları

TOZLU, N.- SOLAK, A.

2007 Küresel Süreçte Medya ve Şiddet, Ed: Adem SOLAK,
(İç): Medya ve Şiddet, 53–162.

Ankara: Hegem Yayınları

TRIFONAS, P. Pericles.

2004 Umberto Eco ve Futbol,
 Çev: Derya KÖMÜRCÜ,
 İstanbul: Everest Yayınları

TUTEL, Eser.

1998 At ve Atçılık,
 İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi

TUTEL, Eser.

1998 At Yarışları ve Atlı Sporlar,
 İstanbul: İletişim Yayınları Cep Üniversitesi

TUZCUOĞULLARI, C. ve Ark.

2001 Atatürk ve Spor,
 Ankara, Yayın evi yok

TÜKENMEZ, Metin.

2003 Medya ve Spor,
 İstanbul: Etikus Yayınları

UGUR, Volkan.

2006 Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusunda Atlı Spor,
 Hacettepe Üniv. Atatürk İlk ve Ink. Tarihi Enst.
 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara

ULUÇ, Hıncal.

1987 Sarı Kırmızılı Kaşkol,
 Ankara: Bilgi Yayınevi

ULUĞ, Yiğiter.

2003 Hatice'ye Mektuplar,
 İstanbul: İletişim Yayınları

USLUATA, Ayseli.

İletişim,

İletişim Yayınları

URARTU, Ümit.

1987

Voleybol Teknik-Taktik-Kondisyon,

İstanbul: İnkılâp Kitabevi

URARTU, Ümit.

1990

Basketbol Teknik-Taktik-Kondisyon,

İstanbul: İnkılâp Kitabevi

URARTU, Ümit.

1994

Futbol Teknik Taktik Kondisyon,

İstanbul: İnkılâp Kitabevi

URAZ, Fatih.

2002

Kaleciyi Vurun,

İstanbul: Zaman Kitap

URAZ, Fatih.

2004

Futbolun Arka Bahçesi,

İstanbul: Zaman Kitap

ÜÇİŞİK, H. Fehim.

1999

Sporda Sorunlar ve Çözüm Önerileri,

İstanbul: Ötüken Neşriyat

ÜLKEN, Mustafa.

1939

Toplulukların Yükselişinde Beden Terbiyesinin Rolü,

İstanbul: Aydınlık Basımevi

ÜNSAL, Artun.

2005 Tribün Cemaatinin Öfkesi ‘Ticarileşen Türkiye Futbolunda Şiddet’,
İstanbul: İletişim Yayınları

VOIGT, Dieter.

1998 Spor Sosyolojisi
Çev: Ayşe Atalay
İstanbul: Alkım Yayınları

VOLEYBOL 1-2-3.

1991 Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

WAHL, Alfred.

2005 Ayaktopu ‘Futbolun Öyküsü’,
Çev: C. İLERİ,
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

YAMAK, Oygur.

2001 Futbolda Dünya Markası Galatasaray,
İstanbul: Sinerji Yayınları

YALÇIN, H. Fehmi.

1995 Beden Eğitimi Öğretmeni El Kitabı,
Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi

YETİM. A. Azmi.

2005 Sosyoloji ve Spor,
İstanbul: Morpa Kültür Yayınları

YILDIRIM, Ergun.

1977 Güreşte Yeni Eğitimin İlmi ve Metodik Temelleri,
Ankara: Uzman Matbaacılık

YILDIZ, Doğan.

2002 Çağlar boyu Türklerde Spor, ,
İstanbul: Telebasım

ZEYTİNOĞLU, Emre.

2005 Uyku Tulumunda Spor,
İstanbul: Telos Yayıncılık

ZORBA, E ve Ark.

2006 Herkes İçin Spor,
İstanbul: Morpa Kùltür Yayınları

Yazarı Belirlenemeyen Makaleler

—Türk Spor Kurumu Dergisi, Sayı:14, 28/9/1936, “Kemalistler Spor Davasına El Koymuşlardır”

—Türk Spor Kurumu Dergisi, Sayı:19, 9/11/1936 “Sporcularımız Partiye Geçişlerini Törenle Kutladılar”

—Türk Spor Kurumu Dergisi, Sayı:104, 4/7/1938, “Spor Teşkilat Kanunu”

Gazeteler:

—19 Eylül 1967 Hürriyet Gazetesi

—19 Eylül 1967 Milliyet Gazetesi

—17 Temmuz 2006 Vatan Gazetesi

—18 Temmuz 2006 Vatan Gazetesi

Web Adresleri:

[Http://www.turkishnoc.org.tr/olimpiyat/modern.htm](http://www.turkishnoc.org.tr/olimpiyat/modern.htm)

[Http://www.turkishnoc.org/tr/olimpiyat/modern.htm](http://www.turkishnoc.org/tr/olimpiyat/modern.htm)

[Http://www.sporuzmanlari.com/modules.pp?name=content&pa=showpage&paid=18](http://www.sporuzmanlari.com/modules.pp?name=content&pa=showpage&paid=18)

[Http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/nevruz/salim.koca.htm](http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/nevruz/salim.koca.htm)

[Http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/sporcusayilari.htm](http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/sporcusayilari.htm)

[Http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/illeregore_sporcusayi.htm](http://www.gsgm.gov.tr/sayfalar/istatistik/illeregore_sporcusayi.htm)

[Http://ekutup.dpt.gov.tr](http://ekutup.dpt.gov.tr) (Kalkınma Planları bu siteden alınmıştır)